

**Hieronymi Cardani Mediolanensis medici Quaedam opuscula :
artem medicam exercentibus utilissima, ut sunt, De aqua &
aethere: De cyna radice, seu, De decoctis, nunc locupletatum
& castigatum: Consilium pro illustri Hieronymo Palavicino ...
difficultate spirandi laborante: consilium pro fluxu sanguinis
coercendo: Consilium pro Mantuano lepram patiente:
Medicine encomium ...**

<https://hdl.handle.net/1874/420911>

HIERONY=
MICARDANI ME=
DIOLANENSIS MEDICI QVAEDAM
opuscula, artem medicam
exercitibus utilissima,

VT SVNT,

De Aqua & Aethere :

De Cyna radice, seu de decoctis, nunc locupletatum & castigatum:

Consilium pro illustri Hieronymo Palauicino Principe Curtis Ma-

ioris, Difficultate spirandi laborante :

Consilium pro Fluxu sanguinis coërcendo:

Consilium pro Mantuano lepram patiente :

Medicinę encomium.

PRAETEREA,

Eiusdem in calumniatorem librorum de Subtilitate, actio.

Cum gratia & priuilegio
Cæs. Maiestatis.

B A S I L E Æ.

MILITARY MEDICAL DEPARTMENT
OF THE ARMY
OFFICE OF THE SURGEON GENERAL
WASHINGTON, D. C.

1917

THE
OFFICE OF THE SURGEON GENERAL
WASHINGTON, D. C.

1917

THE OFFICE OF THE SURGEON GENERAL
WASHINGTON, D. C.

THE OFFICE OF THE SURGEON GENERAL
WASHINGTON, D. C.

1917

Rerum & uerborum memorabili- um Index.

A			
Ab	Abcessuum cu- ratio	31	
	abcessibus ca- lidis	39	
	abusum aqua, qui abusum rem nō tollere	53 55	
	aceti usus qualis	102	
	acescentia cito quæ	84	
	achates lapis	171	
	accusatoris boni officium fol.	178	
	aër à quo fiat	168	
	aër quid ad uitam confe- rat	63	
	aër ubi purior	14	
	aërem nutrire	14	
	æquinoctium sine instru- mento agnoscere	164	
	etate primum abstinen- dum à uino	25	
	æther ne euanescat in au- ras	74	
	æther ubi reponendū	75	
	æther quot modis seni- bus utilis	70	
	æther quid propriè	56	
	æther compositum	56	
	æther qualis sit	62	
	æther quid	153	
	æther sanguinis	77	
	æther ex melle	76	
	æther metallorum ut ha- beat ad quid utilis	78	
	ætheris cuiusq; rei uis	76	
	ætheris utilitas	68	
	ætheris inuētio ex fine	58	
	ætheris quantitas	71	
	usus	72	
	ætheris generales uires	61	
	ætheris species	72	
	ætheris experimentū	61	
	ætheris ad siagulos mor- bos usus	71	
	ætheris temperamentū	55	
	ætheris in uita producen- da exempla nota	65	
	ætheris pars eligenda	77	
	ætheris omnis uires	77	
	ætheris uinum quale	74	
	ætheris ad calidum innatū proportio & usus	65	
	ætheris cōficiendi ratio	73	
	ætheris in usu requisita	66	
	ætheris cōficiendi ratio fol.	76	
	ætheris natura & ex quo fol.	59	
	ætherē habere maximas uires, qua ratione	60	
	ætherem bene olere	62	
	ætherem faciēdi modum ubi docuētit Cardanus fol.	78	
	affectibus singulis aquā simplicem cōuenire	3	
	affirmatio quanti	188	
	alabandicus lapis	173	
	alopecia	184	
	aluo astrictæ	37	
	aluo suppressæ ex cyne de cocto, uel nimis fluenti fol.	86	
	anginæ	29	
	anglorum regio	194	
	angulus quoties diuida- tur	27	
	anguium stercus	183	
	animalia non omnia sitire fol.	18	
	animalia quæ cicurari pos- sint	186	
	animæ immortalitas	198	
	annos ducentos posse ho- mines uiuere ubi	7	
	antiqui cur de aquæ usu non scripserint	53	
	antiquitati non omnia at- tribuenda	160	
	aphorismi à Cardano ex- positi	19	
	ardentis aquæ partes	73	
	ardori & siti ex ueneno	41	
	ardoribus	40	
	ars medica omnibus ho- nestior	130	
	ars fabulosè tractata	55	
	artem aliquam quis faci- le laudet	128	
	aristotelis consilium	24	
	aristotelis doctrina	168	
	aristotelem multa igno- rasse & ambitione du- ctum	160	
	aristotelici taxati	118	
	artifices, non ars, uitupe- randi	133	
	assandi in ueru modus	103	
	aselli pisces	126	
	ascitici curatio ex Auicē- na	109	
	aqua ardens acuta	77	
	aqua quæ optima saluberrima	3 4	
	aqua quibus partibus no- ceat	17	
	aqua simplex medicata	4	
	aqua cur densior fiat per circulationem	56	
	aqua primum ex destilla- tioneeducta qualis sit	73	
	aqua uino præstantior	7	
	aqua ardens quæ optima fol. 60. eius uis	61	
	aqua quando calidior	12	
	quando melior	13	
	aqua an nutriat	14	
	aqua in quæ membra pos- sit	14	
	aqua pura quæ dulcis	4	
	aqua qualis bibēda sanis	9	
	aqua quæ tutior pro potu 2. quæ pessima	13	
	aqua simplex quæ	1	
	aqua pessima quæ & quando	9 13	
	aqua frigidissima, mala	2	
	aqua praua deterior uino fol.	19	
	aque sanis quæ optime	14	
	aqua simplex arte	55	
	aqua nil utilius in arte me- dica	54	
	aqua cur non utamur in omnibus morbis	53	
	aqua ardens	56	
	aqua ardens è uino no- uo	78	
	aqua pro exercitu ut pur- ganda	18	
	† 2 aqua		

Index.

<p>aqua cum cibo an bibenda uel quando 25</p> <p>aqua ubi optima sit 8</p> <p>aqua non actu frigidissima 2</p> <p>aqua uariè destillata, decocta, cisternina 4</p> <p>aqua è chalybe 4</p> <p>aqua potestate innoxia 2</p> <p>aquæ in potu obseruanda fol. 26</p> <p>aquæ cū lacte conuenientia 17</p> <p>aquæ pessimæ quæ pluuiialis quæ bona 5</p> <p>aquæ calidæ utilitates 1.32</p> <p>aquæ calidæ usus tria genera 5</p> <p>aquæ ac uini collatio 17</p> <p>aquæ potus cōmoda 16.17</p> <p>aquæ qualitas q̄tuplex 16</p> <p>aquæ usus quando melior 2</p> <p>aquæ ardentis odor 62</p> <p>aquæ frigidæ usus 5</p> <p>aquæ magnitudo 156</p> <p>aquæ usus quibus negandus 23</p> <p>aquæ exhibendæ conditiones 47</p> <p>aquæ ardentis elementa, quæ 65</p> <p>aquæ potadæ quantitas 18</p> <p>aquæ usus prima capita 50</p> <p>aquæ malæ nocumenta 52</p> <p>aquæ potus commoda 20</p> <p>aquæ ascensus 18</p> <p style="padding-left: 20px;">fontes & ortus 159</p> <p>aquæ usus septuplex 9</p> <p>aquæ temperamentū 54.55</p> <p>aquæ cōmoda alia à Cardano non dicta 55</p> <p>aquæ inesse calorem 161</p> <p>aquā omnes morbos curare 52</p> <p>aquam quæ perficiant 8</p> <p>aquam quæ uitient 8</p> <p>aquā esse neruis utilis. 20</p> <p>aquæ ut refrigerandæ 14</p> <p>aquæ medicam uim retinentes 8</p> <p>aquæ qualitates primæ 2</p>	<p>aquarum differentiæ præcipuæ 3</p> <p>aquarum ad singulos affectus compositiones 17</p> <p>aquarum malitia 19 causæ ibidem</p> <p>aquarum ex defluxu differentia 9</p> <p>aquarum collationes 4</p> <p>aquarum correctio 8</p> <p>aulici uirulenti 61</p> <p>auri liquidi nomen 65</p> <p>aurū an ab humano corpore dissoluatur 76</p> <p>aurum an dēsius uitro 74</p> <p>aurū epotū non subigi 78</p> <p>aurum solui non posse 68</p> <p>aurū an potabile fieri possit 75</p> <p>auro uel uitro seruandi liquores preciosi 75</p> <p>auribus dolentibus 29</p> <p>auribus conseruandis 21</p> <p>author cur de æthere scripsit, eius ingenuitas 62</p> <p>author de sua uita 66</p> <p>aurum generalis differentia 188</p>	<p>fol. 18</p> <p>bibendi aut edendi tempus 18</p> <p>bibendum cur & quando fol. 15</p> <p>bombycum oua 186</p> <p>bono habitui comparando 25</p> <p>bubonis auris caro 101</p> <p>bucelatio quid 118</p> <p>buglossum 158</p> <p>boulimo 14</p>
C		
<p>Coelum an substantia fol. 205</p> <p>calidum quadrifariam 73</p> <p>calidæ & humidæ aquæ usus 6</p> <p>calido temperamēto præditis 23</p> <p>caliga ex corio canis 116</p> <p>calor & frigus affinia 23</p> <p>calor unus est 195</p> <p>calorē innatū morbos curare 52</p> <p>caluitium ut arcendū 20</p> <p>caput ut abluendum 19</p> <p style="padding-left: 20px;">ut confirmandum ibid. 2</p> <p>caput ut lauandum 28</p> <p>capitis morbis 27</p> <p>capitis doloribus 101</p> <p>capparorum uires 42</p> <p>canis rabidi morsui 195</p> <p>canes uisu defici 20</p> <p>cani ut retardandi 14</p> <p>caninæ fami 182</p> <p>cardanus quos odio habet 173</p> <p>cardanus puer esse cur op tet 28</p> <p>cardanus de se ipso ægro fol. 164</p> <p>cardanus quibus scripsit 164</p> <p>cardanus iuste iratus in Scaligerum 62</p> <p>cardan. q̄modo doceat 176</p> <p>cardani fatum 168</p> <p>cardani dicta quomodo intelligantur 168</p> <p>cardani ars parua medendi 168</p> <p style="text-align: right;">carda-</p>		
B		
<p>Balneū ex tepida sitim & tollere & facere 22</p> <p>balneū an in plethora cōueniat 43</p> <p>balneum quot morbis utile 29</p> <p>balneum quibus prohibēdum 43</p> <p>balnei partes 45</p> <p>balnei uires uariæ quibus noceat 10</p> <p>balnei aquæ calidæ canones 35.37</p> <p>balnei us apud Turcas 9</p> <p>balnei uires ex Galen. 36</p> <p>balneo quando sit utendum 40</p> <p>balneorum modi speciales 46</p> <p>balsamum 165</p> <p>brasauolus laudatus 182</p> <p>brasilia ubi 165</p> <p>bibēdi tempus & modus</p>		

Index.

cardani patientia	196	accipi	90	ant	192
cardani medicina	54	concoctio quando melior fiat	96	delphin quid sit	187
cardani pater cur sanus	16	concoctioni iuvandæ	24	densitati cutis	37
cardani natiuitas	202	corporâ quæ purgari non postulent	35	dentium et oris morbis	78
cardani obscura dicta	157	corporâ quando calidiora	13	destillando quid primum fluat	73
cardani grauiôres curæ quâ ut captiuculis Scalligeri respondeat iusto opere	141	corporum præparatio ante decoctorum aut thermarum potum	80	destillatio à quibus uasis & quomodo	57
cardani sanitas	20	conseruandæ sanitatis præcipua causa	7	destillationis & circulationis ignes	58
cardani studium probû scribendo	172	consideranda ante usum aquæ	22	destillationis et circulationis discrimen	56
cardano quid cure fuerit	104	consilium pro fluxu sanguinis	117	destillationibus	27
cafeus Florentinus	175	consilium ad difficultatem spirandi	87	diabeti	35
caulis quid	175	consilium pro leproso	120	diuersionis modi in sanguine fluente sistendo	118
causam rei scire oportere	25	consuetudo non mutanda in senectute	67	dolor an sentiat	196
cheiloniæ æther	76	consuetudo reginæ rei	17	dolor quomodo fiat	113
chelidonie destillatio	73	consuetudines afficiunt fol.	20	dolorem soluens	6
chelonites lapis	172	contemplationis usus	202	doloribus omnibus	29
cibus quando optimè coquatur	18	cõrta ex carnibus quando profint	103	dubitationum ætheris solutio	63
cibus decocta cynæ sumendum qualis sit	83	conuulsioni	33	dulcia opilant	104
cibi ueri qui	100	cubebæ quid	176		
cibi ut noscantur	99	cuniculos non bibere	18	E	
ciborum differentie	99	cura triplex morbi	122	E Brietati & crapulæ	41
ciborum consideratio sex cuplex	98	curandi rationem tria complent	3	edulia quot modis coquantur	103
ciceronis ætas	201	curationis regula generalis	120	elementum omne frigidum	93
chryssippi inanis gloria	140	crudis carnib. uesci	153	elementa quid	64
cinocrambis purgans	108	crurum tumor in hydrope	115	elementa quot	153
circulatio in quib. fiat	58	cutis natura	122	elementorum qualitates fol.	151
circulatio aquæ uitalis quid fol.	56			elementorum conditiones	156
circulationis terminus	57	D		elephantiasis quid	120
cygnus	188	Deambulatio non est exercitium	96	elysius quid	56
cynæ cuius plantæ radix fol.	79	decorationi aquam conuenire	51	elysir unde dictum	56
cynæ radicis figura	80	decocta ut bibenda	80	elysir uulgare quid	56
descriptio integra	81	decoctorum assidua assumptio quid possit	80	elysir uerum, quale	56
cynæ radicis electio.	82	deklarandi tria esse genera, & quæ	166	empedoclis sententia laudata	137
præparatio, usus. ibid.		dei uoluntate an omnia fieri possint		empycis qua parte secandum	26
cynæ decocti uis mira	81			ephemeris febris	44
qualitates ibid. noxa ib.				escharotica sine dolore	113
cogitationes quando maxime lædant	95			ericij caro quib. utilis	103
cholera morbo	33			eruditio quanti fienda fol.	203
comitiali morbo	30			exalefactis quid proficit fol.	24
compositum generatur fol.	167				
concausam per causam non					

Index.

exercitium in senib. malū
66. quale cōueniat 67
exercitiū quātitas ubiq; 97
exercitationis considera-
tio 67
exhalatio quid 79
exōtericæ exercitationes
Scaligeri factæ 112
exustionis modus ex Ae-
tio non laudatus 115

F

FAcundiæ nocumenta
fol. 137
status à cōtrarijs discuti 34
fami ex uermibus 34
fracturæ 51
fractionis corporum cau-
sa 74
faucibus & gulæ 22
febris an putrida ut dig-
noscamus 27
februm symptomatib. 48
febris pestilentibus 47
febris putridis 46
febris ardentibus 47
febris balneum conue-
nire 4. 46
finis propositus libri de
Subtilitate 180
frigida quando conueni-
at 6
frigidas quid 182
frigidissima aqua quibus
utilis 16
frigide lotio calefaciat 50
frigida balneum 10
frigida potus ex Rase 32
frigido balneo quomodo
utendum 25
frigus post calorem quot
mala faciat 23
frigori arcendo 23
frigore congelatis mem-
bris 51
fistulis in ano & alibi 51
foliorum humiditas 178
fomentū aquæ quot mo-
dis 10
fontanellæ sub genibus
fol. 113

fontes in cruribus ut fiant
fol. 114
fontium origo & causæ
fol. 159
forma uerè generatur 167
fungi cur non ardeant 179
fluminis aqua melior alijs
fol. 4
fluxibus ferè omnib. 38

G

Galenus Aristotelis
principia non attigit
fol. 2
galeni ratio tuendæ sanita-
tis 15
galeni insufficientia excu-
sata 25. 26
galenæ ætas quæ 67
galeni ignorantia 68
galenum antiquioribus
contradixisse plus liben-
ter 16
gallinago pro cibo 101
gammatorum lapides 189
gania auis quæ 113
garum in cibis quid præ-
stet 102
græca libris miscere quan-
do liceat 192
græca uina 74
gratia diuina libera 8
grammaticus audax te-
merè 180
grammatici scioli temera-
rijs 142
grando morbus ubi gene-
retur 90
grauedini & raucedini 22
gemma mirabilis 171
gemmarum insulæ 165
generatio quid 194
generatio ex putredine
ut fiat 179
generationis causæ 157
gētilis taxatus in Auicen-
nam 29
gingiuas corroborans 31
gongolare, Italicè quid
fol. 185

H

Hæcticis quid optimū
fol. 48
hæmatites lapis 119
hæmorrhoidarum dolori-
bus 38
hæmorrhoidibus aperi-
dis unde fiant 39
herba sicula 118
herbæ ac radices quale de-
esse alimentum 99
herbarum destillatio qua-
lis 73
hermetis uas & sigillum
fol. 71
hernia gulæ ubi non sit
fol. 162
hernia gulæ unde gene-
tur 14
hispania cuius rei ferax
fol. 166
hyacinthus quid possit 174
hydropes inuicem per-
mutari 94
hydropi an aqua proffit 52
hocdina caro 126
homines uiuacissimi qui
fol. 7
hōnos nullus uirtuti 137
humidum multiplex 73
humidum pingue an re-
stitui possit 59
humidi innati deprauatio
fol. 59
humiditatis usus 6

I

IAcea 175
iecoris imbecillitatis sig-
num 91
iecoris abscessui 43
ieiunus an siti corripiatur
fol. 18.
ignis quid sit 151
ignis aquæ ardentis quan-
do euanescat 74
ignem non esse propelu-
nam 182
ignium uarij gradus 58
impetigo quæ & unde
fol. 120
indus

Index.

indus trecentorum anno
rum hydropotes 17
indicarum rerum libri 180
infantes ut robusti fiāt aut
fani ex balneo 25
instillatae aquae usus 2
ioannes Morales Hispa-
nus 17.20
ioannes Formentil laus 1
iridis color & infellus 163
irrigatio terrae quando fie-
ri debeat 166
iuniperus maior 116
iurisconsultorum dictum
fol. 42

L

L Abruscae uiridis usus
fol 113
lac uitae producendae uti-
lis 17
lactucae qualitas 55
lacus unde fiant 160
lapides in renibus 173
lapides an uiuant 167
lapides crescere 171
lapides quina uiuant 169
lapidum natura 174
lassitudo ossea 37
lassitudinibus 36
lateralis morbo balneum
fol. 42
lauracra quando desierint
fol. 2
lauri folia cur ardeant 179
legumina quae aqua co-
quantur 4
legumina qualia 99
lepra Graecorum quae & un-
de fiat 120
leprae distinctio 121
lepra cur non curretur 121
leproforum cibus 123
medela 125
liber mole exiguus, pote-
state maximus, quis 2
libri de fato Cardani 183
lienis natura 193
ligni guaiaci decoctum
fol. 84
liquescere quid, & duci
fol. 165

liquores separandi modus
fol. 76
lotio uultus & manuum
ex frigida quibus con-
ferat 21
lotionis uis in corpore 9
luxatis 51

M

M Aceris uires, &
quid 102
margaritas dissolui posse
fol. 78
mahomet cur uinum pro-
hibuit 23
manardus taxatus 181
mannae aether 77
marcellus medicus 40
mersilius Ficinus nota-
tus 65
martius panis 83
mater puerorum morbus
fol. 30
materia concocta quomo-
do sine urina cognosca-
tur 107
materia secunda quae 153
meconium cur interfici-
ciat 2
medici cognitio & scien-
tia 135
medici scribenda quae sint 1
medici garruli taxati 27
medici taxati 21
medici qui diu uixerint 15
medicorum impostura &
ignorantia 53
medicina latinissima 136
medicinae encomium 128
medicinae necessitas 131
medicinae exercitatio 134
medicę artis scopi duo 7
medicę conditiones in cui-
randa 95
medicamentum quodna ui-
num corrumpat 84
medicamentum ut retinea-
tur 41
medicamenta omnia cum
frigida aqua exhibenda
esse 35
medicamenta purg. quid

agant erga naturam 53
medicamenta ex oleribus
fol. 108
medicamenta paria morbo
esse debere 122
medicamenta an decoctis
cynoguaiaci miscēda 85
medicamenta purgātia in
tympanitide caueda 106
medicamentorum prauitate
acutēs & retundens 73
medicamentis pauciss. u-
tendum 1
mel ut repurgetur 112
melancholiae 30
membra ut lauanda 2
membris gelatis & ferē
mortuis 51
mensibus prouocandis 39
metallica quomodo destil-
lentur 78
mentes esse plures 209
methodus librorum cōden-
dorum à Card. inuenta 166
milium Indicum 114
mixtio quomodo fiat 167
mixtorum genera 167
modi fluxionis sanguinis
quot & qui 117
monbasium uinum 74
mors quid 179
mortis genus naturale se-
cundum Arist. 69
mortis causa in senib. 68
mortem agnosci 201
morbus cum pruritu 121
morbus indicus 182
morbi qui sola aqua curē-
tur 27
morbi à cerebro orti qui
fol. 16
morbi consimiles qui ha-
reditarij 120
morborum generalis di-
uisio 3
morbis pluribus aquam
mederi 25
morbis repētē occidētib.
plures hoc tempore cor-
ripi 24
morbis omnibus in gene-
re 38
† † morbos

Index.

morbos inextinguibiles superari & quibus mor- dis	79		
morbosis & exustis	34		
monstra unde	186		
motuum & exercitiij ra- tio	96		
mulier an pregnant sit ut aqua deprehēdas	26		
mulieres à uino arcendas fol.	16		
muscus coniferæ arboris fol.	116		
mutili natura cur omnes mali	195		
N			
N arib. attracta aqua quid suuet	21		
naturā non fortuito age- re	186		
nerui quando lædātur	20		
neruis præseruandis	20		
nili aque qualitates	4		
nilotica aqua qualis	9		
nostrum quid sit	185		
numerus certus in quib. fol.	18		
O			
O cimastri herbe de- scriptio	126		
oculorum morbis	37.		
quot sint oculorum cō- seruationi	20		
odij natura	203		
odorata aromata quæ nu- triant	102		
odores multi calidi cur quasi uiolam referāt	63		
oleum sanguinem sistens fol.	119		
omnia refrigerari	182		
omnia partem suā expo- scere	66		
omnium uexationes	210		
operationū principiū	59		
oris collutio quid prosit fol.	22		
oris affectibus	31		
ostentatio scribentium	1		
P			
P latanus arbor	177		
plantę uenenosæ color fol.	176		
plantæ ubi succosiores	79		
parotidibus	31		
præcipitatum ubi cauē- dum	115		
præmia nulla uirtuti	137		
pastilli iurulenti	103		
pauonis fabula	181		
pazar lapis	177		
pectoris abscessibus	42		
pectoris affectibus	31		
pedum lotio, qualis	2		
pelles ut sponte urantur fol.	161		
perfrigeratis	37		
peripatetica philosophia fol.	210		
pesti remediū ex quo	52		
petri Manturani dictū	148		
pituita è naribus educen- da	161		
plinius asinus dictus	142		
plinij liber qualis	185		
plinij latinitas	172		
plinij errores	181		
pingue humidum herba- rum	73		
pinguis humor à quo fiat fol.	13		
primum è uino effluit	73		
principes parū li. ros cu- rare	68		
principum negligentia in se & præpostera libera- litas	61		
principum gnationes	61		
principia duo rerum natu- ralium	137		
principalium membrorū tēperies quomodo per- mutetur	88		
pisces cur facile mobiles fol.	153		
ptisanæ modus	123		
priuationis natura	2		
pyrius puluis ex quibus fol.	151		
podagræ	36		
phonsci qui	37		
prognostica tympanitici fol.	99		
prohibitio fluxionis san- guinis	118		
ptolemei dictum	185		
potus aque ante cibū	16		
potus omnium animantium quis & qualis	55		
potus frigide utilitas	2		
potus necessitas duplex fol.	18		
potus ratio ex Hippoc.	16		
pluuiialis aquæ usus	5		
purgationes per aliuū du- plices	108		
purgatiā à cibo num dan- da	109		
purpureum quid	177		
purus ignis an detur	152		
pruriti	40		
putei qui frigidiores	13		
puerorum aquæ quando calidiores	12		
putridū quod igneū	104		
putredo quid	179		
Q			
Q uartanæ balneū con- uenit	46		
R			
R asis sententia de po- tu	13		
regis Neapolis respōsum fol.	15		
regnū cui debeatur	181		
rhetorica abutentes	137		
renum caliditas ut mitige- tur	8		
renibus præseruandis	22		
repetitio error leuis	161		
respiratio quib. iuuēt	97		
respirare quæ non debeāt dum coquuntur	85		
rerum omnium facies uersa fol.	137		
rondelletius accusatus fol.	190		
romaniauinum	74		
romæ cur aque male	19		
rosæ odor nō tēperatus	171		
rutilare quid	62		

Index.

S	
Scabies quid sit	209
Scaliger sibi dum sapit nihil sapit	180
Scaliger conuictus	184
Scaliger de uerbis litigat fol.	143
Scaliger ut sepia	151
elleboro indiget	152
Scaliger nescire noluit	147
Scaliger tribus uerbis notus	145
Scaligeri summa ineptiarum	144
Scaliger mendax	142
Scaliger falsus deprehensus non semel	158
Scaliger impugnatur	138
Scaliger proteus	136
Scaliger stultus & male grammaticus	197
Scaliger ut pauo	181
Scaliger homonymia labitur	161
Scaliger in contradictione fol.	181
Scaliger nouus Prisciã	183
Scaliger lapis molaris	179
Scaligeri uirtutes, uana nobilitas	143
Sal uiperinus	125
Sal ammoniaco hausto	42
Sal petraë quid	170
Sanare hominem res diuina	129
Sanguis fluxionib.	39.41
Sapo gallicus quid sit	114
Sapientiaë fructus	210
Satietaë arcendã	41
Seminis profluuio	41
Seminis genitalis abũdantiaë & tentigeni superfluaë	40
Senectaetas longior	59
Senis regimen	66
Senes cur facilius moriantur iuuenibus	69
Senes quibus indigeant	58
Senum exercitium quale fol.	67
Septum non secandum	27
Species an misceantur	193
Sermo acephalus de ethere	62
Sibi placere, malum	185
Scirrhi quibus dissoluntur	82
Signillum Hermetis	77
Sincopi tollenda cum aqua fol.	41
Sitis an hominibus naturalis	18
Sitis falsa & uera quaë	18
Sitis naturalis sedatio	22
Sitis causaë	18
Sitis tria genera	18
que retingenda potu	19
Sitim quomodo sedet aqua	14
Smiris lapis	173
Spirandi & glutienti difficultati	48
Spirandi difficultas ut tollatur	112
Stibi ether mirabile	78
Stipes quid	179
Sycophanta non ferendi fol.	197
Sympathia rerum	78
Scotia cur caret arboribus fol.	169
Scotoru syluestriu mos	23
Solida quãdo restauretur fol.	194
Somnum concilians	95
Sophistaë genus odiosum fol.	164
Sopressi Italic e q dicant	24
Substantia quid	209
Subtile quod sit	139
Subtilitatis nomen	148
Sudoris prouocatio ut fiat	82
Sudori superfluo	48
Suffrutex an latinum	174
Studiosissimorum mors fol.	202
Suilla quaë bona	100
T	
Tradendarum disciplinaru similitudo	79
Tempus qua etate preciosissimum	210
Temperis caritas Cardani fol.	139
Tenuia frangi	75
Tepide usus quis	2
Tepide potus mala	52
Tepidarum aquarum nullus usus in cibo	18
Terminus incrementi in logum	121
Terra quando a sole exurtur	166
Terra quando pinguior	13
Terre rotunditas probata fol.	156
Terram synceram non sciri	155
Tremori ex uini potu	34
Testium in aquam demissio	41
Tripolium	109
Titillatio quid	209
Tympaniticus ut noscatur	91
Tubera	179
Tuenda sanitatis libri Cardani	68
Truncus quid	175
Tussi	32
V	
Vapores terre ubi coquantur	166
Uas aetheris ut claudendum fol.	77
Uas pellicanum	77
Uasa liquorum ut occludenda	75
Ulceri cum fractura	51
Ulceribus omnibus quid utile	78
Ulceribus	50
Ungues quando incidendi fol.	51
Uenenosaë qualitatiaë quaë herbe	176
Uenenis uomendis	41
Uentriculi imbecillitas quaenam remedium non habet	97
Uentriculi imbecillitas unde	21 & 34
Uentriculo quaë sint amica	98
Uentri-	

Index.

uentriculo conseruãdo	21	tur	19	uifum qui amittant	153
uerborum usus	174	uini usus uite nocius	8	uitalis alias uirtutes resti-	96
uermium generatio	183	uini aqua, qualis	64	tuit	55, 56
uermib. quomodo aqua		uini fex duplex	61	uitalis aqua	8
danda	40	uini ad ætherem propor-		uitæ tempus à Deo statu-	
uerueces quomodo hu-		tio	72	tum	63
midi	183	uini aqua seu æther	72	uitæ longitudo ubi	7
uigilijs arcendis	28	uini natura in corpore	59	uitæ longitudini quæ ne-	59
conciliandis	29	&	60	necessaria	8
uinea prouinca herba	119	uini potentis usus	68	uitam quæ producant	8
uinũ quibus misceri pos-		uino an utendum cum cy-		uitis quando reperta	74
sit	85	na	84	uitrũ an exhalare permit-	75
uinum in quibus aquæ		uiolæ odor	62	tat	37
preftet	17	cur in alijs	63	uitrum ob poros nõ fran-	41
uinum extinctionis auri		uigilius sibi non placuit		gi	41
fol.	76	fol.	185	uoci impeditæ	21
uinum quod deterius, &		uires ualidæ quid possint		uomitui arcendo	40
cur	19	fol.	38	prouocando	
uitium absq; aqua nullis		uirorum doctorum ætas		uomitus cum tepida utili-	
conuenire	23	fol.	201	tas & quando	
uinũ foetibus aduersari	26	uirtus impedita à quibus		uulneribus recentibus	
uinum an humidum	25	fol.	61	fol.	
eius uis	26	urina turbulenta quid in-			
uinum quando uentricu-		dicet	92		
lo conferat	34	urina turbida unde	91		
uinum infantie quantum		urinæ retentioni	35		
noceat 25 cur noceat	26	urinæ odor ex resina lari-			
uinum à quo corrumpa-		gnea cur fiat	63		

Z

Zibethi odor

FINIS.

ERRATA SIC CORRIGITO.

Pag. 2. l. 14. vitam esse. 9. l. 30. tum etiam. 15. l. 4. redditur. li. 7. potum. 16. li. 13. concludā. 23. li. 18. legumlatores. 25. l. 27. habebimus. 31. l. 35. At pectus. 32. l. 36. morbo. 36. l. 26. atq; ossosa. 37. l. 7. is ei. 38. l. 40. balnea. 49. li. 34. tam utile. 30. dimisso. 54. l. 8. arti. 29. succiffuasq;. 30. elementi. 55. l. 32. cas mendicandi. 57. l. 25. operatio in. 60. l. 6. ignis nil. 61. l. 20. motum, in. 62. lin. 25. vi fuit. 30. ac nullum. 63. l. 7. inter utrosq;. 35. ut si aliquis. 64. l. 6. efficacē. 66. l. 25. hęc. 71. l. 171. minus tamē. 73. l. ult. se cunda. 77. linea. 39. terra. 78. lin. 32. ut illis. 80. li. 7. parū. li. 9. nouem esse. 81. lin. 11. fit. 82. lin. 29. possint. 83. li. 26. uel cibi. 85. 18. quis. 92. l. 14. tumor ille. 93. li. pen. curaretur. 94. li. 7. in prof. 94. l. 28. heryspelatibus. 98. l. 16. falsi nitri. 98. l. 28. garū quo que. 101. l. 15. farcimina. 106. l. 33. uentriculus. 109. l. 6. bolus. 7. manne. 109. l. 20. corrigit noxam. 21. conuenientium. 110. li. 1. rhabbari. l. 15. bulliat. 111. l. 13. anguius. 113. l. 10. per horas. 24. perdicem aut. 114. l. 23. facto sinu. li. 40. in utilitatis, dele in. li. 37. in margine, Cauteris po. 115. l. 4. circumeirca oleo. 116. l. 24. medicus suus. 118. l. 7. quia. 119. li. 10. emplastrū ex. 121. li. 2. non uexetur. 123. li. s. est quod. 125. l. 23. lapidis cerulei. 139. l. s. nequior. 145. l. 34. non detegere. 157. l. 4. caloris. 158. l. 16. ita isti. 170. l. 13. pręripere. 171. l. 4. xilooloen. 173. l. 12. atteruntur. 177. l. 26. toxicū. 181. l. 25. probationum. 182. l. 13. noua do- ceat. 183. l. 31. simpliciter. 186. lin. pen. admouet. 187. l. ult. & passeris. 189. l. 1. si nō. l. 22. me accuset. 194. l. 25. genita. l. 28. per- manens. l. pen. ac si. 195. l. 16. sit celerior. 196. l. 1. ob hęc. l. ult. malo genio. 202. l. 28. octauo. l. penult. clas- sicorum librorum. 204. l. 21. si omnes. l. 33. fuisse reposuino. 206. l. 7. millia. 209. l. 18. est ipse. 210. l. 32. quod suis. l. 35. editionē.

i

HIERONYMICAR

dani Mediolanensis Medici, de
Aqua & Aethere ad Ioan.

Formentum Reipublicae Venetae
Legatum Lib.

De Aqua Lib. I.

Bsurdum esset, immo detestabile Io. Formente, solum ostentaculi ingenij causa in re seria, & in qua tot hominũ salus uersatur, ea docere, quæ ex perimento haud congruant, uitamq; agrorum ob pertinaciam aut admirationis opinionẽ apud homines generãdam, perdere. Sed neq; in genui uiri ad augendũ opus, uel nomen ac titulum, usus aquarum amplificãdum docere, quonã pacto singuli morbi decoctis uarijs curent.

Nã quis dubitat quin parum intersit quod helleborum des, aut scamoniũ, aut piper, seu illorum decocta. Talia enim docere esset extremæ uanitatũ, atq; ambitionis inanis. Quapropter non de decoctis aut aquis calidis, in quibus si nõ ars, natura metallum aut aliam rem incoxit: neq; etiam destillatis aquis, quas pari ratione constat sapore & odore uehementi prodesse suas uires, sed tantum de simplici aqua, qua pro potu non solũ homines, sed cuncta animantia uti solent, tractare propositum est. Nec ob admirationem mentientes, nec ad opus augendum quicq; præter institutũ adijci entes, solam annectã eam tractationem quæ & huic operi congruat & alibi honestiorem locũ non inueniat. Ea autẽ est aquarũ quæ nullo sapore odoreq; manifesto præditæ, uires tamen haud contẽnendas sunt assecutæ. Quenam autẽ sint suo loco dicetur. Nunc satis sit rationem reddere huius. Cum enim sapore atq; odore careant, licet arte factæ, ac si natura tales euaserint, cõmuniq; dulcium aquarũ e genere sint, eodẽ loco habẽde sunt. At de medicatis aquis decoctisq; alibi scripsisse me memini. Ea uerò fuit cõstruẽdi operis ratio ut uelut Hippocrates dixit: si liceret omnes uno medicamento egros sanare, id facere deberemus: quã paucissimis em̃ præstat uti. Ergo cũ id aqua efficere possit, nec longius quæsitã petita uẽ, sed cui libet præsens & in promptu, opere pretium facturũ me posse spero, si quomodo id fiat edocuero, ut non solũ admirabilis hæc doctrina uideatur, sed etiam humano generi utilissima, tibi uero Io. Formente non secus ac Galenus Glauconi aut Hieroni opus hæc inscribere destinaui, qui cũ prudentia uiteque splendore ac generis antiquitate longẽ maiore munere di

A gnus

Primo De uĩ
ctu in Acut.
7.4.

gnus esses, hac tamē causa tibi debetur, q̄ illorū exemplo salutē tuā uni mihi cōmiseris, qua in re tātum tibi plus debeo, quantū ciuitas nostra celebrat rimis medicis abundat. Vtus aut̄ sum cōpendiosa quadā compositionis ratione, ut quamuis liber mole exiguus uideat̄, potestate tamē maximus sit, ut uerò facilius hoc quisq̄ assequat̄ quomodo uerum esse possit, antequam ad ipsam tractationem deueniam, de illius ordine quædam necessaria proponam.

Primum igitur constat operationes maximas, & maximē cōmunes ex calido, frigido, sicco, humidoq̄ fieri: uelut arefacere, humectare, astringere, laxare, confirmare, resoluerē, concoquere, somnū prolicere, lac generare, flatū discutere, cæteraq̄ eiusmodi. Quæ igitur maximē calida, frigida, aut sicca, uel humida sunt, omnia hæc etiā euidentius facere possunt, uelut aqua. Quæ quod elementum omnium sit frigidissima, & humidissima, quod liquida usui aptissima, quod familiaris & consueta maxima sub quantitate ac tuto soleat adhiberi. Verū statim occurrens dicens: si aqua frigidissima esset, statim non secus ac meconium & sub parua quantitate occideret. Et si humidissima cutim uelut oleum laxaret, ac mollem redderet: quorum neutrum facit. Galenus qui tot & tanta conscripsit, cū Aristotelis principia nō attigerit meritò hæc intacta reliquit. Sed si quis Aristotelis principijs innitatur facile ab his quæstionibus se poterit explicare. uerum secunda quæstio facilius est, & à Galeno quasi soluta, quod aqua quia non lenta est ideo nō adhæreat, & ob id non adeò humectet. Cum enim hæserit fermē olei instar pinguefacit, nō tamē tantum. Sed hæc mittamus, primā aggrediamur cur aqua cum sit frigidissima non occidit: imò ne lædit, per sæpe meconium aut occidit: Sed si quis rectē quæ in libris de Rerum uarietate scripsimus assequat̄ haud laborabit in reddēda causa. Actū enim aqua expers est omnis calor: sed tamen tam facile calefcit ut uix unquam frigidissima sit. uerum & si talis sit haud pernitiōsa est, quoniam ut alias docui, frigiditas hæc quædam priuatio est. Priuatio autē nec iuuare nec nocere potest. Sed si quæ tamen frigidissimæ aque magnam quantitatem ingerat, lædetur, aut forlā prohibita natiui caloris distributione peribit. At meconium non frigiditate sua interimat, sed quia potestatem habet similem frigiditati quæ actu inest, aque aut alijs rebus, stuporem in ducendo frigidum esse uidet̄, cū nō sit, ipsum enim spiritus cohibet & torporem inducit unde mors nonnūquā sequitur. Igitur meconium ultimam habet uim cohibendi spiritus, uelut euforbium motum ciendi, unde frigidissimum unum, alterū calidissimum esse dicimus. Constat igitur ex his aquam potestate esse omnino innoxia actu aut prout excedentē qualitātē habuerit. Eamq̄ calidā aut frigidam, utramq̄ em̄ qualitatem suscipere potest, quod nō sint contrariæ. Sicca aut esse nequit, nam natura ut alibi diximus liquida est.

Ergo aquæ uires principales sunt tres, calefacere si ferueat, frigefacere si frigida sit, humectare quod sit liquida omnia aut hæc fermē in extremo ordine habere potest. Nam liquida natura est & omnium mixtorum liquida

meconium .i. est frigidum
paganus

Aqua nō est
est frigidissima.

Meconium potestate nō est
principaliter frigidum

dissima,

diffima, calorem etiā & frigus maxima suscipit, quam obrē hęc tria efficacissimē præstare potest. Et quę ex illis deriuant uelut ex calore exustionē, ex frigore torporē, ut liquida est emollit. His de causis hęc omnia tū etiā quę ex cōiunctione duorū fiunt uelut ex liquido & calido, & ex liqdo & frigido, efficacissimē præstabit. Est & quippiā quę ex medio uelut tepide ppriē gignitur. Et quę ex alterna uicissitudine calidi ac frigidi. ut in uniuersū iam sint octo modi. Qui omnes uim maximā habēt: & p ratione eorū medicationes ualidæ atquæ exquisite oriūtur. Potest & rursus intus atq; extra administrari ut iam modi duplicentur. Atq; hi generales sunt. Quāuis aliqui rarō in usu ueniant, uelut potus feruidæ. Cumq; pro temporis ratione singuli modi innumeras uarietates suscipiant, manifestū est numerū affectionum maiorē non esse numero modorū aquę potabilis administrandę.

Reliquū est igit ut doceamus singulis affectibus aliquē modū administrationis aquę opponi. Nā si hoc ostenderimus cū ualidissimū hoc præsidij genus esse demonstrauerimus, nec numero administrandi modos affectibus corporis humani esse inferiores, cōstabit statim omnē morbū aque usu posse curari. Cum em̄ tria sint quę totam curandirationē compleant contrarietas, uarietas, & magnitudo auxiliorū, uarietatēq; ac magnitudinē in aquę administratione nō deesse docuerimus, sequit̄ ut si contrarietatē etiā adesse p singulis morbis ostenderimus, ut iā absoluta medicina in aquę administratione esse uideat̄. Primū igitur morbos p genera diuidamus in eos qui fiunt intēperie, atq; ea duplex, cū materia & sine ea, & continuitatis diuisione, atq; cōpositione. Materiā quidē aut permutare, aut educere conuenit: antea uerō cōcoquere. Si ergo calida sit, qd magis aqua refrigerat, aut intus frigida exhibita, aut exterius tepida. Si frigida intēperies frigida exterius soluit. Calor em̄ natiuus cōfirmatur. Eductur uerō multitudine potus & balneo tepide inde calide. Si sicca humectāt balnea. Si humida siccantur corpora feruentib. aquis. Atq; eadē ratio est intēperiei absq; materia. In solutiōe uerō cōtinitatis, cū cura ulcerū sit exiccatio, eā facere licet assidua lotione frigida. Sicut & uulnera curamus phibendo phlegmonē cū frigida, & feruēti aqua cōuulsiōnē, quāuis fateamur igne ipso melius fieri. Si uerō morbus in cōpositione sit luxata calida perfusa reponere solemus. Obstructiones potu copiose aquę liberamus, ita ut si libeat modos alios à multitudine cōstitūere liceat. Quāq; multitudo sub efficacix causa cōtineatur, & ipsa tñ moles rei aliud quippiā facere potest, uelut & calor, & frigiditas, & substantia atq; cætera eiusmodi. Sed quoniā si quis hęc p singula capita distinguat rursus repetere cogēt, ob id ad illius tractationē statim descēdamus.

Aquarū dulciū plures sunt modi atq; differētis, sed præcipui sunt fontiu fluminū, lacuū, puteorū, paludū, pluuiialis, è cisterna, cocta chalybe cādēti uel ære feruefacta, ac destillata. Omniū aut̄ primū expedit optimā scire eligere. optima est quę pura est ac tenuis. Hęc em̄ duę sunt qualitates illi necessariae nec aliæ ut mihi uideat̄, Puram igit̄ expertē esse oportet, saporis, odoris, atq; coloris, tamē mundā ut cū exponit̄ luci nihil in ea uideat̄ innatans. Ma-

Morbōrū species non sunt plures modis administrandę aquę

Triasūtque omnem ciōdī rationem complent

Aquarū dulcium differētis

Aquę optima conditiōnes duę

Hieron. Cardani

4
nifestum est em̄ q̄ si innatans aliqd, aut sapor, uel odor alienus, aut color in ea perspicitur nō esse purā. Et si in uase gneo polito maculam penitus nullā relinquat. Purę etiā in laneis lineisq̄ uestib. postq̄ siccata fuerit nullū uestigiū restat. Tenuis etiā si sit, erit p̄spicua & leuis pōdere. Quāq̄ Seneca negat discrimē esse manifestū ponderis inter dulces aquas. Dulces uocamus aquas, id est, saporis expertes & ut à falsis aut bituminosis distinguunt. Eæ dē erunt etiā facile mutabiles ex calido in frigus, & rursus è frigore in calore. Vnde etiā facile putrescentes ni aliud obstet, pbantur. Id em̄ ex tenuitate substantiæ plerunq̄ cōtingit. Erunt etiā tales ut legumina in his facile & breui coquant. Velut em̄ q̄ penetrat celeriter totū immutat, q̄ omnino externū est, nō ita aqua tēuis ingredit̄ legumina: & feruēs ea emollit, crassa aut nequaq̄. Est adeò hoc ingēs quādoq̄ discrimē ut quēdā legumina nunq̄ coquant in quibusdā aquis, quę tamē in alijs celeriter coquuntur. Hęc igitur sunt signa tenuitatis ut illa puritatis, quāuis ut dixi aquę hæc duo sufficiant puritas & leuitas.

Aqua que saluberrima

Omniū aquarū saluberrima & optima est fluuiorum, quorū alueus est profundus & terreus, nō limosus tamen, cuius ortus est procul & ab oriente, atq̄ in calida regione, & motus lenis, sic em̄ optimē à Sole excoquitur. Octo igitur uidentur aquę optimæ conditiones, quę omnes præter unā Niliacę cōueniunt. Quamobrē meritō ea ferē omnib. alijs præfertur. Quę autē aqua ex flumine melior sit q̄z destillata, dignosci potest ex hoc quod sol plus quā ignis concoquit, & motus magnus quā paruus, & tēporis diurnitas plus potest quā breuitas, & natura quā ars. Post hanc tamē est aqua destillata super cineribus, aut fimo, uel fracibus, aut uinaccis, aut in duplici uase uel etiā super igne, sed tamen uase uitreo. Subsequit̄ hanc fontium aqua, sed longo interuallo. Quippe destillata leuissima est atq̄ purissima & saluberrima. pluresq̄ morbos uiscerum sola discutit. Velut tormina, grauedines, scyrros, podagras, cachexias multaq̄ huiuscemodi talia. Fontium ergo aqua quasi media bonitate est. Decocta ad suum genus refertur multō tamen melior. Cisternina & ipsa laudabilis, si recte illa fuerit facta. Nam sunt qui picatis uasis excipiunt aquam, ut fiat medicata. Et rursus si ab imbre colligatur: aut si iam diu non immota manserit. Optima est quę sabulo solo expurgatur, sed denso ac tenui in lapideas hydrias. Leuior est hæc aqua quā fontana, non tamen purior. Soli ac uentis sit exposita ut repurgetur. Venetijs dum perpetuò exhauriunt, fieri meliorē putant. Habetur id uice motus. estq̄ necessarium & utile, sed non sufficiens ut optima fiat. Medicata est è chalybe & è magis ex ære, salubrior ex auro ignito è chalybe soluit duritiē lienis podagricis & uentriculo utilis, aluum tamen astringit. Reliquæ omnes malæ, sed pessimę palustres, & deinde lacuum, crudæ enim sunt & impurg, post puteorum, sed profundiorum & eorum qui sunt in continuo usu melior. Cæterum pluuiialis aqua non unius generis dici potest, quandoquidē & optima sit simul & pessima. Est cocta atq̄ idē tenuis ac subdulcis, ut quę aëris natura participet, sed interim impura & foetida

de Aqua liber

5

& foetida. Quamobrem Hippocrates consulit coquendam esse & excōlan-
dam. Est autem à natura simplicis aquę adeò remota, ut citrei coloris sit nō
nunquam, & subviridis. Talis est quę in imbribus & cum tonitru decidit.
Quę aut leniter ut purior est, ita minus lenis atq; salubris. Quę igitur qua
si sponte decidit æstate & autumno, tantum hyemali & uernali inferior est,
quantum fontana & fluuiali salubrior, ut optima omnium sit hyemalis &
uernalis pura scilicet & concocta, atq; ideo leuis: inde æstiuæ autumnalisq;
etiam magis tenuis uernali sed impura, inde fontana & fluuiorum. Hęc ob
usum & puritatem exquisitę sanis atq; robustis meliores sunt. Cæterum
imbriferæ iecōri, lienī, renibus, pulmōni ac neruis, uentriculo quoq; & in
testinis utiliores, & ad coctiones ac secretiones aptiores. Simile discrimen
est in fluminibus. nam maiora quoniam lætius fluunt, minus terram mis-
cent, ideoquę sunt puriora, magisquę decoctas habent aquas. Verum quia
longius excurrunt, diuersaq; alia flumina in se recipiunt, quorum aliqui
per metallica transeunt loca, nullum illorum salubres habet aquas præter
Nilum. Quò igitur maiores, eò suauiores: non tamen meliores semper,
sed plerunq;e. Velut Ister, Eridanus ac Tyberis. Vix enim gens ulla quę
ex his fluminib; bibit, boni est habitus atq; salubris. Ob id etiam plurimū
refert qua quisq; parte utatur in tam longo fluminis tractu. Atq; de his sic
generaliter dictum sit.

Sequitur ut de singulis differētijs aquarū nunc agamus. Hippocrates in
libello de Humidorū usu inquit de calida: Incarnare, attenuare, liqueface-
re, minuere, colorem reuocare, colorem dispergere: somniferum & in caput
& in alia: conuulsionum, tensionum, mitigatiuum, dolores stupefacit au-
ris, oculorum & quæcunq; talia. Frigida calefacere uelut pix ulceribus: præ-
terq; à quibus sanguis erumpit, aut erupturus est, fractis luxatis, reliquis
quibus linteola sunt medicus. Ossib; quoq; ac dentibus amica, rigores q;
que febriles sedat. ob id etiā à calida uoluptates & illecebrę. Et calefacit pri-
mum calida uelut in manibus internas partes. At ulcera calida gaudent ex
cōfesso quia tegi assueta sunt. Caput quoq; nerui, spina, dorsum, pectus ac
præcordia, calidam perferre possunt, atq; ipsa gaudent. Imus quoque uen-
ter calida in primis delectatur inde extreme partes & uesica & genitalia ac
uirilis penis glans. Atq; hęc de calida simpliciter, id est, nō feruente, nam de
feruida inquit: Cutis ipsa exulceratur supernè calidæ aspersione. Manife-
stum est non de tepida intelligere. Sunt enim calidarum tria genera, tepida
& feruens quę ferri non potest uritō; quemadmodum & ignis, quę etiam
pilos cadere cogit. Alia calida est admodum, sed tamen ferri potest. de aqua
inquit in septima Aphorismorum: Si febris non à bile habeat aqua mul-
ta calida super caput affusa febris solutio fit, non enim de feruente intelligit.
nā inquit: Calida ne ulterius pergat ut urat. De frigida uerò inquit: Aqua
frigida prodest papulis rubicundis quales atq; alia parte sublata erumpūt
quales per splenia attractoria emergunt. In carnosus uerò & tenera carne
præditis subrubicundæ sunt, in nigris autem rotundæ, Dothienes id est,

*Aquarū fe-
rentia ex usu*

“ furunculi appellatae, & quales in ipsis calidis lauacris oboriuntur, & mulie
 “ ribus ex mensium sub cutem recursum fiunt, & ab irritamentis cutis aut in so
 “ lita uestimentorum asperorum gestatione, & ex sudoris exitu, aut ubi quis
 “ ex frigore repente, ad ignem aut calida lauacra accessit. Tumores quoque in
 “ articulis & dolores sine ulcere ac podagricos & conuulsa plurima ex his, fri
 “ gida multa affusa leuat ac extenuat, ac torporē inducit. Torpor enim modes
 “ ratur dolorē soluit. In distentione quoque absque ulcere iuueni carnosio, media
 “ gstate multae frigidae aquae affusio caloris reuocationē facit. Calor autē hec
 “ soluit, frigida quoque utilis est his quibus sanguis fluit, aut fluxurus est. De
 “ humida illius substantia haec affert: humectare plutione uelut nares uescia
 “ flatus. Ostendit autē duo genera operationū quae ab eius substantia pro
 “ ueniunt, nec non discriminē eorū ab operationibus, quae à qualitibus, actiuis pro
 “ cedunt, dicens: Madefactio itaque & humectatio debile quid est, frigefactio
 “ autē & calefactio ualida: uelut ex Sole. Sua enim lenitate lachrymis confert, ut
 “ ad acres stillamentum lene infundat aliquis, ne falluginosa contactu laedat.
 “ Et cauis ulceribus oculorum elotio prodest, & repletio ad naturā reducēs.
 “ Idem qualitatum inuicē complicatarum uim atque potestatem à frigiditate hu
 “ midae substantiae iuncta in initium faciens docuit his uerbis: Frigida conue
 “ nit, ubi anxietas ex calida oborta est, eam enim sedat. Et cum calidis cibis quis
 “ usus est, frigida delectatur. Et in animi deliquijs frigidam affundere extres
 “ mitatibus prodest. Et generaliter frigidae potio iucunda est thoraci atque ue
 “ triculo. De calida uerò & humida aqua haec habet quae referret opera: Calida
 “ oculis conuenit, doloribus, suppurationibus, lachrymis mordacibus, sic
 “ cis omnibus. Est autē suppuratoria non in omni ulcere: cutem mollit, atque
 “ nuat dolorem, eximit rigores, conuulsiones, ante ac retrò, distensiones lenit,
 “ capitis grauitatem soluit. Plurimum autē conducit ossium fracturis, magis
 “ autē denudatis, & ex his maximè his qui in capite ulcera habent, & quae cum
 “ praefrigore aut moriuntur aut ulcerantur. Item in ulcerationibus tam uolunta
 “ rijs quam in uoluntarijs, qualia sunt desquamata: herpetibus serpendo, exceden
 “ tibus, denigratis, aut in gingiuis aut aure sede uel utero. His omnibus ca
 “ lida utilis est, ac iudicatoria. Articulos quoque induratos, aut ab inflammatione
 “ ne aliquando oborta, aut à distortionē, operis pretium est sanare aqua calida
 “ in utriculū infusa. Subiecit & uim contrariam calidae ac frigidae aquae, dicens:
 “ Post calidam corpus refrigeratur, post frigidam autē incalescit. Et quod post
 “ calidam siccatum corpus durefcit, uelut & à frigida oculi. Ex quibus actio
 “ non propria deprehenditur. Inde etiam ex hoc commutationem docuit, cum
 “ dixit: Iam uerò pedes deciderunt per refrigerati ex calidae perfusione. Voluit
 “ enim nos intelligere contrarias operationes cum sibi inuicem succedunt esse
 “ ualidiores, imò periculosas, si modum qualitercumque excesserint. Propterea
 “ etiam subiecit usum eius opportunum & congruentem trifariam: ex actiōis mēsurā,
 “ ex aequae qualitate & mora, tum ex sensu patientis, dicens: Iudicat autem de his
 “ ipse egrotus exceptis mutis, aut leuiter syderatis, aut stupefactis, aut uelut
 “ in uulneribus, per refrigeratis, aut nimio dolore uexatis: his enim haec sensu non
 “ percipiuntur.

percipiunt. nam nō sentiūt hi perusti. Itemq̄ profundæ ac magnæ luxatio-
 nes. Nā calidioris ac frigidioris corpus ipsum perfusum iudex est. Verum
 utrarumq̄ paucitas debile quid est, multitudo uerò efficax. Sed in sinere o-
 portet, donec id fiat, cuius genera talia fiunt: anteq̄ aut ad finē ipsum deue-
 niant, cessandum est. Manifestum est igit̄, quemadmodum Galenus dixit.
 Etiā huius doctrina semina, imò totā methodum nobis bonus reliquit Hip-
 ocrates. Nā & quibus calida aut frigida, aut calida aqua, aut frigida aqua
 aut calidissima, aut frigidissima intus uel extra, & quæ nam sint opera illius
 non ppria, & quibus successio conueniat, & quomodo in singulis sit ad-
 ministranda, ipse idē diffusē ac quasi præter solitū morē ob rei ipsius utilis-
 tatem tractauit. Quamobrem & facilior nobis etiā disputatio de his erit, ac
 doctrina agendorum.

Iam uerò cum duo sint scopi artis medicæ, sanitatē quidē tueri, & mor-
 bos propellere, de sanitatis primū conseruatione agendum est. Nam & ex
 illa scopos curandorum morborum uenabimur. Itaq̄ haud dubiū est con-
 seruandæ sanitatis præcipuā causā esse aquarum bonitatē, nam & aër ma-
 lus sit ab aquis prauis: & si bonæ sint aquæ, aër malus esse nō potest. Cum
 ergo hæc duo elementa necessariò in unum conueniant, erunt & fructus &
 olera etiā optima: & animalia etiā quæ utrunq̄ elementū hauriunt, hisq̄
 uescuntur, etiā optimo prædita habitu. Qua de causa etiā homines uiua-
 cissimi, & optimæ temperaturæ, qui & utroq̄ elemento probē utantur, &
 cibis optimis uescant: & condimenta etiā, quæ ex aquis fiunt, præcipua ha-
 beant, nam in frigidis regionibus ob id uiuacissimi esse nequeunt, q̄ fru-
 ctus & olera absolutæ bonitatis esse nequeant, cū in his nec aër purus, nec
 aqua tenuis licet pura esse possint. Ob id quanq̄ robustissimi, & caloris in-
 tegri ob frigiditatē aëris, nō tamen centesimū annū excedere queunt: at in
 calidis regionibus hominibus, si hæc omnia quæ dicturus sum, ad sint, li-
 cet ad ducentos annos peruenire. Quæ em̄ ad longitudinē uitæ maximē ne-
 cessaria sunt, sunt quatuor, aqua & aër optima: & cū his fructus, olera & car-
 nes: bona temperies: & bonum regimē uitæ. Hæc aut̄ omnia ex aqua pen-
 dent, nā de aëre fructibus & oleribus q̄ aque naturā sequant̄, iam dictū est.
 Temperamentū etiā generaliter si non delinquat̄ in regimine tale est quale
 aëris aquarū fructuū olerum. Nā cum hæc sola ab animalib. uel quæ ex his
 fiunt hauriantur, necesse est per continuam generationē eo ut deueniant,
 ut hominū temperies sit qualis aquarū. Quod Cardani uidemus, nec em̄
 soli incolæ ibi bonam temperiē bonumq̄ habitum habent, sed alio migrā-
 tes usq̄ ad aliquot generationes eam retinent. Bonum aut̄ regimē hoc cōti-
 net ut aque potu nō uini utatur. Namq̄ aqua ad uitæ prolixitatem & inco-
 lumitatē plurimum confert, estq̄ uino longē præstantior. Cum em̄ tenuior
 sit, alimentum in partes liquidiores penetrans intimius diuidit, nec adurit
 quicquam & præcipuē pinguiorem alimenti succū, nec cogit uinum illud
 ante coctionem penetrare ad iecur, & ex iecore ad membra. Longeq̄ ui-
 no utilior est uentriculo, licet ob consuetudinē & intemperiem iam uini

*Aqua ubi op-
 tima, ibi etiā
 omnia reli-
 qua.*

usu acquisitū nonnullis secus uideatur. Multi enim uino assueti quoniam ab illo uentriculus extenuatur ob inopiam caloris natiui, atq; etiā ad ipsam aliunde influentis cogunt uino uti atq; in eius usu perseverare. Sicut etiā in alijs prauis consuetudinib. contingit. Patiuntur enim hi quid simile utētib. cibo immoderato, ut calor non assuetus concoquere, sed solum tenuiorem ad se cibi partē trahere semper multo cibo indigeat. nā nec diutius cōcoquere potest: nec ex pauco alimento breuiq; concoctione tantū nutrimenti elicere ut se sustentare ualeat. Hūc aquæ & uini discrimē insinuasse uidēt sapiētissimus Moses, dum ante diluuiū uitā hominum describit multorū saeculorum quorundā propemille annos pducens, sub diluuij aut tempore refert Deum tanq; pccituisse tantę prolixitatis uitę, constituentē ultimā metam humanæ uitæ centū & uiginti annos. Inde facit Noā uitē inuenientem & uino utentē, cū antea nec uitis nec uini ullā fecisset mentionem, quasi nobis indicaret potu uini hominū esse decurtatā. Qd' si qs dicat Mosē quasi sui oblitū, Abrahæ & Isaaci & Iacobi uitā pduxisse multo lōgius cētū & uiginti annis: respōdemus nō hoc ex obliuione factū esse, sed ut ostēderet gratiam diuinam nullis naturæ legibus subijci. Nam neq; ullius alterius qui Deo charus non fuerit uitā ultra eam metā producit, nec tam breui interuallo scriptorū aut tēporis, ppriæ uocis atq; sententiæ oblitum esse uerisimile est. Sed redeo ad ppositum. aquę usus saluberrimus est uitæ non solum ad incolumitatē, sed etiā longitudinē eius, modō ea optima sit. Nec optima esse potest nisi in calida regione. Ea aut ab oriente fontis ortum habere debet. Cui proxima est cuius fons est inter ortū æstiuū & hybernū. Eam subsequit quæ oriē inter hybernū & æstiuū occasum. Licet etiā emendare aquas atq; corrigere, & quamuis ex hoc nō corriganē aēr & fructus & olera, tamen multum facit, hoc solum per se aquas habere bonas.

*Aquarū cor
rectio*

Corrigunt aut aquæ destillatione primū, sin minus stillicidijs: aut si nō licet colis & ut per densam arenam bis ter uē transeant, inde coquant ad tertiam albis ouorum additis atq; argilla, demū colata sub dīo exponat in uasis ac uerberet. Quōd si destillatæ aquæ retinent odorem saporemq; quid credendum est de coctionib. aut percolatione? Certe nihil melius quā assidua & diuturna agitatio atq; ex longo interuallo defluxus. Cū uerō aqua odoris, saporis & coloris expers fuerit & nitida: hinc si epota præcordia nō conturbet, celerrimeq; ex uētre digerat, iam optima est atq; emendata: si nō prauitate nō caret. Facile em descendere ē uentriculo, nec turbare corpus non solum signū est optimę aquæ sed affectus, atq; ut ita dicā ipsa bonitas elementi substantia. Herbae etiā fontib. innascentes uitiant aquā si aqua nō profunda fuerit & cursus uelocis. Pessimæ tamen quæ prauis sunt odoris, rang quoque & talia. Pisces etiam aquā corrumpunt, qui tamen mobiles sunt & squamosi nec frequentes, parum aut nihil obsunt aquæ. In uniuersum motus & sol aquas perficiunt. Alterum enim attenuat, alterum purgata aquā: his aut duob. aquę bonitas cōstat. Aquæ autē quæ leniter fluunt & herbas nutriūt medicā uim retinēt. Ut sisiū aut adiantū aut nepitā

*Aquarū cor
rumpentia*

urinas

de Aqua liber

urinas cient: sin cyperus aut malabrum uiscera corroborabunt, & discutiēt, spiritūq; odoris suauitate cōmendabunt: sin iuncus caput grauāt, somnū conciliant, aluū astringunt, urinā prouocant. Si plantago & nymphaea immodicē refrigerabunt sanguinē, & seminis profluiū cohibebūt. Si quis auersis renibus cursum earum excipiat, renū caliditatē mitigabit, & morbos qui ex ea proueniunt tollet. Si harundines herisipelas sanabit epota, locoq; ea abluto sæpius: & uim habebit attractoriam. Demū si pipēritis aut alia consimilis dissoluit flatū, & uentriculo ac intestinis frigiditate laborantibus confert. Et usus eartū strumis ac duritijs salutaris est. Eadem quoq; ratio & in alijs. Aquæ quæ ex oriente ad occidentem feruntur ob id sunt saluberrime, quòd Solem perpetuo accipiant. Quæ uerò ab occidente in orientē labuntur & ipsæ concoctæ atq; idè salubres. Minus tamen, quia non adè calefcunt. Huius autem causa à nobis in Physicis declarata est. Quamobrem neque fontes sub umbra arborum decurrentes licet gelidiores nec precipiti cursu deuoluētes aquas adè salubres sunt, ut qui in patentibus aruis leniter fluunt. nam hi licet calidiores, cum tamē Solem uehementius excipiant, concoquuntur aquæ melius, atq; ob id salubriores longè. optimæ igitur quæ in umbra colliguntur, sed tamen ex patulo fonte, ac qui longo itinere Solem expertus sit. Præstat em̄ aquam quæ à sanis hauritur esse moderatē, frigidam non modicē. Pessima uerò quæ è proximis montibus uenit, & sub sole colligitur, hæc enim neq; leuis neq; suauis esse potest. Vnde cū diu in uentriculo subscederit, p̄ aluū excernit tandē, q̄ pessimæ aque signū est. Nam optima calido tempore statim sudores profert: alijs tēporib. urinā prolicit. Caue igitur ne collectā in Sole quæ per umbrosa defluerit loca, pro optima deceptus habeas, sed illius cursum qualis sit considera. Et idè Nilotica quamuis minimè Solem excipiat ab austro defluens, quia tamen totam permeat torridam terræ zonam & leniter fluit atque per terras optima. Cuius indicio est, quòd sola hæc fossis excepta quanquam quiescens nec corrumpitur, nec deterior utentibus ea sit: tenuitate enim aëri persimilis non corrumpitur, sed minimo motu contenta, qui ob lenes auras contigit incorrupta seruetur. Quamobrē Hippocrates nō errat, cū id re ostendit q̄ uerbis deficere uidentur. Nam cū aquæ quæ ab oriente in occidentē fluunt, aut ab occidente in orientem (omitto em̄ nunc mendū literæ) ob id sint saluberrimæ q̄ Solis calore perpetuo cōcoquant. Nilotica uerò ab aëre leniter fluens ubiq; præterq; iuxta cataraclas excoquatur ob regionis caliditatē & ipsa perpetuo: cōstat ex sentētia Hippocratis & illā probari admodum, & optimam cēseri. Adhibetur aut aqua septē modis lauacro balneo fomento potu affusa, infusa & instillata. Lauam. ut sordes abluamus, solemusq; pedes ac manus tñ etiā caput lauare frequentius. Lotio omnis natura exhilarare solet ppulsatū uaporib. humectatq; cute, atq; modicē refrigerata: balneū aut fieri ex calida ac frigida tepidaq; tñ toti corpori tum solis crurib. & olim & nūc, sed apud Turcas cōsueuit. Iuxta aut qualitātē aquarū diuersas etiā uires habet.

Calidior

Aqua quæ
medicinis
affertur

Aqua uero
renis ex de
fluxu.

Aqua usus
septuplex

Calidior enim aqua calefacit, sed nō perinde humectat ut tepida uel tēpera-
 ta. Quinimo perstringens cutim horrorem mouet retentis intus uaporib.
 Si uerō tepida humectat, atq; in initio calefacit, sub fine autē diffatis uapo-
 ribus & cū his calore refrigerat. Temperata quoq; humectat & nō diffia-
 to calore sed exterius deducto calefacit. Hæc autē tria refrigerant internas
 partes, sed externas calefaciunt, uerū non eodē modo. Ea em̄ que calidior
 est adurit & calefacit inæqualiter & horrores mouet, tepida solum in inia-
 tio, temperata semper ac æqualiter, quibus etiā fit ut temperatū balneū ca-
 lefactos, ut Galenus inquit, refrigeret, & refrigeratos calefaciat. Namq; cū
 tepesciat simileq; pprio temperamento corpus reddat necesse est ut extre-
 mū utrūq; ad medium auocet. Rarius quoq; ac laxius balneū tepida aut
 temperatæ corpus reddit cutimq; rubicundiorē & habitum pleniorē fa-
 cit, ac somnū conciliat. Labores quoq; ac lassitudines discutit. Multis autē
 modis somnū conciliat & reuocatis extra calore acutiore atq; uaporib. &
 humectato corpore sugentibus arterijs quod tenuius est aquei atq; dulcis
 uaporis, & uoluptate quæ ex ipso balnei usu percipitur. Soluit quoque
 torporem balneum. Sed parū utile est his qui omnino inculpati sunt cor-
 pore. Neq; enim adeo aquis fauimus ut noxia uelimus pro utilib. collau-
 dare. Quibus em̄ in casibus iuuabit suo loco referemus. At frigida balneū
 salubrius longē est: libet autem ex Agathino ut Oribasius refert cōmoda il-
 lius recensere, sic enim inquit. Qui hunc breuem uitæ cursum cupiunt sa-
 ni transigere frigida lauari sæpe debent. Vix enim uerbis exequi possum
 quantum utilitatis ex frigida lauatione percipiatur, quod in causa est ut qui
 frigida lauantur etiam si senio propemodum confecti sint, corpore tamē
 constanti & compacto & colore florido comperias: & omnino qui mula-
 tum utilitatis & roboris præferant. Quin etiam que ad appetitiones con-
 coctionesq; pertinent firma, sensus plerunq; integros & exquisitos, &
 ut uno uerbo dicam naturales actiones ritē constitutas habent. Equidem
 in more barbaris esse audiui ut infantes in frigidam alsidue demittant. At
 ego nulli puerulo qui infantis ætatem excesserit frigidam lauationem in-
 congruam censeo, modo ne propria quædam natura huic ut etiam alijs
 utilibus rebus aduersetur. Atq; id toto anni tempore: præcipue tamen
 uerno. Oportet autem ab exercitatione non magna & statim à prandio
 uel etiam post cænam, sed absq; frictione post cenam, ante prandium cum
 frictione lauari, frigida satis non tamen admodum gelida, cauēdo ne audia-
 tus meatus ingrediat. Solū. n. eis noxia est. Ego uerō nō tm̄ aquarū causæ
 faueo ut citra necessitatē omnē hoc fieri suadeā, nam præter reliqua ut pri-
 mum consuetudo contracta fuerit, si eam quis deserat corpus periclitatur.
 Deinde contingere facile potest ut longo uitæ spatio perperam aliquando
 adhibeatur, que cum uim egregiam nacta sit hominem perdat. oportu-
 ne igitur tantum & à cæna uel prandio aut statim ante corpore satis uegeto
 adhibenda est, eo modo quo docebitur inferius. Fomentum adhibetur
 e uescis e spongijs ex calida uelut in doloribus aut duritiibus: e temperata
 uelut

velut in acribus lachrymis ac fluxionibus: e gelida uelut in uulneribus. Potus frigida delectat & uentriculo salutaris est maxime a cibo: tepida ad uomitum proliciendum. Affusa aqua detergit & motu immutat corpus largiusque affundi solet. Instillata longius atque ex alto cadens plus habet uirium ac roboris in intemperie mutanda. Est etiam illa duplex, una quidem que guttatim cadit, altera que affatim atque confertim. Infunditur etiam aqua uelut in clysteribus atque naribus attracta. Atque haec de aquis optimis. *Cæ* Aque pessima
 terum cum contingat in itineribus aquas multas occurrere, cogiturque uia: tor bibere ob sitim, scire praestat que nam tutior sit. Est autem stans omnium deterrima, & ex stantibus turbulenta ac male olens saporisque fœdi. Inter has omnes peior est que pessimi est saporis, inde odoris, post uiridis, & in qua carnes putridae iacent, aut si salamandra in imo sint ut in quibusdam riuis iuxta Patauium. Et quae fuscæ aut nigræ, ab his omnibus prorsus abstinerere oportet. Pessimarum minus mala est musco obsita & turbulenta, ultima quae ex riuis montium profluit. Et quamuis frigida aqua melior sit temperata in potu, securior tamen est calida, imo feruens cum deferbuerit quam frigidissima. Quae enim frigidissima est semper mala est & cruda & periculosa: nonnunquam uero etiam uenenosa. Aquae quoque usus in singulis *Qua membra lauanda*
 membris talis esse debet in sanis: abluantur pedes sordidi aqua tepida. luuat & manus quotidie abluere ante cibum, aqua temperata, quod quotidie etiam manus sordibus inficiantur, a cibo autem frigida. Caput autem lixiuio leui & ipsum cum sordidum fuerit: nam aqua non sufficit ad sordes pingues eluendas. Vtrum uero feruens esse debeat an tepida potius, Auenzoar dixit quod feruens, atque ita Celsus uidetur sentire. Sed Celsus uult ut frigida lauatio succedat. Iam enim Auenzoar ætate lauacra desierant, caputque ut nunc solum lauabatur uel extrema. Ob id apud Galenum de capitis lotionetantum non est sermo, cum totus homo lauaretur. Tunc uero calidae lotioni frigida succedebat. Quod etiam de capite solo obseruandum est. Quod si aliter fiat, tepida non calida lauandum est caput. Neque enim humanum corpus ferro durius est, quod ubi in igne candescuerit, si non in frigidam demittatur, mollescit admodum. Si igitur caput calida lauatur nec frigida succedat, aperti meatus manebunt, fietque caput cuiuslibet iniuriae obnoxium. Vnde grauedines & destillationes necessario ferme & alia mala euenient. Dictum uero Auenzoar intelligi debet ubi frigida, ut dixi inspersio succedat, per quam uelut in ferro astricto meatuum, & durties ac soliditas capiti aduenit. Extrema uero forsitan licebit & maxime pedes cum uelati nihil excipiant, sed potius sudorem meatibus apertis reddant, seruida lauare & absque frigida. Qui ergo sic assueuerunt ad sudores ea parte proni sunt. Quod si siccare & mutare lintea ac caligas commodum fuerit bonum & utile: si non refrigerato sudore & cum eo pedibus, prius mium foetor, deinde periculum morbi contracto calore & consensu uentriculi accedit.

Quo uero tempore aquarum usus melior sit nunc considerandum, *Opportu* Aque usus quo tempore melior
 nus

nus sanè mihi magis uidetur cū aquę sunt meliores & corpus refrigeratione atq; humectatione magis indiget. Sunt autē meliores æstate quā hyeme & corpus tunc etiam calidius est atq; siccius multò, quod nemo negat. Laxata quoque membra frigore aquę coguntur & roborantur. Perpetitur etiam facilius frigus illius eo tempore corpus ac sine horrore ac suspitione febris diarie, quod summū est periculū in usu frigida, si quis sinistrè utat. Forsan tamen quispiam dubitabit ne aquę hyeme sint meliores, quoniam calidiores esse uidentur. At ego & meliores esse aquas & magis coctas & calidiores æstate quā hyeme esse contendo. Nam quod meliores sint si magis coctæ, & magis coctæ si calidiores, quisq; facile concedet. Quòd etiam calidiores sint aquę fluminum & fontium æstate quam hyeme, facile & hoc plurimi admittent: at quòd aquę puteorū, maximeque profundiorum estate quā hyeme sint calidiores, id pauci admodum admittere uolent. Plures etiā paradoxū esse suspicabunt. Quamobrē & in hoc demonstratio ne opus est: nec simplici sed Geometrica quidē, tamen maximè quod hoc demonstrato de omnib. aquis dubitatio tolletur. Sit igitur caliditas maxima æstiuæ aëris in nostra regione. A. hyemalis frigus maximum rursus. B. tempus in quo aqua aëri similis est tepore. C. Si igitur aqua calidior est in hyeme quā æstate cum sensim in calestat & refrigeretur, erit etiam calidior quā in. C. sit ergo calida iuxta temporis æstiuæ. D. calorem & in estate frigida pari ratione iuxta. E. frigiditatem aëris. Quia ergo dum aër est sub A. calore, aqua est sub E. frigore & dum aër est sub B. frigore aqua est sub D. calore, differentia igitur æstiuæ aëris & aquę est A. E. & hyemalis. B. D. igitur duæ differentie aquarū erunt. A. E. & B. D. quæ excedent. A. B. in D. E. uidebitur ergo sensui maius discrimen inter aquas æstiuas & hyemales quā inter aërē, quod aperte falsum est: homo enim indicat differentiam caloris æstiuæ à frigore hyemis esse tantam ut uix perferri posse existimet mutationem unius in alterum. Differentiam autem aquarū paruam cum unā tepidā aliam frigidiusculam esse credat. Rursus in fontibus constat eos esse calidiores æstate quā hyeme, cum aëri expositi sint, nec refugium ibi caloris possit assignari, & tamen aqua fontium ac fluminum calidior uidetur esse hyeme quā æstate, cum etiam fumum ex halare cernantur, igitur idem de puteis parum profundis est censendum. Ergo de omnibus: quia aliter totam rationem inuertere esset necessaria, & fateri puteos aliquos similes aëris temperamento esse in estate & hyeme. Scilicet illos qui essent mediocriter profundi. Quod etiam ex experimento meientium in balneo deprehenditur, quorū urina cū sit uehementer calida, frigida tamē esse uidetur. Ponderus etiam aquę ipsum quod maius est hyeme quā æstate & facilitas descensus è uentriculo & hypochondrijs in æstate, declarant eā esse multo calidiorē estate quā hyeme. Videmus etiam homines potu aquę in estate minus ledi quā in hyeme, quamuis corpora nostra absq; dubio sint calidiora in hyeme quā in æstate. Ideò hoc non potest contingere nisi ob naturam ipsius aquę & etiam auxiliū aëris. Et si quis obijciat quod si corpora

Aquæ æstate calidior esse in puteis etiā quā hyeme demonstratur

A

D

C

E

B

corpora nostra sint frigidiora æstate quã hyeme, ergo & terra, igitur & aqua in ea contenta. Respondeo quod non est par ratio, quia corpora humana sunt calidiora æstate quã hyeme, loquendo de caliditate sensibili: quod declarat tactus. Sed sunt frigidiora caliditate propria, quæ est animata. Sed hac terra & aqua carent, ideo sunt semper elementa calidiora æstate quã hyeme, terra scilicet, aqua & aer, quæ sola sunt elementa. Dico etiam, quod putei quo profundiores, eo sunt frigidiores tam hyeme quã etiam æstate: quod est argumentum evidens, a quam eorum esse semper calidam. Nam si hyeme esset calida uere, quoniam caliditas se conderet quod essent putei profundiores, eò essent calidiores. Sed non sunt, quia calor ille est à Solis radijs, qui remotiores sunt ab aqua in puteis profundis, quã his qui non sunt profundi. Quod etiã ex affectibus dignoscitur, nam & æstate terra magis necatur quã hyeme, & herbas atque arbores uberius alit: igitur pinguior, igitur magis concoctum humidum, igitur calidius. Declaratum est em̄ à nobis & quod omnes plantæ humido pingui aluntur, & quod pinguis humor fit à coctione syderum calorisque eorum. Manifestum est igitur ex hoc quod aqua saluberrima est in æstate, inde in uere & autumno, ultimo in hyeme, quoniam tunc pessima est. Atque hæc omnia ex dictis constant, nisi quod nondum clarum est cur cum aqua sit æque calida uere & autumno, melior tamen sit in uere. Hoc autem breuiter nunc declarandum est, ne tempus extra principale propositum frustra teramus, & longius opus faciamus. Dico ergo quod omnia quæ crescunt, sunt robustiora, & fidelius qualitates suas exhibent quã quæ decrescunt, quod uidemus in temperie uerna & autumnii, in adolescentibus, uiris, & eo qui tantum abest recessu ad senium à consistentia, atque uirili ætate, quantum adolescens qui nondum accessit, atque in omnibus alijs. Igitur cum uere calor aquarum sit in incremento, ut docuimus, in autumno autem minuatur, constat cur uere aquæ sint salubriores quam autumno. Quod etiam argumentum est, aquas refrigerari in autumno, non incalescere. Si enim incalescerent more aliorum omnium quæ incalescunt, essent meliores atque salubriores. Liqueat ergo ex hoc cur aquæ apud nos Augusto mense sint pessime & noxiæ hominibus qui eas bibunt, uel etiam si quis natationem in eis exerceat: nam corpora tunc humana imbecilliora sunt, & aer & aqua omnia deteriora euadunt, refrigeranturque. Quod malum etiam per totum Septembrem licet ualidius fiat, tamen magis conspicuum est in Augusto, quod in Septembri tum ob experimentum precedentis mensis, tum ob frigus homines magis caute se aquarum usibus. tam internis quã externis committunt. Sed his expositis ad principale propositum reuertamur, doceamusque usus aquarum non solum ad conseruandam sanitatem, sed ad singulos quoque propulsandos morbos conferre. eaque tractationem in duas partes diuidemus. Primum scilicet de conseruanda uniuscuiusque membri sanitate, tum etiam totius corporis: inde de morbis qui singulis membris aduenire solent differemus, initium ut par est à capite facientes, ac demum post pedum & manuum affectus de his morbis sermonem facientes, qui uel totum corpus occupare solent, ut febres: uel non plus uni membro conueniunt quam alte-

*Aqua uere
cur melior
quam autu-
no.*

*Aqua in qua
membra ma-
ximè possit.*

Aqua nutrit.

*Libro de u-
su Respira-
tionis, ca. 5.*

ri, ut ulcera atq; abscessus: aut quæ plurib. & si nō omnib. mēbris possunt esse cōmunia, ut fractura & luxatio. Verū primū de ordine & usu aque in sanis dicēdum est, quarum usus pculdubio etiā per se plurimū potest ad uitæ lōgitudinē: ad dentes firmādos debilitādos uē, ad fluxiones omnes, ad habitū corporis, atq; colorē. Potest & in reliquis, sed non adeò. Ex morbis uerò ad lienē hydropē, uentriculi & intēstinatorum scirrhos & renū lapidē. Hernia gulę nulla magis alia causa, q̄ aquarū uitio pcreat. Iam ergo supposito, q̄ optima sit aqua, uidēdū est quādo illā sumere debeamus. Cōstat em̄ opportuno illius usu omnia mēbra fermè sanescere aut infirmari. Auicēna aut̄ existimat pulmones & cerebrū maximè affici. Sed hæc inferius: nunc cōstat, necessariū esse ut sciamus quantitātē aquæ, & ordinē cui tēpus coniunctum est. Sunt igit̄ aquæ q̄ bibunt̄, à sanis optimę, frigidę seu coctę naturales aut destillatę. Et ex his melior modus refrigerādi aquas est, ut sub diuo exponant̄, aut in puteū demittant̄. In altis uerò locis uentus magis flat, & aēr purior est. Oportet aut̄ ut celerius refrigeret̄ aqua, uas nō totū repleti nā aēr qui intus continet̄ facilè refrigerat̄, atq; inde illi aqua contigua. Aqua etiam niue refrigerata, aut glacie mala est, & quia immodicæ est frigiditatis, & quoniā uiolenter cogit̄. Deterior aut̄, si misceat̄: nā neruos tandē necessario lædit. Aquę uerò usus nō est nutriēdi, ppriē causa, sed potius ut nutrimentum liquefactum deferat̄ ad mēbra, & etiā humidius & frigidius redditū tēperet̄. Verū quāuis Hippocrates & Auicenna dicāt, q̄ aqua nō nutrit, & Galenus conet̄ assignare causam, quia est elementū, & elemēta nō nutriant, nō tñ uidet̄ hoc uerum exquisitē. Neq; Hippocrates eam nō nutrire dixit, sed nō mouere feces, debilitare uires languentiū, nec extinguere sitim. Hæc aut̄ haud cōtingunt, quoniā nō nutriat aqua, sed quia laxat mēbrorū substantiā excalefacta febrili calore. Neq; etiā extinguere sitim inq̄, quoniā nō nutriat, id em̄ absurdum, sed quoniā in bilē uertit̄. Vnde inq̄ Hipp. Amarescit, & biliosis biliosa est. Ex q̄ patet, illā etiā nutrire. Quę em̄ generare potest bilē, etiā potest generare sanguinē tenuē, q̄ aquę similis magis est q̄ bilis. Nō igit̄ mō sedat sitim, quia nō nutriat, sed quia crassa cum sit, anteq̄ penetret in biliosis atq; febricitantib. à bile uincit̄. Melius igit̄ erit ita argumētari. Sitim sedat in sanis, igit̄ nutrit: q̄ nō nutrit, igitur sitim nō sedat. In prima oratione q̄ assumitur, est uerissimū, & sensui manifestum: q̄ cōcluditur, dubium, ut in plerisq; quę sola in argumenti cōfirmātur: in secunda ex dubio alsūpto cōcluditur falsum & repugnās experimento. Mirū est aut̄, q̄ Galenus cōcesserit aērē nutrire, & neget illud de aqua, quę lōgē corpulentior est. Solida igitur mēbra ex terreis nutriri uidētur, cōtenta & liquida ex potib. uino atq; aqua, spiritus ex aēre. Sedat aut̄ aqua sitim nō solum nutriendo, sed etiā temperādo mēbra supcalefacta. Vnde aqua frigida melius sitim sedat, q̄ calida aut tepida. Cum tñ utraq; sitim sedet. cōstat q̄ etiā nutriendo sitim sedat, nō solā qualitate. Videmus etiā pisces aqua sola nutriri, qd̄ & Rōdellētius expertum se testatur. Et animalia si bibant aq̄, serius ex fame pereunt, q̄ si omnino nihil bibāt. Et nos in libris

de Rerum

de Rerū uarietate nō solū ex aq̄, sed etiā ex aēre nutriri homines docuimus, humorēq̄ aqueum ex illo gnāri. Nō rectē igit̄ Galenus negat aq̄ nutriri: q̄ cum nō sit elementū purum, nutriri potest. & si etiā esset, nutriri trāsmutata posset. Nā ut inq̄t Hipp. Putrefacta aqua crassior reddit, & In quātum cunq̄ puro uase uermiculos generat nullo alio addito: quāto igitur magis in corpore nostro tot coctionib. immutata. Frustra igit̄ quasi infamē potu aque Galenus reddiderat, quoniā uino potius q̄ aqua delectabatur. Sed alia maior difficultas exoritur. nā Rasis nō cū cibo bibēdum aq̄ cōsulit, quē Auicenna secutus inq̄t: Nec post cibum statim multa aqua bibēda est, ne supernatare eum faciat: nec multo minus cū cibo ipso, uerū à cibo statim t̄m aquæ sumēdum, ut cibus humectetur, & maximē si sitiat. Ideoq̄ frigida tunc cōuenit. Postq̄ aut̄ cibus ē uentriculo descenderit, q̄ ex ipsius uentriculi & partium q̄ illi ē regione sunt, leuitate dignoscit, aq̄ bibere cōuenit, ut cibus cōcoctus ad mēbra facilius deferatur. Quod si antea siti urgeatur, parum aquæ frigidaē bibere, quēadmodum & statim à cibo assumere poterit. Et quod magis mirum est, eandē fermē de uino sententiā habēt. Quæ t̄m uidentur factu difficilia, quoniā homo cōmedēdo sitim patitur, quia humidum roridum ab ore uentriculi sugitur à cibo, atq̄ etiā detergitur. Sunt etiā à ratione aliena, cum iam dixisset hominē debere bibere cum sitit, quia corpus siccatur: & cōmedere dum esurit, quoniā uentriulus malis replet succis. Deinde mirum est, quod hic mos nō fuerit antiquis. ut. n. Athenæus recitat, neq̄ Homeri tēpore hoc fiebat, sed inter prandendū & cenandū potabāt. Nec Galenus huius cōsuetudinis meminit ullibi. Illud uerō magis absurdum, quod cum aquæ potū in ieiunis dānet, hic iam cibo ē uentriculo educto potū copiosum imperet. Deinde à cœna quomodo bibemus: an statim: nō probat: an per noctē: uigilabimus nē tota nocte, ut occasio nem hanc obseruemus: an mane, cum iā ieiuni sumus: quis hoc sanis auri bus audiet: Quis etiam hanc uentris superioris leuitatē atq̄ uacuitatem intelligit: qua arte assequētur hanc scientiam rustici, artifices, milites, negociatores, quā uix ex multis medicis unus percipit: Galenus autem uidetur primo ex sexto de Tuenda sanitate sentire idem quod nobis in usu quotidiano est, uel non multum ab eo dissidens, scilicet ut à cibo bibamus: qui mos certē est ualentium corporum. Sed undē nam tam absurdus mos emanauerit, non facile forsan diiudicare liceat. Ego tamen Arabibus hac in parte magis credendum existimarē, quod pleriq̄ ex his cētēsimū annum at tegerint, ut Rasis & Zoar. Auerroes quoq̄ ualde senex obiit. Galenus cū normā uitæ alijs prescripserit, neq̄ admodum diu uixit, nec illud tempus quo uixit perpetuis fermē uacauit incōmodis, & t̄m adeo operosam tuendę sanitatis rationē instituit, ut illud probē quod Rex Neapolis aulicis suis quādoq̄ respondit. Cum em̄ senē ualde & qui centesimū annū attigerat, ut aiebant illi, ei ostendissent, interrogauit illum quonā uitæ instituto usus esset: cum ille multa quæ uitasset narraret, Rex prudenter inquit: Malo iuuenem mori q̄ in producenda uita quicquid est uita amittere. Et rectē in

An cum cibo non bibendum.

Quarto ad Almagest. cap. 1.

Cap. 1. 7.

quam. nam si centum annis uiuas, totus in hoc ut uiuas solum intentus, ne dieculam uixisse gloriari potes, quonia nec illius dulcedine nec suauitate aut ullius alterius percipere licuit. Quanto melius igitur est quinquaginta annis sibi uixisse, q̄ uel cētum in cōtinua formidine atq; seruitute? Sed hęc hactenus: satis cōstat, Galenum ut contradiceret antiquioribus, plus iusto studuisse, nos aut iter cōceptum prosequamur. Quod magis obstat eorum opinioni, est Hipp. sententia tertio libro de Dieta: Potu inter edendum utendum est sufficiente, interdū aut minime bibendum, nisi aliqua necessaria siccitate corpus urgeatur. Hic uidet̄ sane Hip. omnē hunc usum potus explosisse. Nihil deniq; inuenio quod huic opinioni cōducat. Nā quod Celsus dicat hyeme sumendū esse cibum siccum absq; carne & sine potu, nihil ad rē: prius em̄ dixerat post multas potiones, que aliquātum sitim excesserint, nihil edēdum. Vt tandē cōcludum eā sententiā apud Arabes ex illa auctoritate, q̄ à nobis tertio Cōtradicientium medicorum citat̄ ortā. Ceterum his omīssis ad ordinē redeamus. in potu aquæ natura, qualitas, quātitas & ordo spectanda sunt. Natura em̄ optima eligēda, & destillata putredini minime obnoxia est. Nam & in uasis seruata serius corrumpit: & cisternina. Qualitas aque multiplex est, frigidissima, frigida, tepida, calida, calidior. nā de potu feruētis agere esset insani. frigidissima utilis est robustis tm̄, & assuetis, & modica cum cibo: aliter ieiunis aut copiosē sumpta hydropē subito creare potest. Pauca aut, ut Celsus inq̄t, statim à cibo sumpta cōcoctionē iuuat. uētriculi em̄ os cōcludit, & calorē ad imum eius repellit. Ceterū in alijs usus sit frigida. Vt em̄ aqua frigida, qualis esse debet, & qualiter, uentriculum cōfirmat, oris spiritum bene olere facit. Vnde Romani nō tm̄ ad cōhibendā mulierum insolentiā (si quidem per se mulier stulta est & procax, sin autem uinum bibat, bis stulta & insolēs) eas uti aqua iusserunt: sed ob paupertatem, cum ab initio ager eorum angusto limite cōcluderetur, & penē sine uitibus essent, & ipsi bellis quasi perpetuis occupati: & ad cōmendandum oris anhelitum hoc inuentum est, quo nil uenere suauius esse potest. Vnde hic usus uidetur hac ratione omnib. cōmodus. Temperatiores etiā reddunt in actionibus, & prudentiores quicunq; sola aqua in potu utuntur. Præterea etiā ingenio magis ualent, nam halitus ac uapor à uentriculo ascendens nō conturbat cerebrum. Et ob id etiā suauissimē dormiūt præter ceteros, & somnia uident ueriora, nō agitat̄s ui uini imaginib. Corpora uerò eorum ad magnitudinē maiore perueniunt, nō ante tempus siccata, & molliora, ac solidiora firmiora q̄. A morbis uerò que ex cerebro originē ducunt, tuti magis sunt, imò sponte nunq; in eos morbos incidunt. Sunt aut attonitus, paralyssis, surditas, cæcitas, podagra & arthrit̄s cōuulsio q̄. Nec ob aliud (tametsi modico uini potu ob regionis consuetudinē & naturam uteretur) patrē meum integris sensibus ad extremā ætatem & absq; podagra peruenisse existimo, q̄ quod assidue aqua feruē uteretur in potu. Li neque tremuli fiunt nec insaniunt: & quod magis mirum est, etiam rarissimē lithiasis corripuntur. Decet aut hoc quod nō tā perspicuū est declarare.

Lib. 1. cap. 3.

Cap. 1.

Trac. 1. Cōtr.
6. quā uide.In Aqua potu
que nam
obseruanda.Aque cōmoda
generaliter.

declarare. Nam & si lentos cibos & crassos edant, cum aqua non impellat ut uinum, cogitur natura ut penetrare possint, magnis uiribus tales cibos coquere. Manifestum est autē, quod à tali coctione nihil mali euenire potest. Verum tñ ut aqua optima omnibus his conducit, ita lacustris in hac causa coenosaq̄ pessima est. At nobis sermo est de aqua, quę nulla in parte culpari potest. Iuuat præterea aqua omnem facultatem concoquendi, expellendi, attrahendi retinendiq̄: & omnes cohibet fluxiones, corporis etiã raritati confert, seu epota frigida, seu etiã exterius admota. Imbrifera ad excretiones omnes maximè urinarum, secum, sudoris utilissima est. Aqua etiam ad sanguinis generationem, ac bonum habitum præstantior est uino, & lacti melius longè eo sociatur. Lactis autē usus utilissimus ad uitam producendam. Sed & per se sumpta ad uitę diuturnitatem plurimum aqua cõducit. Audiui de quodam, q̄uis fabulosum esse existimē, qui ad trecentos annos peruenit. Verum haud dubium est, eam multum uitę longitudinẽ cõferre. Nuper agnouĩ quendam Hispanum Ioan. Moralem, qui habitat iuxta arcem, quę referunt centum annos iam sex mensibus excessisse, cum etiã ipse id testetur, estq̄ robustus, nec incuruatus ulla ex parte, cū etiã multa uulnera lethalia acceperit: atq̄ ex machinis igneis, quibus ossa crurium cõfracta sunt. Hic igitur uini potu nunq̄ usus est. Facilius etiã singulis morbis aqua q̄ uini potu occurrere, incoctis his quę opportuna sunt cuiq̄ læguori. Velut fluxio est à capite, incoquantur papauer aut Indica spica: est uentriculi pituita, menta aut cinamomum utiã, optimũ tñ: sunt flatus anisum, uiticis semen: est tussis & pulmonis affectus gliciriza, zinziber: est renũ calculus, lappæ semen, aut flos geniste, aut saxifragia. Quin etiã ubiq̄ aquam inuenire decet bonam, aut efficere, nō uinum: necq̄ aquarum tñ discrimen, quantum uinorum. Quamobrem etiam ad bellicum usum nihil ac commodatius, multa em̄ bella hoc solo infeliciter gesta exercitus absumpti, quod assueti uino, nec illud inuenire, nec aquã ferre poterant. Atq̄ ita inclytæ acies periere. Videtur itaq̄ aqua uino anteferenda. Ad prolis quoq̄ generationem illo utilior est, dum ueneris superfluum usum cohibet, atq̄ cohercet. Vnde semen concoctum generationi aptius redditur. Verũm neruis & pectori & obstructionib. tũ internis abscessibus inutilis existimatur. Sed aqua nō tam neruis utilis est, q̄ necessaria: & his qui cerebrum habent imbecille. Propterea in morbis neruorum uinũ cum sit pessimũ, nec aqua frigida utilis, multa exhiberi debet. solum ad lætitiã uinum, & exhilarandũ confert, estq̄ aqua præstantius. Senib. itaq̄ ac melancholia laborantib. nō omnibus, sed his qui natura tantũ ad eum morbum propẽsi sunt conuenit. Generaliter ergo aqua usq̄ ad senium uino commodior, & senib. ipsis qui natura non sunt melancholici, id est, qui non abundãt plurima sanguinis fece. Ad obstructiones etiam & abscessus, & pectus infirmũ tantò uinum periculosius est, quanto aqua inutilior. In uniuersum paucissimis uinum utili est, eiusq̄ usus conuenit, nisi uiolenta illa ac omnium malorum faulrix, regina consuetudo obstiterit. Porro quoniã aque copia in exercitu

Indus trecentorũ annorũ hydroptes.

Ioannes Morales Hispanus annorũ centum, hys dropotes.

Aquarũ ad singulos affectus composiciones.

Vinũ solum duobus in ea sib. aqua præstantius.

Aqua pro exercitu quomodo purganda.

Aqua quantitas quibus indicatur.

A siti statim bibendum, & pro ipsius magnitudine.

Sitis non est res naturalis ut fames.

Sitis tria genera.

necessaria est, eo quo in priuatis auxilio purgandi eas destituimur: quantitas
 obrem oportet fossis excauatis, sabuloque interposito eas colare & corrigere.
 Tepidarum autem aquarum inter cibos nullus usus est, ut que nauseam semper
 commoueant. Sed harum & aliarum quid meminisse expedit, quando
 quidem nullae ad usum exquisitae sanorum spectent. Quantitas aquae non
 uerba ratione describi potest, cibus, temperamentum, anni tempus, aetas, consue-
 tudo, necessitas atque alia multa consideranda sunt. Cibus siccior, copiosior,
 corpulentior plus aquae exigit quam qui non est eiusmodi. Aetas iuuentutis &
 biliosum temperamentum. Consuetudo, plurimi potus, aetas, ars, exercita-
 tio, diuturna sitis & potus abstinentia, & huiusmodi. Salsa quoque & calida
 potestate plus aquae requirunt, quam frigida & humida & acida, astringens
 quoque, & multo minus insipida. Igitur pro determinanda quantitate duo ob-
 seruanda sunt, necessitas & tolerantia. Tolerantiam usus adiuuat, necessitas
 duplex: alia, ut cibus dissoluatur, ut puls spissa: alia, ut sitis sedetur. Sitis enim
 cum non extinguitur, hominem consumit & tabefacit. Ordo tempus etiam con-
 tinet. Itaque maxima ratio in hoc constat, ut sitis ipsa potum determinet, uelut
 enim qui bene se habet, statim a fame edere debet, quod aliter faciendo corpus ab-
 sumatur: ita a naturali siti statim bibendum, quod corpus siccetur. ieiunus ergo
 siti naturali nunquam corripitur. nam sitis non quemadmodum fames hominibus
 naturalis est. Esuriunt enim omnia naturalia, eduntque, nisi chameleontem exci-
 pias: at non omnia bibunt, neque sitiunt, ut cuniculi, qui sine potu uiuunt, ta-
 met si uoluptatis causa uinum & lac auidè ingurgitent, suesque Indici. Aues quoque
 quae uniuersae, quae in aquis non degunt, parum potant. Cameli & Africae fe-
 rae & serpentium genera plurima parum & raro bibunt. Morbi quoque sitim
 generant non famem, quam fames naturalis res est, sitis autem non. Non igitur
 unquam sitis sponte euenit, sicut fames, sed uel febre, uel dolore, uel ira uel mo-
 tu, uel aeris caliditate, aut propter cibum. Est enim humidum, quod sitim pro-
 hibet, externum frigidum potestate aut actu, quod a calore naturali consumi non
 potest, cum externum sit. Quamobrem omnis sitis praeternaturalis est, eam
 tamen naturalem appellamus solum, quae cibo assumpto prouenit, latiore signifi-
 cato, quae citra causam manifestam contingit. Constat igitur non posse sitim natu-
 raliter generari ante famem, imò nec ante cibi assumptionem. Sitis autem salsa sitis
 cum absque humidi consumptione ea gignitur, ut si salis quis utatur, aut bilis ue-
 triculum occupet. Generaliter ergo siti salis potus non conuenit, nam humidum ad-
 dere humidum non oportet. Constat ergo, cur potus in siti sit necessarius. Cum
 igitur edendo sitim homo perceperit, tamen bibendum aquae, ut sitis extinguat.
 Quod si ad finem usque peruenerit, tunc bibere oportet quod uidetur, sic ut ci-
 bus soluatur leuiter, non in pituitae formam, sed mellis concreti. Multo mis-
 nus ut innatet cibo. Quamobrem qui multo potui sunt assueti, nullam uiam
 tutam habent: a paucis enim concoctio uitia. & uentriculus fatigatur, a multo
 quod concoquitur non bene concoquitur. Concretus enim cibus herens opti-
 me concoquitur, sicut dilutus facile, & a uentriculo separatus male & imper-
 fectè. Sitis ergo cum tria sint genera, quae a cibo bonum signum & protinus
 potu

potu saturanda, quæ ex cōsumptione à calore aut siccitate & ipsa extingue-
da, ut in ardentib. febribus synceris, & mendosa quæ aqua restin-
gui nec potest nec debet. Aliquando tñ extinguitur potu, & extingueri prodest: fit au-
tem à falso humore plerunq; & labore uētriculi. Sapor falsus ob edulia uel
ut in ardentibus spurijis febribus, dum uellicat uentriculi os, gignit, & deter-
gi postulat, & sic sitis tollit. Plura aut de his in Aphorismis dicta sunt. Ha-
ctenus de usu aquæ pro sanis generaliter.

Postq̄ autē uisum est de aqua optimæ usu, q̄ procul dubio optimo uino
preferre debemus, id modò uidendū, an aqua prauo uino deterior sit. Atq;
id ita est, circa em̄ eadem est optimū atq; pessimum: ut caro optima olerib.
præferēda est gustu, odore & usu. ita pessima & corrupta deterior est in om-
nibus lactuca, brasiica, endiuiā, corruptis. Est & alia ratio firmior atq; uali-
dior. nam aqua corrumpitur permixtione multorum, quæ uino nō possunt
permisceri, adeò ut aquæ inueniantur quæ confestim occidant, ut olim de Sty-
gia ferebatur aqua: aliæ amentes, aliæ steriles faciunt, aliæ dentes excutiunt,
quorum nullū à uino fieri potest. Concocta enim aqua diu in uisceribus
terre nihil est quod non possit. Corrumpitur præterea aqua à terra, ipsa
etiam sine permixtione, dumq; latet in illius uisceribus, si non moueatur,
perniciosa euadit. Vnde recentium puteorum omnes aquæ pessimæ sunt.
Quædam etiam nunquā bonæ euadunt, ut Romæ contingit hoc, uel quia
terre aliquid metallici immiscetur, uel quia terra corrupta est, uel quoniam
aqua per loca praua transit, aut quia non mouetur, uel uix mouetur. Uin-
um etiam in arbore concoquitur, seruat in uasis mundis: per se uel
omnino corruptionis expers, uel non nisi à uehementi aëris calore, etiam
si infirmum sit corrumpitur, aqua ab omnib. his destituitur. Est enim hu-
mida ac cruda, uinum calidum & siccum & coctum in uasis, dum feruet
in eis. Ob id quod in uasis non feruet, sed uine ferueat detinetur, longè de-
terius est omni alio uino.

*Aqua praua
deterior uino
no prauo.*

*Vinum quod
no feruet pes-
simum.*

*Capiti cōsi-
mando.*

His cognitis ad aquæ usum reuertamur, & ut singula corporis membra
particulatim confirmet doceamus. Caput igitur primum nec leuiter nec me-
diocriter aquæ frigidæ usus corroborat. Celsus huius auxiliij locuples au-
thor est. Lixiuio primum calidiore totum caput diligentissimè abluendū
est. inde confertim aqua fontana aut putealis superfundenda est ad quan-
titatem heminarum quinq; aut sex aut etiam plus, ut perferre potest. De-
inde caput linteis frigidioribus siccare oportet. Et quamuis hæc lotio repē-
tina horrorem non leuē incutiat, uideaturq; homo totus obrigere, multa
tñ & magna cōmoda affert.

Primum quidem coacto intus calore concoquantur cruda, excremen-
ta digeruntur, spiritus temperantur, functiones perficiuntur, omnesq; fa-
cultates pristinæ integritati restitunt. Cœpi ego xliij anno hoc uti præsidio
tantum abest ut aliqua ex parte læsum me sentiam, ut his proximis xliij.
annis aduersus naturæ cursum omnia, quod ad caput attinet, profes-

cerint in melius, ni forsitan iudicium me fallit. Pauci tñ ob mollitiē sustinere uolunt, quod propter horrore homo quispiā sentiat adeò terribile, ut omnia membra periret cōcutiatq̄ corpus. Superfundi aut̄ maximē debet coronali futuræ. Est si sensim etiā superfundatur, ac pauca pro uirium aquæ mensura iuuat: ita si ex alto magis quàm pp̄. Decet aut̄ hoc rarius uti præsidio, ueluti quater in anno. Cōsueti em̄ minus nos afficiunt, & præter positum adhibita auxilia in cōtrarium affectum hominum partes mutāt. Quin̄ etiam hoc præstat tot lotionibus artificiosis, caput reddens leuius & robustius, ipsumq̄ hominem hilariorem. Arcetq̄ hæc consuetudo sic laudā di caput, caluitium nondum præfens, & canos retardat. Manifestū est autē quod ieiunis hoc conuenit, & postq̄ iam aluum demiserint. Quæ etiā caput iuuāt, sensus omnes etiā iuuant, & ad motus promptiores reddunt. Si quidem sensuum omnium & motus origo in capite sita est.

Neruis præseruandis.

Hinc cōstat & potu & lotionem confirmalo cerebro neruos fieri ualidiores. nam quæ oriuntur ab aliquo eius, à quo oriuntur, uim obtinent. Unde etiam uidemus eos qui potu aquæ solius utuntur, nec fieri tremulos, nec conuelli, nec stupore aut paralyti occupari. Vt obscurum nō sit, aq̄ neruis esse utilissimam: quod etiam ex cura tot morborum neruis aduenientium dignosci facile potest. Quid est cur in cunctis morbis neruorum statim ad aquæ potum cōfugimus, nemine qui sapiat dissentiente? magisq̄ in hoc cōuenimus omnes medici, q̄ in alijs omnibus morbis: qd̄ si aquæ potus tā salutaris est iam laborantib. neruorum morbis, quid erit de his qui nondū laborant, ut seruentur immunes? Nerui primum cā interiore nulla leduntur, nisi afflicto cerebro: cerebrum aqua iuuat simile à simili: & aqua nihil uiolentum patitur: & quæ nihil ad illud uehit quod non trahat, ob id utilissima aqua cerebro neruisq̄ est. Nec solum epota, sed admota frigida, ut quæ calorem naturalem confirmet, necq̄ in secunda uel tertia coctione detrimenti quicq̄ asserre potest, utpote immutata: de prima aut̄ suo loco dicemus. Vidi nuper Io. Moralem, de quo supra paulo memini, haud tremulum, quantum uis senē, aliosq̄ plures. Nos, quanq̄ tot laboribus, curis in commodisq̄ attriti, iam 55. annum emēsi, quamuis nō ultra ætatis rationē, adeò tñ integris sensibus omnib. manuq̄ firma uigemus, ut plures me iuniorē multò existiment q̄ sim, idq̄ solum beneficio potus aquæ. quāuis em̄ uino utamur ob regionis cōsuetudinem, & parentum, nihilominus tamē parcē, ut aquam uino, nō uinū aqua diluere quisq̄ nos dicere possit. Quid pater meus, qui & ipse aquæ potator magis extitit q̄ nos, tamen si modico uino uteretur, octuagenarius integris omnibus sensibus: ac quod ad firmitatem neruorum attinet, haud tremulis utebatur, ut puerum florentē dixisses. Ipse idem de auo meo referebat, ego de patre affirmare possum, de auo non possum.

Oculorū cōseruationi.

Oculorum uerò præcipuē claritatem aqua confirmat. nō necesse est aut̄, ut commemorem, qualiter illis prosit ebibita. Multò enim magis si ex ea lauuantur confert. Maximē uerò si oculi aperti in ea immergantur. Quod quamuis

quātibz ab initio sit difficile, longē tñ est utilius, q̄ sit arduū. Etenim uisum acuit, lachrymas sistit, robustos efficit oculos, & eos ab omni fluxione immunes reddit. Memini cum essem iuuenis, inchoantē mihi lachrymarū defluxum sic cohibuisse. Quin etiā q̄ nuper cōmemorauimus, scilicet inspersio frigidaē capiti, & balneum ex tepida pedibus adhibitū, & lotio manuum cum frigida à cibo, omnia hæc oculis conducunt, & sunt salutaria. Ita multiplici modo aqua oculis confert, nec mirū. nā philosophi mediciq̄ in hoc cōsentiunt, quod oculi substantia aquea sit. Quamobrē non est à ratione alienum, simile iuari à simili. Meminit huius præsidij, scilicet immersionis oculorum in aq̄ Rasis. Verū de balneis, & maxime pedum, quod auocent atq̄ diuertant, modò aqua sit calens, nō solum omnes autores testantur, sed ratio etiam ipsa suadet.

4. ad Almā.
fori cap. 222

Eadem manuū tū uultus ex frigida lotio hominē exhilarat, recreatq̄ spiritus, colorē faciei meliorē efficit, pulchrioremq̄ reddit. Aqua enī præter id quod sordes eluit, uapores & malos habitus expirare facit, caloremq̄ intus natium cogit. Vnde Auicenna: Faciē aqua frigida madefacere atq̄ inspergere, uires recreat, & præcipuē deficientes ob febrīū æstum.

Lotio uultus
& manuū ex
frigida quibz
conferat.

Eadē ut hauritur è puteis, naribus attracta uel tepida purgat pituitā, olfactum conseruat immunem: frigidior uerò tepida cerebro utilis est, ipsumq̄ cōfirmat. Neq̄ enī par ratio cerebri lesi & sani, & eius cuius os fractum est, aut integrū. Seruat & hæc cōsuetudo hauriendi aquam per nares hominē ab ozenæ & polypi periculo. Similiter & aures tepida aqua lauare atq̄ purgare à tinnitu ac surditate hominem præseruat, sed quo diligentius laueris, eo diligentius eas siccare etiam oportet. Auxiliatur etiā aqua uentriculo, si quid aliud, & primum dum eum purgat, epota mane, inde uomitu reiecta. Educit enī bilem pituitamq̄, & ab omnib. ferme morbis hæc cōsuetudo præseruat. Nec obstat quicq̄ nisi difficultas, & si homo uomere nō sit assuetus. Cæterum res est mirabilis iuuamenti, & utilissima seruandæ sanitati, & maxime imbecillibus intemperatis pauperibus & quibuscunq̄ negotijs occupatis. Opportunissimum uerò est cum homo nauseam sentit, aut grauitatem in uentriculo, aut oris malum saporem, uel odorem, uel sitim, uel morsum in præcordijs & circa stomachum, tunc enim præsentaneum est auxilium. educit enim bilem flauam, proprie per uomitum & pituitā tenuem & etiā crassam, & acidum humorē. illum quoq̄ tēperat, per inferna etiā atrā bilem. Scioq̄ agnatum meum quadraginta perpetuis annis hoc auxilio usum, semper ualuisse, quāuis septimestris esset, nec satis bono regimine alioqui uterē. Nec solū recte ualuit, sed bonū habitum perpetuò retinuit: nuncq̄ etiā sanus uiuit, q̄uis sexagenario maior, diluculo surgens, aeriq̄ se exponens. Vnde male agunt medici, nō solum q̄ in omni uentriculi imbecillitate uina fragrantia exhibēt, sed etiā qui in plerisq̄ illa præferūt aquæ. Nā cū ea imbecillitas trifariā cōtingere possit, natiui caloris defectu, mala qualitate & aliene materię pñtia: in duob. semper casib. uino aqua melior est. Nam si materia adsit, aqua illā magis detergit & preparat & per aluum

Narib. & ol
factui conser
uando.

Auribus con
seruandis

Ventriculo cō
seruando.

per aluum

per aluum facilius uino ducit. Si inopia sit caloris, adhuc aqua uino præstā
tior est, modò ex ætate defectus nō sit, nam ea inopia malā qualitātē frigida
dā, cuius causa uinū magis cōuenit, sibi semper associat. Ex intēperieb. etiā
in calida, aut sicca, aut ex utraq; cōposita aqua uino salubrior est.

Ad sitim. Ad sitim quoq; tollendā, & collutione oris, & potu & balneo nihil meli
us sincera aqua excogitari potest. De naturali nunc siti sermo est, aut ea q̄
citra corporis morbū aduenit. Si em̄ labore quisq; & æstu ac puluere cōfese
ctus sitiat, ex tēplo balneūm tepidæ ad eò prōptē auxiliatur, ut Galenus res
ferat ipsum q̄ lauatur, aquæ ingressum sentire. Id uerò dicebat admirabile,
quòd balneū sitim in habētibus sedet, in nō habentib. aut excitet. Si q̄s em̄
sitiēs in balneū aquæ tepidæ ingressus fuerit, absq; siti inquit egreditur. At
si nō prius sitiebat, pdit siticulosus. Horum causam hic docere nō expedit.
Quemadmodum autē potus, & quomodo celerrimē sitim extinguat, om̄
nib. ex perimēto notū esse scio. Restat ut de oris collutione dicā, quanta sit,
& q̄ potens, quin etiā ut illius referā uires, nunc maximē expedit. Igit̄ collu
tutio oris ex frigida uentriculum refrigerat, præcipuē aut stomachū. i. uētri
culi os: reprimit etiā malos uapores. Itaq; primā ob causam sitim extinguit
& appetentiā cibi excitat. ea em̄ ut Galenus docet, à frigido sit. Altera causa
odorē malum q̄ ex uētriculo proficiscit̄ mitigat, & calida repurgatur os: pi
tuita è cerebro detrahitur, unde & fœtorē oris, si ex eius partib. pficiscatur,
tollit, & cerebrum alleviat. Vtrum uerò dentib. cōueniat, potētia q̄dem frigi
dū, actu aut̄ calidū, dubitatiōe dignū est. Demōstratum tñ est, de actu nō
potestate frigidis hoc debere intelligi. Ergo calida aqua grauedinib. ac rau
cedinibus utilis est, in ore retenta: frigida uerò comprimit fluxiones, & ce
rebro ac dentibus utilis est, moderatē adhibita. Testis est Quintus Seren
nus, dicens:

*Grauedinib.
& raucedini
bus.*

*Dentibus ser
uandis.*

Sæpe etiam gelida gingiuas collue lymphā,
Dentibus ut polysis firmum seruare uigorem.

*Faucibus &
gula.*

Fauces uerò & gulā, ac oris partes usus collutionis ex frigida ab angina
& fluxionibus reliquis præseruat. Calida uerò & dentib. & ori repurgādo
cū sit utilis, dentes etiā iuuat. Verū ad oris & faucium fluxiones deriuādas
apta est. Eas tñ quæ iā ceperunt neq; amplius augentur, laxat iuuatq; dolo
res leniēdo. Non solum ergo collutio oris faucib. & ori ipsi, sed etiam uux
& gutturi ipsi ac uicinis partib. præstās est auxiliū. Oportet aut̄ diligētē
cōsiderare, cui affectui homo magis natura consuetudine anni tēpore ac cō
stitutione tū alijs causis, puta genere artis, exercitatione pnior sit atq; para
tior: & periculo magis presentī atq; urgenti occurrere. Sed cum omnibus
mēbris frigida cōueniat, præcipuē tñ renibus utilis est. Cōfirmat eos, & la
pidis, si quid aliud prohibet, generationem. Ita uerò soleo aqua uti in his
casibus estate & à prandio, cum Sol meridiat hominē in riuulo statuo sedē
tem, sic ut auersis renibus aquæ rigentis cursum excipiat. Incipio aut̄ ab ho
ræ octaua parte, & ad integrā peruenio: atq; in ea mora aliq̄ dieb. consisto.
Manifestum est aut̄, quòd locum oporteat eligere umbrosū, ut caput nō
legatur,

*Renibus præ
seruandis.*

lædatur, & aqua ipsa possit esse frigidissima.

In uniuersum uerò calidis tēperamentis aqua utilissima est, dicente Hippocrate sexto Epidē. Calido natura refrigeratio, potus aqua quiescere. Dicitur est autē in Contradictionib. quonā pacto intelligatur à Galeno. Nūc uerò satis erit explicasse quod ad presens attinet institutum, scilicet quod aquę usus tēperaturas calidas in melius cōmutare potest, quas dā uerò ita in melius traducit, ut obefas & corpulentas eas reddat & efficiat. In uniuersum, aquę usus nō solum has quas Galenus refert calidas tēperaturas, sed etiam omnes uirium robustarum pleniore & meliores reddit. Dico puerorum omniū & infantium & iuuenū, & primi senij, quę aut calidę sint adhuc, aut uiriū ualētium. Solum ergo negabimus usu purioris aquę primis senib. q̄ imbecilles sint & frigide cum hoc nature: atq; ultimis senib. quos omnes cōstat liq̄dō uiriū esse haud ualidarū, & quib. obstat usus natura potior, ut superius diximus. Sed neq; ullis horum p̄ sanitate tuēda uinum syncerum utile est, uerum potius dilutum. Ita aqua multis p̄ se, ac ferme omnib. cōuenit, ac sine uino: uinum nemini absq; aqua, sed & cū illa paucissimis si usum, imò potius abusum excipias. Hoc igitur credo fuisse, cui Mahometus prospexit. Legum labores em̄ publicę utilitati cōsulunt, & ualetudini maioris partis, nā omnium nō eorum est muneris, sed medicorum potius. Ita Moses Iudæis fuillas carnes prohibuit, quod in elephātia sim gens illa propēsa foret, & eadē causa cōcubitum in mensium fluxu. Lauari etiā præcepit, quod sint sordidi natura, utpote colluies seruorum Aegyptiorum.

Calido temperamento præditis.

Ut uerò hyemenō frigeas, lotio frigidę cōsuetis plus uestib. ipsis prodest. Vnde Scoti syluestres, cum ea regio sit frigidior lōgē q̄ nostra, & ipsi homines propemodū nudi incedāt indusio & pallio tantum leui corpus ad genua usq; uelātes, nec etiā cincti, frigus hac arte depellunt. Vbi surrexerint, manē frigida se mergunt totos: & ubi paululū delituerint, emergētes stadij spacio currunt, atq; ita tota die calent. Sed & hoc, ut dixi, assuetis ac nō omnino imbecilib. ad optimē cōcoquendum facit. Et quanq; hoc auxilium barbaricum & graue uideat, præterq; quod utile sit, ratione euidentē pbatur, & Hippocr. autoritate nobilitatur. Is etenim in libro de Veteri medicina, inquit: Affinia sunt calor & frigus, atq; in uicē adeò cōmutabilia ut unum ex altero plerunq; oriatur. nā si quis niuē manib. cōceperit, postq̄ refrigeratus fuerit incalescit: & si quis uento frigido similiter se exposuerit, paulo post ad locum transiens tepidum, calidior euadit. Ac cōtrā, si Soli prius se exponat, indeq; ad tepidiorē locum accesserit, refrigerabitur manifestē. Hęc est illius sententia, quam ut uno uerbo cum usu complectar, constat huic inniti experimento, quod frigida exterius dum cutem stipant, & tutos nos ab externo frigore reddunt, & calorē intus cogunt. Calida uerò contrario modo, & calorem qui intus est exhalare cogunt, & apertis meatibus corpus frigori excipiēdo obnoxium reddunt. Vnde nihil magis mortiferum est, q̄ ab exercitatione frigori se exponere. Nam & calor conceptus labore extra progredi prohibetur à frigore, & meatibus apertis ob

Frigori cōcedo.

Frigus post calorē quanta mala faciat.

calorem

calorem cōceptum cuius etiam pars dum exerceretur extra euanuit frigus, ingreditur mēbra natiuo destituta calore, inueniens quamobrē illa destruit. Ita duplici malo & ancipiti periculo corpus percellitur, & ut externo calore retento atq; ibi tanq; hostile concludo putredo accendatur ac febris pessima, tum fluxu in intimā aliquam partē (trigore humorem calido liquefcētem constringente) decumbat, & ut destituta membra natiuo spiritu syderentur à frigore. Et ut uel calore adhuc externo uigente nō dum scilicet perfecta resolutione febris & abscessus perniciosi generentur, uel magna illius parte cum naturali spiritu ut dixi exhalante iam atq; resoluta membra corrumpantur à frigore. Atq; ita ut dixi duplex malū ancepsq; periculū. Quæ cum Galenus toties atigerit, tractauerit, sub manibusq; ut ita dicam habuerit, mirum est cur hoc tantum periculum tanq; grauē noxam (quam etiam uulgus nostrum nouit appellatq; Sopressos, id est, deprehēsos à frigore dū calerent, uel sub pressos, id est, magno morbo) nō qualiter debuit explicauerit, sed stipationis & ephemeræ ac lassitudinis solum meminerit. Neq;

Cur nostro
tempore plu-
res morbi
pente occidē-
tibus magis
corripiantur.

id ut reor contigit quod ex his lenibus malis postmodum in ea quæ commemorauimus deueniatur, quandoquidē uideamus hoc nostro tempore multos statim ab hoc errore egrotare læuissimis morbis, & quos statim excipiat mors: sed euenit potius quoniam Galeni tempore (ut etiā de pestis genere contagioso) rarius esset hoc malum, nanq; labores excipiebant balnea calida & frictiones etiam in pauperibus, cum balnea publica singulis in ciuitatibus essent constituta, quibus tam ingēs periculum depellebatur, adeo ut Galeno rarius q̄ hac nostra ætate talia uidere cōtigerit. Id uerò qualiter etiā mihi euenit dum alpiū eam partem q̄ Sempronium mōiem uocant superarem, essemq; ob laborē resolutus ac æstus, ob frigus uerò cōtractus ac impotens, ideoq; in maximo uitæ discrimine uersarer, & quomodo in uento gŕuario me seruauerim, alias recitasse memini.

Concoctioni
iuuandæ.

Sed ut ad rem redeam, potus aquæ frigide à cibo & maximè cui somnus succedat, concoctionē iuuat & sitim extinguit. Aristotelis cōsiliū fuit nec à ratione alienum. Ut em̄ Galenus docet, clauditur uētriculi os dum cibus concoquit, calorq; ad intima fundumq; refugit atq; colligitur, at aquæ frigidæ modiceq; potus hæc facit, ideoque etiam uilis est. Adde quod hoc præsidium, non in ea quæ excalefaciunt, obsolescit usu, sed in dies melius redditur.

Excalefactis

Excalefactis quoq; prodest ablutio aquæ cum tepida. Eadem exhalantibus uaporibus ex eius latione prohibet ne incalescant. Frigidæ etiā lotionē antequā homo exercitio incalescat temperatur ex aëre contractus calor. Diximus & aliàs carnosam aurium partē contactam frigida facere, ut totū corpus refrigeretur. Mirū est autē de balneo tepide, quod uelut indumētā (dico autē calceos, caligas chirotecas) mendacijs artificū, ut usus expostulat, uariantur laxando se atq; constringendo, & ipsum in contrarios usus se uertat refrigeratos excalefaciendo, calefactos refrigerando, siccatos humectando, siticulosos quasi potu satiando, ut superius diximus. Quæ tamē omnia

omnia certa ratione fiunt, atq; ex duobus principijs pendēt, quòd aqua tepida humida sit, & potestate etiam frigida.

Verùm præter id aquæ frigidæ balneum bonum habitum efficit, ut si quid aliud quod etiam superius explicauimus. In sanis quidem ac robustis statim ab exercitatione, in imbecilib. atq; insuetis à tepidæ lauatione. Corpus enim ex hoc solidius euadit, calorq; intro cogitur, vires etiam efficiunt robustiores, estq; suaue auxilium. Redduntur autē homines carnosiores & coloratiores. Porro quomodo adhibendum sit hoc balneum, docebat Galenus tertio de Tuenda sanitate, præcipiens ut à frictione satis ualida & longa balneum frigidæ, nō tamen gelidæ aquæ iuuenis ingrederetur, & totus simul. nam si sensim, inquit, demergatur, horrorem facile incurret. oportet præterea prius oleo inunctum corpus habere, antequā demergatur. Ita his tribus præceptis indiget hæc lauatio. Eamq; & bis & ut alij ter repetendam suadet. In hac igitur balneo tepidæ minime utitur. Aquæ etiam usus ad omnes renū & uelicæ & ani & pedum morbos præcauendos utilior est, q̄ uini. Quin etiā infantes nuper natos, si cura est robustos efficere, frigida merges, ut barbari: si sanos, tepida. Omnibus ergo infantibus balneum aquæ expedit. Prima quoq; ætate non tam utile est abstinere à uino, q̄ necessarium. Nam si uino in infantia utuntur, facile cōuelluntur & pereunt, aut syderantur. Quòd si robustiores sint, ac temperatiores, q̄ ut hoc malum sentiant, euadunt ebriosi, intemperantes, stolidi ac petulantes: atq; id certū est, raroq; in ea expectatione fallimur. Sed cur uinum infantibus non conueniat, dubium est an Galenus sufficienter explicauerit. Etenim res hæc non exigui est momenti, ut sciamus non solum quod cauere oportet, sed etiam cur. sic enim & noxæ contractæ ex intempestiuo usu occurrere facilius licet, & si cogamur exhibere præsidium, & ut ita dicam, alexipharmacū paratum habemus. Neq; hæc accurata inquisitio insectandi Galenum causa est, sed quando Galenus nobis amicus est, ipsa tamen ueritas etiam publica utilitas magis cure esse debet. Inquit igitur in primo de Tuenda sanitate: Vinum pueris non expedit, quòd calefaciat & humectet, capitaq; illorū repleat, ipsi uerò natura sunt calidi humidioq;. Vnde ex altero horum in immoderatam transeunt intemperiem, ex reliquo turbantur sensus, atq; etiam incontinentes euadunt, ac præcipue iracundi. Utilitas etiam quæ ex uino desideratur, illis nō conuenit. Vinum enim solidas partes humectat, & bilem educit. Quorum neutro pueri indigent, ut qui abunde sint humidi, & bile uacent. Poterat & honeste adijcere id, quòd cum uinum serosa educat excrementa coctionemq; uentriculi, præcipue iuuat pueros, neq; his indigere. Excrementa enim illorum neq; serosa sunt, nec coctio uentriculi imbecillis, quorum utrunq; à calore exiguo prouenit, ac pueri si qua nulla ætas, copiosissimum ac densissimum habent. Sed cum hæc tñ bene dicta sint, non declarant noxam manifestam, quæ ex usu uini in pueris contrahitur. Supponamus igitur, quòd etiam infra ostendetur, quadrifariam dici calidum siccumq;, an iure quis uinum humidum esse dicat? & si sit, cur non

Bono habitui comparado

Cap. 4.

Infantes ut robusti f. a. aut sani.

Aqua cur in sanis. & pueris uilis.

Cap. 11.

C congruet

congruet pueris: at auget intemperiem: quomodo: nam si omnino humidum uinum esse dicatur, attamen inter omnes conuenit, non uehementer esse humidum. Quinimo & ipse aliquando potestate siccum, & nos cum ipso simul esse pronunciauimus. Sed sit, an humida pueris non conueniet, mala, pisces, carnes: sed quodnam eduliorum genus siccum pueris conueniet. Alimentorum enim cum pleraque humida sint, natura quae sicca sunt, nemo probat in pueris. Cur igitur uinum adeo illos offendit: quia calidum inquit, at nonne sunt alba, frigida & oligophora: an non licet aquam permiscere: eruntque pleraque uel sic, si non sponte frigida. Sed cur sal, piper & allia, mentum, rutum, feniculum, quae uino prorsus sunt calidiora, non prohibet a pueris: & si concedantur, non adeo euidenter nocent. Uinum igitur non ob caliditatem aut humidam qualitatem pueris adeo est inimicum, sed quoniam pueris cum caput sit imbecillissimum, uinum partem necessarium quantum uis aquosum, habet tenuissimam, acrem, siccam, quae sursum fertur. nam ex omni uino non acido, etiam putrescente aqua ardens excipitur. Hac igitur quicquid in corpore uaporum & tenuiorum humorum, ad caput fertur. Unde conuulsiones, abscessus, animique intemperantiae fiunt. Non ergo ob caliditatem aut humidam qualitatem uinum pueris noxiu[m] est, sed quia acrem & tenuem habet partem, qua pluribus ad mortem usque noxiu[m] est. Galenus uero multa sic obiter scripsit, non defectu ingenij, memoriae uel, aut eruditionis, uel estiam iudicij, quibus fuit admirabilis, sed temporis. Ut enim ipsemet fatebatur, tota die curandis aegris intentus, per noctem studijs incumbere atque scriberet: nec tantum refert temporis angustia, quae si animus iam curis lassatus se applicet studijs. Sed haec omittamus, quae non ut Galenum reprehenderemus dicta sunt, sed ut aquae usum maximam in pueris necessitatem ostenderemus. Nunc igitur ad alia transeundum. Non solum autem expedit aquae usum ad conseruationem sanitatis, & propulsandos morbos explicuisse, sed & si aliquid commodi afferant ad ipsos morbos dignoscendos, siue sint siue non sint, commemorasse. Primum igitur si qua mulier sit, de qua id dubitetur an uterum gerat. Si autem id temporis iam, in quo foetus moueri possit: quod quamuis uarium sit in diuersis, nunquam tamen serius mensetur exacto mouetur. Lintea aqua frigida imbuta & expressa imposito cauentris parte qua magis tumet, duriorque est, si concepit, mouebitur foetus, frigoris noxam quasi refugiens, atque eum motum mater ad hoc intenta omnino percipiet. Debet autem si primum non senserit, bis terue repeti, atque etiam diuersis in locis: ita fieri non poterit, quin motum si quis omnino sit, illa non percipiat. Et quamquam hoc experimentum alias a me, cum uino uel tutiore fieri soleret, existimo tamen a quam securiorem, quod uinum aduerteretur foetibus, quae illos confirmet. Laedit nam, ut dixi, caput etiam iam perfectorum infantium, quod motum uehementem cieat. omnis autem motus uehementis, qualiscumque sit, omnibus quauis causa imbecilibus. & noxius est & periculosus.

Mulierem an
pregnantem sit
ut deprehendat.

Empyriae ut
scias quae pus
continetur.

Quod si quispiam empyemate laboret, cura proculdubio, si res non bene cedat, sectio est in regione loci ubi pus continetur. Scire autem, ubi pus continetur,

tineatur, non melius licet, quàm si argilla tenuis aut linteum aqua medefactum pectori superponatur, & qua parte sicceat, prius obseruetur. ibi enim pus subiacet, ibi sectionem facere conuenit. Tanti est modica accuratio, ut ritè peracta seruet, perperam iugulet hominē. Oportet autē & ut in reliquis si discrimen haud euident fuerit, & sepius experiri, & obseruare rursum, ne septum ipsum, ubi pectori alligatur, disseceamus.

In febribus etiam lentis ac heceticis, ubi sæpe dubitamus an putrida coniuncta sit, & an tota putrida sit: an uerò hecetica sola, & quando, medici etiam celebres hesitare solent, quoniam plus dicendo ualent, quàm exercendo, ut Galenus: aut quia ambitione & dolis euecti sunt. Rasis pulcherrimo inuentio res exploranda est, egrum cum maxime exacerbari uideretur, in cubiculo temperato collocabis, induesqueum uestibus; lauabis autem crura tepida aqua, aut paulò calidiorē: tunc si hecetica fuerit, qualis erat antea, permanebit: sin putrida per se sola, aut hæctica iuncta, perhorrescet corpus, rigoresque sparsim sentiet. Nam calore ipso auocati uapores super musculos ac neruos transibunt irritabuntque horrores aut rigores: nonnunquam uerò etiam tremores, si materia biliosior fuerit. Non ignoro quosdam dicturos, hæc ex solo pulsu sciri posse, sed hoc est in modulo machinam experiri, imò etiam aliquanto deterius est. Quamobrem nemo qui hoc experimentum, quemadmodum ego tractauerit, pulsus sola dignotione contentus erit. Semper enim angulus, ut Geometræ dicunt, diuidi potest: non tamen homini post decimam aut duodecimam diuisionem ultra procedere licet, nedum in infinitum. Ita ratio plurima docet, eadem scitu iucunda disputatione admirabilia, sensu tamen incomprehensibilia, factuque impossibilia.

Si de duobus cibis altercatio sit, quisnam facilius concoquatur, aqua non solum tepida, sed etiam frigida experimentum dabit, certamque præbebit cognitionem. nam qui infusus pari quantitate celerius dissoluetur aut emollietur, is proculdubio facilius erit concoctus. Atque hæc regula generalissima est ac uerissima in his quæ eiusdem generis sunt, & aliena qualitate non mutata, ut medulla casei, casei alterius medullæ & panis, panis & cætera oleribus comparata. At non par ratio erit, si caro caseo comparetur. Hic enim durior concoctus, & tamen facilius in aqua soluitur. Quin etiam in eodem genere casei durioris medullæ facilius mollescet in aqua, quàm crusta tenerioris, aut medulla eius casei qui gelu concretus sit, ac reliqua eiusmodi. semper tamen in eodem genere ratio uera erit, ut in leguminibus granisque segetum, ac radicibus. In uniuersum igitur hæc de aqua dicta sint, quantum ad sanitatis cōseruationem ac cognitionem eorum quæ medico necessaria sunt pertinet: nunc uerò de cura morborum, etiam per illam uerba faciamus.

Morborum quidem genera diuersa sunt, & quedam sola aqua curant, alia uerò cum alijs præsijs: quædam aut non nisi cum illa, alia aut ex parte tantum. Intemperies enim præcipue hoc auxilio sanari solent, atque eo etiam solo.

Febris an putrida sit quo modo dignoscamus.

Ciborum quibusnam concoctus faciliore.

Morbi uerò quibus materia iungitur, cum aquæ præsidium soleat esse uehemētissimum, euacuationem ut tutius administraretur, plerunq; requirūt. Quæ autem cum balneo fiunt, id auxilium ut necessarium, nō tamen principale postulant. Quidam etiam morbi hoc præsidio, sed non solo neq; tali ut eo plenè possint liberari, indigent. Atq; hæc satis his qui res in causas reducere solent, ad uniuersam medendi methodum, quæ cum aqua fit, esse possunt. His uerò qui hæc non curant, superq; etiam. Quamobrem ad singularum enarrationem deueniendum. In capitis igitur doloribus qualescunq; sint, pedum & manuum lotio ex tepida calidiorq; aqua, si non admodum corpus plenum extiterit, plurimū iuuat. Si uerò ob calores & æstus ac siccitates doluerit, quam præsentaneum sit auxilium hæc lotio non solum, sed etiam capitis, uix dicere possum. Auocat enim ad cōtrariam partē & extra & ipsam prauam qualitatem temperat. Quin etiā in epiphoris, grauedinibus ac raucedinibus, quantum iuuat, commodum quod aliquando ex ea lotionem sum consecutus, facit ut nunc etiam meminerim. Opprimabar aliquando Collegij nostri autoritate, quorundam autem medicorum odio factioneq; haud dissimulata obscuraue. Coactus sum principis Alphonsi amicitiam colere, id faciebam hora uespertina, sed ut undequaque mihi fortuna inuidit, correptus sum grauedine & raucedine adeò uehementi, ut neq; respirare liberè, nec tantillum absq; tussi quiescere possem, atque ideo uadimonium meæ salutis deserere cogerer. Ergo cum cassiam nigram deuorasssem, cum inedia occurrisssem, nihil conferentibus solitijs præsidijs, ad sacrā ut dicunt, anchorā confugi, balneū tepidæ scilicet aquæ procruribus tantū: ea enim spacio dimidiæ horæ in aqua paulo tepida calidior continebam, atq; ita in tribus diebus solutus est morbus. Simili ratione omnibus capitis morbis occurrere non pleno omnino corpore posse confido, auertendo, retrahendo, digerendo atq; temperando quod influit, adeò ut etiam in abscessibus non paruum sit auxilium. Quot uerò modis si uigiliæ premant, aqua in usu sit, non facile est describere. Primum coluendo os, atque modicum aquæ frigidæ bibendo: multis enim modis confert comprimendo prauos uapores, qui sursum ascendentes somnum prohibent, cerebrum humectando concoctioneq; iuuando. Hoc ego auxilium cum sæpius expertus fuerim, lactucæ Galeni meritò præfero, nō tamen à cœna statim adhibere conuenit, sed cum quis expergiscitur, nec amplius somnus obrepit. Balneum quoque tepidæ hoc agit, suauiter etiam à cibo adhibitum. Stilla quoq; aquæ guttatim cadentis, tum sonus fluentis uelut in fonticulis & euripis susurrum meritò eum uocant. Quin etiam ipsa cogitatio rei somnum conciliare potest, & in pictura mare, fontes, flumina & lacus inter lucos syluasq; adeò ut uix fieri possit quin omnibus simul concurrentibus somnus non obrepit, ita illi amica est aqua ac solitudo. cum tamen hæc omnia profint, nullus tamen melior modus quam si diu tepida lauetur caput, inde linteo expresso nō exactè, circūuoluat, ei sic cū & purum circūducatur, atq; in obscuro decūbat. Somnus em̄ uolētus,

ut ita dicam inuadere egros solet. Vnde Galenus tertio de Locis affectis inquit: Balnea ob id soporifera sunt, quòd caput madefaciant. Et rursus primo de Symptomatum causis: Balneæ calidæ capitis, quòd ipsum impleant, somnum maximè prouocant, ita nil quod experimento consentiret, hisq; quæ à nobis nunc docentur, clarius dici potuit. Tot ergo modis aqua somno alliciendo salutaris est: tum uerò morbis qui cum uigilijs coniunguntur, uelut phrenitidi, melancholiæ ac similibus.

Eadem uerò quod mirum est, etiam somniculosos uigilare facit: quomodo etiam doloribus confert oculorum. uapores enim atq; materias sursum ascendentes reuocat. Fit balneum hoc pedibus cruribusq;, cum calida & à cibo. Ita studiosi quidam, dum corporis commoda gloriæ post habent, noctes insomnes producere solent. Verù anceps hoc auxilium. Ob id quidam ferream pilam æneo labro supposito manibus continere consueuerunt, ut per somnum delapsa immenso strepitu illum interrumperet. Nos tamen hac diligentia carere uoluimus, graue ducentes magis, si iusto plus & inuiti uigilare coacti fuerimus.

Aqua quoq; tepida multis modis pituitam per nares educit, & per illas attractâ, ut ego sum expertus, & balneo adhibito, ut Galenus testatur. Inueniat etiam in ore retenta. Incredibile aut est, quantum hic defluxus pituitæ per nares nos iuuat, & à quot morbis securos reddat: grauedine, tussi, spirandi difficultate, mala coctione, amissione odoratus, hydrope, diarrhoea, multisq; alijs grauissimis affectibus. Oportet autem ut liquet, hanc deductionem nobis seiunis, non aut à cibo moliri.

Iubeo etiam hoc auxilium in auribus tentandum, si dolere eas uexet: nam tepidæ ablutio, & calidioris aquæ plurimum iuuat. Videtur tamen hoc commune omnibus doloribus auxilium esse. Nam & in angina Aetius ex Archigene docet, balnea post gargarisma è sinapi summo esse præsidio: atque id iure auellunt enim & extra reuocant, quando occulta est, ut ille inquit. Itaq; non solum in doloribus, sed etiam abscessibus tum gulæ tum adiacentium partium balneum utile est. Auicenna quoq; multorum aliorum morborum curæ per aquam meminit, dicens: Et illi quibus aqua calida utilis est, sunt melancholici & comitiales & capitis dolorem frigidum habentes, & parotidas & gingiuarum aut gutturis tubercula, & asthma, & ulcera pectoris aut pulmonis, aut septi transuersi, aut urinæ uel mensium retentionem patientes. & generaliter eadem omnib. confert doloribus: coli quoq; dolores soluit, & flatum discutit. Hæc ille. Omitto nunc difficultatem de tepida loco calidæ adhibenda, nam non hic locus est his: utinam ipse modo rationem tantarum rerum, & adeò utilium ac mirabilium & modum subiūxisset. Sed ut uideo, semper mihi noui subeundi sunt labores monstratq; perpetuò domanda. Nam Gentilis quibus nomine clarus, ita tamen exponit, ut frustra esse existimè, ipsum reprehendere. Inquit em̄ de decoctis herbarum illum loquit: q; si ita esset, neminem latet de omnib. morbis & breuius & melius dici potuisse. Nec q; calida esset, debuisset adiungere. Ideo de melancholia inquit:

Melancholia. lia inquit: Et utatur balneo ante cibum, & effundatur super caput ipsius aqua tepida non ualde calida. Cumque ex balneo egreditur sitiatque paululum non malum est, si modicum aquae bibat. Cumque talibus post euacuationes atque purgationes conuulsio successerit, quod frequenter ob siccitatem euenire solet, in aqua tepida sedeant: ipsam quoque frigidam & permixtam (scilicet uino) bibant. Ecce uides iam non de decoctis Auicennam loqui, sed simplici aqua, & quot modis melancholiam conueniat. Illud etiam quod dixit de aqua, uino permixta, idem non est, ac si dixisset, uinum aquae permixtum: hoc enim ad uinum, illud plane ad aquam pertinet, quod etiam plebei in consuetudine inter loquendum habent, dicentes, non enim uino aqua, sed aquae uinum miscet, id est, paruam portionem uini adijcit. Iure merito uero melancholiam aqua tot modis opitulatur, ut quae auocet, humectet, ad cutim retrahat minimeque caput tentet: quae omnia morbo & causis huius morbi aduersantur, tum maxime, ut diximus, somno conciliando.

Comitiali morbo. Pluribus igitur etiam modis, quatenus melancholiam comitialis quasi frater est, etiam illi opitulatur. Propterea idem auctor dicebat: Comitiales iuuuantur ab aqua tepida. Omitto autem ea quae in quarto Contradictentium medicorum dicta sunt. Inquit ergo, de cura comitialis morbi loquens: Et neque multum uino utantur, quoniam ipsum replet cerebrum. Quod si necesse sit, paucum, antiquum, clarum. Itaque aquae potum preferre uidetur. At non haec est sententia conueniens priori, nam haec aqua nec calida nec tepida utitur: sicut neque cum dicit, Paeonia utatur omni hora cum aqua. Quid igitur? nouit Auicenna duobus in casibus, tepidam & calidam aquam admodum utilem non solum esse, uerum necessariam, & cum conuelluntur uehementer membra. ideo inquit, Et cum contorqueat membrum, reducatur frictione cum oleo & aqua tepida: Et cum comitialis morbus a causa calida fuerit uel illi iunctus, ut in eo genere quod uocant mater puerorum, quoniam in infantibus, praecipue fit familiaris: ideo inquit, Utatur tina, id est, balneo dulcis aquae. Constat autem comitialis morbi conuulsionem esse, quasi partem non solum, sed etiam coniunctam atque familiarem. In uniuersum etiam aqua in hoc morbo salubrior est uino, ut Ruffus inquit: quia humor non attenuatur, nec ad caput deferretur propter aquam, sicuti propter uinum.

P. 3. Tract. 1. ca. 11. & 14. Succedit capitis dolor a frigida causa, in quo non est generalis hic usus, sed conuenit in melancholico, & cum materia multa per nareseducta fuerit: tunc enim expedit nasum lauare cum aqua calida. Et sunt necessaria emibregmata in omni curatione, quae fit per externa auxilia, & ideo cum aqua calida ut possint penetrare unguenta & olea ac reliqua quae applicari solent. Et in doloribus etiam capitis, qui fiunt ex ascensu uaporum, expedit uinum omnino dimittere, maxime ubi cum pulsatione sint. Et potus aquae frigidae ante accessionem impedit prohibetque accessionis aduentum. Tacuit etiam de dolore a causa calida, tanquam re clara per se, ut patet apud Galenum quarto de Victo in acutis, ubi non solum in dolore, sed in quacunque causa calida, quae caput per se laboreat, balneum probat. Et generaliter Auicennae hic sententia est,

est, ac si diceret: Cum in doloribus capitis usus aquæ, qui frequenter est necessarius, opportunus fuerit, tunc calida uteris, non autem frigida. De tepida autem, quoniam media quasi est, quandoq; illam admittit, quandoque rejicit. Et parotidibus hi sunt abscessus ab aurium nomine derivati. unde *Parotidibus* etiam parotides arteriæ, quasi *παρά τὰ ὦτα*, quod est prope aures: quarum altera quæ è regione est membri patientis ferro & uinculo atq; igne intercepta, hi comitiales supremo auxilio liberantur, qui membri alicuius inferioris uitio ab eo morbo corripiti solent. Licuit hoc addere, cuius meminit Auicenna, non solum quia præstantissima sit curandi ratio, sed etiam quod igne conficiatur, cuius natura aquæ è regione contraria est. Sed ad propositum redeo, hi abscessus fiunt plerunq; cerebro per eas partes, quod noxiū est expurgante: doloresq; maximos inferre solent, & eorum cura propria est suppuratio. Igitur fomenta ex aqua calida cum exterius auocent nec repellant, concoquant & dolorem leniant, undiq; apposita ad curam esse uidentur. Quamobrem cum aqua in melancholia, comitali & capitis dolore ex calida causa rationem curæ necessariæ, quam solent uocare sine qua non: tamen multipliciter obtineat, in parotidibus certè est principalis, ac ut ita dicam, penè absolutam sanandi eas rationē obtinet. Quamq; eorum Auicenna quasi oblitus, aut generalibus regulis innixus non meminerit. In omnibus em̄ abscessibus, qui in locis fiunt, unde principalia membra expurgari solent, etiam ab initio triplicem ob illam causam fomenta ex aqua calida sunt necessaria: in alijs uerò, dum amplius fluere materiā non uidemus. Neq; refert, si calida in tepidam, ubi oporteat, transmutetur.

Sequuntur gingiuarum & faucium locorumq; adiacentium (nam eadē *Oris affectibus.* omniū ratio est) tubercula. Balnei natura ex tepida aqua, item potus acres humores mitigat, & atrocitatē eos à supernis partibus ad infernas, ab intus ad extra. Sed & frigida, ut Ruffus inquit, gingiuas corroborat. Hæc enim cū ex carne laxa constant, & mandendo etiā soluantur, maximè astringentibus indigent, nec ulla pars nostri corporis tam tutò potest astringi, nec tam necessariò talibus indiget. Pectori uerò ac illius partibus tum ulceribus peculiari ratione calida conuenit: expurgat, laxat, temperat estū, quæ tria illis *Pectoris affectibus.* regionibus maximè conueniunt, cum earum usus ad hos fines metuideant solum tēdere. Nam laxatis partibus, facile halitus prauis excernuntur, aër purior abundè attrahitur. Refrigeratio aut ipsa pars est finis, cuius causa illa fiunt. At pectus ipsum, ne cor dicā, adeò calidū est, ut etiā à calidissima, quæ in potu aqua sumi solet, refrigerari possit: temperat etiam aqua humores illos acres, ex quibus pulmo nutriri solet. Expurgari aut ulcera utiliter quisq; intelligit, cum hæc sit unica eorum & certa ad salutem uia. Itaq; calida aqua tot modis his partibus & difficultati spirandi etiam utilis est. Tum præsertim peculiari quadam ratione, cum pituitam hærentem liquefacit & humectat, adeò ut eā extēplò, cū antea nequicq; magnis conatibus sceret educi, liberè uideamus. Neq; uerò his solū morbis cōfert, sed ut Rasis inquit, sanioris ulceribus, fermè omnibus, aurium, nasi, palatiq; expurgat, n. ea, atq; exiccat, doloremq;

Tussi,
 loquemq̄ mitigat, ut inferius ostendemus. Palam est, & quonam pacto tussi
 aqua tepida conueniat. Atq̄ ego multis modis aduersus eam hoc presidio
 uti soleo, scilicet balneo gargarizatu, atq̄ etiam retentione ipsius aquæ in ore.
 Quin etiã confert carni in naribus genitæ, & abscessibus uulue. Quomodo
 autem hæc atq̄ alia possit, iam nunc tempestiuum est dicere, imò non
 dicere, sed ex Rasis potius autoritate testari. Inquit enim ille: Aqua calida
 confert præparando corpus ad laxitatem, attenuat quoq̄ & liquefacit humores
 & liquefactos educit: aperit, dissoluit, lenit, concoquit, attrahit, mucosum
 humorẽ sputumq̄ euacuat, nauseam reprimat, flatum discutit, doloresq̄
 in superiore uentris parte maximè mitigat. Nutrimenti coctionem
 iuuat, & penetrare illud cogit, atque ob id corpus ipsum restaurat & impinguat.
 Sensus uerò clariores & motus leuiore reddat: menses prouocat uisceribus
 capiti & neruis amica est. Lateralis morbo & peripneumoniæ & gutturi
 abscessibus cordisq̄ palpitationi magnisq̄ omnibus externis humoribus
 auxiliatur. Vomitu excitat, cõpescit frigus & horrorem, symptomata
 quæ ex morfu accidunt quadrupedum mitigat, confert & erysipelati ac pruriti.
 Ac plerisque horum in potu, balneo atq̄ fomentis adhibita. Hæc ille.
 Quæ omnia & rationem ex superioribus declaratam habent, & ostendunt
 sequentium causam, scilicet quomodo tot morborũ aut plenam curã aut eius
 maximam partem perficere possit.

23. Contin.
 cap. 71. 4.
 Aquæ ad diuersos affectus utilis.

Idem quoq̄ refert, frigidæ potum conferre singultui, foetori oris, foetoriq̄
 corporis tum suspirijs: nec ab re hæc omnia, nam humores corrigat & educat,
 putrediniquè illorum resistit, æstumq̄ membrorum naturalium tollit, quo
 sublato suspiria illa inuoluntaria cessant. Quid quod magis mirum est,
 nutritionis imbecillitati, atq̄ concoctionis uentriculi pauca leuiter
 ebibita confert, aut enim malus humor coctionẽ impedit, uentriculiq̄
 uires labefaciat: & tunc pauca aqua, ut superius dictum est, expurgat uentri-
 culũ, aut caloris innati inopia, etiã absq̄ intemperie ulla uitiat opera uisceris,
 & tunc exigua aqua & longè paucior q̄ si ex redũdantia humoris uentricu-
 lus laboret epota calorem in imum uentriculi cogit atq̄ confirmat. Sit autẽ
 dimidio uncie ad uncias duas in maximis corporibus. Ita confirmato uiscere,
 quid mirum est omnes functiones restitui? unde ex bona coctione
 nutritioneq̄ reparatus ac restauratus in integrũ, etiã absq̄ auxilio persistit,
 & munere suo rectè perfungitur.

Sed noui quid dicturi sint ex Hippocrate, Aqua sputum non prolicet,
 nec multò minus in laterali morbi auxiliatur. Rectè inquam, si etiam rectè
 quod obijcis, accipias. Epota aqua non potest sputum in abscessibus pe-
 ctoris, multoq̄ minus pulmonis prolicere, quòd intus refrigeretur, & ut
 dixi, maior sit caliditas partium pectoris q̄ aquæ quæ bibi potest. Neque
 igitur statim, neq̄ postq̄ bibitur, sputum ualet educere. Adde qd̄ humor
 qui peccat, naturæ aduersatur, scilicet sanies. Ergo calida pituitam educere
 potest, saniem nõ potest. Intus sumpta, nec in ore detenta morbũ nõ leuat,
 sed fomentis adhibita. Sed & sic & in ore contenta saniosum sputũ iuuat,
 educiq̄

educi q̄ facilius facit, epota inutilis est. Hæc igitur differentia concordia q̄ est autorum, ipsa q̄ rei ueritas, cui quotidianum experimentum subscribere solet. Sed iam ad alios illius usus transeamus.

In cholera igitur morbo præstantissimum auxilium expertus sum potū *Cholera.* aquæ tepidæ & nuper haustæ, temperat acredinem humoris, & ipsum tū per inferna tū superna educit, uomitū efficit facilem: atq̄ ita undequaq̄ utilis est. Ego etiam in me ipso à sine morbi utilem inueni hyeme atq̄ æstate, lauat, humectat cogit q̄ uentriculum & intestina. Hoc est quod toties repetit Auicenna in cura huius morbi, & utatur aqua calida in potu: sola etiam addit. Facit & ad hoc balneum non parum, & maximè cum uel esuriunt ante perfectam purgationem, uel in declinatione morbi. Reuocat enim materiam contrario motu, scilicet ad ambitum & cutim ex centro: non tamen debet aqua esse calida, ne humorum motum cieat magis, & uires resoluat. Quam etiam ob causam non debet mora esse diuturna in eo. Alio etiam modo balneum conuenit somnum conciliando, quo nihil melius est in hac cura, ut cuiuslibet satis notum est. Propterea haud mirum esse debet, si aliam etiam rationem balnei Galenus libro de Facile parabilib. inierit, *Cap. 26.* scilicet ut si quadrato sint habitu in frigidam demergantur. Ergo tot modis in hoc sæuo affectu aqua modò tepida, modò calida uel frigida utilis est.

In conuulsione nonne inquit Hippocrates: Est autem ubi in distentione absq̄ ulcere iuuenes, bene carnosus, æstate media, frigidæ aquæ multa per fusio calorem reuocat. Calor autem hæc soluit. Galenus in commento docet, hanc distentionem adduci pro exemplo frigidorum morborum, qui à frigida aqua curantur. nam si alia sit causa, scilicet sanguis floridus aut uapor, non tot conditionibus indiget ut aqua frigida sanet ipsum. in *Aphor. 17.* ferius enim docet, quòd plurima aqua frigida largè affusa leuat, extenuat & soluit dolorem, etiam in conuulsis. Duplici autem modo aqua frigida conuulsis opitulatur, primum cogendo calorem intus, ex quo soluitur ac diffilatur causa morbi. Et ut diximus in expositione Aphorismorum, Hippocrates ut reuocetur calor, sex conditiones adiecit, sine ulcere, iuuenis, bene carnosus, æstas media, aqua frigida, & multa. Ut uerò sopiatur dolor, non tot requiruntur, sed tantum tres conditiones, aqua multa, frigida, largè affusa: nam sensim & si multa non adeò terret naturam, ut calor ac spiritus omnino refugiatur, membrumq̄ deserant. Dolore igitur leuato, cum dolor trahat materiam ad locum extenuatur membrum, ex qua extenuatione postmodum soluitur dolor totus.

Hoc igitur siue Hippocrates uoluerit, seu ut etiam extenuetur dolor, quasi per tres gradus procedenti, liquet ex frigida conuulsionem tolli maximè, si aliqua adfuerit primarum conditionum, ipsa prima prætermissa, uelut quòd sit æstas media, uel iuuenis, uel bene carnosus. Verum non sola frigida, quasi aliud faciente, sed per se etiam conuulsio balneo calidæ aquæ curatur. Hoc enim dicit Hippocrates, ac sæpius repetit, quauis

Auicenna

Auicenna haud meminerit. Laxat enim balneum tepidae aquae, atque ideo convulsionem tollit. Solum in convulsione, quae a siccitate fit, balnei usum suadet. nam hoc si remedium est ullum, praesentaneum est.

Tremori. Tremori etiam aquae frigidae usus in potu convenit, ut refert Rasis Ioannitij autoritate. Dico tremorem, qui ex vini potu ortus est, transitus ad aquam, adeo quandoque bene curat, ut multis praestet medicamentis.

Morbosis & exustis. His etiam prodest, qui excrementa humida per cutim transmittunt, quorumque calor est mordax. Tales enim iam morbosi sunt, atque hos praecipue balneum tepidae iuvat, ut quinto de Tuenda sanitate Galenus docet: sicut & frigidae potus, ut superius dixi: & sicut versa vice infantibus ob naturalem similitudinem, ut in primo eiusdem operis testatur.

Canine fami. Vtrum vero etiam in superfluo cibi appetitu balneum aut aquae potus, ut Ioannitio & Rasi videtur, non solum quaerendum est an, sed etiam cur & quomodo conferat, si modo conferre existimemus. Constat igitur primum, quod iuxta Aetium & Auicennam, fames facta ex resolutione nimia aut raritate cutis, optimè balneo aquae frigidae curatur, si curanda sit, & insatiabilis uideatur. nam confirmato corpore ex cute ipsa ex eo balneo densata, cum parum aut nihil diffletur corpus, cessat etiam superfluus restans rationis appetitus. Quod si ex uermibus contingat, panis ex aqua frigida exhibitus utilis est. Rursus cum canina haec fames infantes & pueros uexat, post acetum reliquorumque incidentium exhibitionem aquae calidae frequens potus, ut Auicenna docet, pituitam illam deicit, uentriculumque purgat ac soluit morbum. Quod si fuerit fames e genere boulimi, seu eius quae est cum satietate uentriculi, aut syncopi iuncta, tunc multum iuuat faciem cum aqua frigida aspergere. Et generaliter calida aqua appetitum cibi superfluum ex humorum acredine aut frigiditate preuenientem solvere solet: frigida uero his auxiliatur, qui defectu potius quam abundantia nimium esuriunt.

Ventriculi imbecillitas. Iam uero in uentriculi imbecillitate quantum iuuat potus aquae, tamen habemus calumniantium: eorum scilicet qui putant excaesatos apud ignem calidiores esse, & abundantes multa pituita cruda humidiores. Etenim & in doloribus & cruditatibus & imbecillitate concoctionis aqua plus auxiliij afferre solet, quam uinum. Diximus autem & de hoc superius, & nunc quoque dicendum est. Dicebat princeps: Aqua calida uentriculum purgat, si a ieiunio sumatur, & nonnunquam etiam uentre soluit. Ergo & in doloribus pauca, frigida & flatum discutit, & morsum humorum coerces, & calorem cogit. Vinum autem soluit, necque enim uinum conferre potest, nisi cum dolore est a frigida intemperie & absque materia absque abscessu, & cum imbecilli calore. In omnibus autem alijs casibus aqua uino utilior est. Nam & fomenta ex calida, & illius potus flatum discutiunt. Discutiunt enim flatu a frigido & calido pariter, & maximè si utrunque excellat.

Diabeti. Simili ferme ratione & quibus urina retinetur, & quibus immoderate fluxit utilis est aqua: in diabete enim quid utilius esse potest balneo aquae frigidae: quo

quò sanatum quendam medicum qui iam prope mortem deuenerat (erat ei nomē Augustinus Batalea Triuiensis) uidimus. & iure id: nam frigida balneo quid utilius ad tollendā intemperiem tam siccam q̄ calidam & totum confirmandum corpus esse poterat? Omitto potum frigida cum uomitu, & quòd omnia medicamenta cum aqua frigida exhiberi debeant: nā hic solum præcipua & maxima auxilia attingimus. Non præteribo tamen moram, quæ pro uirtute patientis esse debet, & quantitatem ipsius aquæ: quæ quantò copiosior extiterit, & frigidior, tanto maiorem habet efficaciam. Ergo ut dixi, ut fluentem copiosius urinam cohibere aqua potest, ita retentam prolicere contrarijs quasi uiribus. Balneo ergo calidæ aquæ urina retenta, ut si quo alio præstantissimo auxilio, prolicetur. Verum immoderato usu, scilicet diuturnioris moræ uires debilitantur, intempestiuo autem alia mala procreantur, morbusque in deterius per sæpe agitur, & sine his etiam caput tentatur. Oportet igitur caput eximere tensa obducta, seu uelo, & neque ultra uires sinere: neque postquam compos fueris uoti, sed statim eximere, scilicet cum iam pro ratione urinam ageremiserit. Antequam autem imponas illum in balneum (quod etiam in omnibus alijs aquæ usibus præceptum esse uolo) postquam is ualidissimi auxiliij uicem gerit, seu balneo seu potu copiosè sit exhibenda, præpurgatum esse corpus diligentissimè seu medicamēto seu inedia, seu aqua ipsa aut diuturno balnei usu, aut spōte, aut alia quacūq; uia esse oportet. nā quedā corpora q̄ moderatè uiuunt, aut quia calida & sicca sint intēperie, uel alia quadam proprietate naturæ: uel quia cibus parum nutrientibus utantur, omnino neque propter aquam neque propter aliud purgari postulant.

Quod autem ita sit, tertio de Victus ratione in acutis docet Hippocrat. ^{T.com. 59.} dicens: Balneum lassitudines tollit, mollit articulos cutimq; in ambitu corporis, urinas ciet, capitis soluit grauitatem & nares humectat. Constat igitur, balneum ad urinam ducendā esse optimum auxilium, quo etiam Galenus utitur, & præsertim si lapis adsit. Atque in eo quid præstantius potu multæ aquæ: quæ dum erumpere nititur, calculos quotcunque fuerint secum educit, præsertim, ut dixi, in balneo & tepida. Quòd si educere non possit, motus illis reiicitur minore noxa, quàm ullum aliud retineatur medicamentum, quod inefficax fuerit. Oportet autem ad xxx. libras assumere, si ualida sint uires, tum etiam plus. Medici autem ut aliquid præstantius facere uideantur, tum etiam forsā plerumque defectu synæcereaque, thermarum Lucensium exhibent: quanq̄ non ad eò idonee sint, quòd astringant. Verū postq̄ de balneo mentionem habuimus, subijciendum etiam illius generalem usum (nam proprijs suis locis explicabuntur) esse censui ex Hippocrate. Eius autem uerba paulo antè præscripta de hac re sunt hæc: Tecto opus est, quod fumo careat, copiosa item aqua, & crebra lauatio: sed quæ non excedat, nisi res postulauerit. Neq; etiā abstergere oportet, quod si abstergendū sit aliquando, calido aliquo atq; multiplici plusq; existimetur utendo absterforio, perfundēdaq; aqua multa, & celeriter

« celeriter post perfundēda. Via autē ad solū breuis sit, facilisq; tū ingressus,
 « tū egressus. Et qui lauatur cōponat sese, taceat, & nihil agat: sed ceteros tam
 « abstergere quā perfundere sinat. Multæ quoq; aquæ misturę parentur, ce-
 « lerēsq; fiant perfusiones, & spongijs pro strigili utantur. Et non ualde siccū
 « perūngant corpus. Caput uerò spongia, q̄z maximè fieri poterit, resiccare
 « oportet: neq; caput ipsum modò, uerum etiam extrema, & quamuis aliam
 « partem corporis à frigoris iniuria prohibere conuenit. Lauari præterea nō
 « debet, qui nuper sorpsit uel bibit, neq; à balneo confestim sorbendum aut
 « bibendum. Multum autem referre existimandum, quod æger dum rectè
 « ualebat, balneum affectaret uehementer, & lauatiōni fuerit assuetus, nempe
 « tales magis balneum appetunt, iuuanturq; ab eo, si utantur: leduntur uerò,
 si loti non fuerint. Hæc cum nimis perspicua sint, ut à me exponantur mi-
 nimè indigent. Verum iam ad alios usus his qui dicti sunt, proximos trā-
 seamus. Omitto autem dubia atq; incerta, uelut quòd potus aquæ ante cis-
 bum & à calculo præseruet & à podagra, imò iam factam curet. Illud satis
 constat, cuius etiam meminit Hippocrates in podagricis doloribus, multa
 & largiter effusam aquam frigidam dolores leuare, extenuare ac soluere
 te. nam quatuor commoda affert, è quibus tria sunt constantissima. repelsi-
 tenim materiam, membrum ipsum calorem reuocando confirmat, stuz-
 pefacit, & si calida sit materia, tam illius intemperiem quā affectum in mē-
 bro æquat ac lenit.

Podagra.

Lassitudinib

2. de Simp.
med. cap. 25.

T. com. 2.

Cap. 4.

Cap. 6. & 7.

C. 4. in init.
Balnei uires
iuxta differē-
tias.

Pari ratione cum multa sint lassitudinum genera, in omnibus balneum
 non leue affert auxilium. nam concreta & dura emollit: redundantia quo-
 que digerit ac discutit. Humectat etiam solida membra, quę sicca sunt in las-
 situdinibus, teste Galeno. Cum uerò quatuor sint lassitudinis genera, ulce-
 rosa, tensiua, phlegmonides atq; ossa, cuius Hippocr. quarto de Victu in
 acutis meminit, quamuis Galenus eam ad ulcerosam reducat. Igitur ulcero-
 se balneum auxiliatur, quarto de Tuenda sanitate. Tensiuæ uerò, & ei qui
 phlegmonem imitatur, tertio eiusdem, uario tamen modo. nam huic bal-
 neum medijs temperamenti, uel etiam iusto calidioris aquę cum longissima
 mora conuenit, reliquis ex tepida tantum, aut etiam remissioris caliditatis.
 Quippe iam antea docuerat, quæ cuiq; uis sit aquæ, dicens: Tepida calefa-
 cit & humectat, quæ remissior est humectat & refrigerat: quę iusto calidior
 calefacit, sed non adeò humectat. Sic uires balneorum ex dulci aqua Gale-
 nus paucis explicauit. Quas omnes, quomodo simul uno igne efficere ac
 temperare liceat, tū etiam illas miscendo super positis sibi inuicem ahenis,
 in libris de Rerum uarietate docuisse me memini. Porro cum non parum
 differant lassitudines affectusq; qui ex lassitudinibus comparantur, quicq;
 morbi iam initium obtinent, in ulcerosa quidem par ferme ratio est lassitu-
 dinis & affectus: nisi quòd in affectu diuturniore mora in balneo opus est,
 in lassitudine autem breuiore. Verum in reliquis non eadem est ratio, sed
 in lassitudine solis balneis opus est, in affectibus autem oportet prius san-
 guinem mittere, aut saltem purgare, ut succorum redundantia minuatur,
 inde

inde balneum non antè adhibere. Memineris autem omnia balnea calida & temperata, aut etiam remissiora, modò frigida absolutè non sint, ieiunio & uacuo ab omni excremento corpore adhibenda, nisi perfrigeratis, quibus plus necessitatis quàm utilitatis causa adhibetur. Nam in his neq; concoctionem tutò expectare, nec euacuationè moliri licet. Similiter & in densitate cutis balneum, sed non ex tepida, uerù calida adhibere conuenit: affectus em̄ his ei quem perfrigerati patiuntur, similis est. Itaq; tot modis balneum dulcis aquæ conuenit. Sed cum de ossa lassitudine locuti sumus, postq; alibi locus non est, hic differamus. Fiunt lassitudines ossæ, quoties membræ neq; ossibus circumducunt, affectæ sunt. Quòd si citra punctiōem atq; erosionem aut tensionem uel grauitatem, ut plerunq; contingit, accidant, ideo fiunt, quia humor crudus ac frigidus in illas penetrauit. Qd si ita est, palam est calidiore, non temperato balneo eos indigere.

Oculorum autè morbis quantum conferat, etiã præter Hippocratis auctoritatem, dicentis, Dolores oculorū meri potio aut balneū, tū reliqua Galenus tertio Methodi medēdi docebat his uerbis: Vidistis me grauissimos oculorum dolores solo nonnunquã balneo, & absq; auxilio oculis applicato sanasse. Ibidem meminit etiam de alijs quæ ab Hipp. referuntur auxilijs. Sed hæc dixisse uolui, ut Hipp. dicta intelligerentur, & quòd seorsum illorū auxiliōrum & in grauissimis affectibus meminerit. Mihi uerò uidetur, qd balneum in omni causa, non quemadmodum reliqua conferat, uerù tamē in quibusdam non nisi corpore prius euacuato. nã eo casu non uideo cur auocando à capite & acridinem humorum temperando non semper conferat. Idq; uidetur uoluisse Galenus, quanq; obscurius, & Auicenna clarè, cū dixit, qd aqua calida confert ophthalmiæ, est aut oculorū morb. qualiscūque. *de phlegmone enim oculus est, tametsi propriè pro phlegmone intelligatur.* At qua ratione phlegmoni cōuenit, etiã alijs morbis auxiliabitur. Sunt autem morbi oculorū supra quadraginta, itaq; quot morbis hoc unū præsidium conferat, satis intelligis, nec solū balneo, sed & fomento, ut dicit Hipp. quanq; hoc non adeò generale est, tñ magis efficax: demum etiam, ut alias dixi, potu. Quotem à diuturnis morbis oculorum aut palpebrarū sola uicini abstinentia sanati sunt: Sed & si aluus astricta sit, balneū eam emollit: sic cata em̄ omnia humectat. Seu enim puluere, seu sole, aut igne, aut sulphureo balneo, aut labore uel uigilijs, quomodocunq; accidat, ex balneo corpus humectatur. Venter quoq; deijcit excrementa, ut Galenus testatur. atq; id ratione. nam post docuit omnes meatus balneo referari, & quæ in his cōtinentur humectari. potus etiã aque frigidæ multæ aluū purgat, ut quinto Epidemiorū Pythoclis auctoritate & in famula Onesidemi.

Quin etiã uoci solū ex defluxionib. impeditæ, uelut superius docui, sed & per se uel ex superflua exercitatione laboranti, nihil magis conducere testatur Galenus, quàm balneum, id addens, phonascos scilicet, eos qui operantur dant uoci exercendæ, assiduè balneis uti solere: dabatq; exemplū de citharcedis, præconib. comædis, tragædisq; qui nō alio magis utebantur auxilio

D quam

Lassitudo
ossæ.

6 Aph. 3.
Cap. 2.
Oculorum
morbis.

15. Met. 6. 19.

Aluo astricta.

11. Art. 606.
cap. 10. & 11.
Voci reparanda.
7. de Cōp. se
audū loc. 4. 4.

quàm parcitatis cibi atq; delectus, tum balneorum: ipsis uerò non tã uocis robur necessarium erat, præterq; præconib. q̄ suauitas. Vnde patet, non a uertendo solum & in deflexionib. sed per se etiam balnea uoci opitulari. Videtur aut hoc contingere, quòd quemadmodũ superius dictum est, balneum uniuersum corpus humectet: quo fit, ut in omni sicca intemperie sit salutare, seu calida, seu frigida, aut quauis causa excitata, ut Galenus inquit in libro de Marcore.

Cap. 7.

Fluxibus.

Com. 5.

Com. 19.

Cap. 14.

Cap. 14.

Cap. 14.

Cap. 14.

Cap. 14.

Cap. 14.

Cap. 14.

Cap. 14.

Cap. 14.

Cap. 14.

Cap. 14.

Cap. 14.

Cap. 14.

Cap. 14.

Cap. 14.

Cap. 14.

Cap. 14.

Cap. 14.

Cap. 14.

Cap. 14.

Cap. 14.

Cap. 14.

Cap. 14.

In fluxibus quoq; balneum utile est, qualescunq; fermè fuerint, q̄ materia in his intrò ferat, balneũ aut exterius auocet. Hoc est quòd dicebat Galenus quarta Aphorismorum: Balneæ calidæ purgationibus resistunt, quoniam ad contrarium motus materiam ipsam deducunt. Et tertio de Victu in acutis: Balneæ sistunt uentris profluuium, & humores reuellunt ab eo in uniuersum corpus. Nec solum fluxibus ex uentre, sed ad uentrẽ balneæ profunt, dicebat Galenus primo ad Glauconem. Quis dubitat cum motus humorum ad uentrem intus deferat, humores balneum exterius auocet. Nec solum balneum tepidæ calidæq; sed etiam frigidæ, ut Ruffus docet, tribus imò quatuor in casibus plurimum iuuat. primum, si fluxus ille fuerit ex bile: temperat enim frigidæ balneum caliditatem in membris noxiã: secundum, si sit expurgatione, aut imbecillitate, quòd tertio loco sit, aut quarto in puerulis puerisq; in omnibus enim his cum fluxus est, aut laxitas meatuum aut humorum tenuitas, aut uirtutis concentricis imbecillitas aut plura ex his. quare cum frigidæ balneum meatus constringat, confirmet membra, cogat humores, cui dubium esse potest, quin his conueniat ad eò hoc auxilium, ut nihil possit esse accommodatius. Quinimò neq; id mirum dici debet, quòd ille affirmat, scilicet aquæ frigidæ potum uentrem semper astringere, modò immoderatus non sit potus, & aqua salubris: quòd ut dictum est, sæpius semper supponitur: maximè autem conuenit, cum diarrhœa fuerit & ex biliosis humoribus, atque in assuetis uini potui. contraria enim ratione tunc efficacius prodest. Hippocrates uerò quinto Epidem. fluxus sistebat superfusa uentri aqua, ut in Antimachi uxore.

Morbis omnib. generali ter.

Hæmorrhoidari doloribus.

Robur quoque addunt ac uires corpori balneæ, quòd cum dicat Galenus libro de Renum affectibus, ac tepidæ ad nutritionem optimam conducant, frigidæ tamen in hoc casu sunt præstantissimæ. Subiicit autem quòd uerissimum est, A uiribus ualidis omnes morbi morborumq; causæ profligantur. Sed quoniam hoc commune est (licet non communis sit quantitas utilitatis, quippe neque à cibis neque potibus neq; somnis aut exercitatione aut alia quapiam re, tantum incrementi uires accipiunt, quantum ex accommodato balneorum usu: tamen illa omnia, si prætermittantur, aut perperam administrantur, plus afferant noxæ, ut balneæ sint simul & securissima & utilissima) ad singularium morborum curam, atque propriam etiam curam, per aquæ administrationem redeamus. Rursus ergo tumenibus hæmorrhoidibus, ut dolor qui maximus est sedetur, nihil balne

neo

neo utilis est: & si anus ardeat, frigidæ fomento nihil utilius. Verùm ad san- *Misibus pro*
 guinem tum hæmorrhoidibus, tum mensium proliciendum quid tutius aut *uocandis.*
 melius uel accommodatius balneo tepidæ calidæq; ut etiam ad omnes san- *Aphor. 21.*
 guinis fluxiones aqua frigida superposita, locoq; balnei adhibita atque in- *Sanguini si-*
 spersa. Dicebat Hippocrates quinta Aphorismorum: In his frigido uten- *stendo.*
 dum est, ubi sanguis fluit aut fluxurus est, non ad ipsa, sed circa ipsa unde *Calidit ab-*
 influit, nam si sanguis ex ulcere profluat, non tam tutum est frigidam loco *scissibus.*
 adhibere ob dolorem: quem tamē si perferre poterit, adhibere conuenit: si *Aphor. 22.*
 non circum uicinis locis, & maximè ea parte, unde sanguis per uenas deri-
 uatur in locum. Sed si sanguis ex naribus, hæmorrhoidibus, utero præter
 rationem fluat, & citra ulcus uulnusue, quid prohibet etiam ipsi loco frigi-
 dæ fomentum & asperginem adhibere? oportet autem tam diu perseuera-
 re in talibus auxilijs, quæ præsentanea sunt, & qualitate manifesta opus su-
 um perficiunt, quandiu sanguis sistatur. nam non est, ut in medicamentis,
 expectanda salus post cessationem ab auxilio. Hippocrates etiam quin-
 to Epidem. mulieri quæ ob catapotium parum sanguinis euomuerat, & *Calidit ab-*
 uenter intumuit, & spiritus sistebat, adeò ut quinquies pro mortua habita *scissibus.*
 sit, xxxvi. amphoras aquæ frigidæ superfudit, & sanauit eam. Eadem
 ratione & in erysipelate non ulcerato & in abscessibus rubris confert. Est
 autem ratio, ut cohibeat humorem ipsum influentem, & caliditatem & sic
 citatem illius temperet. In reliquis uerò abscessibus, qui dolore ægrum tor-
 quent, inscessus & fomenta ac balnea ex tepida, modò corpus non admo-
 dum plenum sit, emollit illos, lenit dolores ac soluit: unde fluxio, quæ ples-
 runq; comitari solet, statim post cessat. Hoc est quod Hippocrates docet
 quinta Aphorismorum. Sed & illud animaduertendum, alium etiam esse *Aphor. 23.*
 usum calidæ in abscessibus, postquam materia defluerit, ut concoquantur,
 & suppurent: & rursus, ut in his aquæ potu utamur. Sed ut ad propositū re-
 uertar, ad aperiendas hæmorrhoidas, ad menses in mulierib. proliciendos, *Hæmorrhoi-*
 quidnam salubrius tina & balneo tepidæ calidæq; aquæ? a uocat enim ad *dibus aperi-*
 locum humores & sanguinem, eosdem dein attenuat, oraq; uenarum ape- *dit.*
 rit. Hoc norunt balneatores, ubi enim cucurbitulas applicare destinaue-
 rint, corpus primum calida proluunt. Hippocrates in libello de Hæmor-
 rhoidibus, cum curare eas uult, tepida aqua illas fouet, aut calida. Proueni-
 unt hæuenæ, si Vessalio ac sensibus credendum est, à uena portæ in parte
 iecoris caua. Vena enim quibusdam, quibus hic sanguis abundat, digiti
 minimi magnitudine illinc exoritur, quæ in sphictere se diuidit atque dis-
 fundit.

Verùm cum balneū ante cibū adhiberi in omnibus oportere docueri- *Balneū quo-*
 mus, ne quis omnino illud inconcussum præceptum esse credat, licere quā *modo adhibe-*
 doque etiam à cibo balneum ingredi: & quādo quomodo uē, docebimus. *dum.*
 Igitur in sanis, qui negotijs astricti sunt, si solum panem assumere uelint,
 uel etiam cum melle aut passis licebit post sextam horam in balneum in-
 gredi, modò tamē ut ex hæc consuetudine præcordia sinistra aut dextra gra-

*de Tuenda
san. cap. 7.* uentur, ut Galenus docet. In extenuatis uerò, non solum licet, sed etiam con-
ducit balneo admouere ægros post cibum assumptum: non tamen statim,
sed cum è uentriculo cibus exire inceperit, id est, post tertiam horam: non
tamen cibus is uulgaris sit, sed facillimæ concoctionis, & minimè uiscidi a-
limenti, cuiusmodi a fellorum caro, & pullorum iecora, & gobij rursus pis-
ces Panis autem leuissimus, omni ratione, totaq; cibi quantitas ualde par-
ca. Et tñ uel sic cõsumere etiã præcordia expedit. Hoc uerò cõpendij ex hoc
ritu, ut ita dicam balnei, assequimur, ut impleantur ægri, atq; impinguent:
*de Aris cur.
cap. 16.* uelut Galenus rursus docet. Cauere autem oportet in hoc casu, ne bala-
neum tepido sit, uel minimo calidius, nec etiam ut refrigerare omni-
no possit. Quòd si hæc tria seruentur, utiliter adhiberi poterit. Di-
co equidem, ne præcordia grauentur, ne aqua à tepore distet, maximè
caliditatem uersus, & cibus hora qualitate quantitateq; talis sit, qualis
esse debeat.

Uermibus. Cæterùm ut ad ordinem redeam, in uermibus etiam utilis est aqua, &
maximè pueris & sitientibus & calidioris temperamenti, uel saltem pino-
guibus ut nihil melius: quod etiam norunt mulieres. oportet autem res-
pentè haustam multam, & simul sensim exhibere. nam ex frigore illo & hu-
more partim disrumpuntur, partim infrà dilabuntur. Sedes quoque qua
nutriri solebant, & ipsa deijcitur, qua sublata dispereunt. Verùm si sens-
sim dederis, non arduum erit, quin nutriantur uermes, & grauiorem mor-
bum efficias. In ardoribus etiam non solum uentriculi, sed membrorum
Ardoribus. omnium interiorum, & qui cum erysipelate sunt, nullum medicamentum
absque frigida dari debet, quod etiam Marcellus insignis medicus adnota-
uit. ad eò enim natiuo calori familiaris est & amica, incendiario autem con-
traria & aduersa. In pruritu, ut docet autor libri de cura icteri: Balneum ca-
lidæ euocat uapores, & pruritus sedat ac tollit. Solet etiam omne tepidæ
aquæ balneum pruritus mitigare. Cohibet & eadem ratione seminis flu-
xum, & libidinis incendium, non exiguum malum. Quidam enim, ut
*Seminis geni-
talis abundã-
tia.
Cap. 14.* Galenus refert sexto de Tuenda sanitate multum seminis colligunt: quod
si excernant, multum læduntur, imbecillesq; euadunt, fiuntq; sicci, gra-
ciles, pallidi. Si uerò non excreuerint, uigilijs infestantur, quod Galenus
prætermisit, cum tamen maximum sit talium incommodum. Præterea, &
ut ille dicebat, grauantur capite, stomachiq; fastidium sentiunt: nec tamen
ex continentia multum iuuantur, cum pleriq; per somnum non minore la-
ctura semen effundunt.

Addo aliud quod sæpe uidere contigit, hosce uiros cum tanta seminis
copia ad uenerem ob flatus defectum esse impotentes. Quid igitur his
omnibus magis conducit frigidæ potu & balneo plusquam etiam tepidæ,
cum renum refrigeratione, in aqua corrente uelut fonte aut riuo, demissio-
ne quoque testium in frigidam aquam? His auxilijs tentigo superflua cura-
ratur, membrum melius tenditur, & somnus conciliatur. Quod si quæ
princeps medicorum docuit, quæq; sunt scelestissima, cum hoc uno quòd
sola

sola aqua constat conferantur, inueniet plus esse uirium in sola aqua, quã in uniuersa fermè medicamentorum materia. Adiuuat præterea hæc demissio testium, in aquam nuper è fonte hauſtam, immoderatam omnẽ sanguinis fluxionem undecunq; proueniat, & eos qui animo linquuntur recreat. Et ut dixi, ac Ruffus etiam testatur: Inuoluntarium seminis profluuium aqua super renes largiter perfusa, & balneum frigidæ, & immissio testiculorum sanare potest.

Ad eos uerò qui sincopelaborant, seu ob oris uentriculi æstum, seu ob caliditatem balnei, ut primo ad Glauconem tradit Galenus, præstantissimum auxilium est frigidæ perfusio, tum etiam potus: retinere quoque eam in ore, non parum confert. Hæc autem talia sunt, ut in his casibus nihil aliud quærere necesse sit. Porrò etiam in alijs omnibus lapsibus uirium, seu animi, seu uitalis facultatis, plurimum prodest aquæ frigidæ inspersio. Si sanguis mittatur, donec frigidã in ore continetur, homo non linquitur animo. Multò autem magis frigidæ inspersio commoda est, si syncope ob sanguinis fluentis copiam accidat. Et Auicenna: Balneum utile est ei qui syncopem patitur ob diarrhoeam uel choleram, aut uomitum ex uentriculi inflammatione.

Porrò in medicamentorum assumptione quot modis nobis auxiliatur aqua: primum, si quis uomitu tentetur aquæ frigidæ inspersione, & impositione manuum in frigidam, contineri solet medicamentum: deinde si non operetur, Auicenna suadet ut modicum aquæ calidæ in potu detur. accelerat enim, & auget opus illius, nec solum calida, sed etiam frigidã hoc efficere solet: multa non tutò, pauca securissimè potest exhiberi, atque tutò. frigiditate enim quæ illi inest, tum potestate, qua etiam cogit, motus cit quasi contrarios, purgationemq; accelerat & auget. Idem si immodicè purgauerit, exhibita tepida soluitur uis purgandi. Simili quasi ratione si quis cibo nimium grauetur, statimq; uomitu prouocato non euomat, calidam aquam paulatim bibat, inquit Auicenna, cibum enim descendere cogit, & somnum conciliat. Pari ratione noxam aceti uiniq; temperat, atque ebrietatem soluit: uomitu, refrigeratione, humectatione, somno, purgatione, per aluum & urinas sedando molestiam & ardorem illorum potuum: nec solum eis permixta, sed etiam multò post copiosè ebibita. Ego uerò & illud animaduerto, quòd uomitus si quis ad ipsum paratus sit, nullo faciliore aut efficaciore præsidio excitatur, quàm tepidæ potu, ut etiam in uita Aesopi narratur. Vnde etiam in uenenis præsens est auxilium potus aquæ tepidæ. oportet autem assidue bibere atque reiicere. Vbi uerò reieceris, gula, os ac uentriculus, si calidum sit uenenum, excoquantur, ita ut neque edere bibere uel dormire possint: sentiunt autem ardorem & sitim intolerabilem, neque quicquam melius etiam in hac aqua. Cratearæ imponatur rete: impleatur aqua, & super rete pronus ore aperto quiescat, ardor mitigatur, sitis extinguitur, somnus conciliatur, spiritus recreantur. oportet autem assidue aquam mutare, nonnunquam exhausti-

Syncopi.
Cap. 14.

Satiati.

Ebriati.

Vomitui pro
uocando.

Venenis.

reacaponere. Constat ex hoc usu quippiam melius esse in aquis subter-
raneis, quàm aëre, forsàn quòd motu, cum terra non fuerit uitiatà, meli-
us quàm exposita concoquatur. nam qui ad eò aërem probant, non ui-
dentur quippiam laudare, nisi quòd supremam superficiem tangat. Tot
igitur modis aquæ usus nobis est salutaris, nec ratione solum inuenta, sed
experimento comprobata refero. nam pater meus cum auri pigmentum
album iuuenis à iuvene discipulo, ut ille aiebat, hausisset, sic tandem
utroque usu aquæ post triduum liberatus est. atque etiam huius inuenti
gloria sit apud illum. Si enim patrem propria laude spoliãuero, cui fi-
delis esse possum? Nuper uerò cum Albertus Trierzius Torigus, è Lile-
laurbesal Ammoniacum ad necem hausisset, aquæ potu seruatus est:
ac frigida magis leuatus, quàm ullo medicorum auxilio. Hippocra-
tes uerò ad eò in uomitu ex frigida aut calida confidit, ut quinto Epis-
dem. referat, uxorem Antimachi, quæ mortua est, potuisse sanari, si ab aqua
euomisset.

Canis rabidi
morsus.

Quid uerò dicam de usu eius in his qui à canerabido aut lupo faucia-
ti sunt: affert ignis salutem, sed in deploratis frustra illius opem tentaueris,
etiã omisso maximo cruciatu. appello deploratos, qui iam aquam & unicũ
præsidium odisse coeperunt: iuxta illud poëtæ,

Nec formidatis auxiliatur aquis.

Ergo primum omnia auxilia, antequam Tantalea siti teneatur, Gale-
no teste, cum frigida aqua exhiberi debent. Quidam etiam philosophus,
cum iam ad aquæ timorem ex hoc morsu peruenisset, ut narrat Dioscori-
des, balneum constanter ingressus, liberatus est. Eorum uerò qui iam de-
plorati sunt, curam ex Celso transcribere libuit, ut quemadmodum in as-
dagio est, fides sit apud autorem. Et ut Iurisconsulti dicere nunc solent,
Sponsio sit pro dato meo & facto tantum, non ex communi forma. Eius
igitur uerba sunt hæc, dum illius morbi curam tractarent: Sed unicum
tamen remedium est, nec opinantem in piscinam non ante ei prouisam
proicere.

Li. 8. ca. 27.

Et si natandi scientiam non habet, modòmersum bibere pati, modò at-
tollere. Si habet, interdum deprimere, ut inuitus quoque aqua satietur.
Sic enim simul & sitis & aquæ motus tollitur. Sed aliud periculum exci-
pit, ne infirmum corpus in aqua frigida uexatum, neruorum distentio
absumat. Id ne incidat à piscina, protinus in oleum calidum demitten-
dus est.

Pectoris ab-
scessibus.

In morbo quoque laterali atque peripneumonia, ac ex his generaliter
omnibus pectoris abscessibus, quàm utilis, quàm necessarius (quem tamẽ
communiter prætermittunt) sit aquæ usus, nunc dicendum. Hippocrates
tertio de Victu in acutis inquit: Peripneumoniæ autem magis quàm ardẽ-
ti balneum confert. nam lateris pectorisq; ac dorsi mulcet dolores, sputum
maturat, educitquẽ, & spiritum facilem reddit. Dicebat Galenus in com-
mento,

T. com. 59.

mento,

mento, quod Hippocrates præcepit in peripneumonia, intelligendum certius in laterali morbo, cum peripneumonia tam lateris dolore careat, quam etiam pectoris, ut deficere aliquid scilicet (morbo laterali) in textu arbitretur. Tempus autem lauacionis infra docet dicens: Hippocrates cum tota utuntur ptisana, magis balneum conuenire, non tamen simpliciter tunc solum, ut Galenus exponit, sed magis. Ergo Galenus in declina-
 tione, Hippocrates etiam in statu non solum in declinatione conuenire
 affirmat, sed in declinatione magis, securius ac longiore mora. Quod
 uerò dicit de his abscessibus Galenus, censet & meritò de omnibus parti-
 bus pectoris: ego uerò de omnibus internis intelligendum reor, sub ea-
 dem conditione temporum morbi, scilicet status aut inclinationis. nam
 licet non possit excretiones iuuare, saltem dolores leuabit ac mitigabit.
 Vnde princeps quartadecima tertij de Abscessu iecoris suppurato lo-
 quens, inquit: Et oportet, cum suppuratus fuerit, ut assidue utatur bal-
 neo aquæ calidæ, quæ sententia etiam fuit Rasis. Ex quo coniectura asse-
 quor, expedire etiam balneum in incremento abscessuum, modò corpus
 sit præpurgatum, nam cum duæ sint causæ incrementi eo tempore in ab-
 scessibus, motus materiæ & dolor, quantum balneum motum materiæ
 augendo officit, tantum imò plus iuuat dolorem sanando. Præterea eti-
 am ad contrariam partem ducit. Solum igitur meo iudicio excipere oportet
 illos quos Hippocrates excipit, cæteri uerò & quotidie & diu, modò as-
 sueti sint, etiam ab initio morbi balneo tepidæ uti debent. Qui ergo in bal-
 neum ducendi non sunt, sunt quibus uires languidæ sunt, qui que nauisea-
 bundi aut fastidientes cibum, aut biliosa eructantes, uel aluo astricta aut ni-
 mium soluta, aut quibus sanguis è naribus, quantum oportet, aut ius-
 to plus fluxerit. His tantum ergo quatuor exceptis, balneo illos per
 omnia tempora, sed magis semper procedente morbo uti oportet. Quod
 si Galeni sententiam magis probas, quam Hippocratis in declinatione.
 Quanquam & Galenus ipse paulo post etiam in mixto tempore illud ad-
 mittit. Voco tempus mixtum, cum adhuc æger cum sputo cocto sympto-
 matibus grauioribus urgetur, quia morbus partim est in augmento, par-
 tim in declinatione.

Verum quia præpurgatum semper supponimus, ut dixi, corpus in bal-
 nei usu, dubium est an in plethora conueniat: imò dubium non est, cum
 ipsam plethoram balneum curare atque sanare soleat, modò nullus mor-
 bus adsit, nam si sit, quis dubitat tunc non esse periculosam balnei exhibi-
 tionem, cum antequam per balneum plethora minuatur, morbus in im-
 mensum possit augeri atque interficere? Aliter autem sanis corporibus
 non parum conducit. Dicebat Galenus: Plethora (supple ex anteces-
 dentibus uerbis, si sine morbo ac dolore fuerit) tribus aut quatuor
 diebus inedia frictionibus ex balneis multis curatur. Et rursus ter-
 tio decimo Artis curatiuæ inquit: Plethora curatur sanguinis mis-
 sione, tum frequentibus balneis, exercitatione, digerentibus medi-
 camentis

Tex. & com.

69.

Iecoris ab-
scessui.

Trac. i. c. 14.

3. de Vict. in
acu. Tex. 19

Com. 62.

Plethora.

4. de Victu
in acu. cõ. 19

Cap. 6.

Com. 17. camentis & inedia. Idem secunda Aphorismorum, sed ex sex præsidijs ibi digerentia medicamenta prætermisit, ipsaque balnea, non ut in Arte curatiua secundo, sed quinto loco collocauit. In cæteris consentiunt, quod scilicet ad euacuandæ plethoræ rationem attinet. oportet igitur balneas esse frequentes, & paulo tepidis calidiores, aliter tardius plenitudinē ipsam sanant.

Febribus. In febribus præterea omnibus, tū per genera, tū per species ipsas enumeratis, quantum utilitatem hæc afferant, atq; primum generaliter nunc di-

Cap. 7. cendum. Galenus enim in libro de Marcore ait: Febri quatenus febris est, balneum semper utile est. Illa enim semper sicca, hoc autem seu excalefaciat seu refrigeret, semper humectat. Quippe duæ sunt præcipuæ balnei in fe-

Cap. 10. bribus omnibus utilitates. Decimo Artis curatiuæ: Fuliginosorum excrementorum euacuatio & deductio totius corporis ad symmetriā, scilicet ex immodica caliditate atq; siccitate ad temperamentum, tam in solidis quā in spiritibus atq; humoribus, adeo ut si nihil obstat, statim febricitans in balneum ob tam egregias atque præsentis utilitates sit inducendus. Defi-

11. Artis cur
Cap. 20. nit autem post, quibus non conuenit balneum, scilicet his tribus, uel si dum ingreditur illud inhorreat, uel si uires sint imbecilles, uel corpus crudis hu-

moribus plenum. addimus nos iuxta illius sententiam quartam obseruationem, quæ non ad ægri differentiam, sed temporis morbi pertinet, scilicet ut in declinatione accessionis fiat, seu accessio ipsa cum typo fuerit, ut in intermittentibus, seu similis incompressæ annotationis, ut in semitertianis, alijsq; continuis proportionem seruantibus. Porro imbecillitas ipsa aut totius est, ut uires facile resoluantur, aut membri alicuius principalis, tuncque periculum est ne humores in illud confluant, ideoq; in neutro horum balneo uti tutum admodum fuerit: aut partes ignobiles, ut cutis artus, sedis locus, adenes erunt infirmæ, tuncq; tantum aberit ut balneum sit inutile, ut etiam utilius multo sit his, quàm illis qui toto corpore robustiores sunt, & alioqui inculpata ualitudine. nam in illis facile natura balnei auxilio materiam febris in infirmum illud membrum detrudens, totum corpus liberabit.

Cap. 2. Enarrat autem Galenus in libro de Causis procatartiacis tres ægros, qui cum febricitarent, nullo alio usus auxilio, nec expectato ut genus, nedum febris speciem dignosceret, sed solo usus balneo dulcis aquæ, ne febris amplius rediret prohibuerit, atq; ex toto singulos curauit. E quorum numero atq; ordine primus Menander fuit. Sed uerisimile tamen est, illas febres

Febribus e-
phemericis. ephemeris fuisse. Propterea de illis agendum est. Igitur cum primum febris inuadit, in declinatione statim nec semel, uerum crebro lauandi

Cap. 1. sunt, ut Galenus docet octauo Artis curatiuæ. Vbi etiam frigidam in potu exhibet. Quod uerò de meatuum constipatione docuerat, idem

Cap. 1. etiam paulo post dicit de ephemeris, quæ exustione, ira, tristitia, uigilijs, lassitudine, curis ac refrigeratione proueniunt. Neq; enim solum hos lauare & copiose & sæpius, sed etiā statim præstat atq; oportet: non in ita eos qui ex obstructione

obstructione laborat. nam euacuare antea decet, inde lauare in declinatione accessionis, modò inter lauationem & sequentem accessionem tres horarum intercipientur. nam sub accessione ipsa lauare minimè decet. Quod si ob cruditatem aut bubones simili ratione, ut si ex obstructione diaria euenerit, non nisi sublata magna causæ parte, aut per euacuationem aut per coctionem lauare conuenit, conuenit tamen & ut in reliquis atq; necessaria est, magis tamen balneo indigent sicci, seu natura, seu habitu seu morbo ipso aut causa morbi quàm humidi. Ergo balneum est utilissimum, cum calorem mitiget, humectet corpus, & somnum prouocet. Atque his duobus in hecticam primò, inde in putridam transitus prohibetur. Ipse uerò in primo libro ad Glauconem unius rei diligentur nos commonescit, maximè necessariae, dicens: Omnibus quidem diarijs febribus balneum (ne quis ob alibi dicta de aliquibus dubitaret) necessarium est. Cæterum qui ex bubonibus aut constipatione laborat, his non inutilis etiam est aer balnei, reliquos aut ab aere statim remouere oportet: in ipsa uerò aqua quantum uoluerint permittantur, atq; etiam quæ ex bubonibus laborant. Ita hi & in aere & in aqua comorari poterunt diuitus.

Manifestum est autem ex his, alium fuisse antiquitus ordinem balnei, quàm nunc sit in usu: atque in eius mos hic habeatur, ex Galeno adiungendum ad uerba, ut dici solet, curauit. Is igitur decimo Artis curatiuæ inquit: Prima pars balnei, quæ admodum calida est, & absq; aqua calorem per totum corpus æqualiter fundit, excrementa euacuat, exiguos meatus aperit, tenfa relaxat, densata seu concreta fundit. Secunda autem quam lauacrum priè appellabimus, in qua sicut ex humectatione iuuatur, sic ex calore nihil illis commodi accedit. Accedamus & ad tertiam, in qua & refrigerantur innoxie, quæ fuerant excalesceta, & uires firmantur. Si qua uerò & rarefacta, & iusto plus sunt laxata, ea in naturalem redeunt mediocritatem: id quod quarta balnei pars indicat. Quippe quibus omnia ritè sunt adhibita, n̄ post frigide usum adhuc sudant, & omnia ipsis excrementa uacuantur. Itaq; ex omnibus quæ de balneis retulimus, una summa colligitur, quòd uacuatur quidem, quicquid in corpore uel fuliginosum, uel fumidum fuit, consistunt autem in naturali symmetria, tum caro ipsa tum cutis: solidarum partium ariditas corrigitur, & calor non modò is qui ex lauacro accessit, uerum etiam qui prius fuit, ex frigide usu submouetur. Maximo huius rei documeto est status, qui ex huiusmodi balneo redditur, postq̄ in sole feruente iter fecerimus. Quippe accedimus ad id, ne loqui quidem prælinguæ & faucium ariditate ualentes, totumq; corpus stipulæ ritu aridum habentes. At egressi è frigida ilico omnia p̄ nature habitu recipimus, nec febrili calore uexati, nec siccitate afflicti, proptè q̄ loquētes, ac plurima sitis parte leuati. An igitur euidētius adhuc balnei uires in sicco & calido corporis affectu cognoscere desideras? Ego sanè non arbitror. Licet autem, cui placet, experiatur, quod incommodum sequatur, ubi tali peracto itinere non lauerit. At enim statim febricitabit, aut multo plenus tædio, grauato scilicet capite, perseverabit, potissimum si

frigida

frigida calorem nondum extinxerit. Liquet igitur, quatuor fuisse in singulis balneis partes, in quarum prima quam iuste uaporarium appellare licet, non mediocris calor sine aqua, perfrigeratos tepesciebat, æstuantes in lassitudinem aut phlegmonem, uel constipationem atq; exinde in febrem ne incidere prohibebat. In secunda quæ lauacrum dicebatur, calidiore aqua lauabantur: in tertia tepida, at in quarta frigida, ungebaturq;. Nostra ergo balnea non sunt, in quibus unica tantum domuncula, q̄ hypocauftum licet à feruore nominare, calida, tepida & frigida admouentur, aère cū ambabus postremis pugnante.

Si quis ergo balnearum usum reuocaret, non parum ad salutem hominum fecisse uideretur. At has quæ nunc pro balneis habentur, non solum omnino inutiles esse censeo, præterq; ad mundiciem, sed utilitate longè inferiores lotionibus pedum ac manuum, quibus si quis diutius insistat, ad reuellendū nō parua est efficacia, absq; corporis calefactione. nihilo tñ magis possunt ea quæ balneum, sed tñ tepesciunt corpus citra noxam. Sunt enim irrigationes, embregmata, lotiones, fomenta, in scessus, fots, omnia balnei iuste administrati quasi partes. Sola instillatio aliquid plus eo potest non tñ omnis, sed q̄ uehemēs ac diuturna. nec planè instillationis nomine digna, nisi quòd tenuiter infunditur. Cæterum & procul & cum impetu q̄ uim balnei superare potest. Sed ad rem redeo, putridis omnib. febribus, tepida pro balneo, frigida pro potu, ni aliud obstet, cōuenit. Ita definit Galenus libro de Marcore: censetq; hæc tanq; principalia præsidia. Verum duo sunt obseruanda, quorum alterū utriq; auxilio commune est, scilicet ut non nisi constante iam coctione adhibeantur: in reliquo discrimen est non paruum inter hæc auxilia, cum balneum tutò semper, potio frigida nō semper adhibeatur. Periculumq; quod ex balneo succedit, etiam si diu quis immoretur, admodum leue sit comparatione periculi, quod ex immodica frigida exhibitione subsequitur.

Iam igitur omnibus putridis febribus frigida potio & tepida balneum conuenit, sed non tamen æqualiter. siquidem tertianis atq; ardentibus magis, his autem quæ ex pituita fiunt, minus hæc auxilia & maximis frigida potio sunt necessaria. In exquisita enim dicebat primo ad Glauconē, non solum semel & bis, sed etiam pluries, si delectetur, lauare ægros licebit, imò etiā si uelint, illos in aqua natate permittes. Similiter in accessionis sine, dū uehementer sitiunt, frigida potus sudores & urinam ciet, ut experimentū ostendit, refrigerato etiam & humectato corpore. Porro quoniā multis forsitan arduum uidebitur, in quartanis balneum adhibere, quasi Galeno reluctante, sciat illum loqui de initio, ut ipse testatur, & tñ tunc etiam permittit. At quomodo balneum concocta materia, uel in quartana uel quotidiana aut alijs intermittentib. febribus pertimescemus? cum qui his febribus laborant, uigilijs torqueant, & attenuantib. indigeant, urinamq; ac sudores prouocantibus: quibus omnibus balneum auxiliatur. somnū em̄ cōciliat, humores attenuat, & sudores atq; urinam prouocat.

Restat

Restat ergo ut de ardentibus nunc febribus dicamus, quarum maxima
 turæ pars tum ex balneo tum frigida potione pendet. Verum longè ma-
 gis ex frigida potione, ut undecimo Artis curatiuæ docebat Galenus, iu-
 uantur ægri in ardentibus febribus, quàm ex balneis. Tres igitur solum
 postulat ad exhibendam aquam frigidam conditiones: quòd febris sit ar-
 dentissima, quòd signa coctionis appareant, quodq; uires sint robustæ.
 Adijcit uerò quid mirum, dicens quòd si æger ipse bono corporis habitu
 sit, scilicet bene carnosus & tempus anni calidum ac siccū, demittendo æ-
 grum in frigidam etiam natationem, minimè læferis. Quippe qui hac op-
 portunitate usi sunt, omnes sudarunt, quibusdam etiam alius biliosa dete-
 cit. Auicenna uerò quantitatem aquæ exhibendæ in hoc casu definiuit res-
 frigerationem corporis atq; calor extinctionem, natationis autem haud
 meminit: sed rem duram ac periculosam existimauit, quòd sua ætate iam
 iusta balneorum administratio desierat. Ipse ergo conditiones omnes nata-
 tionis potui adiecit, præter eam quæ ad temporis qualitatem attinebat, cu-
 ius loco consuetudinem posuit, & ut uiscera abscessu carerent, ita ut apud
 illum sint sex conditiones exhibendæ aquæ: robur omnium uirium & mē-
 brorum interiorum, & maximè iecoris & uentriculi, febris ex humore cali-
 do, concoctio materiei, consuetudo bibendi aquam frigidam, habitus car-
 nosus, & ut nullus sit abscessus in uisceribus. Adiecit & septimam, ut nō sit
 dolor in neruis, quæ minima est omnium. Sed non solum in ardentissima
 febre, quæ fit à bile, uerum etiam in sanguinea, ubi reliqua adsint frigida
 quæ potum collaudat. Quomodo aut corpus perfrigeratum & calorē ex-
 tinctum intelligat, se declarat dicens, colorem uultus uiridem fieri, & homi-
 nem tremere. Ergo ubi res bene cedat, aqua aut uomitu uel per aluum uel
 urinas uel sudores humorem peccantem educit: uel si id non succedat, trās-
 mutata febre in mitius genus ac diuturnius ægrum à mortis periculo libe-
 rat. Ego uerò cum tres ardente febre laborantes sic curauerim, omnes eadē
 die liberaui, qua aquam exhibui.

Pari etiam ratione in pestilentibus febribus præstantissimū auxilium
 ab ipsa aqua expeditur. Actius libro quinto, Ruffi autoritate id docet. O-
 portet autē confertim ac copiosam haurire, cui sententiæ Rasis Ioānitij au-
 thoritate subscripsit, dicens quòd confertim epota caliditatem extinguit,
 sensim non prodest. Aqua em̄ frigida potens est auxilium & naturæ amica,
 si copiosè bibat, mouet humores, & naturæ auxilio uenenum cum illis
 expellitur, maximè tēpore æstatis: in quo quamuis Galenus & Auicenna
 huius occasionis haud meminerint, tñ in ardente febre & sanguinea etiam,
 si contingat exhibitio aquæ, longè plus proderit & tutius exhibebitur, &
 facilius feret eger: etenim meatus erunt magis patentes, & frigoris noxa ma-
 gis temperabitur, quā alijs temporibus. Neq; uerò solis febribus commo-
 da est frigida, sed etiam illorū symptomatibus, quæcunq; ex ipsa tanq; mor-
 bo proueniunt. Siquidem merito, cum dicat Hippocrates, quæ proueniūt
 ex una causa, curari à contrario illius causæ: at nihil tā contrarium febre esse
 potest,

Febrib. ar-
dentibus.

Cap. 9.

P. 4. Trac. 20.

Cap. 4. 20.

Ca. 7. eiusdē
Tract.Febribus pe-
stilentibus.

Cap. 91.

17. Cont. 6. 4.

12. Aph. 209

Febrim sym-
ptomatibus.

potest, q̄ aqua frigida, ut ratione non indigeamus ad hoc demonstrandū. Quæcunq; igitur symptomata à febre ortum habēt, potu aut balneo frigida curabuntur. Velut sudor superfluus, qui curatur positus pedibus manibusq; in aqua frigida. Et rigor uehemens balneo calidæ, tum etiam potu, & sternutatio & ciborum odium, quod potu calidæ aquæ sanatur, aut uomitum prouocando, aut aluum subducendo. Et syncopeis, quæ curatur ponendo manus & pedes in aquam calidam, ut docet Auicenna. Et in quies, quam iuuat lectus positus iuxta euripos & fontes. Licet & arte imitari naturam, dum somnum cadentis aquæ fingimus. Frigus quoq; uehēmēs & diuturnum extremorum membrorū, quod calidæ balneo curatur. Tum difficultas spirandi & deglutienti, & nigredo linguæ: quæ si perseueret, solum ut Auicenna inquit, esse causa abscessus cerebri uel membranarum eius. Et manifestum est, quod curatur ablutione frequenti cum calida detergendo, inde lauādo cum frigida aqua. Et similiter hec̄ticis nihil melius est aqua frigida, tum in potu tum loco balnei. Sed de frigida in potu cum conueniret ephemeris putridis pestilentibus absq; discrimine, tum hec̄ticis poterā eum usum inter auxilia cōmunia omnib. febrib. quemadmodū & balneū communerare: sed non licuit, quoniam hec̄tici quidam non ferunt illam.

Febribus he-
c̄ticis.
Cap. 10.

Quicunq; enim iusto plus contabuerunt, non resistentib. uiribus (hi sunt qui primam speciem excessere) succumbunt. Verū balneum frigida, ut decimo Artis curatiue Galenus docet, semper est salutare, etiam in deploratis casibus. aut enim illos curat, ut quibus nondum solidæ partes consumptæ sunt: aut si sint, in senilem habitum illos mutat. Quod si qui hoc tam saluari præsidio curari nequeunt, nec hi alio prorsus curabuntur. Vt constet hoc auxilium & optimū esse, & securissimum, atq; etiam efficacissimū. Sed quonam pacto sit adhibendū, nō mihi melius scribere, aut maiore cū autoritate posse persuasi, quā si ex Galeno ad uerbū hæc ipsa etiam desumerem. Is igitur superiore loco, & ubi hanc curationis rationem diligentissimè tradit, hæc habet: Quicunq; hec̄tica febre laborant, atq; ex his præcipuè qui iam marasmodi hec̄tica febricitant, modò his nulla alia febris uel ex sola putredine humorum, uel cum phlegmone sit adiuncta, eos omnes audacter lauabis, sed prorsus citra omnem laborē, ne uitres resoluas: quod ipsum cum noceat uehementer, occasio sit balnei culpandi. Quod citra laborem dixi, id ita intelligo. Volo eger in balneum super lectulo deportet, in cuius prima è tribus domo nudetur, ac trāseratur in sindonem calentiè promptè in idipsam paratam, sint autem quatuor qui hanc teneāt à quoq; sine unus. Ac si quidem prima domus satis calida sit, æger in ea nudatus in secundā portetur: sin tibi frigidior uidetur, non nudus, sed coopertus, uel alia sindone minimè frigida, uel tali aliquo inuolucro. Constat autem & sindonem eam qua portabitur, esse ualentiozem oportere: aut si imbecilla per se sit, duplicari eam erit satius. Esto autem media domus non tantum situ media, sed etiam temperie. tanto scilicet prima calidior, quanto est tertia frigidior. In hac domo oleū tepidū esto, quo æger super sindone illatus, protinus

protinus perfundatur. Hoc facto tertiam ingrediantur domum, ducantq;
 hominem ubi solium est sic, ut per tres balnei domos duntaxat transferint:
 per quas nec celeri gradu transibunt n̄ qui ægrum portant, sed tantisper in
 prioribus domibus morabuntur, dum in altera transferatur tantum à le-
 ctulo: in media uerò, dum perfundatur oleo. Esto autem & aër cuiusq; do-
 mus nec summo calore, nec etiam frigēs, sed admodum temperatus, & mo-
 dicè humidus. Id fiet, si aqua tēperata ex labro sit liberaliter proiecta, ut per-
 fluat per omnes domos. In ipsa uerò solij aqua mediocriter moretur. Idq;
 in sindone sustentus, nulla infusione aquæ, cuiusmodi in alijs uti solemus
 adhibita. Immò nec capiti eius infundi quicquā uelim, cum sit satis id quo
 que bis ter uē una cum toto corpore in aqua mergi, demissa mediocriter de-
 orsum sindone, ac rursus per quatuor iuuenes qui eū portāt leuata. Mox
 hinc deductus in frigidam, semel totus tingatur, ne uel breuissimo quidem
 spacio illuc moratus. Porrò qui eum portant, tū reliqua omnia curiosè esse
 edoctos conueniet, tum celeritatem tingendi, non documenti modò, uerū
 etiam præcepti loco præter cætera habere. Protinus uerò alter paratam ha-
 bens sindonem ipsi inijciat, ac deinde aliam, tum in lectulo collocatus pri-
 mum spongijs detergeatur, deinde mollibus linteis. Nec committent qui
 cum detergebunt, ut uiolentius eum contrectent: sed quo ad fieri potest,
 blandissimè. Post hæc unctum, ac uestibus amictum, rursus super lectulo
 in domum ubi cibatur, reducent ac nutrient. Sanè dictum supra est in ho-
 rum comentariorum septimo, ubi siccam uentriculi intemperiem sanauim-
 us, domum balneo debere coniungi. Hæc ille. Cæterum diuersa quædā
 uidebuntur his quæ de natura partium balnei superius tradidimus. Verū
 illud animaduertere decet aëris mutationem pro arbitrio fieri, atq; lauacrū
 in secunda domo nullum esse, sed aërem tantum modò humidum, in ter-
 tia uerò esse quasi transpositis uicibus. Cum enim hic sit imbecillis, decet
 sensim incallescere non in prima balnei parte. Hoc enim nos docet tanquā
 contra consuetudinē excogitatum. Demiror autē ex his ualde medicos no-
 stræ ætatis, qui cum in omnibus fermè morbis, præsertim tamen in atro-
 cissimis, quales sunt hectica, febris pestilens & ardens, demisso auxilio a-
 quæ tam securo, facili, efficaci præsentiq; ad medicamenta omnino inutilia
 & noxia, & uix ab ullo authore probata confugiant. in quò trifariam pec-
 cant: primum quòd aquæ auxilium tam utili prætermittunt, secundum
 quòd inefficacia medicamenta perperam adhibent, tertium quòd om-
 nibus deterius est, quòd corpus ita præparant, ut neque post modum
 auxilio aquæ sanari possit. Porrò de noxa medicamentorum in his mor-
 bis, & usus inutilitate facere uerba non oportet. nimis enim ab omnibus ar-
 tis peritis intelligitur.

Confert etiā in uulneribus recentibus: quod quia alibi in libris, scilicet
 Contradientium medicorum tractatum est, tum maximè ex Celso, hic re-
 petere superuacuum esse arbitror. Solum ea adijciā, quæ ibi non sint enar-
 rata, scilicet quòd cura uulnerum tam paruorum, quā magnorum est ex-

Vulneribus. siccatio, & robur caloris innati & sanguinis cohibitio, quæ omnia aqua tepida aut frigida, ubi metus sit fluxionis sanguinis largiter effusa, & bene ac diligenter elota plaga præstat, ita ut nihil melius, quam cum aliquo cruciatu id fiat. non ignoramus etiam dixisse Hip. Frigidum ulceribus mordax, cutem obdurat, dolorem insuperabilem facit, liuorem obducit, rigores febri-
r. Aphor. 2. les, conuulsiones, distentiones. At omnia hæc frigidum dum permanet ac su-
 perat, efficere solet: at lotio frigida tantum abest ut refrigeret, ut etiam pau-
 lo post calefaciat, ut quilibet potest experiri hyeme lauando manus cum fri-
 gida. Iuuat ergo hæc frigida lotio multum ad suppurationem, cum post
 eam statim puluinaría superposueris. Quod si pertinacius frigidam repu-
 dies, calida uel tepida utaris: quandoquidem constat, Hipp. de actu ac uera
 frigiditate, non de potestate intelligere. De potu autem illud satis pertritu est, non
 solum in uulneribus, sed ulceribus, abscessibus, contusionibus, fracturis, ma-
 xime capitis ac omnibus alijs casibus ab initio usque ad finem curationis so-
 lius aquæ, non uini potum conuenire.

Vlceribus. In ulceribus etiam (quam Hipp. de Fracturis loqui uideatur) planum in
r. 17. c. 16. est ex libri titulo sententiaque uerborum que hic subiiciuntur, de ulceribus ge-
 neraliter loqui. hæc habet tertio de his que in Medicatrina fiunt: Aquæ
 caliditas & multitudo spectetur. Caliditas ut supra suam ipsius manum in-
 fundat. Multitudo ad laxandum & attenuandum plurima, ad carne imple-
 dum & molliendum mediocris optima est. Mediocritas autem in perfusione
 hæc est: cum adhuc suspenditur, priusquam concidat desistendum. primum es-
 nim tollitur, deinde attenuatur. Vbi Galenus in commento hæc habet: Quæ
 cumque enim ex repletionem erant intenta, sicuti omnia que inflammationem pati-
 untur, ea dum euacuuntur, laxari consueuerunt. Quæ ex concretionem ob re-
 frigerationem intendunt, dum calefiunt: que ex siccitate, dum humectantur:
 quæ ex humido, dum eo exinaniunt. Quoniam igitur calida aqua præsta-
 re hæc omnia potest, cum amplius atque diutius corpori fuerit infusa, eam laxa-
 re atque attenuare recte dictum est. Implet autem carne, ac molliet dum corpus
 plenum fuerit, & ipsa superfusio mediocris: extenuat uero multa, aut si corpus
 alioqui fuerit gracile. Vbi enim non fuerit quod trahat, quod præsens est con-
 sumit. Ceterum in his aqua non eundem præstat usum, quem in superioribus
 morbis internis, scilicet aut decoratione, ubi perfecte sanatiuæ causæ uices
 implet: hic autem non, sed eius sine qua curari affectus non possit. Sunt enim a-
 que usus sex, aut enim conseruat sanitatem, ut uentriculi: aut præseruat à mor-
 bis, ut in oculis & renibus: aut curat perfecte, ut in hectica febre & ardente:
 aut sic adiuuat ad curationem, ut sine ea curatio perfici bene non possit, ut
 in ulcerum sanatione & ossium, qui iam tophum inutilem contraxerunt
 emendatione (atque his omnibus modis principalis causa appellatur) aut
 ad curam conducat inter cetera, ut in podagra & diarrhoea: uel ut ad deco-
 rationem proficit, in qua tamen primas obtineat partes, cum tamen finis
 non sit sanatio, sed decor & mundities, non meretur nomen causæ princi-
 palis in medicina. Itaque hæc pars que à uulnerum cura incepit, merito tertia
 in ordine

in ordine dici potest: quandoquidem præseruationem cū curatione aut cōseruatione, ut moris est, miscuerunt.

Ad fistulas quoque aquę præsidio utitur Hipp. dicens: Postridie aqua ca-
 lida atque multa proluere oportet locum. Hęc aut post floris æris immissio-
 nem, nam tunica fistulę sic eroditur, ut plerumque in septem diebus, atque hęc
 de fistula in ano. Paulo post cum de pituita ad eundem locum decumben-
 te loqueretur, addit inter reliqua curę auxilia, ut ægrum in calidā aquā col-
 locent. Et in uniuersum calida aqua omnibus fistulis ac callosis ulcerib. uti-
 lis est, non solū ad extergēdum sordē, sed etiam ad putrefaciendum tunicā
 eorū sinuum. Quod si ulcus aliquod cum fractura cōiunctum sit, ut in cal-
 cis fractura, uel si ulcus non appareat, multa aqua calida ad curationē utit-
 Hipp. libro secundo de Fracturis. & rursus in fractura absque ulcere uelut cu-
 bitū, dum callus iam confirmari coeperit, multam rursus affundit aquam ca-
 lidam, ut materia nutriendo callo idonea, copiosa ad locum trahatur: ut
 in primo eiusdem dicit. Similiter & in luxatione spinę dorli, dum os re-
 ponere, seu uertebra uult. Tertio de Articulis iubet ut locus multa calida
 aqua lauetur ac foueatur, antequā reponatur. In luxatione etiam articulo-
 rum, manuum pedumque, quę cum ulcere acciderit, ubi restaurationem cō-
 uulsio sequatur, iubet articulum elidi, & multa aqua calida locum deinde fo-
 ueri: ut in quarto eiusdem docet. Sic si contingat restaurationem ossis seu
 luxati seu fracti perperam esse factam, seu cum topico calloūe, seu nondum
 contracto, nemini qui in hac arte expertus sit, dubium est quin calida aqua
 locus non sit fouendus, & si callus iam contractus sit, emolliendus, ac pluri-
 bus etiam diebus, si maior sit ac durior, ut eodem loco frangi possit, quo
 perperam os restauratum est, ne calli loco os ipsum frangatur. Ergo & ue-
 hementer calida & multa aqua, & diuturna mora & pluriū dierum & irri-
 gatione opus est, nonnunquam cum callus ualde durus ac magnus fuerit.
 In talibus ergo quis aquę usum & administrationem non causę illius lo-
 co habebit, sine qua cura perfici non potest? Quid si quispiam frigore &
 gelu membra mortua & iam putrescentia habuerit, nonne & hic aquę fri-
 gidæ balneo indiget? non igne, quo excidunt: non etiam calida aut tepida
 aqua, quibus calor non refouetur, sed frigida aqua sensim reuocat, ut etiam
 testatur Olaus Magnus Upsalensis pontifex, qui de borealibus gentibus
 scripsit, apud quos frequens est hoc experimentum, frequentiorque morbus
 hic atque infortunium.

In decoratione uerò si quis usum aquę collaudare uelit, ne ille omnino
 noctuas ferre Athenas uidebitur: cū ea sola abluat, purget, detergeat. Quin
 etiam ubi strigili omnem sordem e corpore elueris, nonne epidermia pedū
 callosa duritię & crassitię calida aqua molliemus: inde gladiolo detrahemus
 illam eradētes, præcipueque à calcaneo: & ungues eadē ratione molliores fa-
 ctos præcidemus tam ex pedibus, quàm ex manibus: quos si sine hoc auxi-
 lio præcidere tentaueris, facile eueniet ut lacerentur, humidum enim incisio-
 ni aptius longē est sicco. Hęc igitur de aquę dulcis administratione dicta

L. de Fistulis
Fistulis.Ulceri cum
fractura.T. 17.
Fractura.Luxatio.
T. 41.

T. 49.

T. 120.

Membris fri-
gore conge-
latis.

Decoratiōe

sunt, prætermittens ea quæ minus ad medicinam pertinent, tum uerò etiam illa quæ tamen si humano corpori utilia sunt, non tamen adeò euidentem & certam habent rationem: ueluti quòd si quis aquam, quæ equo bibenti superest bibat, à peste præseruatur. Verùm em̄ est frequenter, non tñ semper. Equi em̄ natura à peste, quæ in hominibus grassatur, est alienissîma. Et spiritus eius ac salua plurima & efficax, quæ aquæ cõmiscetur. talia tamen paradoxa sunt, & à nemine artis perito tradita. Similiter ut illud prætereamus, quanta sit uis aquæ, quæ è cœlo decidit certis temporibus, ueluti Martio mense, ex qua zethum & panis fiunt, qui in multos annos perdurât, cū alijs temporibus uix aliquot diebus atq; his etiam paucissimis maneat in corrupti. Quid ergo prohibet, ne aliqua talis sit ex pluuiialibus, quæ uitam hominum maximè proroget? Hæc igitur ac similia, uel quia ab arte essent aliena uel dubia, uel quòd obscurâ haberent causam, uel quoniam alibi à me dicta essent, consultò prætermissi.

Solum responsurus his quæ mihi obiici posse sentio. atq; id primum, nū quid negare possim, dicent quin aqua hydropicis noxia nō sit, ac uehemēter: imò quidam cum sani essent, solo potu aquæ in eum morbū inciderūt ac mortui sunt. Quibus respondemus, quòd aquæ usus in hydrope omni non est malus, sed ratione quantitatis aut qualitatîs uel causæ hydropis.

Quis enim ignorat, quæ aqua mala nō sit causa omnium morborū diuturnorum: ut secunda primi habet. nam generat abscessus & durities in omnibus membris principalibus, & tabem & deiectionem appetitus, & morbos melancholicos & intestinorū difficultatē, aliquando uentris duriciem: nonnunq̄ inquit, etiã hydropesim. manifestum est ergo, quòd potus aquæ per se nō generat hydropesim, sed aquæ malæ. nec etiã hæc semper. Dicetis forsan: Auicenna inquit in cura hydropis, Et phibitio à uisione aquæ ne dum à potu ipsius, quantū possibile est. respondeo, Et in eodē capite inq̄t, Vîno nō appropinquet, calidã habēs hydropesim. Sed neq; in frigida omne uinum cõuenit. Ideo quanq̄ loquatur de ascite sola, intelligit etiã de aqua cruda, non destillata aut natura perfecta. Quin etiam Aetius collaudat balneū dulcis aquæ tam tepidæ q̄ frigidæ in ascite. de quo alibi disputauimus. Sed non adeò hic fauebo aquarum laudi, ut in morbo qui totus aqua constat, illas uino præferri uelim. Etenim certum est tepidæ aquæ usum nauseam excitare, uētriculum debilitare, coctionem corrumpere, corpus tabefacere, hecticam & hydropem gignere, nec tñ sitim extinguere.

Obiiciet alijs, quomodo tot & tanta una & eadē aqua efficere poterit, ac tam ualidis morbis occurrere? At hi qui de his dubitāt, aut hoc ignorāt, quòd calor innatus omnes morbos curat, cum ualidus fuerit, ut ex Galeno docuimus, aut aliquid efficacius usu aquæ inueniri credunt. Qd̄ quippiã possit esse efficacius, non uideo, quæ tot modis & in tanta quantitate administrari potest absq; incõmodo præsertim ob consuetudinē, tū etiam adeò frequenter, quæ omni cibo miscetur, quæ potus omnis uices supplet. Quòd uerò calor naturalis omnes morbos curet, præter Galeni autoritatē, ratio etiam

Doc. 21. c. 10.
Aquatū malorum detrimēta.

Luxia sinem.

Lib. 10. c. 27.

Aquã omnes morbos cura re declaratur ex causa.

etiam ipsa manifestissime docet. ille enim trahit, retinet, concoquit, si minutius est agendum, expellitque. Hi quibus hæc mira de aqua uidentur, sunt qui existimant medicamenta esse quæ purgent, quæque sanent morbos. porro horum inscitiam non est ut doceam, quando quidem illa solū aut naturam irritent aut adiuuent in opere. Ergo confirmato naturali calore, nec irritantibus indigemus, nec multo minus auxiliantibus. Dictum est etiam supra, quoniam pacto aqua frigida calidis atque frigidis intemperiebus. item humidis atque siccis æqualiter satisfaciat. unde omnibus morbis principale auxilium existit.

Dicet quispiam, cur ergo nostræ ætatis medici non hoc uno præsidio utuntur? Quoniam ut eruditiores ac diligentiores uideantur, arsque ipsa apud uulgum nobilior, malunt multis uti præsidijs, quam debilibus, atque perperam, quam uno optimo, ac recte. Quin etiam teste Plinio, imò ipsis oculis quotidie non contenti omnibus. quæ terra aquaque apud nos producit, quæ penè sunt infinita, & quorum ne minimam quidem partem norunt, quæ utilia sint, ut celebriores uideantur, exotica longius petita, & ultra maria aduehi curant: tantum abest ut aquæ solius usu contenti esse uelint. Quendam scio est principibus, ad quæ cum uocatus essem, possetque meo iudicio aqua curari, atque ferme sanari, cum uiderent quorsum tenderent, permisi siccis ut uterentur, quod scirem illos non posse persuaderi. unde etiam Iesus non leuiter est: morbus enim tantum modo humidus erat. Causa uero senium. cuiusque enim perspicuum est, tum in aquæ usu, tum in inuentione ætheris, me hic solum declarationes attulisse, quod ita sit. Ceterum quomodo moderandus sit hic usus, uel commentario alterius amplissimo uel longiore libro, quam sit Pauli, totum opus indigere. Cæterum malui totam hanc artem exemplo ptolomei de celestibus prælagijs compendiosè & obscure traditam superesse, quam funditus interire.

Cur aqua non
utatur in cura
omnium
morborum.

At rursus dicet quispiam, cur saltè nullus antiquorum hanc tractationem conscripsit, cum adeo utilis esset ac pulchra? Quoniam ueluti qui unico gladio lo sculpunt, totamque imaginem effingunt, maiore industria atque arte egent, quam qui pluribus scalpris atque ad unumquemque usum accommodatis utuntur: ita difficile illis fuit hæc tantam artem tradere, multo uero difficilius ad opus deducere his qui non omnino ingenio, iudicio industriaque pollent. ob id & multi sinistrè his traditis utentes, nec feliciter succedente euentu, me uana scripsisse calumniabunt, cum non ego malè scripserim, sed ipsis malè meis scriptis uti contigerit: uel quia in deploratis casibus. & qui nulla arte sanari possint aquam administrauerint: uel quia in morbo & causa illius decepti, aliter quam debuisse: uel quoniam non debito tempore, ueluti balneum in febribus, putridis, dum coctio uix cepta est: uel quia non pro quantitate, mora, usu consuetudineque: uel quia incongruo modo, uel anni tempore: uel quia locus ille minus aptus sit, aut aqua ipsa non optima, quam frequentissime euenit: uel quia in ceteris rebus necessarijs non recte se gerat. His tot modis atque alijs innumeris aberrare contingit, adeo ut hic usus non sit in experti aut imperiti uel oscitantis: sed eius qui artem optime attigerit, & illius exercitationem diligentissime tractauerit. His igitur non exiguo erit emolumento atque honori, quando qui

Cur antiqui
de aquæ usu
haud scripserint.

dem nō solū plurimos deploratos casus, quiq̄ aliter sanari nequirent, sanabit. Et in omnib. morbis hoc uno p̄sidio, hacq̄ una ansa plus ceteris utē

*Aque usus
quomo lo de
terminandus*

Demū respondebit mihi quispiā, si tāta p̄stat hic usus aque solus, si adeo efficax, adeo generalis est, quem te tenere qui alios doceas optimē, uerisimile est, qui ueritatis adeo addictū te p̄fiteris, ac tā intentē seruis, cū fatearis optimū esse uel uno medicamento omnes sanare, cur tu ergo nō sola aqua omnes curas ac sanas? at te uidemus non minus q̄ ceteros omnes medicos medicamentis uti? alia ergo doces ac p̄cipis, alia facis, alia scribis, alia exerces. Hæc quidē obijci mihi posse sentio. Sed non rectē. primū quidē neq̄ quarta parte medicamentorū soleo uti, quib. alij medici uti solent. De inde balnearum usus obsoleuit iam diu, adeo ut instaurari desiderent nam ut superius docui, si quis perperā utatur, melius sit plerūq̄ abstinere q̄ uti, tum maximē quod non medicus est qui administrat, sed astantes imperiti, stolidi, obliuiosi, alijs intenti. Aque quoq̄ nostræ regionis prauæ & ad usū medicinæ fermē omnino inutiles sunt. Quicunq̄ etiā artem quāpiam uel nouā uel reuiuiscētem introducere student, id sensim facere debent, ne error ministrorum uel arte uel artifici imputetur. Neq̄ ego ab initio artem hæc exquisitissimē tenui, sed inuentis ratione, & his quæ ab autoribus didicerā experiētiā prius omnium rerū magistrā accōmodare uolui. Deniq̄ nec p̄hibeo, quo minus quisq̄ alijs auxilijs, quæ in rem faciant, utatur: nec ut abstineat suadeo, sed solū illud monere uolui, quantū efficacix sit in usu aque uulgaris, q̄ facilis administratio, q̄ prompta occasio in uno quoq̄ morbo. Quamobrem talem usum neq̄ unq̄ p̄termittendum neq̄ posthabendū alijs auxilijs, nō quod illis quenq̄ ut inuidiosum p̄conem inuentionum suarum carere uelim.

*Aqua nihil
in arte medi
ca simile uel
aque uile in
ueniri posse.*

Ergo cū tot utilitates tā euidentes tā apertē p̄opte q̄ aqua exhibeat, nec ulla alia res id efficere possit, meritō de illa, quantū per has temporis angustias succiuasq̄ horas licuit, determinauimus. nā neq̄ ullū aliud est, cui hæc omnia conuenire possint. Elementorū em̄ terra nobis intus nullo modo, extrā nisi te sepelire uelis, nullus prorsus ad sanitatē usus. Aer p̄stō nobis undiq̄ est, & intus & extrā: undē nec admoueri nec amoueri potest. Medicamenta nulla tam familiaria sunt, tanta copia possunt exhiberi, tot modis congruere actu potestate, intus extra, manendo in his, uel mutando, quo fit ut neq̄ ignis: is em̄ actu semper calidus, & potestate nihil. Cibi etiā & potus potestate solū efficaces, actu nequaq̄. Vt omnis hæc sylua aliqua non solum parte inutilis sit atq̄ deficiat, sed tota ad tam uarios usus minus apta, & ut uerius dicam, inepta sit.

*Aqua facultate
neq̄ frigidā
est neque
humida.*

Restat solū ut uideamus, quali nam tēperamento aqua ipsa sit. Pleriq̄ enim ut dixi, frigidā & humidam in ultimo ordine esse censuerunt. Ego uerō neque frigidam neq̄ humidam potestate ullo modo esse crediderim (modō sincera sit) nedum ut in ultimo ordine talis habēda sit. nam quod neq̄ in ultimo neq̄ in tertio sit, talium scilicet infrigidantium atq̄ humectantium, ostendit moles magna, quæ ingeritur citra noxam: quod in nullo medicamento

medicamento huiusmodi ordinis seu tertij seu quarti facere licet, sed neq̄ secundū. nam si quis lactucarum librā edat, aut succū bibat, multo plus refrigerabitur, q̄ si duas aquæ optimæ libras potauerit: quanq̄ lactuca uix primum frigiditatis ordinem excedat, pariter uerò fermè humida, ut etiā frigida est. Qui igitur fieri potest, ut si elementū esset, atq̄ in ultimo ordine, ut dicunt, humidorum frigidorum, quantum uis notha & adulterina & permixta, nec in altera qualitate, uix in primo ordine statui posset: Quamobrem cum neq̄ in secundo nec in tertio nec in quarto ordine cōstitui possit, nec in primo etiam poni debet. Quod em̄ paululū in frigidare & humectare uideatur, id non cōtingit, quòd potestatem ullam talem obtineat: sed q̄ frigiditate, q̄ actu habet, & mole sua retundat uim caloris innati. Verisimile est aut̄ hoc, cū potus sit omnium animantium. hic aut̄ temperatus esse debet, non frigidus potestate. Aqua igitur optima actu quidem, humida semper ac tanq̄ uehiculum: frigida uerò aut calida, prout soli aut igni uel aëri exposita fuerit. Potestate aut̄ neq̄ humida neq̄ sicca, multo minus uerò calida aut frigida, sed quasi qualitatis omnis expers est. Nō ignoro q̄ multa aque commoda ad diuersos morbos possem adijcere, sed cum ex his illa habeantur, malui ad sequentem tractationem, que minus pertrita est, & magis obscura, descendere.

De Vitali aqua seu de æthere.

Hactenus igit̄ de aqua simplici naturali q̄ dictū est, sufficiēter q̄ meo iudicio. cū ceteris mos sit alios ante dānare, qui de eadē rescripserint, anteq̄ ipsi aliquid dignū lectu ederent: nobis hoc indignū uisum est, ut ab initio præfaremur: nunc postq̄ id præstitisse persuademus, satis audacter testari possumus, neminem ante nos de aquæ usibus præter Hippocr. (sed is ob scurè satis, ut mos erat illius ætatis) scripsisse. At multo minus de aqua simplici, quæ arte paratur, quòd antiquis omnib. tū etiā nostro æuo incognita sit, quisq̄ locutus est. Quod & si hæc ars iam fabularū more tractata sit à quibusdā, hoc tñ ei obesse non debet, ut neq̄ Deū non uereri, q̄ deos risu dignos poëtę cōfinxerint. Nec historiā negligere ob Heroū ficta gesta atq̄ incredibilia carminib. Italica lingua uulgatis. nec magiā contēnere naturalē ob prestigiatores, neq̄ gemmarū ornatū ob adulterinā eas metiendī industriam. Ita sæpius contigit, ut ex artibus seplasiæ fraus oriret: nōnunq̄ etiā à fabulis homines ad ueritatis inquisitionē excitati, in eius inuentionem peruenere. Initium tamen nostræ considerationis non solum ab illorū nugis ortum habuit, sed ex rei ipsius natura prioreq̄ tractatione. nam ut naturalis aqua frigida est & humida, & quo melior fuerit, eo minus frigida est & humida: ita ætherea, quæ arte paratur, calida est immodicè atque sicca: quæ tamen & ipsa, quo fuerit temperatior, eo præstantior erit. Videntur autem pleriq̄ philosophorum, qui tantum nomen eius attigerunt, aliud quippiam per hanc aquam intellexisse; neque tamen simplex, ut hæc uerè

*Aetheris id.
peramentum*

Elyfir unde dictum. est: nec innoxium, sed alij helixir, id est, circūuolutū, seu elysir ab ελυσις, seu inuolutus, q̄ inuoluēdo fiat ac circūuoluēdo: uel ab ελυσις, Elysius, quod felices & perpetuos reddat: uel ab ελυσις solaris, quod uitalis sit ut sol: aut q̄ antiquo tempore solis radijs cōficere, interpretant̄ æther cōpositum quod dā ex aqua ardente & aromatis. destillatum denuò. alij infundunt aqua ar denti nobilia medicamēta, ea q̄ aqua solum colata non destillata utunt̄: alij ex uarijs medicamentis eā conficiunt, ea sub fimo putrefaciendo, inde de stillando: quidā ex unica tantū planta educere conantur scilicet chelidonia: quæ omnia licet efficacia sint, ætheris tñ nomine prorsus indigna sunt. nos em̄ simplicem aqua per æther intelligimus innoxiam & efficacissimā, non solum ad uitam producendam, sed etiā ad corpus preseruandum ab omni morbi genere. De elysir aut̄ accæteris huiusmodi medicamentis non sum uerba facturus: solum id dicam, quod ad magnum errorē pertinet illorum qui talia conficiunt, scilicet quod ardentē aqua non elysir ipsum nobis exhibent. Est em̄ aqua clara, acris saporis nulliusq̄ præstantis odoris: licet ad morbos frigidos satis efficax, qd̄ sit calidissima. Verum autē elyxir colore est uini, odore acri quidē & uehementi, sed iucundo tamē, quale est oleum spicatum. non autem simili.

Elyfir uulgarē, non est elysir. De uera aut̄ uitali aqua primū dubitare licet, an aliquid per circuitum à calore possit refrigerari. cōstat em̄ quod calor semper attenuat. deinde experimentum docet aq̄ ardentem quo sapius fuerit destillata, eo tenuiorē & acutiore esse, adeò ut septies destillata, statim ardeat, & degustari minimē possit. Aqua etiā excalecta quidnā aliud q̄ caliditatem cōcipere potest: ignis em̄ talis est. Verum tñ usus ipse docuit temperatiore fieri hanc aqua circulatione. Cum em̄ aqua tepore illo in uaporē cōuertatur, uapor autem hic priore crassior sit, quoniam à leuiore calore factus est, necesse est dum redit, aquam gignere mitiorem. Rursus quæ media sunt, solent extrema ad se retrahere, aqua autem hæc extremi rationem habet ab initio, calor uerò à quo circumagitur minor, quo fit ut ab eo calore temperatiore euadat. Dicemus igitur calorē semper attenuare, nam ex aque substātia in aërem mutat, hoc aut̄ est attenuare: non tñ in tenuiore aërem minor calor mutat q̄ maior. De experimento uerò, ut docuimus, ipsum nobis fauet, quando quidē non destillatione hic utamur, sed reuolutione. quantum uerò intersit inter hæc, paulo post declarabimus. Quomodo aut̄ aqua excalecta crassior possit euadere dubiū uidet: quod euadat, haud dubium est. Causa ergo nō obscura est his qui in libris de Subtilitate exercitati sunt. nā ob id dēior euadit aqua per circulationem, quoniā tenuiores partes in spiritum resoluuntur, crassiores attenuantur. Aqua igitur circulatione temperatiore & æqualioris substātie euadit. Sed ut huius rei maior notitia & faciliore habeatur, primū docebimus quid intersit inter circulationem & destillationem.

Destillatio nis & circulationis discrimen. Destillatio igit̄ ab acutiore calore maioreq̄ necessariò fit, quod uel respiciat uas ipsum, uel capacius sit. Si. n. in aëre humor etiā pari substātia resolutus debeat, maiore calore indigebit, ubi pars caloris maior resoluūt̄ aut inutilis redditur,

redditur, quæadmodum in uasis respirantibus, aut capacioribus. hoc enim in libris de Subtilitate declaratum est. at uero præter id quod in reuolutione calor magis colligatur, quoniam non respirat, & etiã qui sursum rectã fertur, substantia ex qua destillatur aqua, crassior est, ut quæ nondum ignem experta sit: necesse est igitur ob multas causas acriorem & maiorem esse calorem destillationis quæ circulationis, atque id ita se habet. Alia uero causa euidentior est, quod destillatio breui tempore absoluitur, reuolutio longiore. Causa etiã huius differentie est: quoniam destillatio si in longum produceretur, tenue humidum absumeretur, tum quia respirat uas, tum quia calor maior est ut cunctis, tum quod maximum est: quia humidum illud terræ substantie copulatur. Necesse est igitur destillationem celeriter perfici, & qui lentius agunt, iacturam aquæ tum olei, si oleum prodeat, faciunt. Quamobrem & maiore calore indigent ob hanc præcipuam causam. Cum uero circulatione attenuantur, si calor sit ualidior, multiplicato spiritu uas disrumpetur. Manifestum est igitur reuolutionem fieri in uasis conclusis & recte stantibus. & à modico calore & tardè, destillationem non ita. Est uero & medium quoddam inter hæc duo præparationis seu concoctionis genus, quod sub fimo sepultis ex toto uasis fit. Solet autem fimo calx recens substerni, & tepens aqua inspergi, atque singulis quatuor diebus utrunque permutari. Permiscetur hoc auxilio quæ iunguntur, alia superantur, ut stibium, plumbum, æs ab aceto, inde uis exprimitur, alioquin insuperabilis. Terminus plerunque est lx. dies, in mixtione xxx. in concoctione xx. Pro æthere autem exquisito inutilis est hæc sepultura. Sepulturam dico, quoniam in circulatione totum uas mergitur in fimo, atque obruitur: in circulatione prominet pars superior, ut quod ascendit in aquam, denuo reuertatur. in concoctione uero aut mixtione hoc cum non fiat, tenuiores partes resoluuntur, ideo hæc oportet in æthere tum ob simplicitatem tum tenuitatem prorsus inutilis & etiã damnosa est.

Sed cur destillatio non ex uasis recte stantibus? quoniam calor ualidior faceret ut fumus dissiparetur: aut dum oclusus esset, rediens infra non separaretur, sed priori materie mixta aqua tota scedaret parte absumpta. Fit igitur ex uasis inclinatis aut situ, aut canalibus. qui si toti occludantur, ignis absumit aquam: si autem respirent, fumus dissipatur. Propterea utrisque modis parte aquæ perire necesse est. qui ergo longioribus canalibus utuntur & apertis, hi plus colligunt aquæ. fumus enim ubi frigidum tangit, in guttam uertitur, celeriter uero separatur ob ignis uehementiam. Propterea etiã dubitatione dignum est, an sensim adiecta materia plus aquæ reddat, an tota simul. uideatur autem materia simul adiecta longiori tempore indigere, & ob id plus ex aqua absumitur, pauca autem celerius siccatur: igitur pauca cum moderato igne plus aquæ emittit, sed maiore tædio. Eadem est ratio magnitudinis uasorum. nam in maioribus dissipatur, quam uehementiore calore indigent, in paruis ab igne plurimo materia aquæ absumitur: optima igitur parua, & cum moderato igne. Et rursus quæ pluribus constat canalibus angustis quæ uno amplo, & si perpetuo refrigerentur. Olea uero & substantie densiores aqua, conclusis & apertis

Destillatio e
quibus uasis.

uasis

uasibus indigent: quoniam uis flammæ atque ignis maior exigitur quàm ut fumus sisti possit: & ob id totum periret. oportet igitur & ipsa refrigerare. Vbi uerò aqua detrahatur, non oportet concludere uasa. Quid si amplissimis uasis & conclusis colligatur aqua: nam neque disrumpi ea poterunt, nec fumus dissipari. atque idem beneficium sequitur, quod ex apertis plus colligetur: sed impense aliquid erit.

*Destillatio -
nis & circula-
tionis ignis
qualis.*

Eadem autem ignis, ut est salicibus minus absument, uelut & calor humidior, ut ex balneo, uinaceis, fratribus. quibus pruna & cineribus. utrum uerò ex flamma plus quam pruna absumat, quaestio est: utraque enim in extremo est siccitatis. Verum flamma cum uehementiore motu est, ut in libris de Subtilitate dictum est, pruna in densiore materia. flamma ergo celerius, pruna autem uehementius urit: flamma uerò quae ex ardente aqua concipitur, parum & tarde urit, quoniam paruum habet motum. igitur in destillationibus flamma utilior est, in circulationibus pruna leuis. Sed in destillationibus flamma inaequalis affert multa in commoda, in circulatione pruna, ut dictum est, uehementior quam par sit, itaque in destillationibus pruna ob aequalitatem utimur, in circulationibus remissiore calore quam pruna. Sunt ergo siccorum calidorum genera praecipue quatuor, flamma & pruna & cinis tum sol: humidorum uerò totidem ferme, fimum, fraces, uinacea, balneum. Sunt autem siccorum ignis unum est genere etiam arena cinere tanto potentior, quanto ferri limatura ipsa arena. his enim calefactis & nonnunquam ignitis ad destillationes difficiliorum rerum uti solent, ad circulationes tamen inutiles: quoniam omnis circulatio in humido tenui fieri debet. Verum haec omnes ferme dubitationes cessant, quandoquidem in turricula (sic enim uocant artifices) conclusio lebetis tantus feruor aquae sit, ut metallica destillari posse uideantur, collecto utrinque calore & in igne & in aqua.

*Circulatio in
quibus fiat.*

*Calorum comparatio pro
circulatione.*

Utrum autem humidus calor minus absument, dubitare non licet, motus enim tardior: motus enim absument, ut in uentis uidemus, qui tametsi frigidi sint, siccant tamen, & celerius quam solis calor. An uerò etiam in uitrea uasa aliquid ex qualitate propria, puta odore & putredine fimi ingrediat, dubium est. Videtur enim fimi calor temperatior balneo, & diuturnior ac maior fratribus atque uinaceis. Fracium quoque calor minor est & humidior quam uinaceorum. Optime igitur ad circulationem fraces, inde balneum, nam uinacea magna sortuntur inequalitatem, & non tam diu durant: fimum uerò remittit aliquid, nam cum calor penetrat, penetrat & uis quae illi adiuncta est, seu modus is autem est putredo. Calor enim partim penetrat, partim simile gignit, utrovis modo tutiora sunt quae non putrescunt. in fratribus autem & uinaceis putredinis quaedam species uiget, sed non tanta ut opus inficiat. Post haec balneum est tepidae aut paulo calidioris aquae.

*Aetheris in
ueni ex fimo*

Quomodo ergo aether nobis parandus sit, quemadmodum & reliqua, a fine sumere oportet: finis autem ab indigentia. Indigent senes ut humidum, quod terrea & feculentum euasit, iam repurget, optimusque fiat, & quale puerorum, tum etiam ut membra ipsa mollescant, & uires omnes confirment, tum naturales tum uitales ac sensibiles, atque facultates quae corpus ipsum mouent. In his igitur quae fieri possunt,

possunt, facere oportet: in quibus non licet ut ulterius non labatur, corpus prospicere decet. At hæc quomodo sciemus, nisi prius cognouerimus in quibus restituere licet, & in quibus nõ? Si igitur restituere liceret humidũ pingue & molliciem solidorum, regredi etiã uersus pueritiã liceret, at non licet nõ ergo possumus humidũ pingue restituere, neq; mēbra solida emollire, sed solũ possumus morari seniũ ac retardare. In his uerò quæ ad robur uirum p̄tinent, cū uideamus senes bene ualere aliquãdo, & aliquando malè, letos tristes, alacres pigros, robustos debiles: cõstat eadem quæ casu eueniũt, etiã sapientiã aliqua haberi posse. Quinetiam talia sibi inuicẽ auxiliantur: concoctũ em̄ bona robur efficit corporis, robur aut̄ appetitum cibi excitat, & somnũ, unde concoctio atq; nutritio, atq; hæc exempli causa dicta sunt. Quid igitur ex æthere expetendum? ut uires redimat, retardet aut̄ ulterio-
rẽ humidũ deprauationẽ. Deprauatur aut̄, ut in morbis, curis superfluisq; laboribus, cibisq; qui nõ rectè perficiunt, in super uigilijs, hemorrhagijs & intempestiua uenere. Hęc igit̄ omnia ad unã causam reducere oportet, quatenus defectum inducit: nã tabes non defectu deprauat humidum, sed consumendo & per se. Ea igitur alia esse nõ potest, q̄ impedita innati caloris functio, quæ etiã ab excrementis, & alijs operationib. aliõ auocantib. & ex illius diminutione prouenit: tres em̄ uident̄ esse modi, aut quia substantia minuitur, uel quia functio impedit̄ uel diuiditur. Si em̄ ipsum calidum manet, manet & facultas: functionẽ aut̄ non ita necesse est. Hoc uerò omnium operationũ esse principiũ & ratio ostendit, cū sit coeleste & experimentũ docet. q̄ igitur superflua amouent, & calorẽ excitant, hoc agere possunt, nã de diuisione quasi res uoluntaria est, & ad quartũ de Tuenda sanitate p̄tinet. Porro q̄ amouent superflua & calorẽ excitant, uident̄ dupliciter nos offendere, & quòd resoluũt q̄ optimum est educẽdo, & q̄ motu siccãt. Cũ prauis em̄ succis semper aliqd̄ boni educi solet, & motus maior corpora siccãt. hoc em̄ itã dictũ est. Indicio etiã est, q̄ omnis etas senect̄a breuior est, quãuis ob calorẽ in senect̄a paruĩtatẽ longiores reliquę esse deberent. Nulla igit̄ est causa, nisi paruĩtas motus in ea etate. Vnde ad uitę longitudinẽ exercitatio uehemẽs cū multa alia adducat in cõmoda, illud præcipuũ habet, ut etatẽ præcipitẽ agat, & seniũ ac mortẽ cum illo acceleret. Quæ igitur uitã producere debet, nec siccare uehementer, nec motũ magnũ ciere oportet: sed calorẽ cogere, excitare lenitẽ & superflua expurgare, tũ in intima penetrare. Eiusmodi ergo substantiã tenuẽ primũ esse oportet, & bene olentẽ his em̄ quę bene olent, gaudent mēbra, tũ calidũ ut motũ cieat, atq; talẽ quæ spiritũ nutrire possit. q̄ aut̄ nutriũt, familiaritatẽ cū corpore nostro habet. itã em̄ uinũ quasi spõte tale est, nutrit em̄ & celerrimẽ, & amicũ est nature & calidũ & odoratũ & tenue, sed tñ non quantũ esse oportet, nõ em̄ statim intima subit, sed partes habet secũ inutiles, quę illud remorent. finge igit̄ uinũ statim se cordi offerẽs, nihilq; secũ inutile aut noxiũ ducẽs, atq; id optimũ: tale est æther. Manifestũ est igitur, neq; aliud quicq; neq; ex alio fieri posse. Verũ dum fit, quoniam ab igne fit, necessariõ in igneã naturam transit.

Ætheris natura ex quo.

oportet

oportet igitur hanc naturam ab iniuria illata reddere immunē. Palam uerō est, & tale quippiam atq; ad eō perfectum & melius oriri posse. sed ubi hoc contigerit, nondum compertum est. Itaq; iam materiam rei ipsius, & necessitatem præparationis, & finē ac damna præparationis etiam edocuimus. Ex quibus facile percipitur, non esse sæpius destillandam aquam, quæ ætheri faciendo pro materia est, siquidem ignis adijcit præter tenuitatem, q̄ utile sit: cæterum naturam ætheri præparatam calefacit, immodicē siccatur, & rit atq; corrumpit. Verum dices, destillatione purior & defecata magis, magisq; tenuis euadit: fateor, non tamen hæc puritas ab initio tam necessaria est, cum possimus circulatione id efficere. Cum enim inter duo quælibet extrema medium quoddam sit, imò & plura generū mediā pro extremis habentur, erunt & mediæ circulationes inter destillationes circulationesq; uim habentes. Sunt enim circulationes recte conclusæ, & cum lento igne aut calore. calor enim omnis ignis, ut aliàs demonstratum est, nisi internus fuerit: inclinata igitur, ac miti calore conclusæq; medię potestate erunt, non igitur nisi semel destillata esse debet materia ætheris. Destillatur ergo sic, ut oleo excipiamus. nam quæ in eo descendit, abijci solet: colligitur, cum primum supernatare ceperit: & donec rursus descendat. eadem altius in aërē proiecta, si pauca fuerit, euanescit nec descendit, atq; ea optima est. ita unica destillatione absoluitur.

*Aqua ardēs
qualiter opti-
ma una de-
stillatione ha-
beatur.
Ætheri ha-
bere maxi-
mas uires de-
claratur.*

Vt autem intelligamus rationem operationis, & quātitatem seu magnitudinem uirium ætheris, supponatur uis optimi uini, a. b. & quod feculentum est, impediens in a. ex omni parte in c. igitur ex dimidio & per dimidium in d. per quartam partem, & in e. octauam, ita ut in b. nullum sit impedimentum ratione substantiæ, sed solum humani corporis, iuxta omnem operationem in uentriculo, iecore, uenis & corde: erit ergo infinita in comparatione eius quæ habet impedimentum in a. non autem simpliciter ob paruitatem & actionem membri. Et ut rem aliquo experimēto doceamus, si quis iuxta humeros pondus annectat, multo maiore cum labore mouebit, q̄ si pondus alienum tractet: impedimentū enim intimum longè plus fatigat q̄ si extra. at in uino impedimentum intimum est, & maximum. uix enim xl. portio æther est ipsius uini, tecum igitur expende, quales uires habeat æther nini comparatione. Deinde cum non quiescat ob subtilitatē, non retunditur illius facultas à membro. Cor enim maximam uim habet attrahendi, ut in medicis disputationibus docuimus. Centuplo igitur maius est opus ætheris q̄ optimi uini. at uidemus quantum afferat utilitatis uinum collapsis uiribus, languentibus facultatibus, tristitia oppressis animis, utilitatisq; partibus ob inopiam caloris innati: unde non alio Galenus auxilio utitur (quamuis perperam Arabes ob legem hæc in alia transmutauerint) q̄ uini odorati potu, quod omnes uires recreat. Constat etiā, modò ne humor aliq; malus iam genitus offendat, aut exterior noxa, omnem prauitatem ex caloris innati defectu oriri non solum in humoribus, sed etiam membris. ueluti carcinomata & erysipelas & bubones & ulcera maligna,

maligna, ut Galenus testatur in libro de Cibis boni & mali succi. Confir-
mato igitur calore præter luxationes & fracturas omnia mala tolluntur. ille
em̄ concoquit, separat, roborat, expellit q̄ noxiū est & semetipsum, mem-
braq̄ quibus infundit, ad symmetriā reducit. An igit̄ & hoc nō uidere opti-
mi medici: uel ego chimerā nunc fingo? Quo fit ut si uētriculus sit medicā
dus, oportet frenū aliquod adhibere, aliter statim ad cor ipsum trāsit, à quo
ut familiare rapitur. Declaratū est em̄ à Galeno in secundo de Naturalib. fa-
cultatibus, unūquodq̄ membrū rapere ad se q̄ sibi familiare est. Vinū ue-
rò spiritui familiarissimū, ut tertio de Temperamētis habet. Cor uerò & re-
gnū obtinere in corpore nostro, & trifariā trahere uehemētissimē, in libris
de Vsu partiū docuit: quare nō est cōficta hæc ætheris ratio, sed demōstrata.

Vt igit̄ uidemus uinum odoratū recreare spiritus, exhilarare hominē,
uires restaurare, quamuis repugnantib. fecibus & usu minuente utilitatem
ac uim illius, ita ab æthere longē maiore ope, & celerrimē omnia hæc in stau-
rant. Est aut̄ fex duplex in uino seu excrementum, tametsi sit defecātū, qm̄
eadē est ratio partis & totius, & extremorū atq̄ eorū quæ ad extrema utrin-
que recedūt à medio, crassa, terrea, frigida & tenuis, sicca immodicē, igneaq̄
quibus uinū partim impedit, partim nocet, cōmouetq̄ pituitā, & membra
ultra modū excalefacit, tum magis quod unū alteri excrementorū affert o-
pē. terrea em̄ uis siccitatis opus auget, atq̄ calor. impedit aut̄ modum, in-
gressumq̄ in intima morat: æther aut̄ absq̄ fece est, ideoq̄ statim penetrat,
q̄ minus mirū uideri debet his q̄ opus ardentis aquę spectant. ea. n. tametsi
excremento nō uacet, multa tñ cōmoda affert, concoquitq̄ crapulam, dis-
cutitq̄ humores crudos. Sentimus quoq̄ illius ingentē uim statim à potu,
cum tñ ignea sit nō tēperata. Ergo ab opere ipso facillimē æther dignoscit̄.
exhibitū em̄ his qui iā muti ob ingruentē mortē euaserunt, oculosq̄ sem-
per malos cōtinent, facit ut reuiuiscant, attollantq̄ oculos, atq̄ loquant̄, ni
morbus neruos obtineat. Cum uerò multa hoc faciant suauitate odoris ab
alijs omnib. præterq̄ ab elysir distinguūt. Sed & elysir nares ferit, æther ne-
quaq̄. Illud uerò certissimū signū, quo ab omnib. alijs differt, qd̄ cū spiri-
tus statim recreet, uiresq̄ refocillet, sapore tñ acri non est; ut elysir, ardens a-
qua, chelidoniæ æther. hæc. n. adeò nares, & magis linguā feriunt, ut uix fer-
ri queāt. Vnde tū ob id tū ob immodicū calorē & precium satis magnum,
exiqua quātitas & alijs immixta aquæ exhiberi solet. Sapor aut̄ ætheris sub
acris ita est, ut medius sit quasi inter acidum & acrē, subdulcisq̄. color uerò
ut nitidæ aquæ, leuissimi pōderis: odor uerò (ni oblitus sum) quod mirum
est, uiolaceus ferme. nam uiolaceus ab humida & frigida substantia exhala-
re consueuit. Dixi (ni oblitus sum) quod nunc apud me nō habeā, neq̄
iam diu. ita. n. occupationes me detinent, ut tam præsentī auxilio carere pos-
sim. At malē sit his, qui cū nihil boni præstare possint, etiā eos qui præstare
possunt, impediunt. Principes uerò pleriq̄ à suis gnatonib. & uirulētis au-
licis decepti, in omnia alia potius q̄ in optimos usus non more certē maio-
rū impensuri sunt. nec tanti est, pferre uitā, ut innocentia aut studia sapiētie

Aetheris ge-
nerales uires

Author cur
de æthere
scripserit.

aut libertatē deserā: sed malo p̄ripi fato, & liber atq; immaculatus uiuere q̄
 diu foelicissimē, & cū graui seruitute etiā tēporaria, uel non omnino purus
 & innocēs. Neq; forsan ego uel sic Deo rē gratā faciā, q̄ hoc prodā hoc tēpo
 re p̄ferim, q̄ potentib; solum sit salutare atq; auxilio: uerū nec tui bene
 merentis, nec illorum immerētium causa hęc prodo, sed urgente eo à q̄ sem
 per agor. neq; em̄ magna unq; ex uoto aut iudicio meo egi, nec malum ego
 existimare debeo q̄ bonum superis uideat. maior est illorum sapiētia uecorū
 dia mea, munus accipio, munus dare cogor: si modò hoc munus est, & nō
 plerisq; lapis Aesopicus, ut oleum & operā pdant. neq; n. fas esse existimo
 omnia sic dicere, ut omnes intelligāt: nec ita p̄termittere, ut nemo scire pos
 sit. Vbi em̄ totum absoluerimus sermonē (q̄ plerisq; uidebit̄ admirabile)
 plus perit, q̄ si nō absoluerimus. Est em̄ sermo acēphalus, ut & illi multa pos
 sint adiungi capita, unde multiplices formosę statuę. Sed iā ad rē redeo. de
 mōstrādum est, etherē bene olere, uiolāq; olere, cum tñ ex materia sit calidif
 sima. utrum aut̄ omnis: partim quidē sic, partim aut̄ nō. Sed relictis amba
 gibus quę infinitæ p̄pmodū sub hac quęstione latēt, de simplicissimo no
 bis p̄posito sermo habeat: q̄ quantū multiplex sit, ut infrā ostēdemus, om
 nis tñ suauissimē olet, nō quidē magnitudine odoris, sed temperamēto &
 qualitate ac natura odoris. est em̄ in toto hęc natura & tota. neq; n. aliū est
 unius uiolę odor, & cumuli, sed tñ hic maior. Sic & albedo tota in qualibet
 parte parietis, & nō est pars albedinis, sed partis albedo. itaq; in toto est albe
 do, & in qualibet parte tota. Si igit̄ acutū habet odorē aqua ardens, atq; pla
 nē siccū, manifestū est in genere esse iā bene olentiū. at quę bene olēt, sed fe
 riunt nares remissa ni fiunt suauis odoris: qm̄ acuitas quę perceptionē sua
 uitatis impedit, abolet, igit̄ reddit odor ille suauis. Aliter demonstrēt hoc ab
 incōgruo, acuitas impedit odorē, odorata est aqua ardēs: sicca em̄ & tenuis
 est, igit̄ si redit ad odorē grauē, oportet causam ibi esse immodicū, humidū
 aut putredinis speciē aliquā, aut frigiditatē aut exustionē, uelut in terreis &
 metallicis igni expositis, ut nullū eorū esse potest, igit̄ aether bene olet. Qd̄
 aut̄ etiā uiolā redoleat, iccirco necessariū est quia uiolę odor ob id suauis sit
 q̄ nō perpetuò ferit, & q̄ recreat: ac aether nō perpetuò redolet, quia odor à
 tenuissima substātia resoluit̄, & ideo statim perit: moriēs aut̄ odor suauis est
 & qm̄ recreat, particeps em̄ acuitatis est hic odor, acutū aut̄ p̄git, cui succe
 dit odor p̄prius, ideo recreat, & ob id uiolę imaginē refert. Statim autē eua
 nescere uiolę purpureū odorē, eundemq; esse tenuissimum ipsa floris sub
 stātia ostēdit, q̄ & minimus est & tenuissimus. Nihil igit̄ mirum est ab ethe
 re, tamen si tēperato p̄dire odorē hunc suauissimum & uiolaceū, quod neq;
 cōsistat, neq; crassā ullā habeat substātiā, & alternet quasi ob tēperamētū
 partium. Sola em̄ uiola tēperata est ex his quę bene olent. rosa em̄ qua parte
 olet, calida est, & sicca immodicē. Videmus etiā lachrymas Indicas plures,
 ut animā albā, & eā quę apud nos est, & Elemi uiolā redolere, quantū ma
 nifestę sint caliditatis ob tenuitatē substātię, & incōstantiā afficiendi olfa
 ctum. Vnde cōstat. odores singulos unius esse substātię, p̄terq; uiolaceū:
 is enim

*Aether qua
 lis sit odore,
 gustu, colore
 substātia.*

is em̄ fit languēte odore quouis moderato. Indicio etiā huic est, urinā eorū qui resinā larignēā biberunt, ad eō manifestē redolere uiolā, ut ipsas uiolas nuper collectas, imō cumulū earum esse dicas. at qd larignē resinæ uel urinæ humanę cum uiolis: cōtingit ergo id duplicē ob causam uelut in æthere, scilicet & quōd tenuissima solum, fragransq; substātia resinæ cum urina p̄meauerit, & qd odor urinq; feriat p̄ se. acutus. n. est. attamē hoc interest inter trosq;, quōd urinq; odor uehemens est, & non sincerus, quia putredinis urina est particeps, etenim excrementū, & q̄ acuitas uehēmēs, unde nō nisi à potenti uiolæ odore superari potest. at omnis odor potēs ac ualidus aliquādiu manet, qm̄ quod magnū est, statim desinere nō potest: tale aut̄ sua ue esse nō potest, quōd nō habēt ortum cum interitu cōiunctum, qd etiā in dolorib. & cæteris uidemus sensibilib. duplici igit̄ causa urinæ odor etsi uiolam referat, nec sincerus est omnino, nec planē suauissimus ut ætheris: quāobrē nectā mitis aut iucundus. at de hoc etiā in physicis aliās diximus.

Cur multi o-
dores calidi
quasi uiolā
referant.

Forſan quis nobis meritō obijciat illud, nunq̄d aēr nō recreabit ac nutri-
et ſpiritus nō minus, imō melius q̄ æther: qd igit̄ æthere opus est: Deinde
ſi iuuat æther, uel quia nutrit, uel quia mutat, at nutrimentū copioſius &
ſirmius ex uino q̄ ex æthere: maiorq; copia. nā æther carior eſt, imō cariſſi-
mus, ut ita dicā. multis. n. aureis libra cōſtat. Ex uino etiā aqua educit̄ uelut
ex reliqs omnib. declaratū eſt em̄ in libris de Subtilitate, in uino atq; cōtine-
ri, & quomodo etiā citra ignis operā educat̄. quōd ſi ita eſt, haud dubium
eſſe debet, quin ea per deſtillationē detracta, nō ſit inutilis. qd ergo erit hic
æther, cuius maxima pars eſt aqua. Deinde ſi parum exhibebimus, quid
proficiet: ſi multum ex eo, nōne in cōſuetudinē tranſibit: & uim etiā natu-
ræ inferet: Eſt etiā alia dubitatio, quia q̄ immutant, ubi deſierint, res ad na-
turalē ſtatum redit: uelut in ſenib. qui utunt̄ rebus quæ ad uenerē faciunt,
& in debilibus alicuius principalioris mēbri ratione. nam ubi ouis & ui-
no reſtaurati uires recepſiſſe uident̄, ubi reſtaurari deſierint, in idē redeunt,
quamobrē opus eſſet perpetua ætheris aſſumptiōne, illiusq; uſu aſſiduo.
Demum ſi quiet̄ q̄ ether prodeſt, id efficit calorē innatum cōfirmando, atq;
ut ita dicā augendo: at ita multo melius præſtat exercitiū. quid igitur opus
eſt æthere, cū cuiq; exercitiū in prōptu ſit: Hęc igitur ſunt in uniuerſum
quæ mihi in hac cauſa nec abſurdē obijci poſſe ſentio, ſed tñ res aliter ſe ha-
bet. Primū igitur dicā quod ad aērē attinet, illum certē poſſe uitā longiſſi-
mā efficere: ut ſi ignis in puriore æthere habitaret & ſupra nubes, forſan ab-
ſurdum nō eſſet credere quin ad ducētos aut trecentos annos homo perue-
nire nō poſſet. Atq; hoc forſan eſt, quod poëtę cornici & coruo tā diutur-
nam uitā aſcribunt, quaſi in æthere magna ex parte habitantib. multo ue-
ro longiorē phoenici, quōd ad eō altē deliteſcat, ut uix multis ſeculis uideat̄.
Et Moſes quoq; ante inundationē longiſſima uitæ ſpacia deſcripſit, quaſi
tūc aēr purior eſſet. Sed mittamus fabulas & Theologorū opiniones, tum
etiā quę dubia ſunt, & ſolum præſentib. fidē habeamus. nōne etiā nunc in
multis oriētis partib. atq; in India præcipuē homines cētēſimū annum in-
regri excedunt: cum aliq; etiā ad cētēſimum quinquageſimum perueniant,

Dubitatio
circa ætheris
naturā ſolu-
tio.

referantur, ut sepius retuli de quodam qui tertium seculum expleuerit. Sed hoc mittamus. constat satis, in quibusdam regionibus. praesertim in montibus. ob aeris puritatem homines centesimum annum excedere. Ea igitur est uis aeris ut hoc facere possit, sed non licet illum tam facile eligere. hoc igitur multo magis praestare aether potest: qui cum sit exiguus, tamen praesto nobis semper adest, & ob densiore licet non minus aere tenui substantiam, efficaciam & permanentem operam exhibet, cor nutriendo, & spiritus temperando, calorem humidum cogendo repurgandoque. Itaque si quis recte perpendat, quod maxime obesse credi potuit aetheris usui, id maxime illius uim praesentem declarat. Quod uero ad uinum attinet ac nutrimentum, licet uerisimile etiam uideatur, attamen neque id obstat, sed potius in rem facit. namque uidemus, ut de ardente aqua solum loquar, & in dentibus & in uentriculo tam euidentem ac praesentaneum praestare auxilium ex octaua solum unciae parte, quod nec optimi morbasij uini librae septem in tribus diebus afferre possunt. Et tamen uinum illud cum alia multa incommoda afferat, tum pregrauabit naturam, tum etiam calefaciet iecur, & caput tentabit eousque, ut in ebrietatis periculum inducat. Apparet igitur aetheris usum innocentiam, celeritate & potestate magne etiam quantitati uini in uentriculi affectibus. longum praestare, quandoquidem illo multo uiribus inferior, ardens aqua melior sit, at in aliorum uiscerum languoribus. praesertim cordis, quibus opus est summa tenuitate & ne remoretur celerrima distributione, quanto aether omnibus aliis alimentis medicamentisque generosior erit. Duplici autem uia illud praestabit, scilicet & nutriendo, ut dixi spiritus, ut alimentum potusque, & temperando calorem naturalem humidumque cogendo, & ut ita dicam, perficiendo. Iam uero & ut ad reliqua quae obijciuntur deueniam, fatemur uino etiam defecato aquam inesse, & non paucam. & in aethere etiam ascendit, quemadmodum recte dicitur, in destillationibus. semper primum aqua. sed quae aqua? qualis ex oleribus? minime sed concocta, odorata, & in qua calor quidam non continendus uiget. Hanc forsitan dicet quispiam prius linea tela separare expediet? minime quidem, nam sic robur & copages prius uini dissoluetur. Quid ergo agendum? probabitur ne aether cum aqua illa? Certum: nam per circulationes commiscetur perfecte partes, quae elementa uocantur. Igitur in aethere dices rursus post separationem eadem erunt elementa? Quid nisi. Sed elementi nomen multos decipit. Elementa dicimus & tria elementa, ex quibus inferior machina sub caelo constat: & literas, ex quibus uerba: & partes in mixtis, ex quibus illa constat, & in quae resoluuntur. Elementum non est solum terra aut aer aut aqua, sed quodcumque primum in compositione. Itaque si dicas uinum aut carnem ex elementis constare, certum dices: sint autem ex tribus his elementis, nequaquam: non solum quod desit in omni mixto aer, aliudque sit aeris loco, scilicet caelestis calor, sed quae in mixtis continentur partes, nequaquam sint terra aut aqua, sed terrae certae aut aquae, ita ut alias dixi, & aereae & igneae, hoc enim in libris de Subtilitate declaratum est. alia ergo est terra, quae in carne, alia quae in osse, alia in ligno, alia in succo uel uino, alia in ethere. Quicquid enim in mixto siccius est & frigidius, terrae loco habendum: quicquid calidius & humidius, aeris: atque ita de ceteris. Hoc igitur modo etiam in aethere, manifestius autem in ardente

ardente aqua quatuor erunt, quas iuxta cōplexiones quidā cōbinationes uocare auli sunt elemēta, tamen si illa in mundo, alterius modi sint atq; natura, numeroq; pauciora. Sed in his iuxta hāc rationē quatuor partes erunt. Alio modo iuxta destillationem: quod enim ascēdit primum, aqua dicitur, estq; plerunq; absq; colore, odore atq; sapore, nisi in paucis quibusdam rebus, quæ etiam multū olent, & odorē parti liquidę coniunctum habent: ut rosa, uiola & uinum. quod uerò sequitur pingue subrubrū, odoratius pro aère habetur. Ultimo quod maxima ui ignis extrahitur, magisq; naturā sapit ignis ob exustionē q̄ spōte: atq; ob id tetrum quiddam olet, nigrumq; ob fuliginem conceptā euadit amarum, & acre insuaueq; ignis solet appellari. Ultimum quod in imo restat, nec ulla ui ignis cogi ut ascendat potest, sed aduritur planē, terra dicitur. Itaq; hoc modo in æthere nō omnia sunt elemēta, quia excrementū ultimū sublatū est: atq; ob id & statim penetrat & liquefacit, & sumptū in potu nullā ad fecē humidī nostri naturalis facit accessionē: reliqua tria ita simul tēperata ac cōmixta sunt, ut unū esse dicas.

Ob id igitur naturā ætheris exquisitē deprehēdere liceret, si partes elemētorum essent potestate inuicem coguales. sublata em̄ terra, manifestē ad calorem & humidum declinat: quo fit ut humano tēperamēto, imò optimæ illius parti, scilicet innato calori persimilis sit. uerū id nolim nec ausim dicere, quod nulla arte aut cōiectura nobis cōsequi licet, scilicet quod elemēta illius inuicē potestate aut mensura paria sint. Hæc em̄ minus necessaria scitu sunt q̄ difficilia. Sed iam ad alia obiecta transeamus, inter quæ est dubitatio de quantitate: quoniam exigua portio non uidetur in tam magno lapsu omnium mēbrorum, qualis per senectā accidit, aliquid proficere posse. magna autē quantitas primum non facile habet, corpusq; multum mutabit: omnis autē mutatio magna & ad melius & maximē repentina, qualē ex æthere fieri necesse, palā est in debilibus corporib. suspecta & periculosa est. adde quod etiā antea obiecim⁹ hanc multitudinē, ut etiā uini & ouorum & reliquorū salubriū auxiliorum ex consuetudine familiarē factā parum p̄fecturā, & tñ mole sua corpus exagitabit & premet. Cōsimilis ratio est quæ sequitur, ut iam non contra æther tantum, si quis rectē inspiciat, sed etiā cōtra omnia auxilia quæ hominis uitā producere possint, & incolumitatē illi afferre dicta putet. Quamobrē non uidentur hi noscere, quod multitalib. auxilijs ad ultimā senectā peruenerint: è quibus Fridericus tertius Imperator, & Venetus princeps Lauredanus nostræ fermē ætatis, certē eiusdē seculi, ad xcvi annū peruenerunt, beneficio auri liquidī ut fertur. quanq; non men id ad aūthoritātē inditum esse reat: ceterū ætherem fuisse existimo. Marsilius quoq; Ficinus & ipse eodē tempore florēs, eandē metam attigit, quanq; non talibus usum existimē. Illud sat est, fieri posse ut exigua re uita diu & incolumis proferatur. Ille spem in auro, myrrha & thure superstitione potius ductus quā medicā ratione collocauit. Placet tamē quod adijcit, huiuscemodi medicamento putredinem innati humidī prohiberi, atq; ob id ad uitæ longitudinē plurimū conducere. quod non refello. Etenim constat hoc medicamento multos à comitali morbo sanatos. Et ratio illa

*Aetheris in
producēda
uita exēpla.*

generalis uera est, prohibitionē scilicet putredinis humidī naturalis magnā
 ansam prebere ad producendā uitā, eamq̄ incolumē ac firmā. Ad numerā
 ri potest hoc auxilium inter facile parabilia, si praestet quod ille pollicetur.
 Verū quæ fides homini habenda? qui rem tanti momenti adeo pueriliter
 tractet, totq̄ humilib. fabulis impleuerit. Et unde maximā gloriam conse
 qui poterat, ibi maximē uituperandus sit: uir alioqui eruditus, & de re litera
 ria bene meritus. Cæterum ut ad rem redeā, nō ita fidendum est ætheris usu
 sui, ut senex uigilet, exerceatur immodicē, deuoret nō mandat, uenere satie
 tur, frigori calens iam se exponat. Sed nos praesupponimus senem somno
 indulgentē, à curisq̄ uacuū, & ritē quantum licet cibos concoquentē: tum
 quiete, tū parcitate, tum electione ciborū aliaq̄ studiose & prudenter agē
 tem, rarissimeq̄ delinquentē. Is igitur si experiētia magistra rerū cōuincat,
 auxilio exigue rei posse ad centū annos fermē uitā proferre, & satis integris
 uirib. ostendamusq̄ omnium quæ uirgē cōferunt, nihil esse præstātius æthe
 re: quid est quod q̄ dubitet, ex eius usu hominē nō posse ad centesimū usq̄
 annum pertingere? Natura em̄ ita cōparatum est, ut omne q̄ est, simile sibi
 gignat & efficiat. incorruptū manet æther, nec ullis uitiat̄ causis, necq̄ mara
 celcit unq̄: quid est cur eo utentes, tales fermē nō efficiat, & ab omni saltem
 putredine defectuq̄ immunes? Optimē Homerus Deos immortales ob id
 esse dixit, q̄ nectare & ambrosia uelcerent. Et poëta ille rursus: Nectare &
 ambrosia quantum uolo si licet uti, Immortalis ero. oportet tñ illū, ut dixi, esse
 se huius rei studiosum & robustū, atq̄ etiā ut in reliquis omnib. hac in par
 te mediocriter fortunatū. nā nobis q̄ infeliciter nati sumus atq̄ a bertu qua
 si eiekti, infaustē educati, & cui neq̄ sidera multū fauent, sanitate perpetuā
 neutra, ut Galenus dicit, forsitā parū hoc pderunt: & tñ si preoccupare cō
 tingat in tanta tēporis penuria, nō despero præparato medicamēto magnā
 me posse facere accessionē ad uitā. Sed duo tñ uident̄ præcipua cōmoda in
 ætheris usu exigenda, quæ si adsint, optima spes esse debet cuiq̄ ut intentū
 ex eo cōsequat̄ ea sunt ut bene dormiat, & ut dentes sint firmi: q̄ ambo cū
 mihi desint, hæreditaria calamitate certē spē cōsequendę tantæ utilitatis nō
 parū minuunt. Etenim senibus multa incōmoda accedunt, inter quę duo
 hæc maxima, quæ quasi circulo quodā augent̄: nā ex his homo celerius se
 nescit, & senectus ipsa hæc incōmoda auget quibus tñ & æther utilis est, ut
 suo loco docebimus. Itaq̄ si aliqua bona fortuna mihi inter tot negocia, a
 deoq̄ assidua aliquantulū ocij suppeditaret, sperare parato hoc præsidio ad
 huc multis annis posse superuiuere: nisi casu aliquo aut renū calculo oppri
 merer. quamuis hūc nunq̄ sim expertus: sed ætheris auxiliū, cū ad reliqua,
 nō ita ad phibendā calculi generationē est accōmodatū. nā & de hoc infra
 disputabimus. Sed ut uideo, omnia partē suā exposcunt, ars, natura, astra,
 prudentia, fatū. Nam quod de exercitio obijcit̄ ac creditur, ualde diuer
 sum est ab ipso rei euentu atq̄ ueritate. necq̄ em̄ adeo utile est senib. ut quidā
 existimāt, nempe Galenus quinto de Tuenda sanitate inq̄: Post frictionē
 cū oleo in ambulatio & gestatio senib. sed quæ citra lassitudinē sit, cōuenit
 deinde subijcit, Exercitationes solū his cōueniūt, qui corporis optima sint
 constitutiōne.

Exercitiū in
 senib malum
 Cap 1.

constitutione, cæteris nō nisi per robustiores partes. imbecillæ nullo modo
 sunt exercendæ. Sed neq; inuētis exercitationib. neq; molestis aut diutur-
 niorib. aut uehementib. uel etiā quæ partē alicui symptomati obnoxia uexa-
 re possint: uelut in uertiginosis reflexus circuitus, aut iuxta moletrina. Di-
 ctum est aut de his à nobis in libris de Sanitate tuenda: nunc uerò satis sit
 ostēdisse exercitationē senib. nō cōuenire: ni p exercitationē, de abulationē
 aut equitationē intellexeris. Et certè hac in causa plura mihi occurrūt: atq;
 illud primū, cur senium extēdere liceat, iuuentā & reliquas ætates minimè
 an forsan & illas extendere licet: sed paululū, ut simul tñ omnes collectæ se-
 nectutis, etiā spaciū augeat: Et an forsan nihil horū facere licet, sed ea q̄ im-
 pediunt solū amouere? Cur etiā pauciores ex his qui normā Galeni secuti
 sunt, ad id tēpus uitę maximū puenere, q̄ qui fortuito uixerūt: Vt etiā ipse
 Galenus, ut referunt, neq; Lxx annū uidere potuerit, q̄ quis robusto corpo-
 re, ac satis bene tēperato. Deniq; cur exercitiū in iuuenib. uitā pducatur, in se-
 nib. uerò breuiet: nā nisi hæc q̄ alibi explicata nō sunt, quis intelligat, discer-
 mē exercitationis & usus ætheris assequi nō poterit. Ergo ut de primo dicā,
 neq; unā neq; aliā ætatē extendere licet, sed licet breuiare. Senectus exercita-
 tione fit breuior, nō reliquæ ætates: quoniā in senectute id accidit q̄ lignis
 siccis. seu em̄ inflectant seu trahant, franguntur: uiridia aut nō franguntur,
 quia & extenduntur & flectunt. Ergo exercitatio illa nihil affert cōmodi
 ad uitæ longitudinē, tametsi in pueris ac iuuenib. proceriora, pleniora &
 robustiora efficiat corpora: quę cum ad formā illorū cōueniant, etiā uiliā
 sunt Reipub. & militari disciplinæ, sine qua urbes secure nō sunt. Ceterum
 quod ad uitā attinet, nullum afferunt illius longitudini cōmodum, sed pot-
 tius adimunt. auocant em̄ calorē extra, & motum magnū efficiunt: unde re-
 solutio maior humidū, & hominē copię cibi & potus assuefaciunt, adeo ut
 in senio cōsuetudo mutata periculū uitę afferat: cōseruata aut mortē accele-
 ret. Præterea mēbra exteriora exercitatio roborat, adeo ut in morbis senum
 qui plerumq; abscessu aut transmutatione finiunt, decubitus necessariò ad
 interna mēbra fiat: unde mors sequitur. Itaq; hanc ob causam podagrosi se
 pe diutius uiuunt, integrè sanis si recta uictus ratione utantur, quia decubi-
 tus materiæ februm dum consenuerint, ad articulos citra uitæ discrimē fie-
 ri cōsueuit. Vnū forsan bonum facit, q̄ perfectiori coctioni, & ut ita dicā,
 expressioni intimioris succi habiliorē reddat. Verum in senio cum eadē &
 maiora afferat incommoda, nec has utilitates exercitatio præstat. quam ob-
 rem non est quòd quis exercitij usum nobis pro æthere proponat. in senib.
 enim auocat calorem à mēbris regijs ad extrema: qui cum sit exiguus, diffi-
 pat, inde functiones omnes euertunt, quę ad uitā sunt maximè necessaria.
 Extendunt etiā uenæ pulsatiles, solida mēbra colliduntur, appetentiā cibi
 præpostera & maior q̄ debeat excitat. transferuntur excremēta in loca nō
 reductiōi apta, unde grauedines, lassitudines, abscessus, febres cateruęq; ma-
 lorū. accēditur calor ipse, resoluiturq;. Cōstat itaq; exercitiū omnino senib.
 fugiendū. nec Galenus illud pbat, nec tñ aperte dānat, ut debuīt, quoniā il-
 lius offensam nō perfectè assecutus est. Sed obijcies denuò, æther tñ siccatur:

quæ siccant, senib. sunt fugienda, teste Galeno. Hic rursus ille in iudiciū uocā dus est: qui cum uenia dictū sit, maximas res nimis oscitāter tractauit, circa minimas plerunq̄ nimis diligēs. Quis illius mentē interpretari poterit de uictu senum? inquit. n. A siccis omnino medicamētis senes abstinere debent: quod si necessitate deducti uti cogantur, ad humida se transferant. & tū melle nihil illis melius esse uult, quod siccum statuit, sicca quoq̄ cibaria illis cōgrueret am aptum est, ut nemo neget. Sed hæc in libris de Sanitate tuenda, cōtradicientiumq̄ medicorum exposita sunt, hoc quidem sponte exhibuimus, alij cum erit occasio alicuius principis, qui uel saltē propriæ utilitatis, si non cōmunis (nam id uix hoc tempore sperare licet) in lucem prodibunt. Hi etenim longè magis necessarij sunt ad hominū salutem, q̄ libri in philosophia aut mathematicis ad uerū cognitionē: qd' Galenus nec uigē pducendę nec causarū mortis rationē intellexerit, sed cōmunib. tantū principijs innixus, plus cōtradicens studuit q̄ usui atq̄ inquisitioni, ut par es rat tantæ rei cōplicandæ. Sed cū non sit huic tractationi locus hic, sed solū de Aetheris usu, ad eundē redeo. Verū tū anteq̄ de eo dicā, id primū q̄ alibi à me tractatū nō est, prius discutiendū est: scilicet quę nā potissimè causa mortis sit in senib. an siccitas seu humidū cōsumptio, ut Aristoteli placet: an illius cōuersio atq̄ permixtio, ut medici antiqui, & maximè Galenus existimant: an corruptio & putredo, ut ætate posteriores uolunt: quib. hoc fauet argumentū, q̄ paucissimi senes sine morbo pereunt: pauci etiā deficientib. uirib. sed pleriq̄ ex febre uel abscessu, ut appareat mortē ob putredinē illis cōtingere. Multum aut̄ interest an hoc uel illud in causa sit. nā si siccitate mors fiat, humectandū perpetuò: si permixtione, serosa excrementa tū frigida & glutinosa educēda: si putredine, exiccātib. utēdum, atq̄ extenuantib. tametsi illa humidum natium cōsumant. Eiusmodi aut̄ est dubitatio. Verū hęc omnia in causa mihi esse uident, sed eo ordine, ut primū permisce ri in senecta humidum pingue cū aqueo incipiat, inde ex hoc tū multis alijs causis putrescere, demū etiā siccati, ita ut debiliores maximè ab initio ex sola mixtione euertant, robustiores putredine, qui exactissimè sunt temperati, tū arte quadā uiuēdi optimè instituti, tū naturaliter, ad extremum cōsumptionis natui humidū perueniunt, atq̄ in his etiā ordo quidā est. nam quibusdā humidū rarius senectutis extremū terminū accelerat, alijs densum in longū producit, atq̄ hæc est ratio uitę producendæ, aut mortis accelerandę.

Mortis causa in senibus.

Aetheris utilitas ad uitā producendā.

Ergo ut ad cceptū institutum redeā, ætheris usus uidetur omni ex parte utilis esse: nā seu humidum purgandū sit, seu phibenda putredo, in utroq̄ utilis est, ut q̄ separet & siccat atq̄ educat. neq̄ hæc exiccatio noxia est, quæ humidū pingue nō adurit. unde multis uini potētis usus perniciosus est, dū pingue humidū adurit. Quid igitur utilius est ad retardandū humidū in nati exiccationē atq̄ senecturē æthere ipso? nam duobus periculis sublati mors ipsa maximè differtur. Forsan quæret aliq̄s, an etiā nutriat: nō eq̄ dē: hoc em̄ sperarunt q̄ aurū soluere se posse iactāt. atq̄ id merito, si fieri posset: at nō fieri posse infrā demōstrabimus. Verū hac in causa eadē est ratio seruāda, q̄ mulierib. neq̄ em̄ lucrari didicerūt quicq̄, sed ut q̄ est parcissimè distribuendo,

distribuēdo, diutissimē duret. moderari igitur oportet consumptionē hāc solū, non restaurare, ne regressū in ætatib. ut apud Platonē, constituamus.

Propter hæc forsan nō malū erit causas modumq̃ mortis declarare, ut q̃ modo ex ætheris usu ei occurrere liceat dignoscamus. Sunt aut̃ in senib. modi quatuor facilioris mortis ac magis necessariæ q̃ in iuuenib. Vnus q̃ nec per se est, nec principalis, cū uel ex laborib. uel uigilijs aut curis uenere uel senex opprimūt: ad omnia ut cōcidat paratior ob natūi caloris imbecillitatē, & præsertim à frigore grauius lēdit̃ ob cutis & musculorū mēbranarumq̃ raritatē, pinguedinisq̃ carentiā, & ad lapsus percussionesq̃. nā & facile luxantur ossa, atq̃ frangunt̃: & fracta luxata uel difficiliter reducunt̃ ac restaurantur. Principaliter uerò non aut̃ per se, ut quibus uel uentriculus uel caput præcipuē debiliora sunt, aut aliud mēbrum necessariū, aut quia dentib. ut superius dixi, carēt. Vix em̃ fieri potest in tā longo tēporis cursu, quin mēbra aliqua inæqualiter grauiusq̃ affecta sint magis cæteris. nec em̃ tritina inter tot labores, uictus errores, curas, incōmoda, casus, aliosq̃ uitæ anfractus ad cō æqualis stare potest, ut nō unū alio mēbrum magis afficiat̃: quo affecto omnia in illud mala incūbunt. q̃ si uitæ necessariū sit, mors pro foribus astat: si nō tales diutius plerumq̃ uiuunt, q̃ qui magis ualere uidentur, ut podagrīci & qui ulcera in crurib. difficulter sanabilia patiunt̃. Per se uerò & principalis modus est, cū absumpto humido innato homo statim interit ex pulmonū duricie, ut Aristoteles refert. Atq̃ id rarissimū est, paucissimisq̃ cōtingit. pleriq̃ alij quib. dictū est modis, aut per se nō principaliter, quorū est maximus numerus, fato præripiunt̃. Est aut̃ hic modus, ut ita dicā, senectæ familiaris. Cū em̃ calor extinguit̃ siccitate oborta in mēbris, que nos radicalia seu spermatica, id est, ē semine genita appellamus, eo fit ut mēbra cōtrahant̃, unde senes incuruari cōspicimus. multo tñ antea teneriora & tenuiora cōtrahant̃ ipsi ossib. quēadmodū mēbranæ, uenæ, arteriæq̃, tū uerui: unde fit ut facile obstructionib. corripiantur, & præsertim qd̃ ob caloris inopiā excrementa multa frigida tū tenuia, quæ serosa uocant̃, tū crassa, à quibus hæc facile cōtingunt obstructiones. Ex neruorū & siccitate cōtractioneq̃, quādoquidē & plurimo indigent spiritu ob duriciē, & minus trahant̃ ob cōtractionē, exoriunt̃ resolutiones, quas uocāt paralytes. tres igitur hi morbi seu morificæ causæ senectuti familiares sunt, ac mortis causæ, licet nō principales, attamē per se: resolutio neruorū, seu stupor quidā, nō em̃ exactus morbus omnes occupat, sed pars que ad eò exigua est, ut nō nunq̃ senes se optimē sentire, & mouendi facultate præditos esse existiment: quanq̃ in paratis manifestē se prodāt. atq̃ eadē causa est insanabilis serosi humoris copia, & obstructio meatuū, p̃cipuē angustiorū, nō solū ob crudi crassiq̃ humoris abundantia, sed ipsarū uenarū tā pulsatiliū q̃ nō pulsatiliū cōtractionē. unde etiā ex hoc fit, ut qui ultima ætate sunt, pulsus inæqualitē absq̃ morbo ob pulsatiliū in pulmone uenarū cōtractionē patiant̃. atq̃ his nihil amplius deest, q̃ ut cōtracto paulisp̃ pulmone, statim absq̃ alio morbo intereat, q̃ solū mortis genus ab Arist. naturale cēset. Porro ut ad rē ppositā reuertar, ex serosi humoris abūdātia etiā multæ mortis occasiōes oboriunt̃

longeq̃

Senes etur fa
cilius moriā
tur iuuenib.

longeque plures quam ex resolutione, multo tamen pauciores quam ex obstructionibus. Igitur ex serosi humoris copia, si homo negligenter se gerat, primum malus habitus, quem cacexiam uocant exoritur, inde hydrops ascites, aut carnosa, nonnunquam tympanites. oritur & fluxus urinae & febres, multaque alia, ut destillationes praesertim, ac febres: sed & flatus aliaque symptomata morbi. Ob id Galenus in his educendis studiosus fuit, & merito: sed segnior in crassis. Verum de his aliis diximus. forsan & aliquid perijt de suis scriptis circa hoc. At obstructiones repetinas mortes, febres, & ex his etiam abscessus dolores graues, tabes mortesque licet seras, attamen inuitabiles insanabilesque morbos, ueluti scirrhus & ulcera chironia pariunt. Ergo si exercitium immoderatum obstructioni senum accedat, mors parata est. Febris enim diuturna ob lentorem crassumque humoris, & ualida ob sanguinis inflammationem, & uirium imbecillitatem facta, mortem affert inuitabilem. ob id igitur omnium excessuum in senibus, periculosissimum est exercitium, inde uenus. sed haec si non subito noceat, non tam periculosa est.

*Aether quomodo
modis senibus
auxiliatur.*

Dicitur est igitur, quantum satis est huic praesenti negotio de mortis causis in senibus, at nunc de aetheris auxilio uerba facienda sunt, uide dumque nunquid eius usus omnibus his noxiis satisfacere possit, omnibusque periculis resistere. Equidem uidetur utilissimus serosis excrementi educendis, postquam uel uinum flavum, non solum elysir & aqua ardens multum conferunt. Etenim haec urgent eum humorem, excalefaciuntque corpora. Sed ad humores crassos attenuandos, colliquandos in incidendosque plurimum conferunt haec, multo magis ergo ether: quoniam tanto haec superat tenuitate similitudineque cum humana natura, quanto caliditate atque siccitate ab eis uincitur. Sed & ad humectanda corpora plurimum potest, dum nutrimentum alimentumque iam concoctum miscet membris, atque idem agit quod hi qui resina cere iam friabili miscetur. Ergo etheris usus ad omnia haec generaliter confert, & ob id etiam iuuetur, ut ita dicam, instaurandae. Sed ut singulatim illius utilitates referam, praeter communes iam dictas, in quibus non solum quantitate & tempore opus est, sed etiam recta uictus ratione, quippe non solum errantibus ac delinquentibus, nonnunquam ether inutilis erit, sed & multis oberit fidentibus. ob illius usum uiribus, propriis iusto nimis. nam aliqui ut dici solet, taphogeronides illud uulgatum uetabunt:

Debit inde senex qui nunc Acheronticus esse,

Ecce amat, & capiti florea ferta parat.

Ita exercebunt ut Plinianus ille stultus uetulus hac in parte cum laudatore suo, aut conuiuabit, aut publicis negociis uelut iuuenis se immiscebit? Quis nescit his omnibus etheris usum periculosum, non salutare futurum, quando quidem noxa maior & certior sit longe ipsa utilitate? Itaque nec noster senex si sapiat, plus assumet huius nectaris, ne cogat prurire, & plus uelle quam possit: nec etiam moderato usu in tempestiue aut immoderato fidet, nec etiam cum eo prauo utet regimine. Generaliter igitur his tribus modis plus afferre incommodi poterit, quam utilitatis. nec enim ulla res tam homini accommodata, aut per se bona esse potest, quin ab utendo plus non afferat damni quam beneficii. Et ut uno euidentissimo exemplo bifariam ex sententia Hippocratis id ostendamus, sufficiat illius sententiam de iuuenibus ac senum comparatione adducere: inquit enim, seniores iuuenibus egrotant minus. Et rursus iuuenibus, sanguinis sputa & tabes. Quid hoc est, inquit Galenus, cum

iuuentus

iuuentus adeò robusta sit, ut paratiores sint morbis, & generaliter & singil-
latim periculossissimo: respondet & rectè utriq; quoniam senes meliore ui-
ctus ratione utuntur, & iuuenes maximis erroribus circa uictus rationē im-
plicantur. apparet igitur nihil esse tam salutare aut præcipuū bonum, quin
si quis sinistrè utatur, non sit illi quandoq; exitio futurū. nec solum medica-
mēta, sed probitas inconsulta, scientia, fortitudo, ingenium nō opportunè
casibus adhibitum. Mirabit̄ forsā quonā pacto, cum iam uires licet cadu-
cæ reparatæ, sint futurę tñ diuturnę atq; constantes perpetuo huius medi-
camēti usu, possint hæc obesse, ut crapula, labor, Venus, uigilia, curę, quas
iuuenis aut omnino non curat, aut leuiter fert? Causa est, quoniam si natu-
ralis calor, qui in uenis continet̄, seu pulsantib. seu quietis auget̄ plus q̄ par
est, nō potest diu manere: quoniam calor qui in membris uiget, nō tantum
fomēti suppeditat, ut cōseruari possit. actiones aut sunt mēbrorū, influens
aut calor instrumētum. Ob id ergo nil melius est, q̄ calorē purū cōseruare,
atq; ætati p̄portionē respōdentē: cum nō minus dānosa sit calor in senib.
ultra metā auctio, q̄ periculosa imminutio. Sed iā ad p̄positū reuertamur.

Conuenit æther primū tinnitui ac surditati minus, tū confert huic mor-
bo, qđ sit inexpugnabilis. assumere licet p̄ os & in aurē, quatuor aut quinque
guttas singulis diebus instillare. dentiū stupori, dolori atq; alijs morbis si
teneat̄ in ore, & epotū. Idem cōfert memoriæ, semper aut̄ ne sæpius repetere
cogar, assumi bifariā debet, & per os & exterius applicari. parum tñ hoc in
calu, q̄ etiā reliqua auxilia nō multum p̄sint. At conuulsionē puerorū, q̄
uocant aliq matrē, etiā iuuat epotus, inunctis pedū plātis, atq; eregione uen-
triculi, q̄ in elysir sum sæpius expertus. Resolutioni adeò accōmodatū est
auxiliū, ut in Germania audierim multos ex ea curari uel solo, ut dictū est
elysir, quanto magis ac securius æthere ipso, cuius quantitas exigua poten-
tior est copia, tutior atq; securior. Ad uentriculi lapsus, ad colī dolores præ-
sentaneū est auxiliū: quando quidē aqua ardēs uel sola hoc præstat. Neruo-
rum imbecillitati pariter ac iuncturarū, eademq; ratione uringē incontinen-
tiæ, modò sine urigine sit, maximè confert: quin etiā cordis palpitationi, &
his qui animo linquunt̄, atq; dolorib. fermè omnib. acopū em̄ est, iuuat &
frigidos, & lymphaticos ac tremulos, sed hos nō adeò ac melācholicos. Vle-
cera omnia caua, sordida, maligna purgat, mitigat, tempat, siccat, demūq; cō-
solidat absq; ullius noxæ suspiciōe. Scirrhos discutit q̄tenus discutere licet,
intus qđē p̄ se, exterius uerò cū molliētib. adhibitū. Cicatrices etiā obscurat
illitū, & odoratui recuperando cōfert. Syncopis aut̄ & deliquij animi neq; ali-
ud melius neq; p̄sens magis est auxiliū. Vermes quoq; enecat: sed tñ in hoc
nō primas obtinet partes. oris odorē cōmēdat, ac sudoris tussim sedat, & ci-
bi appetētiā excitat: febriū rigores cōpescit: mēses mediocriter p̄licit. Omni
hydropis generi egregiè cōducit. nec scio cui minus sit utilis. Ob id etiā bo-
nū corporis habitū restituit, uocē clariorē efficit, & spirādi difficultatē leuat
Hęc omnia ac lōgē plura præstat ether, sed minima cōsultò p̄terij, ut de illi-
usu loquerer. Exhibet̄ ergo drachmę quarta parte, & p̄ se solū, aliquāto etiā
plus

*Aetheris ad
singulos mor-
bos usus
commoda.*

plus pportione, q̄ in ore dū deglutit, perire solet frigidū: nā calore euanes-
 cit. Verū id sūma accuratione cauendū in omni ætheris exhibitōe, ne reli-
 quig ullæ ciborū aut pituitę in uētriculo remaneāt: sed somno, uomitu, deā
 bulatione medicamētoq̄ diligētissimē procurandū, ne quicq̄ in uentriculo
 relinquat ante assumptionē. Post autē modò horula decurrat, cibum assu-
 mere licet. Immiscere autē alia uix conducit, permittitur tñ præcipuē in uen-
 triculi laboribus. Ratio autem quantitatis ex hoc deducitur, quòd quadrās
 ex triente fit, centuplum trientis drachmæ uncia quatuor, quæ Mombasij
 quantitas collapsas uires restituere solet. Sunt tñ ætheris diuersæ quædam
 species non solum ob materiæ diuersitatem, sed & tempus & modum. Est
 em̄ aliud æther uini, aliud mellis, aliud marinæ seu roris Syriaci, aliud cheli-
 doniæ, atq̄ hæ præcipuē species: aliud etiam quod ex prima ardente aqua
 deducitur, aliud quod ex secunda, aliud tertia, atq̄ sic deinceps. Cum em̄
 ex uino pars quinta aut sexta solum in ardentem aquam transeat, reliquum
 in crudam ac insipidam, adeoq̄ grauem, ut illa igni extinguendo melior sit
 fontis aqua, quæ prius exit, optima & ardentissima ac suauissima, quæ ulti-
 mo proxima aquæ simplici. necesse est igitur duobus terminis tanq̄ extre-
 mis constitutis media talia esse, iuxta propinquitatem ad alterum extremo-
 rum. Iam igitur assumantur quatuor termini, quorum quartus sit quinu-
 plus reliquis simul sumptis, proportio autem eadem, ex demonstratis in ope-
 pere perfecto erit, ut ex uncijs 2688. uini, educantur aquæ optimæ arden-
 tis uncia decem tantum. Cum enim constituerimus maximū in quintupla
 proportione, ad aggregatum ex alijs erunt ex assumptis ab Archimede re-
 liqui in proportione sexcupla, ut sint 2240 pro fecē, 373 p̄ deterrima aqua
 ardente, 62 pro mediocri, optimæ 10, quorum aggregatum est 2685, quod
 quam minimum distat à 2688. uini pōdere. Quod si assumatur uinum ex
 quo quinta pars p̄deat aquę ardētis, ut primus terminus scilicet sex sit qua-
 druplus reliquis pariter acceptis: erit sex 2150, aqua deterrimā 430, media
 86, optima uncia 17, atque hæc uidetur maxima quantitas ardentis aquę
 optimę quæ possit elici. mediocris igitur est unciarum 14 pars centesima &
 nonagesima secunda. Ex Mombasio igitur uino aut Græco, alijsq̄ quę nō
 solent intra decem annos senescere, plus sanè excipi potest, à Mombasio cē-
 tesima fermē pars, à Falerno & Cæcubo, si nunc in usu essent, longē plus.
 Expedit exgo generalem pro omnibus uinis rationem tradere. Excipe ex
 portione aquæ ardentis quantū potes: deinde considera quæ nam sit pars
 aqua ipsius fecis relicta, cum iam non ardens aqua exit, sed absq̄ odore sa-
 poreq̄. qualis igit̄ pars est ardens aqua totius uini, talis pars erit deterrima
 fecis, & deterrimę mediā & medię optima. Collige igit̄ ex cōsimili uino pri-
 mām partē optimę correspondētē, secundā medię, ultimā deterrimę. Vidē-
 tur enim tres termini unicuiq̄ rei satisfacere, postq̄ amissis capax non est
 mortalitas, omne fermē gentium genus ad hunc numerū, in quo posituū
 esset cōparatiuum, atq̄ superlatiuum se contraxit. Aetheris igitur materiæ
 causa tot oportuit accipere differentias.

Cum

Cum igitur optima sit aqua, quæ primū educitur, querendum est cur id contingat: nam in herbis & plantis metallicisq̄, tum carnibus aqua primū effluit insipida, inde pars calidior: hic uerò contrā cōtingit, ut quod primū effluit, sit acre atq̄ calidissimū, illud etiā inspicere decet, quod ad naturā rei pertinet, scilicet an aër, ut dicunt, ante ignem an contra, uel uterq̄ simul, an solum hoc discrimē coctionis ratione proueniat: Magna quidem hæc questio est, eosq̄ præcipuè fatigat, qui calida frigidaq̄ medicamenta constituunt: nos aut non ita, qui quadrifariam calidum intelligimus, in igne, in animalib. in mixtis, atq̄ animæ familiare: quod cōmune est plantis & animalibus, ex quo cuncta generantur, neq̄ em̄ sentitur hoc sensu, sed sola operatione percipitur: aliud uerò est animalib. proprium, quod perpetuò fluctuat, estq̄ cum motu cōiunctum: aliud est qd̄ in igne percipimus, quo etiam in calescimns, atq̄ id inconstans semper: neq̄ em̄ stare potest, sed si nō auget, minui necesse est. aliud uerò in pipere atq̄ mixtis inanimatis. Dicimus & aliter, ac quasi plurib. modis etiam humidum, uelut q̄ liquidum est, at hoc non nisi nomine tale est, ut nec piper calidum. neq̄ em̄ tale primū est, neq̄ etiā dici meretur, sed ut aliàs docui, prius quidē ipsum est acre, inde calidū: nō acre, quia calidum. Sed his semotis rem q̄ ante oculos proposuimus, exequamur atq̄ discutiamus. Cur est quòd ex uino ardēs primum aqua effluit, ex carnib. autem & olerib. insipida: an id forsan cōmune est succis omnibus: sed non ita: nā non in lacte. Effluit igitur primum quod gustu percipit: ut in uino austerum & suaue, quod ab igne fit acre: in melle dulce, in olerib. insipidum. hic em̄ primus sapor ob abundantia aquei humidī, sed latitat in plerisq̄ ut priuatio sub facultate. Etenim nasturtium acre, & absinthium amarum primum uidentur, non quia ita sint, sed qm̄ ubi degustaueris, in imo acris sapor, in altero amarus insipido superueniens illum abscondit. Ergo si balneo aquæ destillētur, hæc saporis partē emittunt, partē amittunt. amittunt ob id quòd sapor ille in tenuiore substantia est, q̄ aquea, scilicet quæ pportione igni respondet, nec tñ pinguis est, ideo euanescit. herbarum ob trunci inanitatem, & uitæ breuitatē, præterq̄ in semine parum pingui humidī conficere possunt. Dum igit excipitur aqua, adurit humidum pingui proportionē respondens, in quo sapor, odor & uis plantę est: ob id nec in aqua quæ excipitur, nec in eo quod relinquitur, uis propria aut sapor uel odor manet. Itaq̄ balneis ac melius alia ratione q̄ igne uis ea colligitur. E chelidonia ergo acri planta etiā sua ætheris species excipitur: tum uerò ex rosa, quòd uis illius aqueo elemento non solum, sed ob copiam uisibiq̄ diffusa sit: ex uiola etiam, nam & in ea odor aquosę parti cōiungitur. Verum quia hæc humido pingui carent, ac ignea parte, in ætherem uix transeunt. Chelidonię autem succus transit, tum uel manna seu ros Syriacus, multa q̄ alia huiuscemodi. Ergo ut ad institutum reuertar, ardētis aque portio prima igni atq̄ aëri respondet: secunda igni, aëri & aquæ ob hoc impurius: tertia aquæ & aëri. Si igitur ex prima ignē subtraxeris, ex secunda aqua & ignem, & tertia aqua, attenuata & bene mixta per circulationē

G materia,

*Aetheris cō-
ficiendi ratio,
ex aqua ele-
ctione.*

materia, in ætherem transibit. manifestum est igitur, quòd ignis circulatio-
ne euanescit ut pote pars tenuior & acris, aqua relinquitur ascendente pri-
us aère. Ergo si partes hæc circulatione còcoquant, secunda feculèta euadet,
& tertia inualida. frigidioribus igitur & exanguibus & diuitibus prima
erit utilissima, ut quæ exactissima sit. In calidioribus & his qui minus uiri-
bus destituti sunt, impleri quò quoque modo desiderant, qui quæ impensam per-
ferre non possunt, secunda atque etiam tertia utemur. tamen si em̄ impensam
circulationis tertia uix sustineat, ob copiam tamen utilis erit. Qd' si ad qua-
drantem deducatur, poterit cum utilitate absolui. erunt em̄ uncia 107 ma-
terix satis mediocris. Illud tñ aduertendū esse, etiam præter id in prima tea-
nuitatem quandam præcipuam naturæ donum. Itaque manifestum est, quis
bus & quomodo æther constet aut còueniat.

*Ætheris ui-
nū quale esse
debet.*

Reliquum est aut nunc, ut de uini genere dicamus, tñ etiam ætate, ne qd
operi nostro quod ad disputationem absolutā conducatur, de æthere delis.
Certè Mombasium tanto ut dictū est, suauitate Græco uino (Romania hi
uocant) præstat, quantum ab isto ui uinci. Sed Græca uina pice còdiri so-
lent, hoc aut in utile ob multa. non em̄ solum quod còpositum & peregrina
qualitate infestū ac exhaustum proprijs uirib, sed quod cogatur omnē uini
acquistā circulatione relinquere ita ut nec natiuū nec alienū robur retineat.
Sed neque antiquū, quod plerumque uetustate acefcit, nec nouū, ubi plus fecis &
aquæ quæ uini: sed postquam deferbuerit clarueritque, & nondum suauitatis quic
quā amisit. Iam uerò & de specie agendum est, siquidem tenuitatis non tñ
ratio habenda est, quæ dulcedinis & suauitatis: ut Mombasium & uinaciolam
potius uelim assumere, quæ uina potentia, in suauia tñ, quam quæ multi uinū ru-
brum flauo præponant. Defecatum igitur uinum dulcissimū atque odora-
tissimum, & quod non nisi multis annis senescat, ad opus hoc adhibeto.

Verum ubi detraxeris aquā & in ætherē ipsum iam còuerteris, diligenter
cauere oportet ne in auras euanescat. Id uerò agit tam celeriter, ut mireris.
Calor em̄ intus seruatus motu aëris coadiuuante, tam subtilem atque elabo-
ratam substantiā statim in aërem atque uaporem resoluit: & quod deterius
est, semper pars melior ac preciosior promptius euanescit. Ob id solent arti-
fices uitro eum seruare. Occludere aut uas subere atque cera, mihi hoc neque
tutum uidetur, neque utile. nā cera odorem remittere solet, & liquorem coin-
quinare, præsertim quæ resinæ fuerit còiuncta: suber aut non phibet quin
euanescat. Vtrum uerò uitrum etiam aliquid exhalare permittat, dubita-
tione dignum est. Videtur em̄ omnia mortalia corpora peruia, quādo quic
dem frangantur, ut Aristoteles sentit: nō tñ omnia remittere humorem, quod
oscula illa parua, quæ Græci πύργος uocant, non tam lata sint ut humore con-
cipiant, nec inter se conuiuentia. Indicio est quòd aër non exeat, multo mi-
nus liquor ullus, quem palam est quantumcunque sit tenuis, aère tñ crassio-
rem esse. Vtrum uerò uitrum auro densius sit, si ea ratio attendenda est Ari-
stotelis, quòd quæ franguntur, ob meatus frangantur, aurū densius uitro
fateri oportet, at non ob id seruandus æther potius in auro, quòd densius
sit,

fit, sed quoniam & difficilius frangitur & aptatur melius, & boni aliquid medicamento praesertim tam tenuis substantiae adijcit, nam quod non frangatur vitrum ob poros, ita demonstrare licet. Sit vitrum quod frangatur, per a b c. inanes partes. haec igitur aut inuicem conuenient absque medio, atque sic totum erit inane: aut media quaedam sunt, ut d & e, quae uel solida sunt aut inania & uacua: si uacua, adhuc erunt quaedam media, quae si solida sunt, nonne in primis consistere poteramus? in quibus seu consistamus, seu in alijs, par ratio est: solidum enim frangi conuenit. ne igitur solida ex uacuis infinitis constare fateamur, melius est dicere ipsa frangi. Sed Aristoteles non cur frangerentur, sed cur facilius frangerent edocuit. at franguntur proprie ob tenuitatem. omnia autem plena poris, pro ratione quantitatis tenuia esse necesse est. Indicio etiam est fragi quae tenuia sunt, & plena poris: quod leuia plerumque facile, grauia autem tum in eodem genere tum etiam in diuersis difficulter franguntur. Quod si pumex aut arundo non facile franguntur, quoniam crassa sunt id euenit. totum enim ut dici solet, transuersum considerari debet. De lentis autem & contumacibus alia ratio est. Nunc igitur id nobis sat erit aurum aut minus poris esse plenum, aut qua parte solidum est densius esse: nam quod uitro grauius sit, nemo dubitat. Ob haec ergo auro aether seruandus est, qui non possunt uitro. atque eadem esse debet ratio omnium preciosissimorum liquorum. Si igitur auro seruetur, os occludi debet embolo masculino in cochleae formam fabricato, sic ut multiplicibus spiris ob longitudinem, ac strictim metalli natura ob mollitiam & leuitatem hoc admittente inseratur. Adiuuat hanc conseruationem ipsa etiam uasis frigiditatis maior quam in uitro: qua etiam admonemur, ut uas ipsum in frigidiore loculameto reponatur, qualis arca est e marmore maxime ophyte aut porphyrite. Quod si apposite conueniant embolus canali, nullo liquore aut glutine rima ut obducatur, indigebit: aliter cera candidissima, & sine resina uel admodum pauca obturare decet, etiam rimam. Est quoque hic modus etiam uitreae pyxidi occludendae utilis. uerum non subere, sed serico tomento pleno, aut salicis ligno, maxime Graecae, quod se quacius est, stipabis.

Verum postquam de auri natura sermonem habuimus, praestat hoc etiam addere, quod ad illius liquefacti naturam attinet (quancumque parerga forsan) an scilicet potabile reddi possit. Videtur autem natura imbui posse, caro gallinarum: consumitur enim in earum uentriculo. at forsan non nutrit, aut uincitur: utroque modo aqua detracta aurum non continebit, in stercore autem peregrina qualitas maiorem utilitate offensam pariet. an igitur melius erit uesci carnibus pullorum, qui auro nutriti sint? certe melius, non tamen euidentis bonum. At si per artis auxilium aurum colliquetur, non sat esse uidetur, nam praeter id quod erodentibus comminuitur, dum etiam illa exhalant, rursus in corpore luto simile uertitur. nec absque ratione metallum enim, ut alias docuimus, aquea & terrea parte constant. Videtur igitur, dum solum est metallum, pulueri cuidam aquae tenaci immixto simile

Aurum potabile fieri non posse declaratur.

esse. Quamobrem nulli usui est seu integrum seu liquefactum atq; solutū. maior enim uis esse uidetur liquefacto, si substantia maneat, quam ut à calore humano euinci possit: sin autem corrumpatur, non erit amplius aurum, nec uis illi inerit. Itaque nec facile est credere, ut mellis æthere dissoluatur: nec si dissolueretur, ab humano uentriculo aut iecore euinci posset. Quod si contingat, ualde paruam portionem esse necesse est. Ea enim est auri liquefacti tenacias, id robur, ut non magis quàm cum congelatum est, solui possit. In uniuersum autem uel corrumpitur, atque sic uis haud manet: aut manet substantia, quæ euinci minimè potest. Verùm quod propius accedere ad scopum creditur, uinum est, in quo aurum candens quinquagesies extinctum sit.

Æther ex melle.

Sed postq; mellis mentionem fecimus, de illo, tū etiā de manna, quæ mel est rosidū & aëreum, dicendum est. Igitur mel crudum excipitur, & à sordibus colatum repurgatur, indeq; immixtis lapillis destillatur, post circulatione ad ætheris naturam reducenda est aqua illa. Ferunt cum deducta fuerit ad perfectionem, fragrare odore germinum pruni. Vt ut res se habeat, ad ulcera purganda, ad crassos humores in pulmonibus contentos nil melius esse existimatur. atq; id iurè. confert & ad uitam producendam. Generalis enim ratio una est, ad ea ualere æther uniuscuiusq; rei, ad quæ etiam ipsa res ex qua detrahitur, utilis est. sed & multò magis. Quam ob causam chelidonix æther ad pestem arcendam, tum etiam sanādam præstantissimū est. idem in penetrando ad cor primas obtinet partes: quo fit ut morientes ad aliquot horas, si quid aliud, reminisci faciat. dissoluit etiam pituitam omnem. Cæterum excalet non parum: sed hæc caliditas uix nocet, quoniam in substantia est tenuissima: exemplo ignis qui ex aqua ardente accenditur. Est autem ignis quidam hic æther, quia non totus, ut è uino excipitur, sed inuicem separantur elemēta. Separantur aut sepultura in fimo & calce: calx autem infra ponitur, & triginta diebus herba cum radice cōtrita putrescit. declaratum est enim in libris de Subtilitate, calorem putridum igni proximum esse: quo fit ut hac præparatione exacuatur. Inde destillatur, ac rursus reponitur per xv. dies, deinde denuò destillatur separatim inuicē partibus. Sunt autem qui ex succo potius aquam, inde ætherem excipiant.

Ætheris cōficiendi ratio generalis.

Commune uerò est omni ætheris generi, ut circulatione feculentum aliud quid & aqueum relinquat, quod in fundo manet, hoc detrahere opportunum est: nam uix si relinquatur aqua, in ætherem uerti poterit. Detrahi igitur solet inuerso uase, q; non probo: nam & ætheris pars necessariò abijcitur, & pars fecis relinquitur: & quod iam separatū erat, denuò confundit. Quòd etsi uas ab initio inuerteris, sicq; circulationē perfeceris, adhuc detractione hæc non tuta est: quoniam in exitu fit motus uehemens, qui partes iam separatas confundit. Alij destillant rursus, æther enim primum ascendit: sed neq; hoc utile est, nam multis modis peccatur. pars em̄ ætheris & melior perit: quod uerò ascendit torretur, atq; cum fece miscetur. Melius igitur ex omnibus est, ut fracto uase concussa aqua cum uitreo uel aureo cochleari

chleari sensim auferat usq; ad feces: qui modus etiã in separãdis alijs liquo-
rib. optimus est. Anteq; uerò uas frãgatur, permittendũ est ut tribus dieb.
refrigeret, seu separare feces, seu seruare liquore uelis. Ex hoc ergo alia ratio
exoritur, scilicet quonã pacto claudere oporteat uas. nã luto quidã, alijs cera
illud occludũt: sed postq; frangere illud in separatione oportet, nullus mo-
dus purior aut syncerior sigillo, quod Hermetis appellat. fit aut hoc modo
indita materia tegitur, foramẽ linteo denso lineo aut ligno occluditur, os in
de ex superiore parte ignis in lamina ferrea in medio perforata circũponit
sensim, tũ demittendo, tum prunas applicãdo, tam diuq; incalescit uitrũ do-
nec rubescat: post forcipe circũuertitur, ad eò ut optimẽ claudat, educto in
prius ligno. Vel imponat uitrũ candẽtis frustũ, detracto ut prius dixi oper-
culo, sic ut nõ respiret omnino. id deprehendes tũ oculo, si magna parte coe-
ant latera: tũ & inspirando, si aqua penitus nõ mouetur. Alius aut modus
est, ut pileo imposito cõcludantur ora inuicẽ, luto sapiẽtiẽ appellato. Hinc
exorit ratio uasis, quo circulationẽ facere oportet. nam quidã ciconijs mu-
tuus, alijs pileo uasi sup imposito, pleriq; uas Pellicanũ uocatũ, seu Hermetis
præponunt: sed postq; & perfringere nõnunq; plura consiliũ est, & uitrũ
claudere, nihil melius rostratis cucurbitis est. harũ aut formã à latere depin-
xi. Nullũ etenim operculũ purũ in tanta re, & qd' nil remittat, præter uitrũ
& aurũ esse duco. q; si modò illud fingas, inditis tubis inuicẽ luto consoli-
dabis. Præstat aut omnib. cõmune esse hoc auxiliũ q; paucis: & quaecunq;
habere, q; omnino nõ habere. Sed de huiusmodi rebus ac cura earum alibi
dictũ est, nunc historiã prosequamur. Post mel est manna, cuius æther ut à
melle excipit, diuiditur in ut Chelidoniæ herbæ. nec huius ut mitioris me-
dicamẽti usum aliquẽ insignẽ noui: sed ut pleraq; preciosiora, quo cariora.
Ouorum aut & sanguinis, tũ humani tũ suilli, ciconiæ & canũ, æther ma-
gnã ad restaurandum corpora & uires tabescentiũ uim habet. Experta est à
me aqua lõgẽ inferior eo, & tũ utilis ualde. Existimo & sanguinis testudinũ
& carniũ uiperarũ ualde utilẽ fore. Sed uiperarũ ad elephantiasim & In-
dicum morbũ, testudinũ ad cacoethẽ & tabescẽtes: ciconiã ad uenena, tũ
etiã canis. idẽ ad carcinomata utile est, non in sanare potest, nisi non ualde
exesa. Suillũ restaurat corpus, & ad eadem ualet, ad quæ humanũ. repurgat
em proprietate quadã sanguinẽ. Sic & ouorum nutrit, dolores sedat. Me-
minisse autem in omnib. decet, semper eam partẽ eligendã in singulis, quæ
proposito & proprietati rei maximẽ congruit: uelut in chelidonia ignẽ, in
sanguine suillo & ouis aẽrem. aerea em parte nutrimur, uelut & ex uiola &
nimpheæ floribus aquã. sola em hac parte hæc utilia esse uidentur, aut ma-
ximẽ. Ex uiperarum ergo carnib. terreã & aereã partẽ cum ignea coniun-
gere oportet. terreã em ignis uim exacuit. Vnde fit ex ardente aqua ge-
nus quoddã simile aquæ separationis, sæpius em destillata, deinde fecib. etiã
destillatis, quodq; terreũ est exusto ac cõmixto aquæ ardenti denuoq; post
præparationẽ simi destillando, ac rursus exustis fecib. aqueaq; parte quæ in
imo est secreta, iterumq; cõiunctis destillatisq;, tandẽ aqua acerrima & quæ

Cucurbita rostrata
Aether ex a-
lijs uarijs re-
bus.

Aqua ardens
acuta.

parum ab aqua separationis degenerat, excipit. Hac sperant aurū posse liquefacere, q̄ et si contingeret propter ea quæ dicta sunt, adhuc nihil ferme actū esset: nam epotum illud aurū non subigeret, ad margaritas tñ colliquādas & corallos forsan sufficeret, horū em̄ possibilis est dissolutio, & in dissolutione corruptio. Omnia em̄ quæ sic solunt, corrūpuntur, nō parum tñ refert quibus dissoluantur aut corrūpantur: uelut aqua ardēs innoxia est, tametsi dissoluantur in ea margaritæ aut coralli. Fex tñ propria præter id quod magis innoxia sit, magis etiā adiuuat ad dissolutionē propter sympathiā, ut aliās de lapide qui ex humano sanguine cōficitur, dictum est, melius em̄ cōiungitur misceturq̄ tū corpore tū uirib. ei cui ab initio unumquodq̄ cōiunctū fuit, similēq̄ primigenio gignere aptius est, q̄ si omnino alienæ rei, & cū qua familiaritatē nō habuerit societ. Sed aqua hæc tñ ad multa utilis & efficacissima, præsertim dentib. & depascētib. oris ulcerib. tū pudendorū

Dentū morbis optimum auxilium. Metallicorū æther quomodo excipiatur.

Quæ igitur metallica sunt, ut stibium aut plumbū, duplici ratione destillant, una quidē ut dixi sicco adiuncto corpore, ut calce, arena, laterib. cinere, atq̄ eo modo in oleū transeunt, sed exustū & à primigena natura alienum: altera uerò talis est ut ad ætheris naturā ferme transeant. Sub fumo in aceto acerrimo cōtrita tenuiter sepeliuntur ad aliquot dies: post sublato aceto aliud superinfundit sepeliturq̄, inde hoc detracto rursus, ac coniuncto priori, aliud addit eidē materiæ: atq̄ id toties repetit donec acetū ex cōiunctione metallici colorē mutare desierit, tum demū totum acetū destillatur, at q̄ relinquit, liquori simile pro materia ætheris habendū est. Hoc igitur circulatione perficitur, sed tñ maiore ui caloris q̄ uerū æther indiget, neq̄ em̄ metallica substantia adeò rara esse potest, ut tā facile ascēdat. Itaq̄ ubi bis aut ter defecaueris hunc liquorē, ætheris substantiā habebis: intus etiā quandoq̄ uti lē ad insanabilia ulcera uelut gulę pulmonisq̄, modò neq̄ recōdita sint admodū, sed iuxta asperā arteriā, neq̄ præter ulcus uomicā habeat. nā talia si quis rectē perpendat, aut Galeni sententiā, aut curandorū abscessuum & ulcerū simul rationē intelligit esse profus insanabilia. Porrò ad omnia externa ulcera, q̄ ex stibio cōficitur, incōparabile omnino est. Potest aut̄ hoc genus ætheris, imò & quodcunq̄ aliud, & præcipuē primū bifariā etiam alijs iungi medicamentis: uelut illorū uires adtrahat, uel utilis copulatū ea corroboret, adiuuet, & penetrare faciat. Retūdit præterea prauitatē medicamentorum ipsum æther alterutro modo commixtū ipsis, celeremq̄ & efficaciorē illorū operā reddit. Iā uerò multa sunt huiusmodi uaria ac scitu digna, uelut & illud, quonā pacto ex uino nouo aqua ardens cucurbita detrahatur: dum em̄ sponte feruet ea, superposita destillat aqua, sed nō optima, uerū inuisibilis & odore atq̄ sapore carens, tum uerò de modo ætherem faciendi dicere superest: at hoc in libro de Secretis cum docuerimus, finē

Aqua ardēs quomodo ex musto.

huic tractationi imponemus. De Aqua igitur & Aethere satis dictum sit. Nunc ad alia transeamus.

HIERONY- mi Cardani Mediolanen- sis medici, de Cy-

na radice, seu de
Decoctis.

Roxima huic tractationi uidetur ratio decoctorum magnorum. Verum par mihi uidetur difficultas in tradendis disciplinis, atque in frugibus serendis, seu nimis sterili loco arefcant sata, seu laeta pingui proueniant, & à multitudine inutilium herbarum suffocentur. Vtque illud magis abominamur, ita hoc plus detrimenti afferre solet. Verum non eo studio ista scribimus, ut usum à multis sola experientia traditum Cynę doceamus, atque disputemus an Cyna à Syna Græco antiquo prouinciæ nomine, an Cyamba uulgarī ac nouo deducatur: quę disputatio superuacua mihi uidetur. sed cum satis constet in ea regione illam nasci, operæ precium fuisse si (postquam soli historię ac experientiæ inhærent ratione non satis perspecta) cuius plantę radix hæc fuisset, edocuissent. Referunt quidam, plantam arundini esse similem, nasci que iuxta mare & locis palustribus, cum alij contendant in promontorio. Ipsa sanè radix uulgaris acori nostri similis omnino est. Regiones orientis ut alias docuimus, & maximè quę ad meridiem positę sint, succosiores & efficaciores plantas progignere solent: quod etiam in aromatibus uidemus. similiter & montes, que humilia loca: & iuxta mare, que flumina. Verum quod magis considerandum est, cuius etiam causa hunc laborem suscepimus, est, quonam pacto per continuam non huius tantum medicamentis, sed plurium etiam aliorum exhibitionem constitutamque uictus certam rationem morbi alioqui in expugnabiles superari possint ac soleant. Sic ligni sancti, & Sarzæ parilię, & arboris quę in noua Gallia inuenitur, decocta miras sanationes efficere perpetuo experimento deprehenditur. Constat sanè hunc modum unum ex his undecim esse à nobis in arte Medendi nostra parua connumeratis, per quos magni morbi solum curari possunt. Existimant quidam præcipuam causam esse inediã, alij euacuationem, ego uerò intemperiei mutationem. nã cum potus fuerit totus medicatus, simplexque cibus, inficiet cibus & ipse, unde nutrimentum: at ex nutrimento humores generantur, à quibus membra restaurantur. Membra ergo ipsa & humores mutata ad arbitrium nostrum intemperie nullum morbum qui superari non possit, hac ratione merito pati possunt. Adiuuant ad hoc euacuationes, quę per huiuscemodi contingunt, ut inediã & exhalatio, quam merito digestionem per poros seu cutis meatus appellare possumus. Ergo cum

quatuor sint causæ, inedia, digestio, euacuatio, mutatio intemperiei, quam etiam principalem esse docuimus, nemini dubium est, etiam citra omnem euacuationem manifestam maximos morbos posse sanari huiusmodi decoctorum assidua assumptione. Quod solum in periculo uersatur, cuius diligenter intendendum est, est ne, decocta illa retineantur uel hac coniectura, quod cum magna quantitas assumatur, nihil exeat, aut ualde purum. Pro quo solent qui diligentius artem exercent, interulas pondere expendere, tum primum cum sicca fuerint, deinde cum sudore maduerint. uidi frequenter discrimen Italicarum unciarum nomen esse, sic tutò duplici ratione in decocto perseverare possumus, tum quia quod superfluo ingeritur, etiam euacuatur, tum quod hoc indicium est uincens naturæ, ac rectè operantis: unde suspicari non debemus, in reliquis partibus assumpti humoris pigram futuram. Altera coniectura est, si aqua uentriculo innatet, nam neque excipitur à uenis, ut prodesse possit, & coctionem uitiat calorem obtundendo: & uitiatam corrumpit, dum alimento immiscetur. Fieri etiam potest, ut sic in uentriculo retenta sudorem moueat ob presentem uim caloris: nam feruè feruentia decocta ebibi debent, ut optime docebat Auenzoar. His ergo duobus in casibus ab eiusmodi exhibitio ne abstinendum semper est post septimam diem in robustis corporibus, in imbecillibus autem post quartam. Et quamuis nec sic tutò exhiberi possit, quippe nuper Hercules Robechus amicus noster, cum neque in uentriculo noxam sentiret, & abundè sudore perfunderetur, liberatusque ob id sit cachexia, nihilominus in ipso sine cholera morbo uexatus, tantum reiecit aque, ut nesciam ubi illam interim potuerit continere. Ita ergo etiam si non prodeat sudor, si non mingat multum, parua quantitate, modò secundum rationem exhibeatur, uti licebit. Atque par ratio in aquis thermarum habenda est.

Obseruanda autem in omnibus ne temerè ad talium exhibitionem accedas: primum ut corpus, quantum fieri possit, præpurgatum sit ab humoribus ac liberum ab obstructionibus bonisque cibis antea saltè per quadraginta dies nutritum, neque exhaustum uenere aut immodicis laboribus aut curis, nec uigilia adsit: tempus uerò non frigidum. his quinque conditionibus modò contraria contrarijs opposueris, ut pote Cynæ decoctum calidæ, ligni sancti frigidæ intemperiei securè poteris exhibere. Vt ergo omnium unum sit exemplum, postquam de Cyna sermonem cepimus, illius historiam absoluerè propositum est.

Est Cyna radix crassicie feruè brachij, ubi manui coniungitur, nodosa adeò, ut quidam ex arundinũ genere eam esse existiment: mihi aut uidetur è genere serpentium, ut hederæ lupi salictarij, intus quidè fungosa, rufa, subalbescens, exterius lenis, & quæ optima est ferrei coloris, quæ minus nobilis ferruginei, sed splendidioris. Itaque mihi uidetur, ut metallũ tractu tẽporis rubiginẽ contrahit, ita hæc radix contraria ratione, alioque ferruginea ferrei sit coloris. Grauis est admodum, quæ optima est: & quãto ab hoc dehiscit, tanto perfectio ignobilior.

billior. Odoris penè nullius, saporis aut subacidi, pinguem tñ illius substā-
tiam esse cōstat ex decocti gustu. Vis eius quanta ulli alij pharmaco: unde
qui illius facultatē ex primis qualitib. determinare conātur, neq; uera dice-
re, neq; que scripsimus nos in libris de Subtilitate, de medicamentorū uiris-
bus nouisse uident, quippe dēsa substantia, atq; eadem tenuis etiā minimis
qualitatib. p̄dita longē maiores effectus efficere potest, q̄ uel piper uel gin-
giber. Quid enim mirabilius esse potest, aut maximarū uiriū maius argu-
mentum, q̄ quòd sexies decocta atq; ex uncia in centum quin quaginta aut
amplius aquæ, septima rursus uice aqua adhuc tingitur, eadem cum sale &
oleo mixta pro clysteri egregiè feces atq; humores detrahit.

Cuius uerò temperamenti sic quidam calidam in primo, siccam in tertio
ordine esse affirmant. Ego si hac in parte contendere uellem, Galenumq; se-
qui, operam ut dici solet atq; oleum perderem, nam facilius nostris hærens
principijs, dicam multo illam humido pingui atq; denso abundare, quod
cum mixtū terreæ substantiæ atq; eadem tenuissimæ sit, mēbra solida firma-
re potest: unde non tam uulgare auxilium est, ut quidā existimant, nisi mi-
hi ostenderint radicem aliam quampiam, quæ incocta ex uncia in libris
quindecim aque (ita enim præparari solet) totum illud iuri gustu atque ali-
quanto dulcius, uino uerò rubro substantia & colore simile efficiat. Quo-
circa nihil mirum est, si humido tam tenui, tã denso, tam multo omnia cor-
poris mēbra, omnes confractas solidasq; partes permeare atq; permutare
possit. Ergo intemperiem calidā uehementerq; frigidam, tum laxitatem mē-
brorum atq; destillationes undecunq; sint, sanare poterit: unde & cache-
xiæ & asciti & imbecillitati uentriculi ac iecoris atrophix & resolutioni, tū
his qui ex destillatione contabescunt, aut difficulter spirant, præterea ulceris
bus omnibus etiam pulmonis, sed cum exactiore inedia opitulatur, tum
sanguinis eruptionibus undecunque sint, atq; hæc quidem uerè atq; cum
ratione. Addunt alij podagram & coxendicis dolorem, tum lepram, sca-
biem, elephantiasim, tum etiam morbum gallicum hoc præsidio curari
posse: de quibus nihil habeo quod referam, cum experientia hæc constent,
nihilominus non ad eò huius radice decocto fauerè decreui, ut illud ligni
sancti aut corticis decocto conferam. Quod uerò in hoc detrimenti est, cō-
mune est omnibus qui copiosè administrantur potibus, ut ligni sancti de-
cocto & thermarum aquis, scilicet ut ob copiam ipsam ipsi uētriculo obsit.
Labefactat eū eum, & quandoq; nō absq; periculo. Et certè hæc noxa illi
peculiaris & præcipua est, & minimè contemnenda. Ferunt etiam lapidem
confringere, id mihi incertum est: renes tamen sua multitudine purgare po-
test, intemperiemq; sanare, atq; etiā illorū robur, qua ratione etiā iecoris cōfir-
mare. uerū id forsan aliquis obijciat, dicens, Quomodo uentriculū labe-
factat, iecur aut & renes cōfirmare potest: ea ratio est, q̄ uētricus plurimū
simul aque recipiens, distenditur & laxat, cumq; membrū sit exangue, mul-
tum debilitat: at cōtrā iecur & renes, cū sanguinea sint, nō faciliè possunt de-
bilitari, etiā si confertim aquā exciperent: at confertim aquam excipere nō
possunt.

possunt, quia cavitatem nullam magnam habent. quomodo scirrhos dissol-
uere possit, hæc aqua nullam parit difficultatem: scientibus quod scirrhia
pingui humido atque tenui & solum & facillime dissoluuntur. restat ergo ut
de electione dicamus.

Eligenda est recens, colore ferreo, grauis admodum: nam quæ opti-
ma est, his lapidibus assimilatur, qui infecti ferreo colore iuxta fodinas in-
ueniuntur, non exesa, non cariola: secunda uerò est in frustra coronatis au-
reis similia, unciaque huius scobis, si morbus sit, mitior: aut dug, si mediocris:
aut tres, si omnino inexpugnabilis sumenda erit. & similiter habenda est
ratio par habitus atque ætatis. In libras igitur quindecim aquæ fontanæ, &
in uase figulino uitreato infundet per horas uiginti quatuor, deinde conte-
cto uase excoquatur super prunas absque fumo, donec tertia parte absumas-
tur, inde seruetur loco calenti iam excolata. quod si libeat ualidorem habe-
re, paucioresque opus sit potu, duodecim tantum aquæ libræ assumantur, ita re-
dibunt ad uncias propè centum. Memineris etiam, ut perpetuo dum infusa
est radix, dum excoquitur, dum etiam percolata seruetur aqua, ut semper
per exactè uas contactum sit, locoque, ut dixi, calido asseruetur: nam si secus
egeris (cum aliàs per se in uiginti quatuor horis acescat, quod etiam certum
est indicium maximarum uirium) intra uiginti quatuor horas acescit: atque
ita pro medicamento transit in potum perniciosum, perseverantibusque exi-
tiale. Indicium autem est corruptam esse aquam, corruptio cõcoctionis, ad que se-
quitur fluxus uentris præter consuetudinẽ, cum ipsius radiciis uis non leui-
ter sit astringens. Ergo detracta scobs in decem libras aquæ rursus debet infun-
di (nam frustra siccabitur, ut quidam solent etiã in ligno sancto, cum nihil sit ad
eptura melius, sed potius interim amissura) eademque ratione post uiginti
quatuor horas coqui ad tertiæ partis cõsumptionẽ, similiterque seruari: atque
hæc secunda aqua uocabitur. Porro triplex exemplum huiusmodi aquarum
decoquendarum edocebitur, ut iuxta rationem magnitudinis morborum,
atque causæ etiam auxilia possit administrari. Dicebat enim rectè Galenus in
libro Artis medicæ iuxta finem: Paria utribus debent esse præsidia cum mor-
bis, morborumque causis.

Itaque triplex modus erit: exquisitissimus hoc modo hora matutina (sit
gratia exempli, nox horarum nouem æqualium, dies autem quindecim) in
ipso ortu solis ab octo usque ad duodecim iuxta patientis robur unciam de-
cocti primi (nam huius solum est usus pro potu cum cibo seu interdiu)
cum uncia una sacchari, sit autem calidissimum. sic enim sudorem, si omni-
no prolici possit, prouocabit, ebibat. idque decoctum sit ex tribus uncias sco-
bis: inde tegatur substratis sex linteis mundis, cumque sudore maduerit
subtracto proximior linteo ne refrigeretur, rursus sudare permittat, atque
ita altero subtracta donec sudare desierit, singula auferantur: demum inte-
rula commutata uestibus optimè integatur, sed tamè lenibus, & quæ minis-
imè ipsum fatigent, hora decimatertia assumat panem bis coctum sine sa-
le & cum saccharo præparatum, atque uuas passas, tum etiã creticas, sed te-
nuioris

nuioris corticis, nec non in sine artocream ex amygdalis, quam Martium panem uocant: bibat quoque ex decocto ipso calido quantum libet, sed ut dixi immixto saccharo uel puriore melle, quale est quod ex Cephalenia insula, uel ex Hispania aduehitur: post iocis intentus, per duas horas saltem quiescat: unde si dormire libet, superdormiat. quanto enim plus dormierit, tanto melius est: tum quia sudores magis proliciuntur, tum quia uires magis reficiuntur, tum quod decoctum ipsum in intima melius penetrat, tum quia corpus sudore exiccatum magis humectatur. Cauere tamen oportet in omni huius decocti exhibitione, ne Venere utatur (solet autem is potus, seu potius ea uictus ratio Venerem magis excitare) atque ita cauere oportet, ut neque antea per mensem neque in ipsa potus assumptione, neque etiam post per mensem alium Venere utatur. exitiale enim penè est hoc, sicut & uentus & frigus peculiari quidem ratione forsan magis in hoc potu, sed generali haud dubiè, quando quidem corpus ipsum & rarum & exangue & imbecille & supercalesfactum admodum existat. Hora ergo rursus uigesima prima potum eundem quem manè accepit, eadem quantitate eisdemque legibus assumat. Cœna uerò persimilis omnino prandio, idemque potus, singulo uerò die noua aqua paranda est: imò duplex ut dictum est, & quantum superfuerit ex externa semper abijcendum. Porro secundæ aquæ usus est pro clysteribus sale & oleo adiecto, ut dictum est. Et ut si contingat ægrum in ediam ferre non posse, pulli in ea aqua incoquantur, ut alia quæuis quæ usui esse possunt. Sed quæ in usu est ad incoquenda edulia dimidium primæ aquæ denuò cum secunda excoctæ recipere debet, ad eò ut scobi radice cum iam infusa secundo iacuerit prioris aquæ pars dimidia aut tertia eiusdem diei superfundatur, simulque coquantur. Ita ut omnium una constans sit ratio, scilicet ut uel ubi quiescuntur pingues non sint, cuiusmodi sunt ficus, pyra cocta, mel, saccharum pinæ, panis martius, uuæ Corinthiæ & Creticæ: aut si pinguia sint, coctione in ea aqua à naturali statu permutentur, quo fit ut ouis aut lacte uel his quæ eo constant in hoc primo genere uti non liceat, quoniam neutra earum conditionum illis adesse potest. quamnis enim huic aquæ incoquantur, parum aut nihil à propria natura recedunt. eiusmodi ergo est exactissima huius potus tum aliorum similium administratio. In qua tamen licet serenis & non uentosis aut frigidis diebus spaciari, atque absque cura negociari: in lectum pellibus nobilioribus ac leuissimis, ut sine labore egredi liceat. Vnde etiam eques magis quam pedes, imò neutiquam tutum fuerit omnino pedibus iter agere.

Secundus autem usus qui mediocris est, cibos quidem pingues bis in die admittit: sed ut supra dictum est, perpetuò incoctos secundæ aquæ. Cætera uerò quæ obseruanda sunt omnino, ut in exquisitissimo modo retinenda sunt, uelut communia omnibus administrationum modis. Quale etiam est illud, quod in nullo genere exhibitionis decocti aquæ Cynæ æger uti debet excellenti aliquo sapore, scilicet aut acido

aut austerò, uel acri amarouè aut salso, sed omnia quæ illis participant penitus sunt relinquenda. Hoc uerò contingit ob id quòd cum aqua per se, & euacuatio quæ ex aqua prouenit, multum exiccent, maximum ab alijs sicca tibus periculum imminet. Ita quæ coquuntur, absq; sale coqui debent. Iure autem pro potu in utroq; horum modorum uti licet, cum ius ipsum sit medicatum, & maximè cum iam corpus contabuerit. Cœnam quoq; aliquo astringente cibo præcipuè medicato claudemus, uelut cotoneorum, carne ex saccharo, aut cornis aut sorbis uel piris, aut coriandris conditis. Atq; in his omnibus tum alijs decoctis propinandis, non ut in febribus ab initio tenuissimè, cum materia multa preparanda est atq; educenda, successu temporis corpore exinanito & uiribus imbecillioribus, nec natura præparatio ni, nec multo minus coctioni intenta: sed solum nobis temperamento restitueno copiosius atq; plenius reficiendus est æger, ut simul uires, caro ac temperamentum celerius restituantur. Sed neq; à solis cibis uehementis qualitatis abstinere oportet, sed etiam duræ concoctionis uelut amygdalis ac pane iam diu excocto. Verùm & bis coctum recentem assumere decet: qui si tertiam diem non excedat, optimus erit.

In tertio uerò genere administrationis caro & maximè pulli iurulentata & elixata sine auxilio secundæ aquæ admittitur, imò assatæ experientia nō solum ratione omnibus præferendæ: atq; id generale est huic tertio modo uelut & oua, pisces tamen & caseum nemo probat. Sed quod maximè dubitatione dignum est, id est, utrum liceat in prandio atq; cœna uino uti: atq; si licet, an permixto decocto Cynæ. Decoctum Cynæ si tantum serapij loco assumatur, non uideo quid prohibeat, quemadmodum in omnibus alijs decoctis, quin homo possit cum cibo uino uti: uerùm ut nullo periculo res agitur, ita etiam minima utilitate. Sed an uino decoctum immisce ri possit, magna dubitatione dignum est. Auicenna inquit, Et iungere serapium acetosum cum aqua hordei, malum est, quoniam illam corrumpit. Videtur & uinum corrumpere has aquas, uicissimq; ab eis corrumpi, atq; ita periculosam esse hanc permixtionem: nos autem experimento didicimus, nihil egregij aut boni aut mali ex hac permixtione consequi. idq; iure merito. namq; frustra fermentarentur medicamenta, si extemplo ea miscereliceret: sed non iuuant, quoniam alterum alteri impedimento est, omne uerò medicamentum ubi uim ignis ex decoctione in terrea parte conceperit, uinum ipsum corrumpit, ob id aqua simplex decocta non corrumpit: nec quæ cum odoratis, sed quæ sponte acescere solent, minimè ligni, maximè decoctum Cynæ. cum enim in uiginti quatuor horis per se acescat, eum cū uino sumptum ipsum non corrumpet: necq; enim sic profluet per sudorē. Quæcunq; igitur sponte acescere nata sunt, & maximè si breui, ut lactis serum, Cynæ & hordei decoctum, si non assumptione per aluum aut urinas aut sudorem etiam breui expurgentur, corporis temperamentum corrumpunt. Quare neq; in ligni decocto, neq; in thermarum aquis id periculi erit, uerùm tutior est aqua thermarum: ligni enim decoctū æstate tertia die putrescit,

putrescit, aut ad summū quarta. Neque enim in his exacta putredo, quæ iam perferri non possit, expectanda est. Nullum igitur quod breui acefcat medicamentum cum uino assumi debet: nam uini causa retinetur in corpore, ideoque corrumpit atque corrumpitur à uino: utraq; autem uentriculum debilitant, atque iecur, atque in malam traducunt intemperiem. Similiter neque in cibis, si uino uti contingat, aqua permiscenda est: aquæ enim potus omnibus medicamentis ualidis cynæ, sarzæ, pariliæ, ligni sancti decocti, cum thermarum aquis noxius est ualde certo experimento, ne dicam exitio. præter enim quod crassicie sua atque frigiditate illorum opera impedit, corpus ægrotantis medicamento resolutum, atque euacuationibus destruit atque labefactat. Similiter commune est omnium horum trium modorum generi, ut quandoque uelint, quantum uelint ex decocto bibant, modo calidum sit, sudorque pro ratione quantitatis profluere soleat. Neque enim solū hoc non nocet, sed etiam egregie iuuat. medicamento enim habet rationem, tum potus ipse, tum cibus, qui cum eo assumitur. excipio tamen in his eos qui uinum bibunt cum cibo: nam his utique non conuenit, multoque minus quā si uino permixtum decoctum quis bibat. Melius etiam erit, si uel statim à cibo, uel post quinque horas non interim qui eo potu utatur. Atque hæc de generali ratione dicta sint: nam alij de singulis certas quasdam normas tradiderunt, quas nos sic probamus, ut non à generalibus præceptis, neque his quæ declaratione certa inuenta sunt, discedere liceat.

Licet etiam dubitare, an quod pluribus placet, medicamenta alia his decoctis sint immiscenda: multa hincinde adducuntur, quæ omnino non certam ac generalem rationem habent: nam thermarum aquæ, aut Cyna non admittunt. Thermarum aquæ, quoniam naturali calore constant, qui ab aduentu corrumpitur, dumque externam acquirunt, uim propriam amittunt. Cynæ decoctum cum in quodam temperamento exactissimo constet, & ad libellam quocumque addito, uel minimo medicamento à constituta illa & moderata intemperie deijcitur atque euertitur: itaque nihil talibus permiscere oportet. At in decocto Indici ligni, cum per se uehemens sit & potens, nec iuxta exactissimam moderationem sit constitutum, sed uehementiore caliditate quam etiam siccitate agat, multumque habeat pinguis humiditatis, temperari potest, suasque pariter retinere uires. atque ita una hæc ratio generalis constituatur, Quæcumque pinguis ualde sunt, nec circa constitutam moderatam consistunt, à qua tamen operatio illa desideretur, quæque non sola natura constant, ea mixturem admittunt: uelut lignum sanctum, & magis cortex, maxime uero ex uino. Reliqua non admittunt, scilicet quæ natura constant, aut paruo prædita humido pingui, ex moderata quadam temperie opus suum perficiunt: aut si plurimo etiam abundant, opus suum abundantitenui, tamē pingui humido perficiunt, uelut Cyna. Vnde etiam in his obseruare decet, ut dum coquuntur, non respirent aut exhalent: nam optima pars atque tenuissima, quantum licet, conseruari debet. Quod si in duplici uase decoctum id fiat (id tamen expertus non sum) optimè cessu-

rum spero: nam cucurbita clausa (id genus est uasis) melius euadet, atque exactius obfoluetur.

Peculiare autem quoddam inest illi, ut scilicet à septima die aluus ferme ex toto supprimatur. Vnde tum ob id, tum ob morbi naturam in India lue ab ea die solent nō parum dolores augeri, qui ut plurimum ad decimam quartam diem extenduntur sæuissimi: ac alui duricies usq; in finē scilicet xxiiiij diem, qui communis est terminus. quanq̄ ego non improbem iuxta diuersorum laborantium necessitatem uariari hunc terminum, atq; etiam nonnunquā usq; ad xl. extendi, uelut & in thermarum potu, sic & ligni sancti non ultima dies erit xl. imò ne lx (quanq̄ raro ad eam necesse sit peruenire pro ultimo termino constitui debet. Si ergo aluus suppressatur, post tertiam diem clysteri dicto succurrerendum: ante non licet, ne aut uires minuātur, aut sudor diuertatur. Sed si aluus iusto plus fluxerit, carnes assatæ dentur, panis in iure ex Cyna madescat, unguenta ex mirristice nucis oleo, & absinthij adhibeantur. Si non sufficiant, etiam fomenta ex menta.

Ergo ut ad Cynę decoctum redeam, siccitate putredini resistit, temperamento in actiuis qualitatibus ad moderationem omnia membra deducit, succulenta substantia restaurat, uires atq; corpus impingat: detergit uerò parte quadam leuiter acris, qua etiam illius decoctum breui admodum tempore non solum in acidum, sed etiam amarum transit saporem. Vbi uerò tanta uis decoctis inest, certè etiam contritis in substantia sint tam dura, ut superari nequeant, non minor facultas adesse potest, atq; ideo cum eorum substantia auxiliari decebit.

Porro uim medicamenti huius, si ad lignum sanctum conferre libeat, sic expedito. aduehitur ad nos hæc radix post biennium raro usus ante quinquennium uncie tres in xv libras aquæ ligni sancti uncie quindecim, proportio effectus ferme tripla: proportio ergo quindecupla: cui si adiciatur moræ ratio, erit trigintupla. at lignum sanctum inter præcipua medicamenta habetur, & hydrargyrio ferme par. Vnde haud rectè dictum uidetur, uulgare & inefficax fore medicamentum. Sed nondum ratio absoluta horum innotuerat. Neq; tamen hoc dico, quod Cynę

uetustatem aut quinquennium illud probem, sed ut ostendam quanta uis illi sit.

DE CYNÆ RADICE FINIS.

Consilium

CONSILIVM

pro Illustrissimo D. Hieronymo Palaucino Marchione curtis maioris,

qui laborat difficultate spirandi, descriptum per
Hieronimum Cardanum Medicum
lanensem medicum.

CVM in quatuor consilijs agitatis per clarissimos collegas nostros multa ac uaria disertissime adducta essent, uisum est mihi, ne quicquam memoriae uitio dilabatur, ut quae recitata essent in unum colligerem, atque in ordinem redigerem, simul etiam addens quaecumque in rem facere uiderentur. Multiplicem autem ordinem seruare necesse est, primum quidem tractandorum generalem: secundum ut primo ea proponamus, quibus omnes conuenimus: deinde si quid est, quod tamen exiguum est, in quo differamus, subiiciatur. Post haec & in cura tertius ordo seruandus est inter ea quae conueniunt ciborum, potuum, medicamentorum ac talium: atque in eo intermiscetur quartus ordo, qui duo habet capita. unum, scilicet a quo primum incipere debet: alterum, cui magis insistere oporteat. Hinc quintus ordo exoritur, scilicet ut doceamus quae cuique tempori conueniant: utpote initio curationis, processui atque declinationi. Superest & sextus, in quo doceamus quae pluribus morbis conueniunt, nam pluribus morbis eum laborare certum est, non unico tantum omnium consensu: & quae uni tantum adhibita prosint, & quae ualidiora, quaeque imbecilliora. Ultimus ordo erit in auxilijs necessarijs adhibendis, ut sciamus, si haec non profuerint, ad quamnam alia sit transeundum: atque deinceps ex his in alia: ut deinceps sciremus, si priora non proficerent, quae ultimo loco essent adhibenda.

Constat autem, absque his ordinibus uix posse tantam rerum congeriem utiliter tradi. Atque hos ordines difficillimum fuisset in ipsa consultatione proponere, imò etiam uanum: quando quidem adhuc difficilius fuisset propositos memoriae commendare.

Primum igitur suppono dispositiones, quae in illo sunt manifestae: nam ut Philosophus ait, Omnis nostra doctrina a notioribus nobis originem ducere debet. Sunt autem notiora haec, difficultas spirandi, de qua ipse maxime conqueritur, & cuius causa nos omnes aduocauit: deinde de flatu erumpens e uentriculo, atque uitiata concoctio prima, quam

ipse dispositionem manifestè percipit, tametsi ab illa non ad cò se impedi
ri existimet. Est tertia dispositio, inflatio uentris non leuis, similisq̃ hydro
pi, quæ incipit ab ensiformi furcula, & continuè augetur usque ad um
bilicum, perm̃anetq̃ etiam infra illum per dūos digitos: deinde declinat
præceps, non more asciticorum uersus pectinem. Ab hac dispositione
quamuis lædatur non parum, ipse tamen se non lædi putat. Quarta
dispositio, est turbulentia urinæ cum paucitate etiam, neque urina clara
tur, tametsi subsidant multa modò rubra, modò alba, modò ruffa.
atque hæc sunt in quibus omnes conueniunt, quæquæ sensus ipse osten
dit. Adest & quintum, quod præter naturam est, duricies scilicet sple
nis, quàm neque ipse curat, neque medici grauioribus intenti magnifa
ciunt: tametsi & ipsa difficilis sit curationis. Conuenimus etiam in
temperie membrorum principalium, cordis, cerebri & iecoris, quòd
calida sit.

De passiuis autem qualitatibus aliquod discrimen fuit. Erat u
nus qui existimauit, esse siccæ temperiei, sed usu factam esse humidam
ob ocium, quod non uidetur uerum: quia ex permutatione ætatis, ut
habetur sexto de Tuenda sanitate, humida temperies potest fieri sicca, nō
autem sicca fieri humida in principalibus: secus est de habitu totius ter
tio de Causis pulsuum, capite secundo. Sed postquam conuenimus,
quòd nunc etiam ex illius sententia est humida, ideo uelle uerba pro
ducere in hoc, esset potius insectatio, quàm res utilis. Concluditur
ergo, quòd temperatura cordis & iecoris omnium consensu est calida
& humida, loquendo de naturali.

De cerebro autem, cum consentiant quòd sit calida in passiuis,
est aliqua difficultas. Sed postquam etiam conuenimus, quòd præsens
sit sicca, curiosi esset uerba plura de hoc facere, maximè quòd nullus
nostrum ponit cerebrum esse in causa alicuius horum morborum, aut
symptomatum, uel destillationis. Solum apparet paucitas somni tan
ta, ut sit mirum, plerunque enim subsistit intra tertiam horam, nun
quam quartam complet.

Conuenit etiam inter omnes, quòd color faciei sit bonus, & præ
terea habitus totius satis carnosus: & quòd crura iam diu tument cum
pedibus, usque ad genua firmè, tumore molli, sub forma anasarcae
uel cedematis. Conuenimus etiam præterea, quòd ipse passus sit ma
gnos mcerores ac diuturnos: & diu uixerit in ocio, & quòd plurimo
uteretur cibo & potu, cum tamen antea assuetus esset exercitationi.
Rursus quoque, quòd natiuam habeat quandam difficultatem spi
randi, quòdq̃ esset aqualiculus more matris suæ: & quòd iam tredecim
uel quatuordecim annis elapsis magnam effuderit sanguinis quantita
tem ex ore: quòdquæ uerisimile est eum sanguinem profluxisse potius
è capite, quàm è pectore, postquam tam perfectè sanatus est, remansitq̃
omnino

Pro laborate difficultate spirandi. 89

omnino sine tussi. Constat etiam, quod hæc difficultas spirandi incepit circiter uiginti abhinc mensibus augeri uehementer, & quod licet melius se habeat excusso flatu per eructationes, & dum ieiunus est, tamen nunquam adeo liber est, ut possit facile supinus decumbere: uel quod redeat ad priorem statum, in quo erat iam duobus annis elapsis. Omnes etiam fatentur, pulmonem, uentriculum, & splenem, & iecur magis esse imbecillia. Hæc sunt, in quibus conuenimus omnes.

Vt uerò singula diligentius exquiramus, sciendum est, quod omnes respirationis difficultates ad tres differentias reducuntur, aut instrumenti, & sic fit magna & parua: aut motus, & sic uelox & tarda: aut quietis, & sic densa & rara. Manifestum est autem, quod uelox & tarda dupliciter dicuntur, & de inspiratione & de expiratione: sicut & rara & densa de duplici quiete, scilicet ea quæ sequitur inspirationem & expirationem.

Magnitudo quoque & paruitas etiam dupliciter dici possunt, & dupliciter esse: uelut si nimis extendatur, aut nimis maneat extensum membrum respirationis, atque ita de contractione. Fient ergo simplices & duplices & multiplices, maximeque compositæ octo modis: uelut si quis dicat magnam inspirationem, bifariamque & uelocem & raram: expirationem autem magnam, & bifariam densam & tardam, exempli gratia.

Hoc igitur genus respirationis haud magnam est, neque densum, atque magis in inspiratione quam expiratione laborat, uelut elegantè animaduersum est ab uno ex collegis nostris, cum tamen diu non possit subsistere supinus, uidetur quod sit densior quam oporteat. Impedimentum ergo est magis in quiete quam in motu: quamquam & in motu adsit, & in motu magis quam in instrumento. Unde constat, hoc impedimentum contingere ex parua attractione aeris, propter angustiam meatus, quæ multipliciter potest contingere: aut per impedimentum, quod sit in ipso primo instrumento, quod est pulmo: aut per consensum, qui quidem non potest esse nisi in functione ipsius septi transversæ. & hoc duplici modo: aut propter facultatem, in ipso uitiatam, quod non credo, quia nulla est causa præcedens, quæ istud decernat.

Omnes autem concordant, quod ex grauitate iecoris & lienis & flatu. Sed ista non sufficiunt, cum uitium non sit neque in instrumento principali, neque in primo per essentiam: ergo non esset continuus hic morbus.

Cum uerò concludatur, quod sit continuus etiam, quoad magnitudinem excessus, sequitur quod sit per essentiam etiam in altero illorum. Sed non est in principali, ergo in primo instrumento, id

est, pulmone: & hinc uel est mala qualitas, uel compositio. nam de solutione continui non creditur.

Et si est compositio, est in figura, & ea quæ impedit transitum aëris: quare in arteria uenali, quia in aspera arteria faceret tussim: & in uena arteriali, cum sit plena sanguine, non posset esse per essentiam. Neque potest esse materia, quia tam longo tempore uel indurescisset, uel fuisset expulsa: neque potest esse grando, quia grando non generatur, nisi in aspera arteria: non in uena arteriali, cum sit plena sanguine tenui & spiritu. Relinquitur igitur tandem, ut uel sint tubercula iuxta arteriam uenalem, uel crassities in substantia pulmonis, propter quam comprimatur arteria uenalis, uel siccitas in pulmone.

Ex his tribus uersimilius est, quod sit crassities & duricies, quoniam non uidentur præcessisse causæ tuberculorum: neque tantæ siccitatis, quia senes etiam decrepiti, quamuis habeant siccissimum pulmonem, tamen non laborant difficultate spirandi. Est etiam alia ratio, quia uidemus duriciem in splene, & suspicio est etiam de iecore: & certum est, quod iecur generat sanguinem inæqualem, scilicet atrum & serosum, sicut apparet in urina. & ideo concludo, quod causa huius difficultatis spirandi est duricies in pulmone, cuius indicio est etiam, quod ipse non potest decumbere supinus: quia partes pulmonis cum sint graues, non possunt facile leuari in illo situ. & ideo licet hoc signum sit generale in omnibus difficultatibus spirandi, tamen in hac maximè uiget.

Quo ad secundam dispositionem, quæ est flatus, omnes concordant ad esse flatum: & illum esse causam difficultatis spirandi. Sed quidam uolunt esse in uentriculo, & in intestinis tantum: plures concedunt, quod sit inter peritoneum & omentum, & etiam in uentriculo & intestinis: & hæc fuit communis opinio. Ego uerò censebam, etiam esse spiritum inter capsulam cordis, & septum transversum ac pleuram, & quod ille esset causa difficultatis spirandi in ipso pulmone, comprimendo illum.

Quod autem sit iste spiritus inter omentum & peritoneum, potest declarari ex his quæ dicemus in tertio symptomate. Sed quod non sit causa difficultatis spirandi, neque hic neque ille qui est in uentriculo, apparet luce clarius. nam multi laborantes dolore uentriculi ex flatu, & etiam alij ex tympanite perfecta, non tamen laborant difficultate spirandi, de qua curandum sit: ergo multo minus hic qui neque laborat tympanite exacta, neque tanto flatu, ut uentriculus doleat. Et quia dicunt, quod ab eructatione iuuatur: ideo accipiunt concausam pro causa.

Nam flatus ille est causa augmenti difficultatis spirandi, non attenuantem

Pro laborate difficultate spirandi 91

tem causa difficultatis spirandi. Et est, ac si quis diceret, quod phlegmon in digito est causa pulsationis, cum sit arteria, & phlegmon sit solum causa sensus pulsationis.

Quo ad tertium, dico quod est tympaniticus, non tamen confirmatus. & hoc declaro, quia est tumor uentris: ergo uel ab aqua, uel à flatu, uel à pinguedine. sed cum crescat ac decreseat celeriter, necessario est à flatu. Quod autem iste flatu sit inter omentum & peritoneum, apparet, quia si esset conclusus in intestinis aut uentriculo, faceret dolorem: etsi non esset conclusus, faceret murmur. Sed neutrum facit, igitur continetur inter omentum & peritoneum.

Quidam opposuerunt dictum Auicennæ, quum dixit: Et quum uenter percutitur manu, auditur ex eo sonitus utris inflati, non autem aqua pleni. Dico quod distinguit inter genera hydropis, non autem ponit tanquam signum proprium: imò dicit in eodem capite, loquens de ea: Sed quandoque est tensio. ergo non uult quod ad sit semper. Et Aetius libro decimo, capite uicesimo: In principio inflatio sola esse uidetur, postea tamen flatu inspissatur. ideo cum non fuerit tensio, nec erit sonus, ut isti credunt.

Adducuntur tria alia in oppositum, scilicet bonitas coloris, carentia sitis, & diurnitas morbi, cum etiam sensu percipiatur cute correpta crassities illius, & pinguedo. Responsum fuit per unum ex collegis optimè, quod mirum uidetur, quod inter curas & summos moerores ex macilento, ut fatentur, factus sit adeò obcesus. Et quod tumor crurum cum sit morbosus manifestè, non declarat bonum habitum in uentre. Ad reliqua diximus omnes, quod sunt signa intercutis confirmatae.

Quantum ad quartum, & est urinæ turbulentia supra dicta, de qua omnes uno ore censent, quod sit ex imbecillitate iecoris, & illam significet. Ego fateor, quod adsit imbecillitas iecoris omnino, & reliqua, scilicet uitium in compositione, obstructio & duricies: non tamen concedam unquam, quod ista turbulentia proueniat ex imbecillitate. Tum primò, quod imbecillitas iecoris facit urinas aquosas, & non turbulenta: tum etiam, qui uidemus multos cum summa imbecillitate iecoris, & cum hydrope confirmata, qui tamen non habent urinam turbulentam.

Alij dixerunt, quod sit turbulenta propter excrementa undequaque, & ex toto corpore aduenientia: sed & hoc suspectum est, quoniam illa excrementa separarètur & residerent in fundo tota, quod falsum est. Quidam dixerunt, quod est ulcus & sanies, è iecore profluens, sed & hoc dubium est, cum non appareant signa reliqua ulcerum, & maxime dolor.

Dico autem compendiose, quod turbulencia urinæ fit propter

materiam, quæ est pinguedo, sicut aliàs declarauì: & quia illa pinguedo non potest separari uel propter imbecillitatem caloris, ut in hyeme: quæ tamen non adest, ut dixi, uel propter uehementem permixtionem, sicut uidemus in decoctis, quæ fiunt turbulenta. sed si parum sint cocta, citò clarescunt: sin autem diu, tardè: etsi adhuc diutius, nunquam. Dico ergo, quòd hæc urina turbulenta significat multum liscuam, diu concoctum cum ipsa urina propter impedimentum obstructionum, & imbecillitatem caloris naturalis cum magnitudine præter naturalis caloris: & propter hoc sequitur, quòd splen sit durum, quia si urina non potest separari, quæ est res aquea, multo minus fiet separatio in sanguine. Ex quo sequitur, quòd ipse sit paratus ad scirrhus, & in pulmone, & in iecore, & in omnibus membris, & causa difficultatis spirandi inde proueniãt & notæ sint. Hinc etiam coniectari licet, unam denam proueniãt tumor in ille in cruribus, qui quidem est ex genere anasarçæ. dicebat enim Hippocrates in primo Prognosticorum: Quibuscunque ab epate aquæ inter cutem oriuntur, his tusses tussiendique promptitudo accedit, & nihil memorabile expuunt, & pedes tument, & uenter non egerit, nisi dura & coactus: & circa aluum fiunt tumores, alii qui in dextra, alii qui in sinistra parte tum consistentes tum confidentes. Manifestum est igitur, pedum tumorem tum etiam crurum, esse ex genere anasarçæ, & non ueri ædematis. Sed quia curatio illius pendet ex curatione tympanitidis, ideo non longius proferam sermonem.

Utum uerò dicatur asciticus? dico quòd sub uno sensu nõ dicitur uerè asciticus, id est, quòd plurima aqua collecta sit in uentre. duobus autem alijs modis asciticus dici potest, scilicet quòd aquæ pars est in uentre: alio modo etiam dicitur asciticus in sensu aquæ intercutis, quia aqua continetur inter cutim & peritoneum. principalior tamen morbus est tympanites.

His diligenter consideratis, deuenio ad prognosticum: & dico quòd hic morbus non potest breui sanari, quoniam est compositus ex pluribus. Secundò, quia sunt morbi longi in ætate senili. Tertio, quia est quasi connatus illi. Adde quartam, quòd ipse patiens non conatur morbum propellere exercitationibus alijsq; rationibus, quibus tales morbi diminuuntur.

Nam quod ad primum attinet, multi atque uarij difficilius propelluntur quàm simplices: atque etiam eo magis, quòd contrarij sint temperaturæ, iuxta illud Hippocratis: In morbis minus periclitantur ægrotantes, quorum naturæ aut consuetudini, & cætera. Quod ad secundum spectat, dicebat Hippocrates: Morbi longi in senibus plerunque illos comitantur ad mortem. Quod ad tertium attinet, manifestum est quòd rarò hi qui sunt læsi, magno affectu in mēbro principali,

Pro laborāte difficultate spirādi 93

principali uel necessariò potest diu uiuere, & à difficillimis morbis euadere. Maius autem periculum imminet ex suppressione urinæ: nam statim ut ad illam perueniret, uenter intumesceret, spiritusq; deficeret, atque ita breui periret.

Est autem paratus ad hanc suppressionem multis de causis: prima, quoniam urina est crassa & turbulenta, quæ facillè intercipi potest. Secunda, quia adsunt obstructiones magnæ, & duricies in uisceribus, quæque calorem naturalem obtundendo tum comprimendo mole sua urinam facillè supprimere possunt. Tertia est flatus, qui similiter & comprimendo & refrigerando impedimentum urinæ afferre potest. Omne enim elementum, ut aliàs dixi, frigidum est, quamuis id Aristoteles & Galenus negent. Quod si demonstrationibus à nobis allatis quisquam pertinacius reptugnet, discat saltem experimento ita esse: atque hoc periculum ex ordine morbi atque naturæ, etiam si omnia ritè peragantur, contingere.

Secundum periculum est, defluxio materiæ à capite, ex qua posset facillè suffocari. Sed ad hoc ut minus procliuis, eo magis tamen in illud facilis lapsus, & nulla redemptio. Propterea caueat pro hoc Veneris usum immodicum, coniunctum cum nimio potu, aut iter in Sole ardenti, ex quo possent colliquari contenta in cerebro uolenter, atque ita suffocari. Tertium periculum est, ne incidat in febrem aliquam malignam ex magnis curis, ad quas procliuis est, ex metu uitæ filiarum. Ab omnibus tamen his spero tutus erit diligenti obseruatione.

Dico secundò, quòd cura ista perficietur satis bene, propter quatuor gradus, qui sunt in ea, cum quibus tanquam per scalam ascendendo perueniet ad speratam sanitatem. Ex quo manifestum est, quòd oportet ipsum diligenter, quæcunque pertinent ad sex res non naturales, obseruare: quia illæ sunt magis necessariae. Tertio dico, quòd hæc cura necessariò erit prolixa, & hoc propter quatuor causas. prima est, morborum magnitudo & prolixitas: secunda, est multitudo eorum: tertia, est nobilitas subiecti, quæ facit ut debeamus abstinerere ab omnibus medicamentis ualidis atque potentibus, iuxta illud quod dicebat Galenus in libro de prædictione ad Posthumum: In principibus non debemus uti medicamentis potentibus, neque ullo modo suspectis. Quarta causa, est ascensus per gradus. de quo dicam suo loco. Posset & addi quinta, scilicet quòd ipse non obseruabit cuncta, quæ ei præcipientur, ita ad unguem, ut deberet. Ex quibus concludo, quòd ista cura non perficietur hoc anno, sed in duobus annis tantum, aut etiam tribus.

Nam & si curaret magna ex parte: ita quòd in æstate uideretur sibi sanus, & eò magis etiam in autumnò, & maxime in fine:

in fine : tamen hyeme reuertet morbus, licet non adeò sæuus, sicut fuerat antea. nihilominus maxima cura erit circa præseruationem, ne labatur in deterius, non ut possit perfici sanatio.

Secunda pars prædictionis est, quòd diuersis temporibus ualde diuersam subibit conditionem, primum ex ratione partium anni : nam uere mediocriter se habebit, deinde melius iuxta finē ueris & per totam æstatem & dimidiū autumni post deterius & maximè ui profunda hyeme & *φύλλα*. Item in temporibus pluuiosis ac uentosis, maximè borealibus : deinde austrinis deterius quàm sereno cœlo : aut Euris uel Zephyris spirantibus.

Et deterius etiam nocte quàm die, & in die: uesperis, quàm mane : & post cibum, quàm ante cibum peius semper. Et hoc generaliter, quia aliquando regulæ hæc fallunt. Et hæc non solum conferunt ad prædictionem, sed etiam ad curationem, quia periculosioribus temporibus oportebit cautius agere, & diligentius præcauere : sicut etiam in accessionibus, ac reliquis.

Ad prognosticum etiam pertinet scire, quoniam quantum flatus discutietur, tantum etiam decedet ex difficultate spirandi : & quòd tumor ille uentris modò descendet in scrotum, modò etiam usque ad pedes & crura, & quòd propulsata materia tumorem ingentem in illis excitare possit. Quod si contingeret, periculosum esset : secus de tumore scroti. Est igitur periculum de incremento ipsius anasarcae. Illud etiam est consideratione dignum, quòd genera hæc hydropum inuicem commutantur & augentur : & una aliam fouet, & similiter, propter dictum Auicennæ. Et quandoque materia, quæ est in pulmone, transmutatur ad iecur, & facit hydropem. Hæc igitur omnia diligenter sunt animaduertenda : & quòd cum corpus impurum sit, erit etiam paratum herysipetalibus & per phagedenis & ulceribus malis, & scabies. Nam scabies & psora fiunt ex humore seroso corrupto. Et si contingerent ulcera in cruribus, facile euaderent in prauitatem magnam, & difficilimè sanarentur.

His expeditis deuenio ad curam, quæ iuxta scopos triplex esse debet : præseruatiua, sanatiua, & symptomatis curatiua. Hic enim morbus exoptulat hanc tertiam partem, sicut etiam docuit Auicenna decima tertij : & unum quodque horum perficitur tribus auxilijs, uicis ratione, medicamento, & manuum operatione. Rursus in his scopos scire oportet, cuius nam ordinis sint primi, secundi, tertij, quarti, ac sic deinceps.

Primus ergo scopus est, dilatare uias anhelitus, & siccare atque extenuare uentrem. Atque hic est primus scopus in intentione. Secundus scopus est, ut materia impediens, quæ coniuncta est, & dicitur flatus, & crassior humor, tum caro in pulmone discutiantur.

Pro laborate difficultate spiradi. 95

tur. Vt uerò hoc fiat, tertius scopus insurgit auferendæ malæ intemperie ei, iecoris, pulmonis, uentriculi & lienis. Ex quo habetur quartus scopus, ut auferantur duricies, quæ sunt in liene & iecore, atque obstructions. Quintus scopus, ut materiæ antecedentes euacuentur, & ut non amplius generentur: sed ut euacuentur, insurgit. Sextus scopus, ut præparentur. Præparatio in quatuor consistit: ut crassa attenuentur, lenta diuidantur, aperiuntur obstructions, & ut aluus facillè fluat. Intentio uerò prohibendi generationem materiæ antecedentis, est duplex, scilicet ut dentur cibi excrementis carentes, & ut bene concoquantur. Ab ista igitur sexta intentione curatiua operando inchoare oportet, ut perueniamus ad primam. Et hoc seruat tribus illis conditionibus, quas Galenus in Arte curatiua refert: ut citissimè scilicet salutem, quam fieri potest, adipiscatur, ut perfectissimè, & ut absque periculo ullo, uel noxa.

Et quia, ut dicebat Galenus libro de Attenuante uictu morbi diuturni, plus ratione uictus, quàm à medicamentis iuuantur. Est autem animaduertendum, ut consuetudines malæ sensim immutentur, aliter nimis læderetur. Vt ergo ab animi affectibus incipiamus: nam constat animi affectus non minus mutare corpus nostrum, quàm labores atque reliqua. Igitur lætitia & spes, salutis optima sunt: uitare autem tristitiam, iramque oportet. At id magis à cibo, & hora somni, in qua omnes cogitationes, etiam si tristes non sint, multum lædunt.

Quod ad somnum attinet, cum teste Hippocrate, somnus cõditiones iuuat: manifestum est, quòd quanto plus indulserit somno, tanto illi melius erit. Et quòd debet esse iuxta Hippocratem in loco obscuro, in conclau frigidiore, bene conlecto corpore pannis, in cubiculo respiciente orientem sicco, inter duo solaria: in hyeme ignis alatur, in uere & autumno sol ingrediens locum illustret, in æstate sit perflatus à uentis: & si non potest dormire, decumbat saltem semper in lecto, usque ad decimam horam ab initio decubitus. De situ nihil dicam, quia oportet ut decumbat ut potest: etsi nimia prematur uigilia, inungantur pulsus ex oleo nenupharino: si non sufficit, unguento populeon. Ungatur etiam regio cordis: tutiores etiam in hoc sunt pillulæ nostræ.

Recipe styracis calamitæ optimæ olentis ʒi. fiant pillulæ quatuor cum uino mombasio uel uinaciola dulci: & de his capiat unam singulo uespere post cenam per unam horam. Aliud nostrum expertum, & est ultimum, exhilarans animam, & est absq; custodia.

Recipe sacchari nenuphari seu ex nymphææ floribus ʒij. syrupi de pomis ʒs. moschi electi grana v. Misce bene. capiat post cenam. Possunt etiam fieri stillicidia & odores, somnum concilians, & otalgia, & errhina. Sed hæc minus probantur. Animaduertere etiam decet, quod iuxta somni longitudinem oportet me-

tiri etiam ciborum quantitatem, ut si paucus sit somnus, modico etiã utatur cibo: si autem longus, uberiore & magis nutriente, uelut carnibus & ouis. Super omnia autem caueat ne tempore somni de tristibus cogitet. Sed solum iucunda sibi proponat: uiridaria, prata, uenationes. Motus etiam mensurare decet iuxta somni prolixitatem: nam ubi bene dormierit, optimè se exerceat: ubi malè, penitus non se exerceat, sed solis frictionibus & equitatione sit contentus: & dormiat capite elato, & pectore, uentre autem imo depresso, & cruribus.

Cum uerò in motuum mentionē incidimus, par est ut de illis nunc agamus. Motuum igitur ratio à quantitate, qualitate ac tempore sumenda est. Quod ad tempus attinet, dicebat Galenus in libro primo de Cibis boni & mali succi: Exercitatio ut ante cibū optima est, ita à cibo pessima: & ideo cauendum est diligentissimè, ut à cibo assumpto omnino quiescat: quòd si deliquerit in hoc, maximo incòmodo afficietur. oportet autē quiescere à cibo septem horis. Animaduertat etiam, quòd licet ex exercitatione uideatur cibus è uentriculo descendere, ipseq; leuius se habere, atq; facilius spirare: nō tamen in hoc commodo confidat, quia successu temporis res in deterius labetur, sentietq; detrimenta falsè speratę utilitatis: pœnerebitq; ac conqueretur se deceptum. Ex hoc etiã patet ratio cuiusdam pro blematis, scilicet cur uideatur cibus concoquere melius de die quàm in nocte, cum hucusq; nox fuerit die longior, & somnus soleat coctiones adiuuare, & etiam tenebrę. Ratio est, quia in die propter situm cibus descendit è uentriculo: in nocte uerò cum decumbat, non potest descendere: ex quo colligo aliud multum necessarium ad curā & prognosticum, scilicet quòd nunquam bene concoquit. Non de die, quia prius descendit cibus antequam sit concoctus: non de nocte, quia illum percipit in uentriculo mane, atque ita nunquam. Ex quibus sequitur aliud, scilicet quòd moribus hic in deterius labitur in dies, licet uideatur melius se habere. Patet, quia concoctio prima est uitata, & ideo secunda & tertia: ergo corpus quotidie magis grauatur cruditatibus: ergo labitur in deterius, nisi quantum ex euacuationibus adiuuatur. sed illę debilitant uires: ergo unica spes in uirtute uitali. Quę quomodo labentibus alijs eas possit restituere, non est præsentis negotij ut ostendam, satis constat id fieri posse. Ex hoc sequitur unum aliud, ualde necessarium scitu, & est quòd tunc melius se habebit, quando uesperis sentiet se non concoxisse, & similiter mane: quia tunc uirtus retentrix incipiet confirmari. Postmodum melius se habebit, cum mane sentiet se concoxisse, uesperis autem non. Rursus optimè, cum mane & uesperis sentiet se bene concoxisse. Scio quædam hic posse uellicari propter imperitiã quorundam: sed qui rectè quæ scripsimus percipiet, de hoc ordine in melius procedendi non dubitabit. Ex hoc etiã aliud ualde utile sequitur, quo ad curam attinet: de quo inferius dicã. Quod ad qualitatem exercitationis attinet, dico quòd deambulatio non est exercitium in uia Galeni, tamen est res omnibus utilis: ipsi uerò nō solum

Pro laborate difficultate spirandi. 97

lum utilis, sed etiam necessaria, & ex hoc genere est frictio. Cum ergo ex-
pergiscitur, decet surgere & deambulare parum ex quo alius mouebitur:
deinde reuerti in lectum, & fricari atq; inungi, & postmodum indui. Ex
quo ordine duplex commodum consequetur: unum certum, & erit quod
frictio fiet post exonerationem alui, quod est iustum & utile: secundum e-
rit minus certum, sed si sequatur, erit utilissimum, scilicet si denuò, postq;
surrexerit, alius soluatur. Secundum genus exercitationis est equitatio,
quæ debet exerceri, postquam inambulauerit, quantum satis est in mane.
Vesperis quoq; uitado semper utrunq; crepusculum, ut inferius dicemus.
Quantitas uero exercitij, ut ab Hippocrate decernitur, generaliter in uno
quoq; auxilio est conueniens tolerantia. Alia genera exercitiorum ab his
tribus neq; laudo, neq; ipse ferre poterit. Laudari solet ascensus per accliuia;
sed ipse neq; hoc feret.

Illud non omittendum est omnino, pertinetq; ad motus & quietis
rationem, quod non decumbat pronus, ut solet, sed sedeat. Cum enim se-
dendo, non solum stando urgeatur difficultate spirandi, pronus perpe-
tuò manet, tabulæ aut cathedræ incumbens: quo situ nihil est deterius di-
moto uentriculo è sua sede, ita ut non quiescat super intestina, sed suspen-
sus maneat. hoc autem cum pessimum semper sit, deterius tamen etiã à ci-
bo: tunc enim soluitur ipsa uentriculi substantia, & fit laxitas texturæ in
uentriculo, quæ parit summã imbecillitatem, & cui non est remedium, iux-
ta sententiam Principis.

Crepusculi memoria me ad tractandum de aëre inuitauit. Vitare er-
go debet aërem nocturnum, tanquam pestem, & ambo crepuscula: item
pluuias omnes, solem & aërem nubilosum, & uentos ualidos. Poterit ta-
men aura flante leni se exercere, ac serenis temporibus: ubi uero prædicta
obstant, in conclauibus longis se exerceat, tutus à uento & frigore. Et ubi
periculum sit in utroq;, maius est in frigore quàm in calore: & si lædatur à
calore, ubi calor cessauerit, cessabit & noxa, non sic in frigore: quia ut rectè
dicebat Auicenna, frigus est inimicissimum pulmoni. Cubiculum etiam
debet esse purum, mundum, expositum orienti, & debet uerri quotidie:
& quia quæsitum est, an aër natiuus sit illi salutaris, respondeo quod sic
cæteris paribus.

Sed si sit aër in colle saluberrimus, minimè humidus: & ubi homi-
nes diutius uiuant, & nascantur conifere arbores, & mulieres sint absq; gu-
læ tumore, & pueri floridi coloris, & uictimæ candido adipe & rubicun-
da carnæ & pulmone, & absq; lapillis. hic aër multum ei prodesset: nam
in difficultatibus spirandi & cæteris morbis pulmonis nihil plus facit q;
aëris qualitas, seu bona seu mala ad iuuandum nocendumue. Hoc aut u-
num scire expedit, quod oportet diligentissimè caueat frigus post calorē.
est enim mortale. Item solem super caput: nam ut aër frigidus est inimicis-
simus pulmoni, ita sol capiti.

Quantum ad quintam intentionem, quæ est euacuatio & repletio,
I dictum

93. Hieron. Cardani consilium

dicitur est, quod oportet habere beneficium uentris: quod si non habetur, fiât clysteria. & clysteria quidē mollia non operantur, & nimis acria exiccant corpus: & ideo impediunt in posterum beneficium uentris. Oportet etiā ut resoluant flatum: resoluentia flatum sunt sicca, & sicca astringunt aluum. Præterea clysteria repellunt flatum supra, & maximè si sunt flatuosa, ergo usus eorum non est multum ad propositum, nisi sint ualde necessaria aut ualde uulgia, aut ualde bene præparata. Describam autem duas formas eorum, & similiter duo genera suppositoriorum. Prima descriptio.

Recipe chamemeli m̄ ij , fufuris m̄ i , seminū cari & libistici añ zi , aq̄ ß ij . coquantur ad consumptionē duarum tertiarū: inde colent, & in colatura addantur salis cōmunis ßi , salis nitri zs , olei anethini ßij , hieræ piæ de sexdecim zs . misce: fiat clyster. Aliud. R. olei uiolati ßij , saponis ternerii zs , oximelis simplicis ßij , cassiæ fistulæ zvi , urinæ infantis quantum sufficit. misce. fiat clyster. Suppositoria hoc modo.

Recipe cumini & ruthæ añ zi , mellis uiolati cocti & despumati ßij , salis nitri zs . fiant suppositoria. Aliud.

Recipe radices iridis, & coquantur in oleo uiolaceo: & post modum siccantur parum, & fiant suppositoria. Per os quoque difficile est purgare, quoniam quæ purgant, uentriculo plerumque nocent. Medicamentum tamen optimum est.

Recipe terebenthinæ orientalis lotæ cum uino albo septies ßij , uisni è passa uua, seu potius succi zi . misce. capiat per tres horas ante cibum. Aliud.

Recipe aloes ßij . lauetur ter in uino passulato, inde capiat zs , pro uice antecibum. Non solum autem sufficit uentrē soluere, sed etiam urinas mouere necessarium est. eiusmodi autem sunt quæ è foeniculo sunt, aut similibus, & bene olent, ut crithmon & sandix: sed crithmon est satis cognitum, sandix non ita. Crithmon autem prolicit urinam. harum quoque cum oleo optimum est in omnibus cibis aluum subducens, appetitum excitans, & uentriculum confirmans. A coitu abstinere debet, quantum fieri potest. Oportet etiam ut antequam comedat, excernat flatum, mandendo thus clarum, aut Zaduram, aut antheram, aut anisum, uel libisticum, & eructando: sicut singulo mane excernat feces & urinam & flatum.

Cibus uerò & potus duo sunt: trifariā aut distinguuntur singuli, simplices & medicinales, & medicinæ cibis similes. Quæ ut minus nutriunt, ita sunt utiliores. Huiusmodi gratia exempli est cretanus marinus ad discutendos flatus, & proliciendam urinam, & excitandum appetitum cibi. Consideranda autem sunt sex in cibis, qualitas, quantitas, numerus, tempus, ordo & præparatio. Cibi maximè uentriculo conferentes, sunt cerefolium, quod simile est cicutæ: sed bene olet, sandix, absinthium & menta rubra angusto folio. Sed absinthium propter amaritudinem uix potest edi. Propterea tritum & decoctum cum passulis & uitellis ouorum edi debet. Generaliter autem omnia quæ sunt boni odoris & saporis, sunt
amica

Pro laborate difficultate spiradi. 99

amica uentriculo. Et maxime si sint astringentia, uelut est macer, quod uocant macim uulgares: & astringentia maxime conueniunt in fine cibi, sicut & calefacientia ante cibum. Vt ergo de singulis dicamus, sciendum est, quod sex sunt differentia ciborum. prima est, ut sint boni alimenti, aut mali. circa hoc dicebat Galenus tertio de Alimentis: Cibi mali succi sunt, qui nutrimentum dant nimis tenue, aut nimis crassum. Verum sic intelligendus est ut non sufficiat quod sit nimis crassum aut tenue: sed oportet ut sit, quia non sit concoctum a Sole, & ideo multa sunt crassi alimenti admodum: tamen sunt boni alimenti, quoniam concocta, uelut caro porcina. Quia tamen concordamus in re, dico quod propter hoc excludunt omnia olera & omnes radices: quia olera omnia generant alimentum serosum, & omnes radices alimentum crassum, ergo nullum olus nullaque radix conuenit. Et si quis dicat, quod nuper laudauimus cerefolium & mentam & sandicem, dico quod hoc fuit ratione medicinae. Ex quo colligitur, quod talibus non licet uti, nisi in modica quantitate: quia non iuuant ut nutrimentum, imo nocent, quia mali sunt alimenti. Omnia ergo olera & radices sunt mali alimenti: & est regula, quae non patitur ullam exceptionem: quia serosum aut crassum & crudum praebent alimentum, ergo omnia talia sunt uitanda sub forma alimenti. Secunda differentia est, ut non facile putrescant: per hanc excluduntur omnes fructus horarii, item lac. Excluduntur etiam ista alijs de causis. Lac quidem, quia flatuosum. iuxta illud Hippocratis: Lac dare caput dolentibus, & his quibus ilia murmurant, malum: horarii autem fructus, quia serosum praebent alimentum. Tertia differentia est, ut plurimum exhibeant alimentum. Istud enim non est necessarium in omnibus hominibus, sicut priores duae conditiones.

Sed in hoc egro est maxime necessarium, quod sic declaratur. In hoc egro est maxima imbecillitas uentriculi, ergo minimus cibus dandus est: sed minimus cibus & parum nutrimentum non potest alere corpus, imo nec mediocriter nutriens, ergo necessarius est cibus maximi alimenti, ut quod detrahatur ex quantitate suppleat qualitas. Ex quo sequitur, quod omnes fructus etiam non horarii sunt uitandi, quia omnes parum nutriunt. Sequitur etiam quod ptisana hordeacea, quae mediocriter alit secundum Galenum, & cibus ex amygdalis, qui parum nutrit, in hoc casu non conueniunt: id est, in magna quantitate, neque frequenter. nam ad recreationem uentriculi, uel quia sunt cibi medicinales, exhiberi possunt. Ista tria possunt admitti. passulae, pistacia & cibus ex amygdalis. Quarta differentia est, quod sint facili coctionis: patet, quia hic uentriculus est imbecillissimè, ergo indiget nutrimentis facillimae coctionis. Ergo per hoc excluduntur omnia legumina. Nam omnia legumina non solum sunt difficilis coctionis, sed difficillime. Pro dignoscendo autem cibos, qui sunt facili aut difficilis coctionis, solent dari plures regulae. Sed praecipua est illa Orisbasi, & est, ut ponantur in aqua: quae celerrime dissoluntur aut molliuntur, facili sunt coctionis, ut panis: quae tardae, difficilis ut caseus: quae non

100 Hieron. Cardani consilium

quā, difficillimā, ut legumina. Radices ergo rursus sunt explodēde. Quinta differētia est, ut sint paucorū excrementorum. Hæc uidet̄ coincidere cū cibis multi alimēti, sed nō est ita. nā ptisana multū nutrit, & nō est excrementicia ppter raritatē: sicut per cōtrarium caro iuueci multū nutrit, & tñ est excrementicia ppter densitatē. Hac igit̄ ratione quidquid est rarum, & multum nutrit, caret excrementis, ut lutea ouorū: & quidquid est dēsum, & parum nutrit, est excrementicium, uelut radices & tubera & ostrea. Sexta differētia est alimēti, q̄ super excedentem habet qualitātē, uelut nimis crassi uel lenti, uel frigidi, per q̄ excludunt̄ caseus & omnes pisces. Nam licet pisces petrosi, quorū etiā copia apud nos nō est (cum omnes sint marini) in prōptu essent, nō cōuenirēt, quia sunt nimis frigidi alimēti: posset tñ aliquis uti ea ratione, qua dictū est superius. Ex hoc sequit̄ quod omnes pisces parui uitādi sunt, quia parum nutriunt ex superius dictis: & magni similiter, quia crassum & lentū exhibēt alimētum: mediocres ergo & masculi & saxatiles possēt aliquādo admitti pparati, ut dicemus suo loco. Excluisis igit̄ radicibus omnib. olerib. ppter pauca cōdimenti gratia & medicing, quæ sunt crithmō, mēta, sandix, cerefolium, absinthiū & petrosilium: cichorea quoq; q̄ uētriculo & iecori cōueniat. Itē relectis omnib. fructib. ppter q̄ passis uuis, pistacijs & pulmētarijs: ex amygdalis excluso quoq; caseo & lacte & piscibus omnib. ppter saxatiles, quorū usus rarus esse debet: ostreis quoq; & his quæ crusta integunt̄: tum ranis, cochleis. relinquit̄ angustarū, quæ cōueniunt, descriptio. Palā autē est, qd̄ cibi omnes ueri uno sunt sapore p̄diti, scilicet pingui, aut leuiter dulci. ex quo sequit̄, qd̄ mel & saccharū cibi causa uō cōueniāt: quoniā necq; sunt pinguis saporis, necq; etiā parū dulcis: quare parū nutriunt secundū Galenū. Reliquū est igit̄, ut cibi puri sint, carnes & uitelli ouorū & panis: & quia, ut dictū est, oportet ut cibi oēs habeāt uim medicamēti, ideo incipiēdo à pane, dico qd̄ panis, ut ad p̄parationē deueniā, ita faciēdus est. Accipe farine tritici partes duas farine zæ seu speltæ partes tres: cribrato, pinsito cū aqua decoctionis cubearū, & maceris, admixto modico uini albi, inde adde grana sceniculi, & cōfice panē bene fermētātū & spōgiosū, & bene coctū. Ex carnib. optimæ sunt auiū exercitatarū: & ideo nulla est melior carne perdicis, quia phasianus parū se exercet. Reliquæ uerò aues aut sunt aquaticæ, aut paruæ, quæ parū afferunt nutrimentū. pulli tñ cortis sunt post perdices & phasianos, & ex pullis meliores partes sunt alg sine cute: scilicet pulpa. nec ultra has tres aues sunt aues bonæ, exceptis columbis: sed tamē omnes nō aquaticæ possunt comedi, & maximē iuuenes & pingues. Columbi ē turrib. sunt optimi, quādo nondum possunt uolare. sed est genus palumborū, quo nihil melius uocāt Arabes Alaiugi: & generaliter sunt optimi, qui sunt admodū iuuenes. Ex carnib. autē pedestriū melior est hœdina & suilla: & arietis qui excesserit unū annū. Verūm circa suillā ista tria obseruanda sunt, primū, qd̄ sit masculi suis: secundum, qd̄ nō excesserit annū, uel parū: aliter em̄ sit ualde dura eius caro. Tertiū, qd̄ sit educatus in nemorib. & agris, ubi se exercuerit, debet autē eligi caro cluniū absq; cute & pinguedine. Post
has

Pro laborate difficultate spiradi. 101

has carnes est caro uítuli lacteítis: caro quoq; ericiú utilis est, & maxímè magni. Dicebat Diosc. Eriçij caro cõfert renibus & cachetiç & hydropicis & elephãticis. Caro quoq; apri iuuenis cõfert & utilis est, ut suilla caro: cuniusculi (de lúbis loquor) etiã edi potest. Reliquæ nõ sunt utiles. Solũ restat dicere de gallinagine, quæ licet uescaít pisciculis, quia tñ uescit etiã uermib. & habet rostrũ subtile, ideo cũ sit etiã suauis gustu, edi potest. Caro pauonis est nimis dura. Caro galli pauí multũ nutrit, & suauis est: tanto melior carne pauonis, quãto deterior carne pulli. Ideo comedi potest, si sit iuuencaulus. Preterea ius testudinis & cochlearũ etiã multũ cõuenit, sed lögè magis testudinis: caro aut est nimis dura, p̄cipuè cochlearũ. Carnè accipitris multiti laudãt, ego tñ non sum expertus. Caro bubonis auis est optima p̄ difficultate spiradi, scilicet alæ: & similiter pulmones uulpiũ recetes, si ipse sustineat edere nec abomineĩ. nã hec duo multũ poterunt illi cõferre in longo usu, & sanare ipsũ. Cibi quoq; omnes, q; ex farina cõstant, pessimi sunt, ut itria & similia. Farcina quoq; & carnes salitg, istia lucanicæ, botelli, nihil horũ ei cõuenit. Ex olerib. preter cretanũ marinũ & mentã & reliquas dicetas, cõueniunt & cardui: nã cõfirmãt uētriculũ & urinã ciũt, & appetentiã excitãt, & humores dissecãt. Ab asparagis tñ cauere oportet. Apium & petrosilũ & herbã, q̄ uocãt Alexãdrinã, quæ est species apij, p̄bo. Ex fructib. uuq; passg possunt edi, quia multiplicè habēt utilitatē. cõferunt. n. uentriculo, pulmonĩ, iecõri: & in his eligẽde sunt pingues, recetes, dulces & tenui cortice, & munda, & si quis utat succo earũ absq; cortice, melius erit. Pistaciorũ uerò usus nõ debet esse simplex, sed olei tantũ. Vel hoc modo: Contundant pistacia optimè, inde cũ duplo sacchari, uel etiã cũ tãtundẽ solũ, & portione maceris fiãt offæ, & coquant in furno leuis caliditatis: & unã ex his poterit comedere in fine prandij, & hoc erit ei utile: uesperĩ aut poterit uti oleo amygdalarũ receti. Huius aut causã superius docuimus, quando diximus q; in die nimis celeriter cibus à uētriculo descēdit, & in nocte nimis tardè, & cur. A ceteris olerib. & fructib. præterq; malis granatis dulcibus tẽpore magne sitis & ab om̄ib. radicib. caueat: licebit tñ quãdoq; edere quatuor aut sex cappares sale cõditos. Cõfirmãt em̄ uētriculũ, & Orius refert, mouet aluũ, aut urinas detergunt, dissecãt, aperiunt obstructions: appetentiã cibi excitãt, & flatũ potius discutunt q; generet, cũ sint è genere calidorũ in tertio ordine. Ex piscib. si quãdo uti uelit truta, medio cris mascula & è flumine lapidoso eligi debet, inde perca & alosa: sed capita uitare oportet, atq; hec de genere ciborũ. Fercula sint, chõdrũ, panis coctus, panis infusus in iure, panicũ, pulmentũ è carnib. pulmentũ ex ouis, oriza mala & cibus albus. De potu nõ est aliqua difficultas, quia oportet ut sit uinũ mediũ inter flauũ & albũ: clarũ suauẽ, maturũ aliquãliter astringens & odoratũ. omnia. n. sunt iucunda & amica uētriculo. Etsi qs per duas horas ante aliquãdo infundat corticẽ citri: nã & ipse uētriculo utilis est sed tenuissimũ, & mediũ inter siccũ & uiridẽ, erit utile. Vel eius loco mēiã uel bibinellã. Licebit & quãdoq; imponere aliqd maceris. Licet etiã in fine

cibi nō superbibēdo edere unā oliuā Hispanicā. Aqua nulla cōuenit: sed si modō necessaria est, incoquat macer & cinamomū tenuē in aquā, auro cādenti quater aut quinquies chalybeatā. R. igit aqua ʒ xxx. quæ dū feruet, auri frustra quatuor aut quinque magna & accēsa in ea extinguant, inde addant cinamomi electi incisi tenuissimē, sed nō cōtriti ʒs. maceris similiter ʒs. coquant paululū, sed uehemēter, & permittat refrigerari. De quātitate autē cibi sit iuxta somnū, ut dixi, & appetentiā, & iuxta qualitātē ipsorū ciborū. nā de cibis mediocrib. aut que multū nutriunt, aut que sunt dure cōcoctionis, minus comedere oportet. De mediocriter aut nutriētib. & optimi alimēti, aliquāto plus comedi licet. Si comedit, uitella ouorū potest assumere tria, comedat etiā plus in uesperis quā in mane ppter causas dictas superius. Quia quod uideat cōcoxisse cibū uesperis, docuimus esse falsum, & hoc nisi lōga obtinent cōsuetudo. De tēpore oportet ut inter prādium & cenā sint nouē horæ saltē. Prādeat secunda hora diei in hyeme, æstate tertia hora diei, & post cenā tardet per unā horā, anteq̄ eat dormitū: nec comedat, nisi bis in die, & cibos magis nutriētes uesperis. De preparatione ciborū uideat oleū, secundū Diosc. multū cōuenire: nā & omphacinū cōfert uentriculo. Auicenna tñ & Isaac dicūt, quōd omnia olea labefactāt uētriculū. Soluit hæc difficultas ex Galeni uerbis, cum dixit, quod oleo astringētia cōferunt & cōfirmāt mēbra, sed reliqua relaxāt. Oleū ergo omphacinum cū sit astringēs, uētriculo cōfert tū alijs rationib. & longē magis oleū pistaciorū: quo perpetuō in edulijis debet uti. Garū quoque in cibis utile est, & in usu fuit antiquis. Detergit. n. atque astringit: & multo magis sal, quod etiā digerit. Verū garū gustu iucundius est. itaque moderatus usus cōfert. Inter reliqua que pro cōdimētis cōueniunt, est macer: quod quidē in tū caliditate tertij gradus attingit, quāuis alibi Galenus aliter sentiat. sed de hoc de cōtradictiōib. scripsimus. Matthiōlus credit aliud esse macim, aliud macerē: neque Galenum uidit in libris de cōpositione secundū locos. neque est adeo siccū, ut Galenus refert. Cōfert autē uētriculo multum, quia duplici substantia est hic cortex. Altera quidē parum frigida, & uehemēter sicca: altera feruēte tēperata in humido, & uehemēter calida: quo fit ut uehemēter excalefaciat & exiccet, nec tñ extenuet & cōfirmet uētriculum, ac flatū discutiat. At tenuet aut ac dissecat, quā tenuiū est ualde partium: quo fit etiā ut ipsum solum & nux myrepica nutriāt inter optimē odorata. nā neque piper neque cinamomū nec gingiber nec cardamomū, aut aliquid eiusmodi nutrit. Accetum in exigua quātitate admodū astringit, dissecat, appetentiā excitat: cōpiosum aut maximē nocet. Cetera pinguia aut omnino labefactāt uētriculum, aut astringētib. sunt cōmiscēda, inter quæ nihil melius rhu: sed recēti. nā & boni odoris particeps est plāta eius. Acida quoque omnia uitāda sunt: uehemēter em̄ uētriculum lædunt. Crocus nō uacat astringente uī. Piper etiā quādoque, sed parce: & nō cōtusum, uerū uix cōfractū. Ut uerō de preparatione generalius loquar, quinque sunt modi coquēdi edulia: elixatio, assatio, super prunas, & in uerū, iurulentū atque frixū. Elixata parū nutriunt, & refrigerāt ideo uitāda omnino. Frixata quoque anhelitū cohibēt, quoniam pin

Pro laborate difficultate spiradi. 103

que cū sine aqua cōcoquit, adurit illius tenuior pars: quamobrē anhelitū maximē lædit. Qua ratione & summa cutis affatorū in ueru uel etiā super prunas suspecta est. Si quid uerō crassius est, in intima parte nō coquitur, quāobrem quæ assant in ueru, ubi exhalauerit pars aquea, cōtinuō atq; ppetuō uitulina pinguedine, aut gallinæ sunt aspergēda: nec pinguedo ipsa pura sit, seditā immixta: sit aut flāma uehemēs, ut celeriter excocta caro nō siccetur nec aduratur, nec summa pars nec intima sit usui. Decet etiā roris marini ramulos circumduci dū coqitur, at intus foeniculū includi cū passulis atq; petrosilio, uitulinaq; pinguedine aque immixta: iuuat etiā nō parū dū torret, aquā frigidā supfundere, ut calor in intima se cōdēs, coquat carnes, & teneriores reddat. Sit aut omne q; sic torret, succulentū, eadē quoq; fermē ratio esse debet eorū, quæ sup cratē aut prunas assant. Iurulēta aut optima sunt, in quib. parui pulli atq; teneriores tū aues minores coq; possunt. Quæ uerō in pastillis coquunt, nō omnino mala sunt, sed tñ inferiora cæteris iurulētis, si ipsi pastilli nō sint iurulēti. Sunt. n. pastilli iurulēti, tū grati tū salubres. His ergo admiscenda sunt, pinguedines, acida cerasa: sed nō pruna passæ uuæ, maximē nigre, macer crocus, petrosiliū, mēta, foeniculus, piperis aliqd. Quæcunq; em grata sunt, iuxta Hipp. sententiā, etiā si paulo deteriora sint, meliorib. quidē, sed minus suauib. sunt preferenda. Cruda uerō omnino uitare oportet, & ubi lardū adsit. Est etiā animaduersione dignū, qd ipse in tāta imbecillitate uētriculi, & etiā quia nō mādīt cibus, sed deuorat, deberet omnino abstinere à cibus siccis, & omnia q; edūt liquefacta edere, imō potius bibere. Quæ ppter ei melius cōferrent carnes optimē cōtusa & spissa. Et ego scio me hoc unico præsidio iuuisse multū Archiepiscopū urbis S. Andree. Vbi em est summa imbecillitas uētriculi, & homo nō mādīt diligēter, meliora sunt cōtusa ex carnib. q; carnes ipsæ. In ouis aut melior preparatio est, ut cū cortice coquant in aqua, aut sub cinerib. & nō sint dura, sed apala, ut uocat Galenus: & cū modico sale & pane edant. Ipsa etem multū sunt necessaria in hoc casu. De ordine aut dicit solet, qd omnia liqda in fundo uētriculi, ego aut potius dicerē omnia bene nutriētia, atq; hæc est rei ueritas. Dico ergo, quod in initio debet accipere parum contusi, uelut essent ℥ij, & sic ut illa sit basis totius prædij uel cceng potius: quia in coena debet accipere plus, ueluti ℥ij contusi, spissi, & in prædio ℥ij. & nolo reddere rationem, ne sim prolixior. Vnum est quod nisi ita fecerit, ignoscat mihi ipse eger, uix poterit diu perdurare. Tres em sunt columnæ uitæ suæ, exercitatio, somnus, & contusa, quia non manditur, & hoc quo ad rationē uictus, nō loquor nunc de medicamētis. alius ordo est, ut nō bibat nisi iuxta finē ipsius cceng & prandij: & in prandio colluat bene os ter & quater, anteq; bibat. Deinde bibat parum, in uespere autem bibat usque ad decem uel undecim uncias, in mane autē nisi ℥ij. & ita hoc modo minus bibet, & si iim sedabit magis. Si etiā comedere uelit res confirmantes uentriculum, si sint res frigida, assumende sunt post cibū: uelut citronia cōdita, quæ nō uitupero, modò sint facta cū saccharo. Si uerò sint calida, debēt assumi ante cibum. Est etiā sciendum, quod oportet ut conet

mandere panem & duriora edulia diu, & non deuorare sicut facit: & ad hæc pro mutanda consuetudine ego apponerē horologiū dimidiæ horæ, & tēpus uellem cōsumere in ipsa comestione. Oportet etiā scire, quòd diuersitas ciborū magnā difficultatem in cōcoquendo uentriculo exhibet. Ideo unico cibo uel duob. ad summū intelligo, tñ exceptis bellarijs, ut pote offa, pistachina aut citronio, uel saccharo uel oliua, uel cū similib. uellē esse contentus. Quādoq; uerò licet uti ferculis, quæ locū nutriēdi habēt, & multorū ferculorū, quale est hoc: Capiant germina petrosilij, & modicū absinthij, si placet, & tria lutea ouorū, & modicū casei florētini, quē uocāt marzolinū (solus em̄ ille uacat lentore) & optimē mixta cū malua aut beta, fiat ferculū uel solutum, uel modū offarum cū macere & modico gingiberis, & coquant in iure pingui, & bene. Hoc em̄ ferculum est gratum uentriculo: nō admisceo saccharum iuxta dictum Auicēnæ: & scias quòd res dulces ad faciendā oppilationē, sunt ueloces. Et Paulus: Res dulces inflā māt iecur, ideo caueat ab omnib. dulcib. præterq; uuis passis. De numero assumēdi cibum, cōstat quòd nō plus q̄bis oportet comedere in die: sed si fieret debilior, tunc oportet assumere ter, & in minori quātitate. Et si cōtingat quòd malē se habeat, nunq̄ tamē debet abstinere ex toto à cibo. in quo peccāt multi, existimātes se optimē facere cū eunt dormitū ieiuni: quia ut habetur à Galeno 3. de Facultatib. naturalib. Vētriculi tunica interior nutritur ex cibo assumpto. Et ideo tantū nutrimentū assumēdum est ab habētibus uentriculū imbecillē, etiā stante cruditate aliqua, quantū potest nutriti uentriculus, ut pote uentriculus si nō sentiat cruditas, sed sit grauatus ab alia dispositione, assumat uitellū oui: etsi sentiat cruditatē, assumat q̄i. panis madefacti in iure pulli, modò cruditas sit citra pōdus & nauscā. Illud etiā obseruandū, q̄ cū uitellus oui sit uiscidus & lētus, debet admiseri aliqd quod dissecet: sit q̄ tēperatum, quale est modicū exymellitis, sed lōgē melius parū offe ex pistacijs, aut modicū herbæ, q̄ draconē uocamus: aut cretani ex aceto. Et scias quòd superius in ferculo illo admisi betam, quia aperit uehementer obstructions iecoris, autoritate Oribasii.

Circa intentiones quæ ad medicinā attinent, ipse sunt attenuatio cū disseccatione, purgatio materiæ, & cōfirmatio mēbrorum, remouēdo massā qualitātē. Prima intētio debet cōiungi cū tertia, ita qd̄ omnia quæ disseccāt & aperiunt & extenuāt, confortēt etiā mēbra. Eiusmodi etiā debēt esse tēperata, quoniā calida nimis calefacerēt iecur, & frigida nimis nocerēt uentriculo: ergo debent esse tēperata, uel propè declinātia potius ad calidū q̄ ad frigidū, & ad siccum q̄ ad humidū. Et hæc possunt esse trifariā, uel alia simpliciter, uelut chamemelon & stechas & acetum: uel quia sint cōposita ex cōtrarijs, & fermentata, sicut sirupus acetosus de duabus radicib. & oxy mel cōpositum, & amygdalæ sunt inter simplicia eiusmodi: uel quia sint cōposita ex simplicib. contrarijs non fermentatis, uelut si quis succum limu n̄i aut arancij misceat cum scilla. Deueniendo ergo ad ea quæ maximē conueniunt in hoc casu, dico quòd si quis admittat illud quod dicit Galenus

Pro laborate difficultate spiradi. 105

lenus & Auicenna, scilicet quòd membra trahunt medicamenta sibi contraria & opportuna, melius esset uti medicamentis simplicibus nuper in uicem mixtis, quã quæ iam fermentescant, atq; uerè cõpositis: quãuis alibi de hoc disputauerimus. Dico etiã, quòd ppter dictũ Galeni in lib. de Prognostico ad Posthumum, ubi negat esse dãda medicamẽta principib. quę nõ sint tutissima, qđ talia nõ sunt danda, quia prius imprimunt aliquid q̄ trahãtur à mēbro indigēte, ideo nocent. Quamobrẽ oportet ut nõ sint uehementer talia: aut si sint, ut prius fermentescant. Oportet autem obseruare duo. primum, ut sint odorata: quia omnia odorata conferunt uentriculo, & omnibus membris principalibus. Secundum, quòd non sint diluta multum, quia talia gerãt flatum, & augent materiã ascitis: etiã quòd sint calida uirtute & sicca, habent necessariò partē frigidã & humidã. & hæc etiã causa quare ascitici perpetuò & uehemēter sitiãt: & tamē morbus est frigidus & humidus, & fit à frigida intēperie iecoris ut plurimũ. Nã cũ aqua illa præter naturã ibi contenta, tũ quia ibi retinetur absq; motu, tũ ob calorem putrescat & corrumpat, & ideo fit calida & sicca. hoc enim declaratũ est à nobis in libris de Subtilitate, quòd omne putridũ, in quo nõ est facta separatio partium, necessariò est igneum, & ideo uapores ascendētes faciunt sitim adurendo humidũ roridum, & exiccãdo quod est in ore uentriculi. Est etiã alia causa, quia humor est corruptus in uenis, ex quo non potest generari humidũ roridum. Reuertēdo ad propositum, dico qđ preparantia erunt eiusmodi. R. oxymelis simplicis ꝑss. succi arãcij ꝑij, absinthij cuscuthæ seu cassuthæ & stechadis cõtritorum añ ꝑss. maneant in balneo tepido marię per quatuor horas, inde colent̄ diligēter, & exhibeatur. Aliud. Recipe oxymelis scilitici ꝑvi. succi limonis ter colati ꝑij, absinthij, nucis muscatæ, spicæ nardi añ ꝑss. maneant in balneo, ut suprã. colentur & propinentur. Aliud, Recipe succi cicoreæ ꝑij, absinthij, cuscuthæ, spicæ nardi, asplenij añ. ꝑss. ferueant, ut suprã. colentur bis aut ter, & propinetur. Aliud singulare. Recipe eupatorij, seminis altheg, chamemeli, glycirizę añ ꝑi. coquantur in balneo marię leuissimo cum ꝑvi uris pulli, ita ut non bulliat: coletur & non comedat donec beneficium uentris aut copiosam urinam habuerit: & deambulet quantum potest, antequam comedat. Aliud paratu facile. Recipe serapij de bisantijs uel de eupatorio uel de absinthio, si uentriculus multũ laboret, ꝑi, specierum diacurcumæ ꝑiij. misce, & capiat in forma boli hoc modo: Addatur speciebus tantum ex illo sirupo, ut reducatur in formam boli, inde bibat reliquum sirupi cum modico iuris. Aliud ultimum in hõc casu. Recipe centaureæ triflaginis, seminum petrosilij, radicum capparidis añ ꝑi. ponantur in balneo tepido in ꝑij. succi fœniculi. coletur, ut suprã. Quòd si uelit præsentem utilitatem, imponantur hæc quatuor dicta absque succo fœniculi in ꝑij aquæ ardentis factæ, ut infrã cum ꝑss. sacchari rosacei neapolitani, & habebit medicamentum ultimum in securitate, in iuuamento, celeritate operationis, & satis suaue, & maximè si subducatur centaurium. Ex
compositis

compositis aut oxyacantha, pastillus est ultimum: resoluit flatū tympanitidis, confirmat uentriculum, aperit obstructiones iecoris & lienis. R. succiliquiritiæ, oxyacanthæ rosarum, seminum cucumeris añ ziiij. mastiches spicæ, eupatorij añ ziiij, rhapontici ueri uel rhabarbari croci añ zi, seminis endiuia, castutæ añ ziiij, spodij ḡs. terito subtilissimè, leuigato, & cum manna confice pastillos. Laudantur & pastilli ex absinthio & dialacca. Pastilli quoque berberis, Sopirium antidotum ac talia, & hæc de præparatione. Fuit etiam laudatus syrupus acetosus diarodon, & species diarodon & aromatici rosati utriusque descriptionis. Sunt & species aromatici nardini optime.

Quòd ad euacuationem autem attinet, antequam ad eam deueniamus, scire oportet an materia sit præparata: quòd quidem difficillimū est ob turbulentiā urinæ, & ideo cum oporteat, ut simus in casu Hippocratis, concocta medicari atq; mouere non cruda, modò non turgeant, sequitur ut non parum periculosa sit purgatio. Est etiā alia ratio, quia Princeps dicebat in capite de cachesia: Oportet ut consideres ne uentriculum illorū ledatur à solutiuis, & ideo oportet ut ponas in medicamentis eorum quæ confirmant uentriculum, uelut lignum aloes crudum. item, quia in capite de cura tympanitidis inquit: Et non sit multiplicatio solutiuiorum, etsi causa hydropis fuerit, debilitas uentriculi confortetur uentriculum: quasi uelit innuere, quòd in hoc genere hydropis rarò uel nunquam cōueniat euacuatio. Maius est quòd Aetius libro decimo, tractans hanc curam, ne unū quidem medicamentum in hoc genere morbi scripsit, sed solis epithematibus contentus esse uidetur. Quòd etiam Alexander longo processu curam exordiēs, in tertio libro obseruare uidetur: nam nullius medicamenti purgantis meminit, sed solis etiam contentus epithematibus, & ratione uictus. Paulus tamen uult, ut aqua in tympanitide expurgetur, & eo magis in asciti: ob id cōcludo, q̄ ratione tympanitidis cauere oporteat maximè medicamēta purgantia. Et ego uerè obseruauī plures tympaniticos, & uidi quòd ex assumptione medicamentorū ledabant: nec ullū usq; nunc expurgationibus consuetis iuuari uidi, & multo minus sanari, nisi semel ex medicamento ualido, quòd nō describo. Et ratio est etiā clara, quia uentriculum horū patientium, est admodū extenuatus & tenuis ut charta: q̄ ex dissectione apparet. Est etiam aliud obseruatione dignum, scilicet quòd Auicenna in capite de Ascite inquit: Et aloes solum est malum ualde epati, quare oportet ut abstineat ab illo, nisi propter necessitatem, aut cum fuerit bene correctum & ideo propter tot difficultates non cautè, sed cauissimè purgandus est, cum damna purgationis sint manifesta & præsentia, utilitates autem obscuræ & incertæ, & ambiguum tempus atque occasio. Quia tamen ipse non utitur exercitatione, quòd optimum censetur ab Auicenna: dicit em̄ loco suprā adducto, Illud quo melius curatur, est exercitiū tēperatū. Et alij celebres authores dixerūt, quosdā sanatos sola uexatione. Ideo necessariū est ut purget, nō tanq̄ adepturus magnā utilitatem

Pro laborate difficultate spirandi. 107

ex hoc, sed potius ob necessitatē. oportet autē obseruare canonē Auicennę, ut purgatio sit leuis & frequens potius quā ualida & rara. Itē oportet ut sit triplex, per aluū & per urinas & flatus, ut omnes authores concordant: & non oportet tamen ut utamur uehementer prouocantibus urinā. Rursus clysteria in hoc casu multū laudātur plusquā medicamenta, ppter propinquitatem & epithemata: in ascite dico, & principio etiā tympanitis: nā tympanites cōfirmata sæpius prohibet clysteria. Ex quo sequitur, q̄ cū ipse sit priuatus utilitate epithematū, quia uix potest ea ferre, ppter spirandi difficultatē, ideo priuatus est magna parte cōmodi. Ego tamē describā illa si uellet tolerare, super omnia uerō habeamus occasionē purgādi, cū ex urinis neq̄ excrementis alui nō possumus illā deprehendere. Ideo dico, quod *Materia cōcocta quomodo sine urina dignō scatur.* tribus signis alijs cōcocta materia à cruda dignoscit̄, præparataq̄ à nō præparata: primū est, quod corpus nō adeò lædit̄ sicut antea. atq̄ hoc colligitur secunda Aphorismorum in commēto illius Aphorismi, Cū morbi inchoāt, si quid mouendū uidetur, moue: cum uerō consistūt ac uigent, melius est quietem habere. dicebat ibi Galenus, In status salubris morbi tempore, cū materia cōcocta sit, omnia symptomata remittunt̄. cōtingit ergo si adsit febris, remissio illius: sin autē nō corpus sentit quandā titillationē, quē admodū patiunt̄ qui Veneris desideratio absq̄ alio incōmodo detinētur. Sentūt enim grauitatē atq̄ molestiā leuem cū casu nonnunq̄ appetitus, uiribus tamē ualentib. & corpore uegeto. atq̄ inter cætera hoc maximum signū est coctionis & præparationis materiæ, somni trāquillitas atq̄ plixitas. Secundū signū colligit̄ à Galeno tertio de Pręlagio ex pulsib. dū agit de tēporibus febris: & est, quod cōtractio reddit̄ tarda in pulsū cū aliqua uelocitate in distēsiōne. ostendo modò q̄ ita sit, nā si materia est cōcocta & præparata, nō eleuant̄ fumi prauit̄ & ideo tardior reddit̄ contractio; intellige in febr̄. in alijs uerō tarditatē quidē contractionis, imò & raritatem quandā, ut secundo de Pręlagio ex pulsib. Velocior quidē cū sit extēsiō, ac lōgior. quies, quę antecedit cōtractionē tū etiā ob ipsius cōtractionis tarditatē rarior uidebit̄: sed & quę sequitur cōtractionē, mediocris erit. cū uerō rara sit contractio, frequens autē sit extēsiō, sit ut pulsatio moderata tota sit. Itaq̄ ubi non adsit febris, cōtractio tamē atq̄ distēsiō uelociiores iusto erunt, & præcipuē cōtractio, & frequētiores q̄ in sanitate: tardiores uerō, & maximē cōtractio, atq̄ rariore q̄ ante cōcoctionē & præparationē. Rursus cū plenitudo ipsa inæquales soleat facere pulsus, & paruos, atq̄ ob id crebriores: cū materia ipsa melior facta fuerit, minus naturā prægrauabit: erunt igit̄ pulsus ferme æquales & maiores, & ob id etiā minus crebri. Tertiū signū est mutatio ipsius urinæ, q̄ probat Hippocr. nisi ad mala mutatio fiat, & similiter in excrementis alui, & quædā uoluntas euomendi, atq̄ satietas. Licebit & urinas diu permittere in urceis: quā quā em̄ non rectē sedimentum secernant, tamē melius una die quā altera; & maximē post longam quietem. Pars enim grauior ubi pinguedinis portio tenuior ob præparauionem absorpta fuerit, aut saltē separata

ab elemento terreo, facit ut quod terreum sit, descendat ad imum: quod & experimento succedit. Tam etsi enim neque exacta concoctio nec præparatio ostendi possit, apparent tamen indicia mediocris atque melioris concoctionis. ea uerò quamuis in urinis solum mediocris uideatur, nihilominus etiam absoluta esse poterit. Quamobrem licebit tum utiliter expurgare, & maximè cum leuibus atq; innoxijs medicamentis, ut dictum est. Licebit etiam & coniectura id assequi, cum post longas preparationes se rapiorū nulla facta est excretio: & post frequētes mutationes urinarū iā amplius nulla fit mutatio, sed in eodem statu manēt. Licet eīm ex his cōiectari, materiā esse præparatā atq; concoctā. Ut uerò omnia uno uerbo cōplectar, postq̄ nō licet exactè concoctionis signa ex urinis deprēdere, eas obseruabimus cū copiosius excernunt, cū aliquo modo q̄ continēt, cū post diem unā pars crassior secedit ad fundū, idq; crassius est q̄ antea: urina uerò & clarior & minus colorata, cū pulsus sunt meliores atq; pacatiores, cū somni sunt longiores atq; trāquilliores, cū ipse uegetior ac letior fuerit: cū quandam senserit leuem nauſeam, uerumtamen sine grauitate in uentriculo: cum uenter fuerit mollior. obseruare etiam debemus, postquā illud uerum est quod dicebat Galenus decimo Artis curatiuæ, dum de tabificis agit in morbis maximis: Quælibet noxæ, quantūuis minimæ, exitiales sunt, quod in hoc casu maximè uerū est: ut temporis cōstitutio sit mollis, temperata absq; uentis, potius pluuiosa, q̄ ualde sicca. Sicutq; luna ab omnibus solis radijs noxijs immunis, scilicet quadratis & oppositis: libera quoq; ab aspectu maleficarum, absit solstitium & æquinoctium: non sit etiam in coniunctiōe Iouis neque Veneris, sed in quadrato uel in opposito, uel trigono uel sextili. Signa autem optima sunt, atq; in quibus Luna debet cōstitui, Cancer: deinde Libra, deinde Pisces, deinde Gemini. Pessimæ sunt Leo & Scorpio. Aries Taurus sunt bona signa, nisi quòd uomitū faciunt: sicut & Capricornus. Aquarius quoq; malū est signum, quia medicinæ parum operantur, licet sit tutum & minimè concitans uomitum. Virgo & Sagittarius non sunt ualde mala, nec tamen bona. Atque hæc de occasione.

His uisis dico quòd per aluum purgationes duplices sunt: aliæ quidem, quæ parum trahunt à remotis: alię, quę multū. quę multū trahunt à remotis, non sunt idoneæ, quia trahunt ad locum debilem, & euacuant quod non est necessariū, & multum debilitant, & multum calefaciunt, ut Galenus in prima Aphorismorum iuxta finem libri: Medicamenta purgantia calida sunt, ut etiam declaratum est superius. Oportet ergo ut medicamenta trahant aquam, & non aliud, & hoc ratione materiæ coniunctæ: quia ratione materiæ aggregatæ propter superfluum ocium aliud est dicendum.

Sunt etiam multa medicamenta ex oleribus, quæ purgant iucundissimè, quorum usus exoleuit propter pharmacopolas, uelut asarum & cinocrābe, quæ soluit bilem, pituitam & aquam. est autem mercuriali nō abſimilis,

Pro laborate difficultate spiradi. 109

abfimilis, & marina brassica, quam uocamus soldanellā. Est etiam tripolium, cuius radix est in usu pro turpeto: mutatq; flos eius, ut dicunt colorē ter in die. Cētauriū quoq; purgat bilē & crassos humores, euacuat quoq; usq; ad sanguinē. Deueniendo ergo ad singularē illorum descriptionē. R. soldanellæ recentis & uiridis ℥i. absinthij, asari añ ʒs. subtilissimē teratur, & cum sirupo de succo ebuli, & saccharo fiat bobus. Deinde si uult, mandat ʒij manę electæ calabrensis. Aliud medicamentum. Recipe soldanellæ, asari añ ʒs (electæ semper intelligit) succi mercurialis ʒiij. ferueāt in balneo mariæ per horas quatuor: inde coletur, & ei addatur corticis cinamomi interioris ʒi. dissoluantur in eo manę electę calabrēsis ʒis. bibat & non edat post quinq; horas. Libet etiā pro tertio medicamento medicamētum Auicennæ ex Galeno, quo curauit senē amicum suum asciticum ex causa calida describere: & quamuis possit legi in ipso codice, quia tamē uix potest intelligi & est barbara satis elocutio, describā illud cōmodius. inquit ergo: Curauit senē amicum meū asciticum, ex causa calida cum uirib. imbecillib. alui ipsum carnibus hœdi affati, & carnib. minutim incisis ex auiibus, maximē perdicib. & pane, cui furfur permixtum erat, & lentib. cū acetō. Ita tñ ut abstineret omnino à iuribus, nisi quod in die in quo dabam medicamentum permittebā ut uteretur iure carnis elixatæ in aqua cum acetō & melle cum cumino. Nā acetum maximē corrigitur noxa medicamētorum cōuenientiā asciti, & maximē calidæ: & permittebā etiā ut comederet carnes cum acetō m. diocri. Purgabā aut hoc medicamēto. R. mirabolanorū citrinorū ʒv. fumiterę ʒiij, absinthij eupatorij seminis, endiuiæ rosarum spicæ nardi añ ʒij. Endiuiæ uiridis pugillum unū. coquant in ʒiij aquæ ad cōsumptionē tertiæ partis. Sed ego credo quod dicere uelit duarum tertiarum: & postq; excolauit ipsum, addidi ʒx sacchari, & dedi in potu. Dedi etiā catapotia ex lacte esulæ cum saccharo, uel cum carne ficuum. Inde dabā serapium ex omphacio & ribes. Epithemata quoq; ex luto armeno cum acetō & aqua applicabā super uentrē, uel ex farina hordei & milij, & stercore uaccino atq; caprino, & cineribus quercus & uitis & nitro atq; sulphure. Quandoq; uerò faciebā emplastrum ex cōdili seu radícula uel herba lanaria, quæ struthion uocatur à Græcis, & thimelia, super iecur uerò imponebā infrigidantia epithemata, & maximē ex santhali. Quandoq; etiā purgauit ipsum cum sirupo rosaceo, in quo thimeleā iā infuderā, & cōcessi ei usum sacchari & ficuū siccarum & amygdalarum, & præcepi ei ferresitim: sed cum nō poterat, dabā acetum cum aqua cōmixtum, & quādoq; exhibebā folia thimeleæ cum lacte ficuū, & dabā ante cibum & post cibum, & nunq; dimisi eum aliquo die, quin ipsum purgauerim. Hoc aut q; dixerit se dedisse medicamētum tā ualidum post cibū, quibusdā uidebitur absurdum, alijs admirabile, mihi uerò nō ita, qui sciā Augustinū Tornarium, uirum nobilē aliquādo curatum ab hydrope solo potu decoctionis radicū genestræ, uel aqua destillata ex illa, sumebatq; eā ante cibū cū cibo, & post cibum, & sanatus est perfectē. morbi. n. ualidi

110. Hieron. Cardani consilium

non curantur casia nigra aut rhabarbi exigua sumptione in quindecim diebus semel. ut enim temerarij medici est in morbis tutis ualidioribus uti præsidijs, atq; periculosis, ita imperitissimi est, quos alia uia sanare posse non speramus, non audere quod præceptum Galeni est decimo Artis curatiue, dum de tabificis loquitur, & dictum Hippocratis: Extremis morbis extrema exquisitè remedia optima sunt, intelligitur non solum de morbis extremis in magnitudine, sed in genere, cuiusmodi est hydrops. Qui enim utroq; modo sunt extremi, sunt prorsus insanabiles. Sed hæc non conueniunt, quia nõ sumus in uera ascite: adduximus tamẽ hoc exemplũ Galeni, quia multa sunt quę nostro pposito cõueniũt, uelut soluere uẽtrẽ quotidie, emplastrũ ex santhalis, & potio illa, ut ita dicã, benedicta: & fere sitim, & nõ uti iurib. Quartũ medicamentũ salutare, & periculo uacãs.

Recipe lactis caprini nigrarũ caprarũ uncias centũ, lactis ficulnei pũdus aurei dimidiũ, misceantur & tepescant, ita ut lac coaguletur celeriter: in de accepta aqua, bulliãt perpetuò despumando, donec perueniat ad 3x. inde sumant aſari 3ij, agarici optimi mundi 3i. rhabarbari electi 3s. in fundãtur per noctẽ, inde ferueant cum 3s anisi, & coletur ita ut remaneant 3vi, uel parum plus. & hoc est medicamẽtum optimũ nõ solum ad hydropẽ, sed etiã ad difficultatem spirãdi. Cui etiã conferunt reliqua supra scripta, etsi inueniret lac camelarũ, posset fieri medicamẽtum ex eo: imò ipsum lac solum sufficeret. Medicamentũ aliud ex Auicẽna, & est mirabile: Accipe caprã, & eam nutrias abrotono & timelea & absinthio odorato, & soldanella & cichorio & asaro, & cassuta & endiuia: & si homo utat hoc lacte tantũ, & pane absq; alio medicamẽto, sanabit dico ab ascite, quę est fundamentũ tympanitis. Iuuat etiã destillare urinã caprarũ per balneũ marię, & purgat maximẽ cũ manna. Verumtñ quia lac est flatuosũ, & nõ oportet diu insistere in illo, sicut neq; in clysterib. quoniã ista magis cõueniũt asciti, sicut etiã ea quę puocãt urinã. dicebat etiã Auicẽna: Oportet ut in tympanitide euacuetur humor humidus, si pendet ex ea, & utamur aspersione atq; incisione, sicut in ascite. Vtemur aut̃ prouocãtib. urinã, & refrigerãtib. simul, quale est istud. R. succi cicoreę purgati 3ij, spicę nardi 3s, erithrodani 3i. leuigata dent̃ in potu. Aliud melius. R. succi cassutę purgati 3is, trociscorum ad incipientem hydropesim Auicennæ in antidotario. 3s sumantur septem diebus continuis. Descriptio alia medicamenti boni.

Recipe aquę uitę primò destillatę ex uino albo odorato libras ij, asari, cassutę, absinthij uiridium añ 3x, aloes epatici abluti cum succo rosarum 3ij. misce, & concluso uase optimẽ sepelies per septem dies in fimo equino, postmodum destillabis per balneum marię cum luto sapientię, donec remaneant feces siccissimę: in hanc aquam immittãtur sacchari rosacei solutiui, quantum est quarta pars aquę, & concludatur uas optimẽ, & maneat per uigintiquatuor horas in balneo marię tepido, & capiat de hac 3ij singulo mane donec sanetur. Purgatenim quotidie, & restaurat uẽtriculum & iecur, & est suaue ualde, & boni odoris: & aperit obstructions

Pro laborate difficultate spiradi. 111

obstructiones omnium uiscerum, sed oporteret facere saltē decē libras ex eiusmodi medicamento. Post hæc deueniendū ad ea quæ resoluunt flatū, & ex suppositorijs est illud Auicēnæ, quod cōstat ruta, nitro & cumino, melle excepto. Emplastrum Alexandri ad hoc: R. aluminis, nitri, sulphuris uiui, thuris crassioris, resinæ frixæ añ ʒiij, picis aridæ naualis, ceræ nouæ añ ʒvi. olei ueteris ʒiiij, aceti quātum satis ad dissoluenda medicamenta. Hoc ceratum dissoluit flatum & omnes internas affectiones. Est etiā lōgē eo melius ceratum persarum, de lapidib. descriptione Aetij, sed difficulter cōficiť. Frictio quoq; uentris cum succo allii dissoluit flatum: in nimis calefacit, & foetida est, & caput petit. Subscribenda sunt autē medicamenta ex Aetio. Primum est ex cochleis cum cortice: q; quidē nō separatur, nisi penitus absumpta aqua. Ex simplicibus sunt lathyrus, tertium stercus caprinū, quartum est squāma æris. Hæc tria tamē uelut & cucumer agninus nō multum in hoc casu cōuenire existimo. Tum quia asciticis magis cōueniunt, tum quia ualidiora q; pro morbi magnitudine & nobilitate personæ. Ad tympanitē autē magis, qd' cōstat ex pane cumino & pyretro, amaro & struthio. Sunt qui admodum laudent stercus aquilæ: ego scio efficax esse medicamentū: an tutum sit nescio, neq; an ad unguē cōueniat tympaniti. Quæ uerò ad tympanitidē magis faciunt, sunt thus, dragachātum & libanotis cum melle. Sunt etiā potiones quædā tēperatæ, uelut ex carne cancrorū exiccatorū. & iuncus odoratus, & lauer & phu, q; est ualeriana, & poliū & amaracū & calamintha & myurus herba, & nitrū exterius, inrius autē: exterius etiā alumē, & aquæ calidæ & smyrnium, & umbilici Veneris radix & solanum hortense & granū cnidium. Cōpositio urinā ciēs.

Recipe seminis feniculi, cardamomi radicis, eryngij corticis, radicis capparis cuiusq; ʒi, stercoris columbini cochlearia duo, contere & confice cum aqua catapotia ciceris magnitudine, & quinq; ex eis quotidie præbe. Potus hydropicis cōmodus, experimento cōstans, qui tum per urinas tū per uentrē euacuat: caroi ʒxxvij, feniculi ʒxiijs, alias uncias ꝑ scrupulis anisi ʒxiijs, cumini lati ʒv, mei sexquiscrupulum, iridis siliquas tres, melissæ sesquilibrā, uini ꝑ vi. exhibe mensuram mediocrem ieiunis in infessu solij balnei præcalefactam, est & suaue gustui. Alius potus ciens urinam, ex cuius usu insignē uirum tympanite detentum seruatū uidimus, etiā si à multis medicis iā esset detritus: Ammoniāci thymiamatis sextantem, radicis herbæ lonchitidis sextantē, petroselini sexquinunciā, calami indicis, costi, cinamomi spicæ nardi, piperis lōgi, myrrhæ stactes singulorū ʒi, seminis rutæ quadrantē, phu ʒiiij, styracis ʒiiij, phylli quadrantē, mellis despumati quantū sufficit. excipe melle, fabæ Aegyptiæ magnitudine, præbe cū calidæ aquæ cyatis tribus. Emplastrū nostrum, quo ego plures seruaui.

Recipe foliorū rutæ, ebuli añ ꝑ iij. excipe succū, & cū corticib. arāciōrū contritis fiat emplastrū. Sacculus noster, quo aurificē quēdam sanauit.

Recipe stercoris caprini ʒiiij, erithrodani ʒi. cumini, iunci odorati singulorum m i, salis nitri purgati ʒis, spongię minutim incise ʒij. omnia præ

ter spongiam terantur, & sacculo indita perpetuò super uentrè teneantur.

Vbi uerò sanatus fuerit ex humore, expedit fascijs puluere thuris & libanotidis inspersis uincire uentrè, atq; rationem uictus obseruare. Et per interualla accipere aromaticum nardinū aut oxyacanthā, pastillum superius descriptum, in quibus pro singula libra adsit ʒi s, pulueris germinum ebuli uirētū, & in furno exiccatorum. Vbi tympanitidis cura successerit, ad difficultatem spirandī nos conuertere decet, atq; ea constat tribus auxilijs peculiaribus, eccllegate, medicamentis & inunctionibus. Ecclagma simplex, sed perpetuò continendum in ore, est oleum pistaciorum, quod tota nocte debet teneri in ore. Aliud facile. Zulapium ex capillo ueneris, cōmiscetur croco, ita ut in singulis uncijs zulapij ʒs orientalis croci sic miscetur, ut discrimen nullum appareat. Sunt & alia notissima ex scilla pini nucleis, de caulibus, ex pulmone uulpis, sanum & expertum. Aliud.

Recipe sanguinis suilli recentis, carnis limaciarum añ ʒi , pulmones uulpium numero ij , carniū bubonis ʒ viij . destillentur per balneum mariæ in uase uitreo, inde cōmixta aqua saccharo teneatur in ore, ut sensim descendat. Vtilis est etiā hæc aqua, si ex ea bibantur ʒiij cū ʒiij sacchari & granis vij . croci. Ecclagma nostrum suauissimum.

Recipe mellis uirginēi repurgati ʒiij , manæ electæ pinguis ac recentis ʒij , zulapij de capillo ueneris ʒi , auri puri folianumero xii . misce in mortario optimè, & de hoc teneat in ore. Mel sic repurgatur. cape mel uirginēū, & pone in uase uitreo: quando est liquidum, & singulis tribus diebus partem spumofam & sordidam auferto. De medicamentis est aqua supra scripta hoc modo (post quadraginta dies, quibus utetur medicamento infra scripto) capiet alternis dieb. ʒiii . cū ʒii . sacchari: immisces & puluerē hūc.

Recipe sanguinis bubonis siccati, pulmonis uulpis sicci añ ʒi , croci grana v . terrant subtilissimè, capiat cum dicta aqua tardādo cibū quinque horis. Medicamentum quadraginta dierum, cuius supra meminimus.

Recipe aquæ Padi fluminis ʒ xxx , coquantur donec redeant ad xv . in illis xv ʒ aquæ imponantur cicerum rubeorum ʒ vi , sinapis in linteolo ligatæ ʒij . permittantur per horas xxiiij in cubiculo calido, inde abiecta sinapi coquantur in eadem aqua, donec aqua redeat fermè ad ʒ i : post colet exprimēdo ciceres per linteum tñ spissum, & de hoc capiat ab ʒ vi usq; ad vij cum ʒi croci, continuando per dies xxxx , & nunq; interim exponat se frigori, nec comedat usq; ad sex horas. Est manifestū, quòd hoc decoctū satisfaciet ei p duabus uicibus. Caueat etiā ne assumat illud, dū sentit cruditatē in uētriculo. Exterius applicāda sunt hæc. R. butyri recentis ʒij , olei amygdalini tātundē, succi corticū aranciorū, qui puenit expresso cortice leuiter & sine cōtusione grana vij . misce, & inungat dorsum & pectus, & maximè inter quintā & septimā costā, ubi pulmo tãgit pectus. Aliud melius. Destillet butyrū per balneū mariæ, & misceat cum oleo amygdalarū, & succo illo & ʒi aquæ uitæ septem coctionum, & inungatur ut supra.

Quòd si per hæc auxilia nō iuuaretur, deueniendū est ad exhibitio-

nem

Pro laborate difficultate spiradi. 113

nem aque thermarū aut decocti ligni Indici, in quo obseruare oportet, ne assumat corticē in hac causa, quia difficultatē spiradi facit: unde sequitur, quod aqua nō uino uti oportet. Quidā tñ collegis, uir clarissimus, dicit se obseruasse corticis usum etiā innoxium patientib. difficultatē spiradi: q̄ si ita est (malo em̄ illi credere q̄ mihi) & cortex & uinū posset exhiberi. Dicitum tamē est per alium collegā clarissimū, quod bonū est ab initio subsistere ab exhibitione uini, & uidere an supfluo calore afficiat à potu aquae. Mēse ergo Maij, si alia nō profecerint, sumat hoc decoctū ab initio mēsis.

Recipe ligni Indi bene olētis & acris gustus, & tenuiter derasi ℥ i. cubearum ʒvi, labruscae uiridis m̄ i. infundat lignū in aque ℥ xv per uigin ti quatuor, inde coquantur ad consumptionē quartae partis: post addant cubebae cōtractae & labrusca, & permittat decoqui ad cōsumptionē alterius quartae partis, deinde coletur, & de hoc bibat ʒvi. mane: & si potest sudare, sudet. Primis quinque diebus abstineat ab omni cibo, sed sit contentus pane leuissimo supra scripto & uuis passis: & si non potest ferre inedia per quinque dies, ferat saltē p̄ tres. Bibat etiā cū cibo de hac aqua usq̄ ad triginta dies saltē, & nihil aliud, nisi quod singulis tribus dieb. aut quatuor bibat ʒv. uini flauī subdulcis odorati, & hoc si uentriculus uideat illi debilis, uel uehemēti desiderio uini teneat: interdium nō bibat aq̄, nec aliud. neq̄ .n. multū sitiet ob labruscā, nec se exponat aēri nisi trāquillo sereno calido, & ante pradiū uel ante coenā. Aqua deberet fieri singulo die: & ideo p̄ medietate tantū, uel ad summū alternis diebus. Post illos quinque dies uel post tres, si nō potuerit tolerare in mane hora xij. comedat solum panē & passulas, ut dictū est: in uesperī autē hora xxij. edat per diem aut pullū aut columbū syluestrem iuuenē, aut duas aues paruas, quales sunt turdi, merulae aut galinaginē: aut gaudiā auē, q̄ nos uocamus pauonculū cū uuis passis etiā. Anteq̄ uerō assumat hoc decoctū, purgeť cum māna, & his quae superius dicta sunt. Et haec est opinio nostra de potu aquae ligni. Clarissimi collegae addiderunt super haec in decocto absinthiū, cichorium, aspleniū, eupatoriū, passulas: quae omnia cum santhalis, quae à nobis cōmemorata sunt, maximē cōueniunt, ut nihil melius: uerū adeo ingratā reddēt potionē, ut uix eā p̄ferre possit. Si tñ p̄feret, erit admodū utilis: & ego eā maximē laudo. De aq̄s autē thermarū, q̄a tēpus exhibēdi lōgius abest, dicere supersedeo.

Quod si nec ex his soluat morbus, ut pote cōtumacissimus, fontes fiant sub genu in utroq̄ crure. Fontes em̄ hi trahunt materiā ex profundo, quāuis uideant ignoti fuisse antiquis: nec scio aliquē authorē Græcū aut Latinū, aut Arabē, qui de hoc tractauerint. Propter hoc existimo opportunū esse, ut hoc loco hanc doctrinā breuissimē expediā. Omnis dolor fit circa mediocritatē, & nō fit ex mediocritate, ut ex tēperamento, id est, q̄ illud q̄ debet facere dolorē, oportet ut generet intēperiē & generet in medio cri tēpore: quia si nimis celeriter aut tardē dolor nō fit, aut ualde exiguus, ergo si fiat escharoticū, q̄ celerrimē operetur: uel tardissimē nullū faciet dolorē, aut ualde exiguū. Et ideo describā duo genera escharoticorū, quorū

*De Fontibus
uulgouocatis
camerijis potentialib. seu
fontanellis.*

unū operat̄ in uigintiquatuor horis, & nullū facit dolorē, ppter tarditatē.

Recipe calcis uiuę, saponis Gallici añ partes equales: misce & supponat̄. Appello saponē Gallicū, saponē nigrum, seu tenerū, alterum ppter celeritatē minimum affert dolorem, cuius descriptio est.

Recipe capitelli ℥ ij, calcis uiuę ℥ s, cineris roboris ꝑ ij. His contritis superfundatur aqua, & post horam educatur, & statim superponat̄ alteri calcis uiuę & cineribus, & rursus excipiat̄: post superponatur tertio alteri calcis uiuę & cineribus, quibus addantur chalcanti contriti ꝑ s, & post horam tollatur: ultimò superponat̄ tantundem calcis uiuę cineris & chalcanti, & addantur æruginis in puluerem redacti ꝑ s: & post horā excipe aquam, & eam coge lento igne, & projiciatur super lapidem marmoreū, & ita cogetur & conseruetur in uase uitreo in loco sicco. Modus operandi talis est. Accipe ceratum diaquilō simplex, & extēde super coriū rotundum, & in medio eius fac foramen rotundū quantitate grani milij Indici seu melegg & suppone ceratū loco: deinde madefacito ē directo foraminis cum saliuā: deinde superponito escharoticū, & super escharoticū superponatur ceratū aliud diaquilon simplex, & ligetur locus, & nullo modo moueat̄. nam in motu magnum est detrimentū, & maius periculū. Melius aut̄ fit cum ferro: & ideo dicebat Rinaldus de Villa noua in parabolis: meticulosos tantūmodo cōuenit uti medicinis. Quo ad locum dicebat idē ibidē, quę sunt educēda per escharotica medicamēta inter musculum & musculum prope locum, & prope uenā magnam: quę à loco ipso deriuetur factō suū, sunt educēda. Ex quo patet, quòd tres cōditiones debet habere talis sinus, qđ sit inter musculum & musculū, ne lēdat̄ motus: & ut melius materia colligatur, quòd sit ē directo loci patientis, iuxta doctrinam Galeni *narā 1310*, & hoc est melius quā prope: quòd sit prope uas magnum, ueniens ē loco. Adde duas alias conditiones, quòd non sit nimis profundū, ne transeat in ulcus chironium, & ne sit in loco obnoxio motui, ne ex quacūq; causa proritetur à motu. Fiat ergo sub genu per quatuor digitos in parte domestica, si nolit equitare: in syluestri, si uelit. Vtrum uerò prope an procul, dico (non in hoc casu tantum, sed in omnibus alijs, quia de hoc auxilio nullibi tractauimus, nisi hic, ut faciamus perfectam doctrinam) qđ statuendus est sinus prope locum affectum, si materia sit pauca & procul: si sit multa, dum modo tamen in medio non sit membrum principale, super quod uas illud transeat quòd deriuetur ad locum. De utilitate dicebat Rinaldus loco supradicto, materia quę non potest deduci per naturales locos ullis medicinę instrumentis, prope locum per sinus est educēda. Et est sumptum ab Auicēna quarta quarti, ubi agit de ulcerib. Natura expellit (inquit) ad ulcera residuum superfluum, quę in morbis generantur. Et ita patet, quantum in utilitatis in hoc casu fontes afferre possint. Custodia uerò talis esse debet excidente eschara, quòd sit plerunq; iuxta septimam diem: imponatur cicer cum acie infra, & ligetur ita quòd perforet sensim carnē sine dolore tamen, quòd cōiungit propter corruptionē eius:

Pro laborate difficultate spiradi. 115

eius: ubi uerò caro perforata fuerit, quod cōtingit post unā diem, plerunq; imponatur sphærule ex cera alba, & ligetur sic, ut comprimat carnem sine dolore tamen, interponendo lanā aut cotum inter uinculum & sphærulā. Quòd si locus inflāmetur, inungatur iugurca oleo rosaceo omphacino. Sin aut cōsolidetur nobis inuitis, fiat puluis ille descriptus in libris de Subtilitate, ad carnē nariū, & in collo uesicæ exedendā, & imponatur sub pila: quia lōgè melius est p̄cipitato, à quo omnino cauēdū est, q̄a offendit resp̄i rationē. Et hæc de tertiā intētione & auxilio fontiuū generaliter dicta sint.

Deueniendo modò ad p̄prium casum, periculū est ne ex fontib. ulcera prauè euadant, nō solum iuxta dicta Auicēnæ, sed etiā Hipp. & ne materia uniuersim ad locū cōfluat, & crura inflent. Sed tñ si purgato & siccato bene corpore hæc fiant, nullū imminet periculū. Tandem si nec per ista curet morbus facta missione sanguinis, & iam sublata tympanite, & p̄purgato diligentissimè corpore cum medicamētis etiā ualidis, ut pote cū catapotijs aggregatiuis, uel melius cū hiera, quæ excipit colocynthidā: diacono aut hierā Galeni factā cū additione colocynthidæ, uel melius cū frequēti expurgatione medicamētorū superius descriptorū in tēpore autumnī, uel alio uerē sequēti, adhibeat quartum genus curationis, q̄ exustione cōstat. Cuius cum locuplex mētio fiat apud Aetiū & apud ipsum solum, placuit, ne ut dici solet, bene dicta uertēdo malè ut rē faceret suā, ascribere ipsius authoris propria uerba, quæ sunt: Iuxta mediū cōmissuræ clauicularū utrinq; una crusta inurat, cū cautione tñ, ad motis manib. distēta cute, ne aspera arteria oblædat. Deinde alię duę paruæ iuxta carotidas colli arterias, infligendæ paululū sub mento utrinq; unā, incūbētis cutis tñ perustione facta. Infligēdę aut adhuc aliæ duæ sub mamillas inter tertiā ac quartā costā, rursumq; aliæ duæ retrorsum uersus inter quintā ac sextā costā. In medio etiā pectore unā inurere oportet, & iuxta principiū ossis pectoris, quod à capitis gladij similitudine Xiphoides Græcis appellatur: supra os ipsius uentris unā simili modo, & adhuc aliās duas inter octauā & nonā costam utrinq; unā. Tres etiam retro inurendæ sunt crustę: una iuxta medium dorsū, reliquę duę ab utraq; uertebRARū parte, paululum infra mediā crustā. Omnes aut infra collū inuitas, mediocriter latas esse cōuenit, neq; ualde in superficie consistentes, neq; rursus nimium profundas. Ulcera autem crustarum satis multo tempore fluida permittere oportet.

Hæc igitur de morbis principaliorib. quæ etiā alijs annexis magna ex parte conueniunt. quia tamen adest tumor in crurib. qui ut dictum est, posset uehementius augeri, & ubi ad superiora contraheretur, afferre periculum uite, ideo etiam de illo aliqua dicere cōuenit. Et manifestum est, qd̄ debet reponi in capitulo hyposarcæ, non ædematis: quia cura ei cōuenit hyposarcę principalius q̄ ædematis, igit debet reponi in capite hyposarcæ. Nā cum hyposarcæ cura sit fermè ea quæ ascitis, ut Auicenna refert, ædematis aut ut astringentib. & repellētib. utamur, ut docet in tertia quarti, & cū uinculis & cū spōgijs ex aceto uel lixiuio impositis, & cū aqua caulis

& ciceribus & nostra ætate utuntur caliga ex corio canis, & multum conferre solet: quæ nihilominus, ut dixi, hic nõ conueniunt. Conueniunt tamẽ confirmantia mēbrum, uelut lotio ex uino nigro, in quo libanotis, saluia, betonica, sal & sulphur incocta sint. Sicut è diuerso non conueniunt quædam, quæ soli hyposarce sunt propria, ut cucurbitulæ, quæ aquã extrahere solent. nam cum membrũ sit imbecille, plus trahitur materiæ ad locũ, quã possit euacuari ex tali sectione: ideo in talib. fit error prior priore. Ideo ego cum curarẽ cauponẽ quendã ex hyposarca, abstinui ab hoc auxilio, quamuis Aetij. Ex auxilio autẽ Aetij licet ab initio uideantẽ leuari omnes, tandem perijisse uidi: & si tempus esset, declararem causam huius, ideo nõ conuenit nisi robusta adhuc parte. Est igitur medicamentum hoc. R. fructuũ iuniperi maioris, quæ planta est cedro similis, & fructus equalis fructui cupressi ʒij, aquæ ʒiij. coquantẽ donec redeant ad ʒi, & fiet aqua illa rubẽs, de qua capiat ʒij cum ʒij fructuũ iuniperi minoris, & conuenit in alijs dispositionib. dictis. Prouocetur quoq; sudor, & fontes & aqua ligni, etiam huic dispositioni ualde auxiliabuntur, exterius autẽ applicetur hoc. Recipe foliorum lilij in clibano siccatorum, thuris, styracis sicce, absinthij, calami aromatici, spice nardi, musci adnascentis coniferæ arbori, & est herba minuta odorata ualde, singulorum ʒi, fiat caliga è spongia, & superfuso hoc puluere super alligetur, & iuuabit multum. Hęc existimo satisfactura, & si rectẽ obseruentur: ac ad unguem, Deo dante, spero sanitatem recuperaturum, salte magna ex parte. Sed si deliquerit uel minima ex parte, sciat quid Galenus dicat dũ de tabe agit: & si quæ clara minus uidebũtur aut absoluta, medicus sunt cum sit peritus & expertus supplebit. Talibus enim, ut inquit Galenus, multa eorum arbitrio sunt relinquẽda. Atq; hæc forma est consilij mediocris. nam magnum construximus in causa Pontificis Amulthonis: parui autem hoc erit exemplum.

CONSILII PRO LABORANTE

difficultate spirandi Finis.

CONSI.

CONSILII

um generale, pro fluxu

sanguinis coercendo.

TRIA esse cōstat cōsideranda circa sanguinem fluentē immodicē coercendum: locus, causa, auxiliū. circa locum duo, uel ex qua parte, ut ex similibus instrumentis. Ex similibus, quia uel fluit à carne, quod rarò contingit: uel uenis, qui maior est: uel ab arterijs, & est difficillimus, & tunc succedit ratione compositionis in arterijs & uenis, ut sint paruæ uel magnæ, & ita sunt iam quinque modi.

Sed ex instrumentis etiā est, quòd locus uel subiicitur oculis, uel tactui, & non oculis, id est, quod manus potest attingere, uel nō potest: uel est ualde profundus locus. exemplum eius qui uidetur loci, dum è uulnere fluit: exemplum dum pertingimus manu, ut in hæmorrhoidibus & fluxu sanguinis narium: exemplum cum nō pertingit, ut si ex uētriculo, iecore: exemplum ualde profundū, ut in pulmone & renibus, ut Galeni utar exēplis. sunt igitur ductis quatuor in quinque iam xx modi.

Circa causam illa est uel apertio oris ueng, uel erosio, ut in ulceribus: uel diuisio uenæ. Hæc uerò duplex, aut tota diuisa, & est incisio: uel pars, ut plerumque est, & uocatur sectio. Sed uterque horum modorum, & etiam erosio fit à causa exteriori uel interna, ut iam sint septem modi, erosio scilicet uiolenta, & à causa interna, & ita de incisione & diuisione, ut sint sex modi: deinde apertio, & erunt septem modi. duo qui sunt à causa interna diuiduntur in tria, uel à multitudine, uel à malitia humoris, uel à motu seu caliditate.

Sed cū erosio cōtineat malitiā, erunt duplicati modi à sectione & incisione tantū: qui cum essent quatuor, fiunt octo, additis igitur tribus fiunt 11. hos igitur si duxeris in 20, fiunt modi omnes quibus profluere potest sanguis à corpore 220. Ex his sunt in carne seu ex uenulis 44. hi sunt faciliores. Inter hos tñ difficiliores sunt 11. qui fiunt in profundo loco, & ex his insanabiles, p̄p̄modū unus q̄ ab erosione interna: ex 33 reliquis difficiles omnes, q̄ ab erosione, & sunt sex. igitur in carne difficillimus, unus p̄fundus cū erosione, inde alij sex ex erosione nō in p̄fundo loco: & decē in p̄fundo loco, nō ex erosione. His p̄portione respōdēt, sed deteriores 44 in uenis paruis: adeò ut unus sit p̄p̄modū insanabilis, sex alij difficiles, sed nō cū tanto periculo: reliqui decē cum magno etiā periculo, reliqui 27 faciles.

Succedunt his 44. ab arterijs paruis longè deteriores, & respōdēt primis, adeò ut primus sit penè insanabilis, sex alij nō cū paruo periculo difficiles etiā, alij decem cū maximo periculo difficiles, post qui sunt ex uenis magnis 44. Unus est absque cura, itē 2, qui fit in mēbro nō subiecto tactui,

item

itē alius omnes: is cū imminētī morte, reliq̄ 27. cū maximo periculo, & uix sanari possunt. Modi tamē 44 qui oculis subiciunt, facile sanant in cōpatione ad reliquos, post 44 alij quibus saltem specillo auxilia admouere licet. Modi uerò 44 arteriæ diuisæ magnæ 33 sunt mortales, id est, qui nō sunt extra: ex 33 lethaliore, & præsentem magis afferunt mortem, qui in locis iuxta cor uel spinam dorsi, & ita patet ratio prædicendi, item curandi, quæ difficilliores morbi auxilijs ualidioribus curari debent.

Intentiones duæ curatiuæ sunt generales, auertere in fluentem sanguinem, & prohibere fluentem: & in omnibus his præsupponitur, ut tollatur causa antecedens. Diuertimus secundū directum inter iecur & locum læsum si remotus sit, uel si locus læsus sit propinquus iecori ultra iecur: ita quod semper uel iecur uel locus unde diuertimus, sint in medio nūquam locus ex quo fluit sanguis. nam tunc plus attraheret, ex duobus uerò modis in loco remoto, ubi sanguis fluat diuersio fiat iuxta iecur: si autē propinquo, ultra iecur. & hæc etiā conuenit, si à remotis fluat, ita q̄ si fluat à remotis primò debemus incipere ultra iecur, deinde inter iecur & locum læsum in propinquo cum loco iecoris. si autē fluat ex loco propinquo iecori, fiat re tractio ex loco ultra iecur.

Quòd si sanguis ex arteria fluat, idem in corde obseruetur quod in uenis: de iecore diximus, & semper ex latere patientis loci. Sed prohibitio fit tribus modis, uel cum his quæ à proprietate agunt, uel locum implendo, uel partes diuulsas iungendo. Quæ implent uel aliena materia implent, uel sanguine ipso, uel carne uel eschara. Ergo in uniuersum sunt sex modi, horum quatuor trifariam adhiberi possunt. nam escharotica solum super locum adhibetur, uel igitur intus, uel extra, supra locum uel è directo loci fiunt 14 modi auxiliorum. Quædam autem habent intentiones plures simul, agam tamen de singulis seorsum.

Primus modus est sistentium à proprietate sanguinē applicando extra è directo, & est iaspis oriētalis ualde uiridis cum sanguine guttis magnus: et si nesciat locus, applicet sup iecur in sanguine uenarū sup dextrū hyppocondriū, in arteriali super cordis apicem inter quintam & sextam costam, ascendendo ab ultima spuria.

Super locum ex proprietate agit stercus asininum, ego tamen addo acetum: & sit siccum illud: & melius, quod Maio colligitur. Itē herba ficula, quæ in xxiiij horis consolidat: & est quasi similis anetho.

111. est sistēs à pprietate intus, & est lachryma cerasii, itē cortex oui tritus. Quartus modus est cū eschara, & est ut sup uenā cādētī ferro eschara: excitet, & est potēs ualde, sed oportet ut uena uel arteria nō sit multū pfunda.

Quintus modus est ut extra ueng partes iungant. hoc autē fit duobus modis, subitò, & cum tēpore. subitò fit tribus modis, cū digito cōprimendo, & uocat bucelatio, donec sanguis cogat. secūdò ligādo arteriā uel uenā iā à carne liberatā. tertio fit incidēdo uenā per transuersum. dicebat Galenus: Concidit caro, & cōprimit os ueng, & ita sistit. dico etiā quod in bucelatione

pro fluxu sanguinis coercendo. 119

relatione fit compressio loco eius cū puluvis paruis constringendo. Sed consolidatio, quæ fit cum tempore, fit cum auxilijs, quæ infra dicam.

Sextus modus est, ut istud fiat intus accipiendo: & hoc fit cum conglutinationibus. & in hoc genere sunt lachrymæ omnes fermæ, & thus & gariophylli incogniti. pro his uiribus & symphitum & mucilagines omnes, & gelatina & cibi glutinosi, ut caseus recens, pedes porcellorū, itria.

Septimus modus est eorū, quæ exterius applicata, interiora ulcera cōsolidant, & hæc parū faciunt: si tamen aliquid iuuat, est exemplum ex symphito & luto armeno.

Octauus modus est implēdo aliena materia: & ita facimus exemplū ex gipso & glutine piscium, & non est melius.

Nonus fit implendo sanguine ipso omnia quæ refrigerant actu postestatiue, uel cogūt. Igitur primo aqua frigida assidue superimposita bolus armenus orientalis, lemnia terra, aqua plantaginis: apud Galenum hematites non ille uulgaris, sed optimus, & herba camæcissos uocata uinca pro uinca materno sermone, acatia, hypocistis, citini, portulaca, polygoniū. Eadem uerò inseruiunt intus exhibita, uel è directo loci apposita, sed cum modico aceto, ut uirtus in profundū possit penetrare, & ita patet decimus & undecimus modus.

Duodecimus fit cum his quæ carnem generant, & est auxilium Galeni, primo cū thure, aloe, & pilis leporis. consolidant & sarcocola, unde illi nomen inditum. strenue quoq; lachryma abietis, item mastix. eadem ut dixi, etiam consolidant uenas in pueris, & arterias quandoq; aut generant aneurysma. Omniū præsentaneum auxiliū afferens ad hoc. R. lachrymæ abietis, ℥. i. masticis, sarcocolæ, thuris añ ℥ s. aloes epatici ꝓ viij. destilant per cineres calidos, oleum ita ut non uratur. Aliud s. hypericonis cū herba ꝓ vi. fructuum balsaminę ꝓ iij, terbenting claræ, id est, lachrymæ laricis (nam fermæ idem potest cum abietina) ℥ i, croci ꝓ i, gariophyllorū ꝓ i s. misce cum ℥ vi olei ueteris; & maneat in sole per xl. dies caniculares, uase bene concluso: & ut fit antiquius, oleum eo redditur melius. Eadem hæc sumpta intus sanant, & apposita extra in directo aliquid faciunt: unde patet decimustertius & decimus quartus modus.

Ex his licet complicare has intentiones:
nam singularia ipsa sunt infinita.

Consilij pro fluxu sanguinis coercendo Finis.

HIERONY. mi Cardani Mediolanensis

medici Consilium pro Mantuano
lepram patiente.

PRO declaratione huius morbi sciendum est, quod elephā-
tialis, lepra, scabies, impetigo, pruritus, leuca, & alphas
quæ est uiriligo, fermè eiusdē sunt generis, differuntq̃ tum
magnitudine, tū proprijs quibusdā differentijs & magni-
tudine, præsertim elephantialis differt à cæteris, adeo ut
sit carcinoma uniuersale: omnes tamen hi morbi conueniunt in quibus-
dam, in membro affecto: quia in omnibus cutis afficitur, & quod sunt foe-
di & contagiosi, licet aliqui parum, aliqui uehementer, & sunt omnes cro-
nici & endemij, propaganturq̃ à maioribus in descendentes, & ideo uo-
cantur hæreditarij. Elephantialis autem est morbus, qui nunquā curatur:
hic autem morbus non est elephantialis, sed est lepra Græcorum: quod fa-
cilè dignoscitur, quia cum sit profundus, differt à scabie & alphi seu uiri-
ligine: differt etiam à leuce, quæ est albaras Auicennæ, quoniam non est
cum defœdatione cutis alba, imò potius rēdit ad rubedinem. differt etiam
à pruritu, quoniam ibi non est permutatio ulla in cute, quantum ad subs-
stantiæ & calorem, aut formā: sed ab impetigine, de qua maior est dubita-
tio, quia impetigo est parua lepra. ergo cum hic morbus sit difficilis, debet
appellari lepra & non impetigo. conueniunt isti affectus, quia ambo sunt
cum pruritu profundi, serpunt, sparguntur circum circa, fiunt ex humo-
ribus adustis: sed differunt in hoc propriè, quod impetigo fit ex serosis ad-
mixtis crassis, lepra ex crassis admistis serosis, & hæc omnia colliguntur à
Paulo Aegineta in initio quarti libri à primo cap. usq̃ ad 6. Fiunt ergo hi
duo morbi (quoniā in horum alterum necesse est ut cedat affectus hic) ex
materia crassa & melancholica, & serosa, exustis cutem inuadentibus, ac
profundius se immergentibus, tum sese in ambitū spargentibus cum pru-
ritu. Aetius autē libro xij. cap. 134. dicit, quod lepra fit ex tenaciore ac cras-
siore ac magis atro humore, & est magis aspera ad contactum, & pruritū
inducit, & non penetrat, nisi cutem & squammas magnas gignit: & ideo
potest uocari scabies maior. nam nisi hoc signo ab ea differt, & licet circa
hoc multæ essent dubitationes: qui tamen non librum intendimus com-
ponere, sed consilium conscribere, ideo properamus ad curam: tum eo ma-
gis, quod omnes autores in hoc concordant, quod iste morbus est sanabi-
lis, & quod auxilia quæ uni conueniunt ex his affectibus, conueniunt om-
nibus. Et constat, quod talis morbus, ut dictū est, est elephantialis minor.
sed est una regula generalis, quod quæcunq̃ curant maiorē morbum, cu-
rant & minorem, si sint ad unguē unius generis, uelut quæ curant comi-
tialem,

pro Mantuano lepram patiente. 121

tialem, curant etiam incubum: ergo quæ curant elephantiasim, curabunt multò magis hanc lepram. & hunc morbum esse puto, de quo Moses agit in Leuitico, ubi uidetur distinguere lepram, quæ est elephantiasis Arabum, à scabie & lepra Græcorum tribus signis, mutatione pilorum, & quòd caro sit depressior, & quòd morbus indies augeatur, tunc enim est elephantiasis. & si unum horum signorum deficiat, tunc maximè attenditur incrementum & diminutio morbi, & quòd caro ipsa uiua appareat seu detegatur. ibi etiam facit duo genera lepræ, corrodens, & non corrodens. & locus ille uerò est difficillimus, in uniuersum tamè etiam post curationem uult eradi pilos, & lauari uestes: & nemini dubium est, quòd ubi morbus sit cutaneus, mundicies multū cōmodi affert. Scriptum est etiam in Deuteronomio: Curatote in morbo lepra, diligenterq; operã date, ut eis quibus uos Leuitæ sacerdotes ex meo præcepto instruent, pareatis. Cap. 17.

Igitur ut ad rem deueniam, cum omnis cura constet ex dignotione morbi, sed longè magis ex dignotione causarū, oportet causam scire ipsius lepræ. cum ergo causa sit humor crassus, & lentus, & melancholicus; item serosus exuctus: sciendum est, quòd si serosus sit atque abundet, tunc est cum pruritu maiore: sin autem materia crassa solum sit, pruritus minimus aderit, sed dolor, & sanies & sceditas maior: quicunq; etiam morbus fuerit cum pruritu, facilius soluit: ubi exiguus sit, aut nullus difficillimè. & hæc est causa, quòd hic morbus non potuit ad hanc diem usq; curari. nã cum nō negetur magno pruritu materia est crassa, lenta & multa, tū quia à primordio uitæ, anno scilicet fermè quarto eum cœpit inuadere: tertiam causam esse oportet uel prauitatem humoris, uel ualde fixam qualitatem in mēbro, generante uel recipiente, uel utrunq; omitto nunc regimen prauū aut aërem non aptum curationi. Cap. 23.

Quæ autem suadent curationem fieri posse, sunt genus morbi: quod ut dixi, per se sanabile est. nam sola elephantiasis in hoc genere insanabilis est: deinde quia est iuuenis, annum agēs uigesimalimum primū uel circa, & est terminus incrementi secundum longitudinem: deinde quia est pinguis, & satis bonæ temperaturæ, est etiam tēpus uernū: & etiam quoniã nō sunt tentata auxilia magnifica & præclara usq; nunc, necq; omnia neque præcipua: & quoniam quædam inuenta sunt nostris temporibus, quæ à proprietate agunt & erant ignota antiquis, uelut quæ illinuntur arterijs. his sex causis uidetur omnino morbus esse sanabilis: quæ tamè ostendunt difficultatem, sunt prolixitas ipsius morbi. nam uidetur iam decem & septē anni exacti, ex quo laborat hoc morbo: & etiam quia, ut dixi, caret pruritu, & quia serpit & est profundus, propter quod uolunt etiam leucen esse insanabilem: & quia curatus fuit diligenter, & non potuit sanari, licet non cum ualidioribus auxilijs, ut dixi. non enim omnia tentata sunt ualidissima auxilia, sed quædam solum: concludo tandem, quòd Deo dante, sanabitur seruatis seruandis: maxima cum diligentia, tamen & longo tempore: & licet reuertatur, tamen iisdem auxilijs occurendo

L poterit,

poterit ex toto sanari: & ita quod fieri non poterit in una uice, fiet in pluribus.

De causa patet, quòd sunt duo membra: unum, quod generat & mittit, & est iecur: alterum, quod recipit, & est cutis. Est etiam triplex cura uera, quæ sanat morbum, & quæ fucata est tegens illum, & quæ mitigat ipsum. nam ipse conqueritur maximè, quòd morbus ille ascendat ad cololum & faciem, unde deturpat eum. Ergo cura ipsa qualiscunque sit, per regimen uictus, per topica uocata, & per medicamenta fit. Sed primum id uidentum, postquam duo esse membra in causa diximus, iecur generans & mittens: & cutim, quæ recipit. An igitur maius uitium erit in cute, an in iecore: istud scire expedit, cum enim medicamenta paria esse debeant uiribus, ipsius uitio cõstat oportere nos scire quanta pars pertineat ad iecur, quanta etiam ad cutem.

Videmus enim in his morbis aliquando medicos frustra niti in mittendo sanguinem, in purgando corpus, in regimine ordinando, quæ omnia tandem parum aut nihil conferunt & in nihilum reducuntur. Adueniente autem aliquo qui cutem unguento illeuit, sanantur: & contrà, aliquando accidit ut multis medicamentis cutis illinatur, nec tamen sanatur æger, at purgato corpore & sola uictus ratione curantur. Rursus in aliquibus necessarium est utrunq; oportet igitur scire quid maximè sit in causa. Istud autem maximè & facillimè cognosceretur, si auxilia adhibita sciremus, & à quibus leuatus est morbus, & quæ nihil prorsus contulerunt. Clarum est autem, quòd cum cutis, ut dicebat Galenus in libro de Morbis, nullas penè habeat uires, non atrahendi, non expellendi, non retinendi, non concoquendi, id non contingere propriè uitio cutis, nisi quatenus ipsa est læsa, & ob læsionem natura transmittit excremèta ad illam. Quomodo ergo medicamenta, quæ illinuntur, poterunt curare lepram, impetiginem, scabiem, cum (licet restitutis uiribus) ipsa non possit repellere humorem noxiū: sicut neq; infans sanatus ex morbo magno, non propter hoc poterit ferre pondera magna, quia non potest restitui ultra gradum proprii roboris: & ideo stat dubitatio magna, an scilicet materia quæ ibi redundat, transmittatur ex alio loco corrupta: an sit alimentū cutis, quod corrumpatur & transeat in materiam coniunctam: Et uidetur generaliter saltem, quòd debeat esse materia, quæ transmittitur: quia alimentum non potest esse ad eò copiosum, ut sufficiat subministrare materiam similibus morbis. Ex aduerso non curarentur medicamentis exterioribus ad eò facile: & etiam quia uix fieri posset, ut tanta copia humoris redundante, aliæ partes intus non laborarent. & uidetur ex his quæ scripsit Galenus in tertio Methodi de ulceribus, quòd malus affectus in carne subiecta & in cute sit causa impedimenti sanationis & consolidationis in ulceribus. & ita dico de hoc morbo, in quo licet non appareat solutio continui manifesta, proculdubio tamen est occulta. Et etiam alia ratio persuadet, quia talis morbus serpit ad proxima, ergo sit uitio partis patientis potius quàm iecoris.

Pro Mantuano lepram patiente. 123

coris. Sunt & alia iudicia, puta contagium & facilitas sanationis, quæ iudicant esse uitio cutis potius quàm iecoris. Concludo ergo quòd hic morbus maximam partem causæ habeat in carne subiecta, & in cute: sed principium tamen & originem in iecore. & si quis mihi obijciat difficultatem sanationis, respondeo, quòd etiam ulcera chironia difficulter sanantur etiam propter solius partis dispositionē: & maximè, quia ut dixi, non sunt etiam sine uitio totius.

Deueniendo igitur ad uictus rationem, manifestum & quòd cum excrementa hæc sint tertiæ coctionis, partim scilicet quæ sunt loco alimentum ipsarum partium affectarum, partim secundæ scilicet ipsius iecoris, & est humor transmissus per uenas & arterias ad cutim, quasi natura decernente, & ideo uerisimile est, quòd pars istius morbi semper maneat: & est illa quæ fit uitio cutis alia magnam mutationem recipiat, modò multum crescens, modò non, sed quasi in eodem statu permanens: constat alimenta quæ assumunt, debere parū nutrire, & non multū. cuius tamen oppositum plerunq; medici dum existimant, dum iuuare credunt nocent. similiter non debent esse temperata, ut communiter dicitur, sed contraria qualitati causæ morbi. Diximus autem, quòd causa morbi est humor exustus, serofus & crudus, ergo cibus debet esse exquisitè cōtrarius, & hæc est sententia Galeni in libro de Cibis boni & mali succi. In hoc igitur nihil melius est usu ptisanæ hordeacæ sine sale, & carnis testudinis. his enim duobus præsidijs tantum curari similem morbum in Domino Francisco Gadio, ordinis sancti Augustini ex ea congregatione, quæ Canonicorum uocatur, & quæ appellabant illum Regem. Conualuit autem in sex mensibus, cum passus esset morbum biennio, adeò ut tæderet illum uitæ, nec postea unquam redijt. Modus ergo ptisanæ talis est: Hordeum infundatur in aquam multam, xij horis coquatur donec disrumpatur, tundatur, cribret, coquatur cum iure pulli, uel testudinis, donec non amplius ampullas emittat, quod post tertiam horam uix contingere solet: id autem in uase terreo. Testudines autem in aqua diu coquantur cum modico aceti albi, croco & boragine, & perseueret in huiusmodi cibo saltem per sex menses, interim tamen poterit uti perca pisce elixato cum eisdem. Item beta & malua in cibus, & lactuca. poterit etiam adhibere omphacium seu agrestam, item succum aranciorum. poterit & uti carnibus pullorum cum plantagine assidue, ita ut plantago ponatur in omnibus cibus, in quibus ingreditur caro. Caueat generaliter ab omnibus multū nutrientibus, & ideo ab ouis & lacte: solum caro testudinis, pulli, auiculæ omnes, hoedi etiam. caueat à caulibus & caseo, omnibus salitis, aromatibus omnibus, croco duntaxat excepto: piscibus nisi squammolis & paruis: non utatur melle & saccharo, licet moderatè uti cancris: uti potest pprietate potius quadā quàm manifesta qualitate aut substantia conuenientibus. Vinū sit album, leue, clarum: sed si biberet aquam, longè melius esset, cuius est descriptio. R. liquiricię recentis ℥vi, radicis thamaristę ℥ij, passularū ℥ij, aquæ ℔ iij: coquantur ad

L 2 consumptio

consumptionem tertiæ partis, coletur & utatur pro potu, & si uult dimittere liquiriciam, potest augendo quantitatem passularum & thamarisci. Est aut thamariscus arbor in Italia nota, nascens in ripis fluminum minuto folio, fructu & flore muscoso, id est, tenaci. & generaliter aqua in hoc casu cum non attenuet, uino melior est. Circa somnum utatur prolixo & nocturno, non diurno. Circa aërem eligat clarum, tenuem & calidum potius quã frigidum. dormiat non in plumma, sed super tomentum sericeu: mutet sepe uestes, & præcipue indusia, non exerceat se à cibo, sed in mane solū & si sudet, permutet lineū indusium, & interiorem uestem (quidam uocāt diploidem) abstineat à coitu, nisi quantum necessitas urget, & curet ut habeat beneficium uentris singulo mane. De fructibus conceduntur quæ uentrem soluunt, ut pruna, & cerasa: & quæ urinas mouent, ut flagra & pepones & cucumeres, cocti tamen.

Quod ad intētionē curatiuas, primū R. succi cassiæ nouiter extātis ℥v. origani, fumi terræ, seu fumarie pulueratę añ ℥ij: misce, & cū zucharo fiat bolus, capiat per horā ante coenā. Sequenti mane capiat ℥ij serapij ex infusione fumi terræ, cū aqua lactis, decoctionis fumiterre, sequentib. aut diebus capiat infra scriptum sirupū. R. seminū sesami ℥i. comedat cū modico panis, deinde bibat ℥ij sirupi acetosi simplicis, cū modico aquæ plantaginis: & post uiginti dies, si urina fuerit concocta, accipiat hoc medicamentum. R. cōfectionis hamec bene cōfectæ, & succi cassiæ añ ℥s, sirupi de polipodio ℥is, aquę decoctionis infra scriptæ ℥iij. misce, capiat in aurora. R. mirabolanorū nigrorū ℥i, hypericonis, origani añ ℥s. sebestē numero xij. infundantur in ℥xij aquę lactis, per decē horas, inde bulliāt parum: colet, capiat calidū in aurora. Hoc peracto mittatur sanguis ex basilica brachij dextri, deinde sequenti die ex basilica brachij sinistri, extrahendo singulis uicib. ℥viij sanguinis. Post hæc bibat qualibet hebdomada semel hoc. R. feri lactis ℥lx, epithymi ℥i, hellebori nigri ℥i, cinamomi ℥ij, mellis ℥ij. infundantur omnia per duodecim horas, inde coquantur ad consumptionem tertiæ partis: coletur & bibat calidum. & cum assumit medicamentum, uel hoc uel sequens, non comedat usque ad horam uespertinam. sequenti autem die assumat hoc. Recipe succi brassicæ, acetii albi optimi añ ℥vi, cædriæ ℥ij, hæc inuenitur Venetijs, sumat ergo tepidum in aurora, & bis in hebdomada. Vbi ubi aut exacti fuerint quindecim dies, ita ut bis sit repetita purgatio, quater uerò medicamentū, bonū erit ut assumat ligni decoctū, per quod ut spero, incipiet sanari. erit autem eiuscemodi facile.

Recipe ligni Indi rasi electi ℥xv, radicis thamarisci minutim derafa, sic ut schidia abijciantur ℥vi, aquæ ℥ xvij infundant: horis xxiiij inde bulliant ad consumptionem medietatis in lebetē ferreo, & coletur, & de hoc capiat ℥viij, aut saltem vij singulo mane, calidum in aurora: uel hora una post ascensum solis: & integat se pannis tenendo uultum sub culcitra, ita ut sudet. Interim uerò bibat de hoc in mensa, sed frigidum, cum priores septem uncias, quantum potest ferre, calidas ebibere oporteat. Cibus uerò

pro Mantuano lepram patiente. 125

uerò sit panis, & uuæ passæ: panis quidem ad uncias quinq̄, passarum uuarum quantum libet. Tum uerò à frigore & exercitatione atque alijs, à quibus solent cauere qui decoctum hoc assumunt caueat: cum uerò octo exegerit dies, fluxeritq̄ sudor cum uirium robore, suadeo ut octo horis à prandio, quatuor autē ante cœnam sex uncias calidissimi illius decocti assumat, ac denuò sudet, atq̄ ita perseueret xxx non ultra dies, non minus autem quàm xxv. His peractis cassia nigra purgandus est hoc modo.

Recipe succi cassiæ nouiter extātis ℥vi cum modico succi fumi terræ & saccharo: fiat bolus, capiat ante cœnam. Bibat autem per annū ter, quater, sexies, in mense hanc aquam. Recipe sanguinis porci recentis ℥iij, plantaginis ℥i, ranarum sine capite & cute ℥is, cancrorum chelas & caudas mundatas pondere ℥ij, lapathi acuti, radicum cum folijs ℥ij. destillentur omnia in uase secundum artem, & de hac aqua capiat ℥iij singulo mane, & sudet si potest: nam calidum præbibere oportet. Cæterum & ex priuatis auxilijs hæc duo sunt. Primum. Recipe uiperas ueras, cuius sunt quasi canini dentes: & abscissis capite & cauda, ad tres digitos coquantur in pauca aqua admodum, deinde contundantur, deinde cum furfure & farina pinsentur, gallinisq̄ tribus aut quatuor edenda præbeantur: cumq̄ id factum fuerit per quindecim aut uiginti dies occisæ gallinæ, & exenteratæ, atque deplumatæ, coquantur iuxta morem, & ius illud bibat, & carnes edat, & post modum quiescat in lecto, donec exciderint crustæ. Secundum præsidium est.

Recipe lapidis cerasæ (uocant lazuli) puri, & bene colorati ℥i. teratur, & in polinem reducatur, per linteam cribratus lauetur aqua uicies, deinde infundatur in aceto scillitico, optimè per tres dies: deinde expresso aceto siccetur, deinde per tres alios dies in succo thamarisci: inde expresso succo & siccato lapide, rursus infundatur in succo plātaginis eodem modo per tres dies, & de hoc sumat à ℥ij ad ℥iij, redigendo in formā boli cum oxymelite scillitico, & post bibat mulsæ ℥iij. præparatur autē hoc modo. Recipe mellis puri ℥ij, aquæ ℥vi. misce, bulliant ad cōsumptionem medietatis, despumando semper: coletur & capiat, ut supra. Et rursus ex compositis, quæ intus assumuntur est decoctio Auicennæ huiusmodi. Recipe mirabolanorum nigrorum & citrinorum añ ʒs, amis seu ameos & assæ odoriferæ, id est, belzoi añ ʒv. aquæ ʒxxxvi. uuæ passæ lotæ & mundatæ ʒvi. coquantur ad consumptionem duarum tertiarum cum ʒis. mellis puri: coletur & exprimatur & bibat totum, & continuetur quadraginta diebus. Conferunt etiam catapotia, quæ uocantur pillulæ Indg, & pillulæ cochis. est etiam facillimum auxilium, quod consulo ut faciat, & est hoc.

Recipe uiperas duas magnas, & abscissis capitibus & cauda incidantur minutim, & ponantur in olla cum sale, ita ut ponatur area salis, deinde area è carne uiperarū, inde area salis denuò, atq̄ ita alternatim imponēdo etiā radices rumicis seu lapathi incisas minutim: deinde tegat olla cum tegmine fictili, quale est olla, & cū creta concludatur, & ponatur in fornace

lapidum, ubi lapides coqui solent per tres dies: inde extrahat, & sal ille sit in usu ferendo ipsum: & si non placet, sic dissolvatur in duplo aquæ, & abiccta omni fece siccetur, teratur & sit in usu. Expedita purgatione xxxxi die- rum, uel assumptione aquæ ligni, deueniemus ad topica. nam in his au- tores omnes medicinæ sanationis spem totam reponunt hoc modo.

Primum imponemus ipsum in balneo aquæ dulcis seu putei, appo- nemus quadraginta cucurbitulas, & nō sit aer multū calidus: aut si nimio plures uidebunt uiginti, & postq̄ sudauerit, detrahemus sanguinē ex sin- gulis, secūdū q̄ ferre posse uidebit, & postmodū inūgemus hoc unguēto.

Recipe succi ocimastri, & est planta similis folio ocimi, nascens iuxta muros antiquos & sepes, folia habens similia ocimo, sed in ambitu ferra- ta, flores purpurei, seminis capitula qualia hyoscyamo, radix torosa, unde ē genere galiopsis esse creditur, odor foliorum & seminis teter. ex hoc igi- tur succo pari pondere ceræ atque olei fit unguentum, quo illiniri debet post balneum & cucurbitulas. Inde tertio die ad balneum redeat, & rur- sum illinatur unguento, atque ita omnia peragantur, quæ in primo præ- ter cucurbitulas, usque ad quinque circuitus: in quorum ultimo etiam rur- sus uiginti cucurbitulæ applicentur, intermedijs autem nequaquam. Sem- per autem ab inunctione lectum ingrediatur mundis linteis, & dormiat: quod si ferre non possit balnei teporem & cucurbitulas, modicum panis & martij panis comedat anteq̄ balneum ingrediatur: lectus antequam in eum se conferat, caleat, & bene tegatur.

Aliud unguentum. Recipe scabiosæ, ellebori, nigri lilij, allij, lanariæ herbæ, corticis iuniperi añ ʒij, terantur optimè, inde exprimatur, inde ad- dantur aquæ uitis, quæ solet excidere à ramis præcisus tempore Martij ʒi, styracis liquidæ ʒij, pomatæ ʒiij. coquantur miscendo semper, donec redi- gantur in formam unguenti: & dum remouetur ab igne, addantur lactis ficulnei ʒij. misce, fiat unguentum, quo ungatur totum corpus loco pri- oris, ubi ex primo non sanatus fuerit. Aetius putat adipem nigri arietis sufficere uel solum, quod non expertus sum. Verum nostrum hoc unguē- tum est, quo ego cum quatuor socijs à scabie, quæ erat è lepræ genere, quā passus fuerā xxvi annis, sum liberatus sine ulla purgatione, sine balneo, ita autem uiximus ut ex proposito p̄ morbo contra medicamentū luctari uelle uideremur: erant mei familiares omnes adolescentes, ego quinquage- simum excesseram annum, Lugduni in caupona genio indulgebamus. existimabam mihi turpe esse quòd non scabie omnes, sed elephantiasis la- borare uideremur, crustæ præaltæ latæ usq̄ ad collum & caput ascende- bant. uerè illud dici poterat: Alijs medens, ac ipse ulceribus scatens. Cau- sa erat, quòd marinis piscibus, quos ego libentissimè edo, nec Mediolani copia est, assiduè uescerer, præcipuè uerò asellis: qui cum recentis sint optimi succi, ita saliti sunt pessimi. nam id minimè absurdum est. hęc edina enim caro ut optima est, ita salita pessima.

Ergo uisum est, ut aliquo auxilio occurrerem, fortè autem dum ascen- derem

pro Mantuano lepram patiente. 127

derem in colle quodam, perspexi tithymalum: abundabat enim ubiq̃, ex cogitavi igitur e casu auxilium, fuitq̃ huiuscemodi. Recipe sulphuris uiui ℥ij, salis ℥is, lachrymæ iuniperi, qua utitur bibliopolæ, ellebori albi añ ℥ij, succi tithymali ℥ij, aut etiam amplius, apponebã aut totam herbam contusam pondere ℥i olei e lini semine ℥s. terantur exquisitissimè, inde coquantur super cineres donec redigantur in formam unguenti, post exprimatur, & reiecta fece, inungantur statim, deterfa aqua à balneo, sub poplitibus, & interiora cubitorum, & iuxta talum, & iuxta carpos manuum, & sub alis, & plantæ pedum, & loca omnia patiëntia in aëre calidissimo, seu iuxta igne post cenam, diu confricando loca, & copioso unguento: inde ingrediat lectũ calentem, & tegatur pannis. hoc autem à prandio uel à cœna, fiatq̃ alternis diebus donec ter fuerit unctus. hoc neq̃ purgatione, neq̃ uitæ regimine indiget, ad eò efficacissimum est. Forfan quæret aliquis, & iure, cur tandiu distulerim sanationem hanc? Causa fuit, quòd morbus hic perpetuò uariabatur, & quòd mihi familiare est nihil agere donec cogat, tum ppter multitudinem negotiorum, tum etiam propter consuetudinem: tum etiam, quia existimabam morbum hunc me pseruare à multis alijs morbis, quibus suspicabar me esse paratum propter diuturnarum hemorrhoidarum spontaneam sanationem. Aliud physicum auxiliũ ex xij libro nostro de Subtilitate. Lauet ter in balneo infantis primogeniti, quo balneo solent obstetrices abluere quicquid sanguinis est menstrui. Laudatur præterea cuminum Aethiopicum & syderitis herba in potu sumpta. atq̃ hæc puto sufficere, etiam si multo grauior esset morbus. Si quis tamen ad ualidiora transire uellet, sudet in balneo sicco exerto capite cum suffumigio bituminis, salis, ligni cupressi, lachrymæ iuniperi, thure, betzoi, myrrha, agalochi, rore marino, amaraco, styrace, santhalis, musco coniferarum arborum, lachryma eleni, ladano, cortice mali medici, & rosis, omnibus uel aliquibus.

CONSILII PRO MANTVA.
no lepram patiente Finis.

HIERON.

HIERONY- mi Cardani Mediolanensis

medici, Medicinæ enconium.

NEMO, ut opinor, facilius artem aliquam laudarit, quam qui in argumentum inciderit per se abundans, splendidū atq; illustre: nemo melius, quā qui quod laudare proposuit, bene nouit: nemo uerius q̄ qui tractauerit exercueritq;, ob hæc omnia, artem medicam & facile & bene ac uerè laudare me posse spero. Quòd si modò neq; eloquentia neq; facundia illa polleam, quæ tanto operi sit necessaria, nec colores illos ac fucos, qui à rhetoribus addi solent, adiciam: meminerint qui hæc legent, tanto formosiorē futuram orationem nostram his ornatis externo apparatu, quanto naturalis pulchritudo commentitia atq; fucata præstantior est. Est enim cum oratio per se clara & splendida futura sit ob artis excellentiam.

Ornari res ipsa negat contenta doceri.

Nam seu ad Deos artis origo referatur, autores fuisse existimantur pater & filius, Apollo scilicet & Aesculapius, si Ouidio credimus, dicenti:

*Inuentum medicina meum est: opifexq; per orbem
Dico, & herbarum subiecta potentia nobis.*

Seu ad quoscunq; alios prima est inter omnes, & cū ipso humanitatis ortu initium cœpit: nam nihil antiquius esse potuit ea causa, propter quam inuenta est, scilicet morbis incommodisq; mortalium: non nitatur rationibus, ut ostendam quā antiquus fuerit Aesculapius, quā uetus profapia Hippocratis. nam metuo ne potius fabulosa esse illa dicatis, quā de ueritate dubitetis. Itaq; his omissis, quæ minus necessaria sunt negotio nostro, q̄ dubia, ad ea quæ illius præstantiā ostendunt, quāq; mortalibus optanda sit, transeamus. Ea uerò in triplici genere collocanda uidentur, scilicet utilitatis, pulchritudinis atq; nobilitatis. Utilitatis duplex mihi genus esse uidetur: tum ut humano generi, tum ipsis qui eam exercent, maximum afferat emolumentum. Ipsis quidem mortalibus tantū certè affert, ut neq; re ipsa, neq; exemplo ulla alia ars possit ei cōparari. Quid enim maius homini contingere potest quā morientes ad uitam reuocare? quod fecisse cū plurimos medicos constet, etiā mortuos suscitasse quosdā prædicāt. Aesculapiū em̄ & Hippolytū & Tyndaridē à mortuis ad uitā, tum Aesclepiadem clarum medicum quendam à rogo reuocasse referunt. Quinetiam alios maius quid morte passos, ut dæmonio malo obsessos, resolutos, hydropicos, carcinomate laborātes, suspiriosos, calculosos, tabescentes, luxatos, leprosos, cæcos, surdos, obliuiosos, claudos, syderatos sanasse melius est, & ipsa quotidiana experientia frequens. Dī quidem hac in parte sola tyrannis potentiores sunt, quòd cum tyranni solum obesse possint, dī ipsi etiam prodesse queant. Quamobrem & partem illam qua ipsi præstant,

stant, etiam diuiniorem esse atq; illis propriam consentaneum est. Quid cum in quibusdam morbis adeò præsentem artis huius opem sentimus, uelut in anginosi, synochis, colicis dolorib. ubi sanitatē morti coniunctā persepe uidere licet? Quamobrē & à Dijs tractatam, & eos qui tractarunt pro Dijs habitos hoc ipso inuēto, diuosq; ipsos ea indignisse, nihil mirū uideri debet. Omitto fabulosa de Apolline, ut dixi, & Aesculapio. Christus, quē nemo addubitat Deū fuisse, nihil maius egit, nihil frequētius q̄ quòd medicinā, sed suo more (diuino scilicet) exerceret, ægros omnis generis sanando. Idq; etiā per spiritū sanctum discipuli uerbis docet dicens: Aegrotat uestrū aliquis, aduocet ecclesiæ seniores, qui eum in Domini nomine oleo ungant: pro eoq; supplicent: & fidei supplicatio ægrū seruabit, eumq; alleuabit Dominus. Ille idem, ubi Dei nomen deponit, quasi ex hominibus unus medici assumpsit. Sic etiā ex ueteri lege Helisæus Naamanum Syrum à lepra: angelus Tobiam à cecitate liberauit. Extant & quotidie tabellæ in delubris appensæ, illorum qui diuinis uotis etiam diuina opeliberati sunt à morbis: ut opus ipsū ac finis in nullo ab his quæ à Dijs impetramus, dissentiat. Hominū uerò qui artem exercuerunt, atq; ob id à uetustate diuinitatis nomen & opinionem promeruerint, necq; exempla defunt, Chironis, Machaonis, Podalirij, Hipp. aliorumq;: adeò ut parum abfuerit quin Paulus & Barnabas ob id à Lystrēnsib. pro dijs colerētur: sed mos etiam nunc manet. Beatos enim ac sanctos uocamus, atq; in Diuorum numerum referimus, quorum supplicationibus sanitatem languentes adipiscuntur. inter quos non minus ullo alio Rochus, uir pauper, ubiq; colitur: ut constet opinione hominum nihil tam esse diuinū, quàm hominum sanationes. Quinimò & diui ipsi hac arte indignisse, non solū eam exercuisse uidentur. Homerus,

Τὼ δ' ἐπὶ πάντων ἰδνύματα φάρμακα πάσων.

ἰκιδάτ' —

De Marteloquens. Ad quos alludit Virgilius de Venere, dum ulneratū Aeneam curare student, dicens:

Hic Venus indigno nati concussa dolore
Dictamnū genitrix Cretæa carpit ab Ida.

Quasi etiam minores dij aut ope huius disciplinæ indigerēt, aut non sine ea uellent quemq; curari posse. Quinimò cum Aesculapius in templo Epidaurio ferretur languentes per somnium sanare, aut admonere de ipsa sanatione, nō aliud faciebat q̄ ut conquisita illis ac præcipua auxilia ostenderet. Sed à fabulis rursus (si modò fabulæ sunt) ad Diuos nostros redamus. Ipse Paulus, qui etiam mortuū suscitauerat, Timotheo uiro sancto scribens, iubet ut uinum ob uentriculi imbecillitatem assumat: adeò uerò hoc magnificat Beatus Augustinus, ut parendum medicis aduersus etiā constitutiones suadeat. Occasionum uerò maximarum rerum, quæ uel ope medica restitute sunt, ut in Alexandro Magno, per Philippū medicū: Atheniensibus ab Hippocrate, dum pestelaborarent: in Augusto, per Antonium Musam: seu perierint, uelut cum per morbum C. Caligula se ipsum & imperiū Romanum pessum dabit: & cum parum ante nostrā

M ætatem

ætatem malè curato Bartholdo, militum classis Venetæ præfecto, res non solum Veneta, sed Christiana inclinauit, Turcica euecta est (ne longius repetam) neque ulla ars magis fecunda est: nec si exempla referre uelim, dies ipsa suffectura sit. Sed neque minus ipsis professoribus utilis, quàm languentibus, aut etiam his qui sani, quoquo modo illius ope uti uolunt. Seu enim nomen seu diuitias aut amicos parare uelis, disciplina nulla melius aut uberius præstare potest. Omitto rationes, quæ omnibus manifestissimæ sunt, ad ipsa exempla uenio. Adeò uerò in quibusdam horum clarret, ut non solum præcellat, sed sola sit. nulla enim ars esse uidetur, imò neque potentia ulla aut dignitas, quæ sine inuidia, sine iniuria sine quæ offensa benefacere possit, quemadmodum ars medica. Diuitias quæritis? hæc dat & tantas & tam repenti, ut si exempla referre uelim, fabulas narrare uidear.

Omitto antiqua, quæ Hippocrati Artaxerxes obtulerit, quæ Phalaris Polycleto Messenio dederit: aut quæ Alexander Magnus Critobulo sanato Philippo illius patre, quæ Democides à Polycrate Samiorum tyranno, qui etiã aureas compedes à Dario Persarum rege accepit: quantũ Crinas opum moriens reliquerit, cum iam uiuens proprijs sumptibus urbis muros instaurasset: quodq; Erasistratus ab Antigono curato illius filio sexagies mille aureos philippeos acceperit, duorum tantum exemplorum quæ paulo ante nostram ætatem contigerunt, meminisse sat erit. Thadeus Florentinus non nisi quinquagenis aureis coronatis in singulos dies pactis extra urbem proficiscebatur. Idem cum ad Honorium Pontificem, eius nominis quartum uocatus esset, centenos pactus est. Et tamen longè breuiore spacio quàm trium mensium decies mille accepit. Recitat Philippus Cominus Argentorati princeps laquem Cotierum in quinque mensium spacio præter pinguem Epicopatium, accepisse quinquaginta quatuor millia audeorum coronatorum, à Ludouico Gallorum rege, eius nominis undecimo: cum tamen Rex ipse eò morbo obierit. Sed ut mihi uideatur non hoc donum fuit, quod quasi ui, uel metu extorsit: non merces bonæ ualitudinis, cum ut dixi, rex ipse obierit, sed latrocinium. Quin etiã medicorum familiam, quæ nunc in tota Hetruria regnat, à medico quopiam ortum habuisse uerissimillimum est. Quamobrem hac arte etiam ad regna paratur aditus. quo fit, ut etiam nobilissima sit. neque reges ob id eam exercere puduit. Hermes Trismegistus Aegyptiorum, Ponti Mihridades, Arabum Sabiel, Gyges & Sabor Medorũ: fuit & Mesue regis Damasci nepos. Sed nõ tam laudabile est à paucis probari, quàm ab omnibus. Ab omnibus dico, quoniã quæ diuinis scriptis & sapientia immensa probantur, omni laude digna prorsus sunt. Inde illud Iosuae Syrachii: Medici cum suis premijs affice, ut habeat ea quibus opus est: nam eũ creauit Dominus. Est em̃ à supremo medicina, & à rege stipendiũ accipit. Medici scientia caput extollit, ita ut proceribus sit admirationi. Dominus creauit ex terra medicamenta, quæ prudens homo non fastidit. Nonne ligno

ligno dulcui aqua amara, ut eius uis ab hominibus cognosceretur? Ipse scientia hac donauit homines, ut suis miraculis gloriam cōsequeretur. Per hæc medetur, eorumq̄ dolores tollit. Ex his & compositiones facit seplariarius ad suauitatem, & malagmata ad ualeitudinem: nec ullus est eius operum modus, ea est ab illo per orbem prosperitas. Fili, in morbo tuo Dominum ne negliges, & ipse te sanabit: amoue culpam, rectas habe manus, & ab omni peccato cor tuum expurga. obmoue suaues odores, & similitudinis monumentum, opimumq̄ libamen, ut qui non conferas, & da medico locum, ut pote cuius autor sit Dominus: ne uē à te discedat cum eo sit opus. nam & ipsi Dominū orant ut sibi lenimentum secundet, & uitę causa sanationē. Qui in creatorē suum peccat, incidet in medici manus. Hoc testimonium. quo magis demiror eos qui præceptis neglectis, exutaq̄ omni ob quæstum & ambitionē prorsus humanitate, cum pro diuino opere carnificinā exercēat, sperare audeāt ut uel minimæ portionis huius laudis sint participes. Sed hæc mittamus, quæ omnibus bonis notissima sunt: uobis uerò si boni, si sapientes, si artis periti non estis, frustra conabor persuadere. Ad institutū redeamus, nō solum præconijs diuina scriptura medicina extollit, sed ipsis operibus atq̄ præceptis. Quid illa antiquę legis instituta, ne carnib. animaliu, quæ unguā nō diuisam haberent, nō suillis, nō suffocatis uterent: de uiu quocq̄ delectu, ac cæterorum eduliorū, de elephantiorū separatione, de tot balneis & abstinentia à Venere tempore fluxus mensium: nōne hæc omnia præter animæ repurgandæ cōmoda etiā ualeitudini bonæ corporis ad amulsim cōueniunt? Simile est apud nos præceptū illud, quo diebus duob. in singulas hebdomadas (ita uocāt spaciū septem dierum) à carnū esu prohibemur. Nobis etiā præceptū est ieiunij quadraginta dierū: q̄ qui negligūt p̄ luxuriā & impotentiā, sepe magnis calamitatib. morborū, imò & intēpestiue mortis opprimunt. Sed nō solū sacris scripturis, uerū etiā poëtis, oratorib. philosophisq̄ cōmēdat Hom.

ἡγορεῖ γὰρ ἀντὶ πολλῶν ἀντάξιός αὐτοῦ.

Et Aristoteles in primo de Republica: Et patrifamiliās & principi Reipubl. medicina magis q̄ ars parandarū diuitiarū necessaria est. hac em̄ res habet, illa bona ualeudo. Nemini dubiū est modesta laude, ut solet eā omnibus artib. præposuisse: cum cōstet magis necessariā esse patrifamiliās bonam ualeitudinem, q̄ rem familiarem: & principi in Republica bene ualere, utilius sit quā opulentam habere Rempublicam. Et Plutarchus in libello de Bonæ ualeitudinis præceptis: At medicina (inquit) sic est de numero disciplinarum liberaliū, ut politię splendore iucunditate nulla sit inferior. Porro mercedem magnam abundē addit sui studiosis, nempe corporis salubritatem ac prosperam ualeitudinem. Cicero maiore medicinam honore dignatur, cum omnia ad illam referat commoda, quæ uitiatas animis aut corporibus aut casibus adhibentur. Ut illud: Ita sum leuatus, ut Deus mihi aliquis medicinam fecisse uideatur. Vel id: Quibus autem artibus aut prudentia maior inest, aut non mediocris utilitas quæritur, ut

medicina, architectura? Talia multa nō solum ille, sed & quisq; ferme egre-
 gius autor de hac diuina arte prædicat. Verū maiora sunt testimonia, quæ
 à miraculis artis sumuntur, q̄p quæ laudibus autoris. Vespasianus igitur
 Imperator, ut maiorem diuinitatis opinionem nancisceretur, Imperiūq;
 sibi & filijs stabiliret, medicæ artis exemplo duos curauit infirmos. Quod
 etiā à Pyrrho factū legimus: & nunc Gallorum reges imitantur strumas
 solo tactu sanantes. Refert Erasmus, nostri seculi magnū decus, Calce-
 rianū medicum potione quadam purgata, magna uermium multitudine ho-
 minē à dæmonio, quo Germanicè loquebatur, cum nunq; Germaniā in-
 uisisset, liberaſſe, tanta est huius artis uis, tanta excellētia. Nō audita, nō scri-
 pta referā, quæ ego uidi, quæq; peregi solū recitabo. Laborabat mulier do-
 loribus intestinorum assiduis, nec prodesse uidebantur fomenta, non le-
 nia medicamenta, non excogitata uiuendi ratio: adhibuimus catapotia, tri-
 ginta octo dētes exclusit, rurſusq; numerū aliū nō paruū, erāt tñ è gluino-
 la pituita. Ita hæc diuina ars nō solū corpora à morbis, sed animos etiā à
 supersticiōe liberat. Quo minus demiror patrē Galeni somnūs admonitū
 ut filium medicinæ traderet, Hippocratē ut ad Democritū sanandū perge-
 ret, atq; alia sexcenta huiusmodi Deorū curæ argumēta de hac sacra disci-
 plina. Cacodæmonas propellere multi profitentur, sed quotusquisq; sine
 sulphure, uitæ albæ aqua, alijsq; eiuscemodi acriorib. ac efficaciorib. phar-
 macis? Ut manifestum sit uim inesse arti, & dæmonas morbos esse, sed oc-
 cultioris cuiusdam naturæ. Iam uerò uidemus quid ipsa per se omnib. ex-
 ternis ornamentis auxilijsq; nudata polliceatur ac præstet. Finē enim eius
 bene ualere nemo negat: hoc q̄ tāti est, ut necq; diuitiæ necq; gloria, nec potē-
 tia, nec filij nec amici, imò ne ipsa quidem sapientiā aut uirtus, ubi hoc is-
 pso destituamur, nos beatos efficere queat. Finge hominē morbo graui at-
 que insanabili ad mortem properantē, quid illi bonum, quid dulce aut iu-
 cundū esse aut uideri, aut saltē conditionis acerbitatē lenire potest? At me-
 dicina dum morbos amouet, dum uitę hominē restituit, omnium bono-
 rum, omniū uoluptatū, quas per illā consequimur causa est. Quid alijs cō-
 tingerit nescio, patrē me filiosq; meos superstites ob peritiā artis medicæ illi-
 us, ac meam planē scio. Præter enim quod in rudem medicum facile impin-
 gere fuisset in tam difficillimis ac penē deploratis morbis, multo uerò faci-
 lius, imò certē in minus diligentem: nunquā sanē in quenquā, qui simul tā
 bene & artem, & naturæ nostrę propria nosceret, incidere potuissimus.
 Quamobrem cuique expediret propter se suosq;, etiam si medico uti uel-
 let, artem ipsum tenere: ut quæ medicus perperam non ex arte, aut per in-
 curiam, aut usui suo suorumūe, aut naturæ incommoda licet ex arte delin-
 quit, corrigere possit. Quæ etiam causa est, ut plerique optimorum me-
 dicorum modò non supra modum auidi sint, diuitiarum & ambitionis,
 aut casu aliquo pereant, ad extremam senectutem ac satis incolumes per-
 ueniant. Nam Hippocratē prope centesimum, Auenzoar etiam ad
 centesimum trigessimū quintum annum peruenisse, constans omnium
 opinio

opinio est. Cum igitur hac una disciplina tot & tam magnis incōmodis obuiam eamus, procul posita deuitemus, ingruentia auertamus, iam opprimētia proturbemus, insidentia expellamus siue domi siue foris, siue in ipso itinere, à nascentibus, à nondum natis, à pueris, adultis, iuuenib. senibus, quippe quæ illius incōmoda adeò minuat, ut apud Ciceronē in Catoe melior sit conditio senis præscripto uiuentis artis medicæ, quæ adoleſcētis luxuriosè ac nequiter (ita em̄ apud illū Cato de se ipso gloriatur dicens: Sed tamen (ut uos uidetis) non planè me eneruauit, non afflixit senectus: non curia uires meas desiderat, non rostra, non amici, nō clientes, non hospites. Et rursus: Nemo adhuc conuenire me uoluit, quin fuerim occupatus. Potest enim exercitatio & temperantia, etiā in senectute conseruare aliquid pristini roboris quænā utilitate illi conferri poterit: At dicetis, Romani tamen hoc tanto commodo sexcentis annis carere uoluerunt, nec unquæ scilicet uiuere quæ cum sine medicis ciuitas fuit. Nec perpetuò defuere Senatus consulta, quibus medici philosophi quæ ac mathematici ex urbe tanquā pestes noxiæ exigerentur. Qui mos etiam nunc apud Turcas uiget, & tamen gente illa nulla ferocior, nulla felicior, nulla numerosior. Cato quoque & Plinius eiusdem artis sunt scriptores & accusatores egregij. Adrianus etiā Imperator illud uulgatum reliquit moriens:

πολλοὶ στρατηγοὶ καρίαν ἀπόησαν,

πολλοὶ δ' ἰατροὶ τῶν βασιλῶν ἀπόησαν.

Videntur etiam morbi ad perfectionem animi facere. Et Platonē referunt quæſiſſe locum in urbe minus salubrem, in quo habitaret: quoniā existimauerit robustiore in corpore animi uires magis languescere. Hæc & talia multa à paradoxis parū abhorrentia, quæ magis defendi solent ad artis oratoris uires ostentandas, quæ quòd uel uera sint, aut ueris similia, digna responsione non existimans, præteribo: atque illos potius egros esse iubebo, deinde felicitatē suā prædicare, animi quæ fortitudinē extollere sinam. Quamquam, quæ ad Platonē attinet, nihil minus credendū sit quæ ut ex habitatione morbu quæſierit, cū mille modis alijs morbi causas quæerere potuisset: nec familiares amicos, clientes, discipulos in idē conijcere periculū, atque perdere. Sed si modò uera hæc sunt, forsan hac ratione deuitare frequentia uoluit, ipse sibi cōfidens propter eximiā omniū abstinentiā. Itaque ut cunctæ res se habeat, omnia potius sunt excogitanda, quæ quòd inutilis sibi atque alijs esse uoluerit. Quinimò potius hac ratione studijs suis operā dare, atque libellis suis quos quotidie factitabat, incubere. Romanos uitasse medicinā, cū uitando illā maximè obseruauerint, nego, medicos cōcedo: quæ & Turcæ factitāt. nam & inedia seruāt, & catapotia deuorāt, alijs quæ præſidijs artis utunt, uelut etiā uenæ sectione. Itaque maluerunt artē imperfectā habere securā, quæ cū periculo in tāta hominum perfidia perfectiore frui. Quamquam perfectio ad paucos peruentura foret, fraus in multos. Hæc ratio Romanorū ac Barbarorum plerumque, quæ nō in artis uituperationē, sed artificū solū cedit. Possē me excusare de inculto æuo, de rudij gente, de ferinis morib. sed nobis à ueritate ipsa discedere haud licet. Qui uerò illud adducūt ex sacris literis,

Fortitudo mea in imbecillitate perficitur: uerbum *à d'vna* non rectè interpretatur, ut quidam imbecillitatem: alij absurdius infirmitatem, etiã pro infirmitate morbũ intelligentes, cum nullus Apostolorũ aut discipulorũ in Sacris literis unq̃ legat̃ ægrotasse. sed uerbũ illud ut à Paulo interpretandũ est, infortunijs seu calamitatibus: quales explicat, carceres, uerbera, accusationes, cõtumelias, atq̃ eiufmodi. Quod uerò ad exercitacionẽ attinet (hoc em̃ secundũ est genus eorũ, à quibus nobilitatis, decoris, utilitatis ac uoluptatis ratio sumi debet) nulla in parte alijs inferior artib. est. Vbiq̃ habet q̃ agat. torpet Imperator sine milite. Iuriscõsultus inter arma fileet, nec nisi magna cũ mole librorũ cõsulere potest: p̃scriptos habet limites, inter quos iudicet. neq̃ em̃ affinib. aut cognatis litigãtib. iudicẽ se potest exhibere. Pro uocationẽ habet iudicis sententiã, tamen si iusta, medicorũ consulta nõ habent. Rarò Iuriscõsulti de uita, medici semper de summa rerũ tractãt. Visitari potest iudicũ dominatio, cõposita inter partes lite, sed nõ cũ morbis pax aut induciã uel pacta intercedere possũt. Auxiliũ medici die noctuq̃ præsto nobis adest, beneficium sine offensa, lucrũ uoluntariũ nõ extoritur: gratia principũ, fauor populũ, amicorũ multitudo, existimatio, opes, diuinitatis opinio. Rhetor friget apud plerasq̃ nationes, nunq̃ in eadem causa ab omnibus probatur: sapius iniusta q̃ iusta consulit, innumeris occasionibus impeditur. non sine multis uerbis, non sine magnis studijs, nõ absque ingenij excellentia, ad memoriã tenacitate, deniq̃ non sine maximis animi ac corporis æstibus ad gloriã ascendere potest, aut finem suum obtinere. Medicus ubiq̃ inuenit præsidia, seu ex horto dum spaciãt, seu incultis locis dum iter agit, seu domi, seu apud pharmacopolas. Mediocre ingenium, mediocris memoria, labor mediocris: modò recta uoluntas non desit, nec plus uelis quàm possis sufficiunt. Obijcies intempestiuos labores, uigilias, iudicia quorundam peruersa, qui etiam bene acta perperam quasi inconsultò facta calumniantur: inopinatos præterea casus, insidias aliorum medicorum & maledicentiam: tum quod maximum est, assiduam & seruam operam, adeò ut miserior sit quacuncq̃ alia arte. Quin etiam uersari perpetuò inter fœda & tristia, ut olim seruorum tantum esset officium. Sit ita sanè. nõne omnia hæc que uidemus, quæq̃ obscena & fœda uocas nobiscum ferimus, intusq̃ habemus? Neq̃ triste est uersari cum conualituris, sed iucundum: nam morituri presbyteris relinquuntur. Reliqua nulli contingunt, nisi ei qui per imprudentiam labitur, aut qui uitam & eius commoda pro ambitione & lucro uenditat. mihi inquam totis triginta annis, quibus medicinam exerceo, uix triginta uicibus, imò ne tot quidem, hi casus obtigerunt. non seruietis ullis, si artẽ eã integritate exercueritis, ut illi potius q̃ nostra opera utunt̃, nobis seruiãt, q̃ nos illis. Præterea cognouerint uos nullis pecunijs adduci posse ut seruiãtis. ergo integrũ cuiq̃ relinquit̃, uel legitimè artẽ exercere, nec cuiq̃ seruire: aut seruire, nec legitimè artẽ exercere, sed obiter & p̃ illius sine p̃posita uana gloria, ambitione opibusq̃. Iudicia uerò imperitorũ uulgicq̃ ac uanas obrectatio

obtrectationes quisnam unquam effugit seu hac seu alia in arte? habet tamen hoc comodum medicina, quod terra celerrime, quicquid euenerit, si nistri obtegit atque occultat. Ei uero qui peritus est, nihil horum uix in tota uita bis absque certa predictione, adeo ut liber sit ab omni culpa, euenire poterit. Porro de assiduitate & serua opera non contendo, habet omnis dignitas, omnis uirtus, omnis diuina operatio, secum coniunctam assiduitatem. Cœli nunquam ab opere suo cessant, non natura, non mens, non Deus denique ipse: quid miraris ergo eum qui medicinam recte exercere uelit, perpetuo quasi operi mancipatum esse? Illud solum quod paucissimi animaduertunt, forsan malum est, extremo morbo cognoscere ac scire se moriturum. Sed huic malo (si modo malum est mori probo uiro) multis modis occurrit. Primum, quod multi absque morbo intereunt: deinde, quod breue est illud mororis spatium: demum quod unicuique si libeat, uitare hanc curiositatem liceat, ne clota inspiciendo, neque uenas tentando. Ergo de exercitationis comodis hæc sufficiant: que ut non mediocri admiratione digna sunt, ita quicquid in contemplatione repositum est, planè diuinum est. Est autem hæc tertia pars & non minima laudis eius. Quærit medicus, an morbi, an sanationes à Deo immittantur, quemadmodum facit Hipp. sursumque mentem dirigens Theologus euadit. Idem quid sit anima, an mortalis an immortalis: idem quid astra possint, & eodem modo an ab illis morbi sanationesque pendeant, ab hisdem enim utrumque fieri, à quo alterum eorum fiat uerisimile est. Ita motus siderum, & exortus considerans, atque occasus, tempora quoque generationum ac reditus non mediocrem astrologiæ partem tractat. Inde ad uentos, anni constitutiones, pluuias, serenitatem aut nubes siccas, frigora caloresque Meteorologicum dicetis exquisitissimum. Rursus cum domorum considerat structuram comodaque, architectum peritissimum. Quibus uentis exponenda fenestra, porticus, atrium: quibus lignis constare debeant aedes: quæ cubacula aut coenacula, & quomodo construenda, ut hyemali sole tepeant, æstiuam auram refrigerentur. Mitto coquorum artem, que penitissimè oportet ut norit, totaque alia quæ nunc enumerando potius ad ostentationem protrahi oratio forsan uideri posset, que necessitatis causa recitari: hæc solum adijciam, quæ ad medicum tantum pertinent, eique sunt propria: quorum scientia adeo admirabilis est, ut unus medicus plura scire uideatur, que uniuersi alij artifices aut philosophi. Quid enim maius dici apud mortales aut excogitari potest, quam hominem unum non solum noscere plantas omnes ac fructus tum lapides, metalla metallicaque, pisces, aues, serpentes, quadrupedia membraque illorum uniuersa: sed generationem tum illorum tum etiam eorum animalium que insecta dicuntur: sed formam & regiones ubi nascantur, quæque optima pessimaue sint: & que maximum est, uires, secretasque potètiâs ac miracula. Vt si hac in parte medicus philosopho conferatur, uideatur sanè philosophus paruulus, uiro comparatus. Nonne medicus herbas, arbores, fructus, semina, flores solus depingit: solus quid possint nouit: atque idem in omnibus quæ terra producit facit? Quid dicam post modum de dissectione illa admirabili corporum nostrorum,

nostrorum, de quibus notitia usus uniuscuiusque partis? Ille solus uim etiam elementorum nouit: ille morum perturbationes etiam sanare docet: nonne haec (ingenue fateamur, quae manifestissima sunt), prope ad diuinitatem accedunt? Quid subtilissima illa pulsuum atque urinarum cognitio, ac adeo admirabilis, ut multi eam esse negent, in qua cum natura ipsa cum ipso rerum opifice (sed tamen id mentote, omnem humanam scientiam umbram quandam esse, cum ad diuinam immensitatem comparatur) contendere uelle uidetur? quid dicam de diuinis medicis periti oraculis in praedicendo, cum & mortem & salutem, & tempora & qualitatem adeo norit, ut nullus uates, nulla Deorum responsa mereantur illis conferri? Quam obrem & de quorundam improbitate queri licet, qui & hoc tantum miraculum non solum in seipsis ob imperitiam perire sinunt, sed etiam ex tota arte adimere conantur, audentque inficiari, quod illi ob ignorantiam & auaritiam ac superbiam efficere nequeunt, nec fieri posse, nec artis ipsius partem esse. Accessit huic tanto spectaculo ac tam praclaro inuento quorundam nuper strenuissimorum Heroum (ita enim merentur appellari) laboribus facunda oratio ac latina, ut nihil nunc suauius aut iucundius legi possit, ut uerum nunc huic discipline Horatianum conueniat:

Et prodesse uolunt, & delectare poetae.

Quorum princeps fuit Nicolaus Leonicensis Vicentinus, post quem sequuti ex Germania, Gallia, Anglia Italiaque multi alij: Laurentianus Copus Andernacus, Cornarius, Rheginus, Linacer, Crusertus, Vasseus, Gerardus Rota, Felicianus, Fichardus Crassus, Syluatrius, alijque plures: ut nec Sicilia huius honoris expers fuerit Baliano suo interprete. nemo in his requirat ordinem, nemo se praetermissum querat. Sed ut nobis in mentem uenit, ista retulimus. Ob quae comoda & iucunda lectioe haec disciplina iam a nullis praetermitti solet. Memini uidisse Andream Alciatum, nostrae gratiae magni lumine, operam dante Galeni libris. Quid Erasmus? Budaeus? Rhodiginus? partim Iuris consulti, partim Theologi: omnes facundia Graeca latinaque uiri ornatissimi, & qui suorum laborum praecleara monumenta posteris reliquerunt. Sed & antiquorum, ut Aelianus autor est, Pythagoras, Plato Aristotelesque medicinae operam dederunt. Queritis forsitan qui nam hac in disciplina uiri claruerint? nimis apertum est quae ut referat. Quis nescit Hippocratem illius fuisse principem, continua successione ab Aesculapio deducta: Donatum quoque, si uera filius eius refert, ab Atheniensibus, ciuitate & statua. Proximus illi Galenus imperatoris medicus: cuius pauciora extant monumenta quae uellemus, plura quae credere fas sit, hominem potuisse scribere. Post quos Graecorum, Arabum & Latinorum magnus numerus est illustrium uirorum: nec nostro aeuo desunt, qui suis laboribus, industria diligentiaque aut amissa iam recuperarunt, aut etiam scriptis suis ad artem multa adiecerunt. Itaque ob haec tot tantaque priuilegia a nobis laudari, & a nobis ac ab omnibus inter diuina munera consecrari meretur.

MEDICINAE ENCOMIUM FINIS.

HIERON.

HIERONYMI

Cardani Mediolanensis medici in Calumniatorem librorum de Subti-

litate, Actio prima ad Franciscum Abundium

S. Abundij, Commendatarium perpetuum.

RECTE quidem ac iure merito existimasse uidetur Empedocles duo esse rerum naturalium principia, quorum alterum bonum, & ad construendum accommodatum, quoque omnia repararentur ac flourerent: alterum malum, ad destruendum solum paratum atque idoneum. Namque id tam aperte in cunctis rebus humanis & naturalibus conspicitur, ut studiosè inter se hæc principia certare perpetuò uideantur. Etenim assidue ortum & interitum, incolumitatem & morbum, lætitiā atque tristitiā, serenitatem & nubes, abundantiam ac penuriam, sexcentaque huiusmodi in dies singulos succedere sibi inuicem alterna uice uidemus. Iam modò florebant artes, bonæ literæ maximum susceperant incrementum, honos magnus eruditis ac studiosis habebatur, tot rerum insignium notitia accesserat, ut aurea ætas restituta uideretur, possentque maiores nostri pueri ad presentes collati iuste appellari: cum ecce subito uersa rerum omnium facies, ac cuncta simul relabi ceperunt, non honos studiosis, non præmia eruditis, non cultus artium ac disciplinarum, non quies ulla à uexationibus conceditur. Quin falsa ueris, infima summis misceantur, atque idem existimatur, esse & haberi, uerba & res ipsæ, disciplinæ & artes reconditæque scientiæ, cum sophisticis argutiolis ac cauillationibus. Id factum est non tam bellorum horum implacabilium importunitate, quam ambitione eorum qui resurgentem undique lucem diuini muneris conantur extinguere. Atque exemplo Herostrati, qui templum illud deleuit, cuius ne minimum quidem angulum ædificare sufficiens fuisset, hi egregij uiri ingenium, doctrinam, Deorum dona, ac hominum commodis destinata, ad euertenda bene inuenta dirigunt. Nam cum quedam artes, imò potius disciplinæ sint, quæ hoc præcipue obtineant, ut de omnibus alijs artibus satis bene atque ornate dicere possint, ut prima philosophia & grammatica, uerum principaliter dialectica atque rhetorica: quidam in his iuste plus quam deceat exercitati, non secus ac qui messoria falce ad iugulandos homines utitur, ad inuiles disputationes, contentiosasque calumnias, quas Galenus toties ac tam acerbè insectatur, nec tamen quantum ipsa res merebatur, præstare potuit, incommodo magno ac iactura bonarum disciplinarum abutuntur. Vt non absurdè dubitarit ipse rhetoricæ ac eloquentiæ pater Cicero, an faciendia plus commodi ac incommodi ciuitatibus afferret: scilicet quòd cognosceret,

N has

has artes quæ in nullo proprio uersantur subiecto, nihilq; aliud quã discere ptare efficacius docent, non secus ac condimenta, sal, oleum, acetum, moderate quidem adhibita cibos efficere suauiores, at si immodicè immisceantur, nihil esse nocentius.

Ergo hac confidentia fretus calumniator quidam, dum moliri suo Marte nihil quàm audet, opus nostrum de Subtilitate demoliri aggressus est, sperans ut reor futurum, ut mutuis altercationibus hominibus inclaresceret. Neq; enim uideo si aliquid lectu dignum sua industria, & quod hominibus esset utile ac sine contentionis periculo, sine liuoris suspitione, & absq; metu infamiæ, cur non tot horas potius (quas ualde multas consumpsisse haud dubium est) quãdo quidem maior, ut dici solet, appendix sit principali) aliquo in præclaro subiecto collocauerit. Quinetiam audiui ipsum hoc uirulentia genere usum esse, ut primum libros de Futilitate inscripserit, quanquam postmodum mutato consilio, aut amicorum suasu propriam inscriptionem restituerit. Itaq; ut res se habuerit, uel non admodum iudicio ualuit, uel liuore quodam uictus est, uel ut tantus non sit, quantum sui illi gnathones ferunt in reliteraria necessarium est. Sed ego omnia malim in melius interpretari, sit diligens, acutus, eruditus sanè per me licet, hæc bono etiã animo & reipub. literariæ iuuantis studio ista conscripserit (quanquã ego non ad eò acuti ingenij me esse fatear, ut omnia hæc simul esse posse uideam) quid illum ad egi rogo ut calumnijs ac criminationibus tum maledictis absq; offensa, imò etiã absq; cognitione hominis ulla me inceseret: aut in proemio tum epistola laudaret effusissimè, in toto opere me argueret, atq; damnaret: quasi uel sui ipsius oblitus, uel quod certum est ad calumniam & iniuriam irrisionem quoq; adiecerit: Deniq; quo consilio etiã de religione his turbulentis temporibus me accusare nititur: an hæc sunt præcepta philosophiæ: an hoc est rationibus uelle uincere: annon hæc sunt uiolentissimi inimici, aut uirulentissimi animi indiciã manifesta, uelle in ius hominem uocare de fortunis, de uita, de fama, ob disceptionem à me, sed ab ipso institutam, inchoatã, absq; ulla inimicitia, nullis iurgijs, nullis odiorum seminarijs præcedentibus. nõ accusatus, non læssus ipse prius: Quæ si adessent, adhuc de hoc facto laudari non posset, excusari forsan posset.

Quid postmodũ de iudicio dicas, disputaturus de naturali philosophia, toties Aristotelis atq; Auerrois innixus principijs atq; autoritati, apud quos supposita, quã illi probant mundi æternitate, à Christo diuinitas, & ab omnibus spes remunerationis bonorũ atq; malorum aufertur, audet me de impietate insimulare?

Sed maior est integritas atq; sapientia horum censorum, quàm illius liuor. Norunt em̃ alia esse quæ sensibus innitens, homo diiudicat: alia quæ nequimus attingere, & in quibus hallucinamur, quæ quãto minus sunt probabilia, tanto sunt magis uera. Et quanquã priora his repugnent, quis tamen non libenter etiã audiat de illis disceptantem: imò etiã rideat,
cum

Actio I. librorū de Subtilitate. 139

cum sciat quātum aberret uis nostra, ac quantū sapientia humana ab ipsa rerum serie declinet, uelut si astronomus quispiā peritus confidentem sensibus Epicureum de solis paruitate audierit, num irascetur? num damnabit eum? an potius dicet, & ego ni aliter compertum haberem, ita crederē. Cæterū irritō illius conatu delectabitur. At quod ad me attinet nullus tam nobis infensus fuit, qui nos aut de improbitate aut impietate calumniari, nedum accusare tentauerit. Tametsi enim apud nostros & ob inuidiam, & ob quam illi uocant duriciem, alius quispiam nequiror rusticitatē appellare malit, quæ uerē nihil aliud est, quā omnium malorum hominū odium, omnibus sum inuisus, cum neminem palām me amare professus sim, nullus tamen horum criminū reum me fecit unquē, quod & uita, & mores, & scripta ab omni talium suspicione uacent, & plus apud illos pudor quē liuor ualeat, aut odium. Vt em̄ ego tametsi quenquē non accusem, multos t̄m arguā, quod nimis iustē ambitioni, auaritiæ, maledicentię quē studeant, neminem ignorantia, quæ ualde paucis in hac urbe medicis iustē obijci posse intelligam, & ita illi ab his abstinent calumnijs, quas si obijcerēt, potius suā nequitia quā meę uitę labē testarentur. At inuentus est homo in terrarū finibus mihi non solum & consanguineis meis ignotus, sed penē etiā urbi, uel nomine ipso, qui in me nō lesus talia fingit. Sed audi quo consilio? quāue diligentia? Testatur primum nec se secundam editionem libri mei uidisse, quæ anno tamen MDLII, atque in eius initio publicata est, ipse anno MDLVII suum edidit opus: si addita esse aliqua existimauit, cur utilitatis publicæ causa non addidit censuram suam? Sin autem emendata credidit, quæ prius emissa forent, cur maluit uideri castigator eorum quæ castigatione non indigebant? Verū intellige (si modō, ut credo, uera refert) quid uoluerit, & quo consilio id egerit, tantū illi inerat studij ad accusandum, ut timuerit ne quæ accusauerat, ego prius correxissē, laborisquē præmiū amitteret. Vides modō hominis naturam & ingenium, ob quam causam credo impressor, homo minimē stultus satis parcē nec pro more suo opus illud impressit. Quis enim ferat hominem edentem accusationem, seu malis castigationem in primam editionem, cum iam diu (triennio siquidem ante) secunda ab ipsomet autore euulgata sit? Hic ergo cum quatuor commoda sibi quæsisset, ex hoc tanto labore nullum assequutus est. Cupiebat mecum disceptare: non impetrabit: elogium enim mihi præforibus est: tempus possessio mea: exigua portio illius mihi est, & maxima charitas, ex Galeni præcepto, omnibus, ut non disceptationibus sophistarum, sed in solidis studijs atque operibus ipsis laude dignis consumendum sit. Satis est in scholis Dialecticorum & sophistarum. Professor Dialecticæ uel Metaphysicę uiginti coronatis apud nos conducitur: Medicinæ & philosophiæ naturalis sexcentis ac mille, atque etiam amplius, atque iure merito: cum hæc disciplinæ, quæ nihil certum docent, sed ad solam ueritatis inquisitionem spectant, eatenus sint legendæ, atque in precio habendæ, quatenus homo eò perueniat, ut enthy-

memata ac syllogismos rectè construere norit, captionesq; uocum uitare, nec non generalissima illa significata quorundam nominū intelligere. Vltius si procedas, hominē ineptum reddunt, ut qui confidat dum de omnibus acutius q̄ par est ac locupletius disputare nouit, absq; propria sciētiarum, in quibus disceptat cognitione se eruditum uideri, absq; labore, scientemq; absq; scientia. at dices, Ad ueritatem tamen inquirendam hæc utilia sunt? Apage, nequaquā hoc dicebat Galenus. sed illi propriè, qui in mathematicis exercitati sunt, ueras rationes à falsis ob consuetudinem declarandi norunt. Videmus Chrysippum, qui gloriabatur se certaturum cum quouis mortali in dialectica, quiq; optaret Deum quempiam cum illo congregi atq; disputare in ea arte, quā ineptè concludat, quāq; facile superetur cum sua argumentorum multitudīne, cumq; tanta copia auctoritatū à Galeno in causa de membrorum principatu: ut illa logicæ immoderata exercitatio potius obfuerit quā profuerit. Vidimus nostra ætate Marium Nizolium & M. Antonium Maioragium, postquam immodicè his communibus locis, his argutiolis operam dederunt, quid profecerint. At contra Budeum, Alciatum, Erasmum, Vesalium, Brasanolam, Fuchsum, Cornarium (dij boni) quæ splendida ingenia, quanta auctoritate uixere: quā magnifica opera reliquere? Diogenes rectè dicere solebat: Qui inter pueros semper uersatur, à puero parum differt. Num Galenus, Ptolemæus, Archimedes, tum ipse Aristoteles dialecticæ parens his argutiolis innituntur? aut potius solidas declarationes quæsiuere? Deinde quo exemplo rogo tantū opus conscripsit aduersus nostros de Subtilitate libros? Carpsisse aliqua frequens fuit exemplū Aristotelis maximè tū Galeni. Totum librum euertere longissimo alio libro inusitata, non solū apud antiquos, sed etiam æquales ætate autores, res est. Atq; id iure, nam magnus liber si ineptias continet, solum sufficiet admonuisse lectorē, paucis in exemplum reprehensis: sin bona atq; utilia, quomodo qui tot nouit, in omnibus potuit aberrare? Reprehendit me de latinitate atq; id iurè, nam de causis linguæ Latinæ scripsit ipse. Sed tamen deposito pigro certabo neque grammaticè, nedum latinè ipsum loqui. Præcisè pro ad unguem, alterat, particulari, penetratione ac innumera eiusmodi (ut totus liber his plenus sit) penitus intimæ barbaricæ argumenta sunt. Qualis hic censor, quale hominis ingenium, quæ uè amentia, cum, quæ ipse admittit, quo totus liber suus refertus est (est enim ab initio ad calcē, ut si quis alius, totus planè barbarus) frustra & sine causa in alijs reprehendit? quæ tñ etiā si aessent, nōne illud uulgatum admonere poterat, omni carere culpa debere eū, qui in aliū dicere paratus sit? Accusat me quòd ex Agyrtarū imposturis plurima conuasarim, tot calūnijs atq; iniurijs, quot sunt uerba. Sed sit ita, modò quæ scripsi uera esse fateamur, num putat paruum esse an mediocris iudicij uel industriæ, uel laboris aut uulgari sapientiæ inter tot falsa pauca uera deprehendere, seligere, causam quæ illorum adijcere: an refert unde ueritatem ipsam expisceris, an ut dicebat

Actio i. librorū de Subtilitate. 141

bat Vespasianus Imperator, aurum ex urinæ uectigalibus collectum urinam olet. Ira ergo (quod tamē à ueritate maxime alienum est) si ex Agyptarum experimentis pauca sint adiecta, etiam si uera sint, pro imposturis habenda sunt. Sed ualeant hæc omnia, nec ullius sint momenti, duo sunt quæ omnino me præpediunt, ne possim, etiam si uelim, illi respondere, & quibus uale dicere nequeā. alterū est, quod occupatus sim nimis in rebus humano generi utilioribus, nec sufficiat tempus, quod ab exercitatione medendi superest his negocijs, adeo ut & hoc ipsum paucum quo scribo cogar à curandi officio non leui certè dāno rei pecuniariæ subtrahere, quāto minus ut ad respondendum tam longæ nœniæ suppetat. Nunc enim tres libros Cōtradicientiū, qui duob. editis proximè succedunt, perficio, & quatuor libros de Urinis nouā prorsus inuentionē, atque in numeris experimentis cōprobatam, rem sanè qua nullam aliam sciam mortalium generi utiliore, per quam multa millia hominum, qui secus perituri forent, singulis annis seruabuntur, magno medicorū gloriæ incremento cōscribo, atque simul Hymnum Deo finem hoc anno scribendo impositurus his libris: quibus cum nihil maius efficere me potuisse fatear, nec maiore diligentia aliud quicquid conscripsisse, coronidē laboribus meis honestissimā imposuisse arbitror. Vno enim eorum corporis salubritati, quantum ullo alio libro cōsultum est: altero animæ tranquillitati ac splendori, ut nihil maius excogitare potuerim, cum etiam in utroque non dubitem & industria & diligētia, & rei tractandę inuentione, & quod omnium maximū est, numinis auxilio ac gratia me ipsum in omnium aliorū librorum, præterquā Artis parue medendi cōpositione, quā etiā anno præcedente perfeci, longo interuallo superasse. Nam neque quencūque uel mediocriter expertum medicū futurum existimo, qui prælectis his libris intellectis, diligēterque consideratis, nō quasi prodigiosas prædictiones atque curas in singulis morbis effecturus nō sit. Nec quencūquā adeo malum, & perfractæ uitæ mortalem, modo in eo aliquid ratio humana possit, qui moribus atque pietate optimis aut cuique ueritatis egregio amatori simillimus non euadat, atque adeo efficaci ui mutare hominum mores potest, ut ne boni fiant, si qui student, prorsus ab illius lectione abstinere cogant. Hæc sunt cōmoda quę hoc labore supremo Deo dante humano generi præstiturus sum. An igitur par est his relictis ad respondendum longissimæ fabulæ, & maxime intricatæ disputationi me cōferre? accedit alterum quod ex hac tā longa, quam futurā uideo contentione, nihil decorū nobis, aut utile humano generi successurum spero. Sed ut apud Socratē, eia Xantippe, eia Socrates, dicētes, cōmuniter fabulæ spectatores nos irrideāt. neque enim in hac sua *paraphrasia* nisi trica, sophismata, maledicta, iurgia, calumniæ, inueniri poterunt, & tum legendo tum respondendo non solū ego, sed & lectores ipsi tædio potius quæ uoluptate afficiant. Quid ergo causæ est ut rescribā? nec enim in re ipsa iuuamur, cum nullū ipse in tam longo opere experimentum adiciat, quod erat operis ipsius propositum, & id de quo loquutus sum, cū successurum aliquē qui hanc tractationem

aucturus esset prædixi: nec disputatio ipsa uoluptatem legentibus sit allatura, ut duorum cōmodorum quæ lectio præstare solet, scilicet: Vt prodesse uelint & delectare poëtæ: nullū in hac responsione subsequatur uideā. Id etiā tertio loco me à rescribendo auertit, quod si omnibus respondere uoluerō, nimis longū opus conficere nulli usui futurū cogar: si aliquibus tantum, existimabunt inuidi quæ prætermiserim, ob id prætermisse, quod respondere nesciam. Et licet existimaturi sint aliqui me uictū, atque certamini imparē: ita sit, malo aliquid amittere quæ spoliari. Est euulgatus liber suus, est noster, lectores facillè iudicium ferēt. Quid si me mortuo prædiisset liber ut credidit: nūquid torqueri debeo nunc, ne aliàs in futurū id accidat: aut queri quod nō perpetuus sim, aut tueri scripta mea ualeā? Equidē si bona erunt, tuebuntur docti, cōmunis hominum cōsensus, princeps aliquis bonus, genius quidā: si mali, nec opto, nec ē re mea est, aut meorū aut humani generis ut supersint. Victus es: fatebor, quid amplius uis: à maximo uiro uictus ero, qui iā quatuordecim uolumina Exotericarū exercitationū cōscripsisse gloriatur: cum nulla alia tamen prodierit in lucē, ab ultima editione uidetur inchoasse. forsitan & ab hac si abstinuisset, parum detrimētum acceptura fuisset respublica literaria. Intelligo & simili argumētum cōtra Erasmi cōscripsisse, ut huic monomachiae uir strenuus ac miles egregius assuetus uideatur. Sed illā uidere nō licuit, nescio an Erasmus, qui & ipse his certaminibus, nō parum gaudebat, illi rescriberet. Verū ut cunctæ res cedat, malo iacturam facere gloriæ quæ temporis. Pigeret quod inter tot occupationes mensem absumpsisset, nisi me delectassent mirū in modū uiri acumen, sales, scōmata: nescio an alijs arri debuit. Vnum tamen optassem, quod cum de causis lingue Latinæ cōscripsisset librum, ut latinè saltē scripsisset. Secundum quod sperauit, ut reor, & multo minus obtinere potest quæ primū est, ut ego iurgijs secum cōtendā, quod iā à natura mea alienum est, quæ ut uideo illi familiare. Turpe mihi uidetur philosopho iurgijs agere, Christiano cōtendere, p̄bo uiro criminari quæ quæ, me dico senescēti iā ac uiro graui inep̄tē cōuicia in alium ingerere. etenim malo malè audire quæ dicere, iniuriā pati quæ inferre aut reddere. quod quæ ad miratiōem dignū sit ab Aristotele in Rhetoricis præcipi, tamen præcipit. cū puer essem audiebā: Cōtra uerbosus noli cōtendere uerbis. Negat se iurgijs acturum, ab iniurijs abstinere se prædicat. Quid prohibet ne ego illū in ius uocē atque de mēdacio agā ex lege. De etate quoque, titulo de interrogationibus. nō semel, sed p̄ quacuncque pagina ter si cōmuni nostro cōputemus: o uirū egregiū, & moribus his illustrē. At Pliniū asinū appellasti: illud malè habet, quod & ipse purus cū grāmaticus esset, imò ne grāmaticus quidē, qui tot cæsuris ad lingue latinæ candorē redigi per tot illustres uiros maximis cū laboribus. nō dum potuerit, de omnibus disciplinis scribere ausus sit. Hos ego uiros tamen non odi: sed temeritatē incredibilē in tāto mentis stupore, reprehendo. at asinum appellasti: Galenus hoc tā sæpe facit, ut quasi iubeat rudē in scitiā sic mulctandā, imò etiā nomine molaris lapidis. Sed timet ut uideo exemplum, uix em̄ ē grāmaticæ scholis progressus, ubi tot scūtica, erro

resq̄ grāmaticæ contēpta latinitas torquēt eū, ausus est scribere de omnib. & tñ gloriat̄ de uirtute ac nobilitate. Itaq̄ uirtutē, ut uideo, appellat inuide re, criminari, maledicere, conuiciari. nā aliā uirtutē non deprehēdo in eius cōmentarijs, nisi forsan frigidā quandam urbanitatem, cum etiā uita eius incomperta mihi prorsus sit. At quōd nobilis sit credere uelim, cum sit ex descendētib. dominorum Patauij Veronæq̄, qui sibi in principatum asciscere, e' quibus unus Canis Sigorius fratrē occidit. Nostrā familiā licet constet iam quingentis saltē annis fuisse patriciā, annisq̄ septē atq̄ in sup. mensib. octo non tyrannide, sed electione dominatā urbi Mediolanensi, seu Cardani simus, seu Castellionei (nam eam familiā etiam Pontificem maximū Celestinum quartū, uirum optimū, ut Platina alijsq̄ testant̄, habuisse certū est) nō tñ in numero laudū repono, sed oneris potius, malimq̄ bonus ac prestans maiorib. perditis atq̄ humilibus, q̄ ē splendida atq̄ in nocenti familia perditum & degenerem. Nam genus & proauos, & quæ non fecimus ipsi, Vix ea nostra uoco. Sit itaq̄ stirpe quātumuis clarus, mihi sufficiat Hieronymū esse Cardanum, quanq̄ nō negauerim ob nobilitatē in honore habitum obseruatumq̄ etiā ab æmulis fuisse. Verū scio existimabit ob hęc tā acerba illius maledicta me sibi iratum esse, & eum odio nō leui prosequi. Sed fallit̄ maximē, imō eum nō parū diligo, primum quōd quę in me dixit potius atrabile affectus, seu ob longa studia, ut ipse fatei, seu ob incōmoda atq̄ uexationes, quibus nunc æmulis omnes eruditionis cultores nimis quā uellemus affici solent, quā certo iudicio ac ex uoluntate dicta existimem. Tum uerō & illud plurimum facit, quod hęc maledicta in me nemo qui me nouerit dicta putabit, quoniā mihi nō conueniunt. Est etiā Christiani uiri officium amare inimicos suos, hoc enim expressē Seruator precipit. Natura etiā atq̄ instituto ad hoc maximē paratus sum, ut neq̄ irascat̄, neq̄ ab iniuria cōmouear. Turpe quoq̄ mihi esset qui tam pulchrē in libris de Arcanis æternitatis de non ulciscenda iniuria perorauī, etiā si quis magnum malum acceperit, nunc ob sola uerba irasci ac uelle talionē reddere. Quinimō expertus sum etiā hanc uia contemendi iniurias, nec ulciscendi esse utilio rem, atq̄ ita plerunq̄ est. Deinde dicam ut philosophus ille, non hęc dixisset ni uera essent, forsan quæ mihi crimina obijcit uera sunt. & multo maiora. neq̄ enim ego uel ille qui nimis magnis affectibus laboramus, ego ^{in uia} ipse ^{in uia}, uerum discernere, ac recte dijudicare possumus. Ergo alijs iudicabunt, quorum sententiæ potius standum arbitror quā irasci. Deinde sint omnia hęc uana, cur odio habere aut succensere illi debeo, qui mihi tam multiplicem præbuit utilitate. tametsi magna ex parte nolens forsan fecerit. Sed etsi nolentem ex parte non fecisse scio, nō tamen quōd nolens effecerit, scire possum. quæ uerō incerta sunt, in meliorē partē trahere ingenui hominis est. Itaq̄ audire: primum cum oblatus fuit liber, quædā parum fausta mihi euenerant, quę quanq̄ nullo modo me torserint, iā diu em̄ non cōmoueor his certis rationib. adeo ut omnes etiā æmulī mei admirent̄, fateanturq̄ q̄ scriptis docui

melius etiam factis præstare, nihilo secius neque lætabar. Sed accepto libro, ubi tot nugas, tantam hominis inconstantiam, tam absurdas reprehensiones, tam stultas interpretationes, tot præter propositum dicta, tantam barbariem in nouo Cicerone animaduerti, coactus sum præter omnem consuetudinem meam ridere effulissimè. neque enim continere me poterã, adeò ut id cum assiduè facerem, animaduertissemque domesticos meos omnes admirari, ne existimarent me insanire, anagnostas ipsos legere iussi: qui tametsi, ut ego, non adeò riderent, attamè maximè admirabantur, præcipuè magnitudinè operis, barbariem & obliuionem. Inter reliqua ut caput de Dæmonib. legerent imperauì, in quo me reprehendit tanquam fabulas narrauerim, deinde ipse longè plures ex mædaci Græcia omnib. notas, atque pater na longè absurdiores annectit. Atque ita totus liber huiusmodi farina cõspersus est. Quis rogo possit continere risum? aut quæ magis opportunè in hoc tẽpore poterat offerri? Et potero ego hominem hunc odisse, què existimo nectareũ mihi poculum obtulisse? absit. Deinde me certũ quasi reddidit, quã parũ profecturi sint post obitum meum, qui cõtra nos scribent, si quãdo aliqui scripturi sint, quãdo uir hic qui adeò cõtentè cõscripsit, qui quæ uè ferme annos in hoc opere cõsumpsit aduersus librũ non absolutũ, non emendatũ, tam parũ profecerit, tã in foelicè exitum habuerit, cum nunc iã primũ absolutus, demũ etiã castigatus in publicũ proditurus sit? An hoc paruũ munus, securitas ex hoste quaesita? Erat & tertium nõ leuius his cõmodum, & in quo multum sperabã si affulisset, scilicet ut emendarẽ ex illo si qua reprehensione digna inuenissem: nã distuli hoc cõsilio editionem hanc ultimã, cum iã esset absoluta castigatio, recepique librũ suũ Idibus Ianuarij MDLVij liberalitate ipsius H. P. ad què libros excudẽdos denuò extrema manu apposita remittimus. Sed huius in hac parte uoto meo fraudatus sum, neque. n. uel uerbo ferme adiutus sũ. Demiraberis forsitan? & *uapadoza* existimabis, quæ nõ sunt. Sed si intelligas, iã fateberis & uera esse, & minime præter fidẽ. Primũ em̃ cum tractatio sua uniuersa duas obtineat partes additionẽ & reprehensionẽ, ex utraque nõ parũ iuari sperabã: at in utroque deceptus sum. nã de additione, cũ neque Aristotelẽ, neque Galenũ, neque nos secutus sit, quæ uera à falsis, aliena à nostris distinguere solemus, farraginẽ in utilẽ cõposuit. Si em̃ uera falsis miscent, audita expertis, aliena proprijs, necesse est ut nihil fide dignũ sit. Etenim etsi in centũ præceptis quatuor tantum falsæ sint, semper tñ timere debemus, ne unũ quodque illud sit quod falsum est. Quãobrem eã rẽ cuius causa maximè sum laude dignus, scilicet quod nomina eorũ à quib. accepi adiciã, ut sciãt quæ legũt, quantũ fidei adhibere debeãt singulis præceptis, & ne illi etiã proprijs inuentionib. fraudent, homo hic generosus uituperat. In reprehensionib. etiã parũ profuit, quod & mathematica omnia, sic ut totũ ferme primũ librũ, & multos alios sicco pedetrãseat, & naturalia pleraque reliquerit, quoniam in illis fucũ sciebat posse deprehẽdi, atque ita totũ opus intactũ reliquit. nã hæc duo genera solũ sunt, quæ experimento subiiciunt, at ipse cũ deuitauerit experimẽta, quãtũ potuit, ne fucus deprehenderetur,

Actio 1. librorū de Subtilitate. 145

hēderetur, totā reprehensionē uanā reddidit. Nam cætera quæ adijciunt, & in quibus insistit, nō ad subiectā rem quicquid pertinet, sed sunt modi tradendi, in quibus etiā adeo prolixus est ac ligitiosus, ut fructum ex ea lectione non capias, ni uelis ei obsequi. nam contradicendo ad rauim deuenies, at si obsequaris, parendum erit illi non lectoris utilitati. Est enim ea in opinione, ut quemadmodum in pueris instituendis ab ipsis elemētis omnes sectādo quisquiliās, debeamus in singulis quæ sitis hærere. At non ita censebat Galenus, non ita processit Hippocrates: scribimus doctis, non imperitis & nihil uulgare. Adde quod mirum est, in ipsa etiā latinitate benedicentes, ut aberremus cogere uult, reprehendit enim noua exercitatione estuosissimum his uerbis: Atrociorib. ac penè tragicis uerbis, minus ut opinor usitatē uocas estuosissimum. Quæ tñ uox in eo proprio significato à Columella & Plinio usurpat. Verū si quid modò attigit, ad rem adeo infeliciter cessit negotiū, ut nihil in naturali philosophia ac mathematicis sani conscripserit, quinimò & absurdissima & experimēto repugnātia. Tertium quod cōsequi posse sperauit, est ut eruditus in qualibet arte haberet, quod neque ut uideo successurum illi est: nā si de experimētis, obstat ratio superior dicta, quod uera à falsis non selegit. Si de artiū peritiā detrahas (quantū per hoc opus licet) medicinam, mathematicam, & naturalē philosophiā, & uide quid ei relinquatur. Id neque cauit, quod cum duo proposuisset, ut nostra euerteret, sua ostentaret: nostra non recte euertit, alia quæ ostendet omnino non habet. Vltimò etiam sperauit, ut fama æterna suboriretur, at que opus perpetuò maneret, quod ut eueniat illi opto: uerū melius forsan est, ut cum scriptorib. animalium uel bibliothecæ historiā conficientib. paciscatur, & exoret ut illum aliquo loco reponant. Accessit his tot incommodis & erratis admirabile quoddā dictū, & incredibile: scilicet quod nō nisi paucis in locis ex tot, in quibus me arguere conatur, intellexerit quid dixerim, adeo mens eius contradicendi studio flagrans offuscata est. nam dissimulasse nō crediderim, quod illi non mihi dedecori palā futurū esset, & cum summa turpitudine coniunctū, arguere quod non intelligat, & reprehendere quod non dicat. Huiusmodi unum exemplum in quinta exercitatione proponā, quod ibi ter fallat, atque his lapsibus quibus interpretando librū eū decipi conspicuū est. In uniuersum iniurijs certare, ut alienū à probo uiro & sapiente nostrisq; morib. est, ita nō tegere qualis sit hic calumniator, & timidi esset & fraudulentus, ut qui, quantū ad me attinet, pmitterem tot horas perire hominib. in perlegendis tā inutilibus nugis. Itaque ut ueritati nō desim, pro infinitis calūnijs, quas in me confinxit, solū qualis sit tribus uerbis ostendam. Imperitissimus, stultus, malus. Quod imperitissimus sit ostēditur, quoniam ubicunq; artium præcepta tractat, aut mathematicæ aut medicinæ, uel naturalis philosophiæ, ne uel illarum prima elementa quidem attigisse deprehenditur, sed solum uersatur in dialecticis, primaq; philosophiā, & grammatica quadam à se confecta. Stultus, qui ubi deprehendi posse certò sciebat, non tacuerit, qui nouem

annos in calumnia sola unius libri nec antiqui consumpserit: quiq̄ nouo omnino exemplo singulis chartis quater aut quinquies, si generali ratione computatio ineatur, se laudet. Malus, qui tot uerè inuenta, lectu iucunda, usu mortalib. cōmoda conetur delere, sensum peruertēdo fucis rhetoricis, sophisticis argumentis, deprimendo, mētiendo, maledictis, iniurijs, criminationibus, etiā de impietate accusando, cum tñ ipse pro his quæ destrue re nitit̄, nihil substituatur. Inde etiā subornauit sycophantā, qui p̄ illo de me malediceret, ut unus histrio duorum scurrarum personas ageret: pessimo adēo exemplo, ut ad huius hominis importunitatē nihil addi possit. Demirorq̄ Gallos, tum magistratus eum ferre, quanquā de Gallis fateatur tā bene se acceptum, q̄ miles à rusticis, apud quos hybernat. nec intelligit se illos non dānare, sed suos se prodere mores. Medicus em̄ ni omnino pessimus uir sit, omnib. p̄terq̄ apud alios medicos, apud quos inuidia labore consueuit, maximè acceptus est. Adeo ut nos qui acerba natura sumus, quiq̄ inuidia nō leui laborauimus, nihil tamen p̄ter offensionem ex uerbis clandestinè prolatis, & non negatis, sed non oblati s̄ponte honoribus ab his expertus sim: cum alijs autem non solum omnino sine iniuria, sed etiam gratiofus uixerim.

At uideo quid tandem dicturi sint nōnulli, errauit improbus: sit licet optimè te tueris, nulla illi superest spes p̄mij tanti laboris, barbarè loquitur, causam non habuit contradicendi, omnia tibi & plura q̄ uelis condanamus: sed tamen ille tecum disputat, te urget, te interim rhetorē ex philosopho agis. nihil ad obiecta respondes: Omitte igitur alia omnia, & tuere tua, ne uideantur mortales à te decepti. Quid agam, obtemperabone: cū tanta temporis iactura: an omnino obdurescam atq; silebo: nihil curās famam, nihil auctoritatem conscriptorum librorum, nihili faciens, quod multi tanquam constanti exemplo ineptiarum mearum, etiam librorum aliorum lectionem sint neglecturi: Ita sumus, ut dici solet, inter Scillam & Charybdim. Sed condonemus aliquid occasioni, faueamus nobis, faueamus gloriæ, si qua est nostræ, consulamus hominum utilitati, consuetudini tribuamus aliquid: sic agamus ut si gloriam cōtemnimus, illud tamē effugiamus, ne uideamur totum mortalium genus uoluisse decipere, qd̄ impostor hic nobis palàm adscribit. Nec existiment nostrę auctoritati nimium tribuere, rationib. errare illum ostendamus. Sic etiā exēplo in posterum cōsultum erit, ut si quis eis similis quispiā tale ausus fuerit, homines dicere possint, Si hic uiueret, tu nullus esses, neq; adēo te iactares. Vidimus alios, qui multo maiore conatu idē aggressi cū nihil profecerint, etiā uituperationem non leuem apud homines consecuti sunt. Difficile est cōtra ueritatem pugnare, si ille uiueret, ut olim aduersus alios modico labore omnia hæc quā sint falsa ostenderet. Deniq; ne hunc hominem, quamuis nihil ob suam improbitatem mali non meritum, contemnere uideamur, qui tanta spe scripsit, tantisque laboribus, qui uel hoc ipso dignus est, ut & rescribas, quod dignatus est tuum opus diligentissime legere,
nec

Actio I. librorū de Subtilitate. 147

nec semel, sed sæpius: & qui, quāuis iurgijs agat cōtra te (potius forsan p̄fessorum grāmaticæ consuetudine, uel etiā natura propria, quā licet furca expellas, inde recurret, c̄p̄ liuore uel improbitate ulla inductus est) nihilo minus effecit, quantum per ipsum est, ut dici uulgò solet, ut uel uitas dupliciter, & in tuis & in suis scriptis, aut saltem in alteris eorum. Vincat ergo hæc opinio apud me nunc quāuis non leui incōmodo, sed illud minue mus certa ratione. Primū abstinēbimus ab omni iurgio ac cōtumelia, ne illum imitemur, sufficiat solū inuidiæ huius uiri admonuisse lectores, qui potius uoluerit nescire quā nescierit: quod exemplum adeò frequēs est in illo, ut uix ulla pagina ab hac labe sit immunis. Abstinebimus & ab his quæ in secunda editione, quam iam tot annis antequam librum ederet uidere potuit, emendata & commutata sunt: in quem errorem scio multos esse puerulos, qui non incidissent. Præteribo & ea in quibus actionem cum re commutat, ut in quarta exercitatione, nam ut eius uerbis utar, Cōdensatio & rarefactio motus sunt locales, igitur densitas & raritas ab acti one ad rem. talia sunt absq; numero. Cauebo etiam ne quod semel reprehensum est pro exemplo, ubi in similem lapsum incidat, amplius reprehēdam. nam, ut dixi, doctis & studiosis, non alijs scribo, quibus unum exemplum pro omnibus, in quibus eodem lapsu decidit, sufficiet. abstinēbo & à defensione latinitatis, cum ipse barbarè adeò loquatur, ut pudeat scriptoris causarum linguæ latinæ. Ab historijs omnibus suis, quoniam necq; ueræ necq; falsæ dici possunt, cum necq; se uidisse affirmet, neque rationes adducat, neque à quo acceperit, cauebo etiam ne in similem errorem suo incidam: sed non est omnino similis. Ille reprehendit, quæ non intelligit: nos reprehenderemus, quæ non dicit, necq; dicere existimamus, cum an sint uera non doceat. At necq; de his contendemus, quæ ex sacra pagina oppugnat: turpius enim illi est in alieno foro litigare quā mihi non respondere. Relinquam & scommata & sales suos non Aethiopicos sanè, sed ex simarchia potius. Et quæ contra alios disputat, & in quibus digreditur, quæ tã multa sunt, omittam. Similiter quæ pauci sunt momenti, quæq; alieno nomine scripta sunt, nec à me uel iudicio uel ratione comprobata, illa enim ad auctore pertinent, & cuiq; inter eos liberū erit iudiciū facere: & quæ ab illo non cōstanter oppugnantur (quorum enim in tãta temporis angustia novos hostes adiungere) prætermittam. Itaq; his omnib. & iure merito relictis, quæ uel ad me non spectant uel ad rem tractatam uel simili exemplo iam semel confutata sunt, uel quæ alieni sunt fori, uel in quibus redarguendis plus esset sumptus quā utilitatis lectori, tantam farraginem rerū & uerborū paucis paginis sic bene comprehensurum spero, ut nihil penitus, in quo suspicio erroris etiā apud illū, si paulo cōsultius (nō ut libros antea ipsos uelut mus super farinā) rimari uelit, relinquat. Sic igitur incipiemus.

Hac in parte nescio quid magis demirer, an stuporem, an liuorem, an ineptiā: deducit me ad Subtilitatis interpretationē ex Cicerone, cū ego nō de uerbo librū faciā, sed de significato, q̄ ego ex primo hoc nomine tãq̄ proximiorē

proximiorē huic multò quā sua intelligibilitas, qua homo latinissimus ac Ciceronianus pro intelligentia utitur. Et tamen in peculiari uerbo, licet & facile est circumscribere, sensum illum in subiecto totius artis non licet, p̄pterea declarauī quid intelligi uellem, satis gnarus concepiui meo deesse exquisitissimum nomen. an ergo decebat me totam unam tractationem mutare propter unius uerbi interpretationem Ciceronianam, & accommodare me dictioni: an potius dictionem significato tantus sapiens uiderit? Etenim parum uidetur hic assuetus lectioni Galeni, qui toties clamat non debere nos de uerbis litigare, modò de re constet. Et suus Petrus Mantuanus, cuius se discipulum gloriatur nōne in scriptis reliquit, optare se ut una esset tantum lingua materna, & ut omnia uno uerbo possent explicari. at hic uult res & conceptus etiam in subiecto totius libri seruire nomini bus. Et ut ob inopiam nominis cogamur totam tractationem mutare ac confundere, uel ab ea penitus abstinere. Ob hoc igitur tantam rhapsodiā congerit. Vtrum autem subtilitati sic intellectæ unus conceptus respondeat: dico quòd sic, nec est purè homonymum, sed potius paronymum, uelut ens, de quo constat esse scientiam supernaturalem. Sed hæc longiuscule, ut intelligant homines & qualitatem ingenij illius, & fundamenta quibus innitit. in posterum ita consulam breuitati, ut tamen apud eum qui talia curat nihil desit, modò in eo non desideretur diligentia, quam exhibere debet quicumq; tam cupidus est huius experientia.

2 De ordine sum secutus Genium siue somnium, atq; is optimus est, ut in secunda editione docuimus. Criminari autē ordinem cuiq; licet, nec expositoribus Aristotelis ullus communiter placuit. Hic est campus qui sibi placet, quoniam in eo optimè se potest exercere, at si facilitatem doctrinae exigimus, nullus est aptior.

Demiror quod nolit à nobis notissimis inchoare, sed ubi dispar ratio non sit, & ubi paruum discrimen notionis à prioribus. itaq; ab elementis non mixtis. Species putat esse mētis notiones, cum sint ea quæ falsò nobis apparent: imagines quas barbari imaginationes, ita in ipsa latini nominis interpretatione decipitur uir, qui nihil aliud profitetur, exinde tot commenta molitur.

3 Deum esse causam ut formam, fatentur: mundum efficere plurimi negant, quoniam semper efficeret. Sed hæc in libris de Arcanis æternitatis, quæ hic non dicuntur. Sed homo acutus etiam procermia insectatur.

4 Simili lapsu, sed longè foediore prolabitur, dum intelligit finiri materiam, id est, interire, rursus (uacuo aucto) cum existimet illud esse debere, cum non intelligat Geometram supponere latus minori angulo, suppositum esse æquale aut maius supposito maiori, atq; ita ex hoc deducit ad id, ut fateamur partem toto esse maiorem. sic & nos. Syllogismus igitur postquam illum docere planè ut puerum cogor, sic constat: Si uacuum est, auferri constat in immensum: igitur materia quæ æterna est, finiri etiam potest. Consequentia secunda est clara, nam ubi uacuum est, materia esse non potest:

Actio 1. librorū de Subtilitate. 149

potest: si igitur quod sequitur impossibile est, igitur & assumptum, quod est Vacuum est. at dices, non statim sequitur, Vacuum est, igitur in immensum potest auferri: nam homines sunt, nec tamen augentur in immensum, & aer & alia. hoc erat, circa quod iustius dubitare poterat. Sed est altius ut uideo, quam ut ipse etiam si uellet (nam plura contradicendi studio & accusandi etiam facilia non assequitur) intelligere uel deducere posset. Sic autem se habet: Si uacuum admittatur, cum nullum habeat contrarium, nihil repugnat totum locum sublunarem illud occupare, quia repugnantiam non continet in se, ergo aeternitas materiae non esset necessaria, sed fortuita, quod esse non potest. Nec propter hoc dico, quod uacuum possit occupare concuum lunae: hoc enim aliud longè est ab eo quod materia non sit necessaria, quia uacuo nihil repugnat ut augeatur in immensum. Ita non aeternitas materiae, sed necessitas illius tollitur. Sed tamen hac sublata, etiam tollitur aeternitas ipsa: quia, ut dixi, omne aeternum est necessarium. In illis ergo paucis uerbis continebantur tria enthymemata, & ideo potestate tres syllogismi concludentes propositum. Sed haec ut dici solet, non sunt pro dentibus suis. Et huiusmodi est totum opus hoc de Subtilitate, & libri de Varietate rerum: ideo consultius fecisset, si ab hac prouincia abstinuisset, nec semetipsum deturpasset. sufficiat autem, lectores semel de hoc admonuisse.

Vellicat formam: at si dico, homo ad omnia paratus est, nonne intelligitur indefinita, ut dialectici uolunt, non solum pro pluribus, sed etiam pro uti: Totus non generatur uera generatione, quae est uiuentium solum, sed coagmetat: generati tamen uerbo utimur, quod uulgaris significatio ad id extendat. Non erunt tria principia, imò ad generationem concurrunt materia ut subiectum forma generantis ad preparationem, anima autem se ipsam exhibendo efficit. Quae uero disputat contra animam mundi, perlegas eorum responsiones in libris de Arcanis aeternitatis, quia est res prolixa, & quae peculiari indiget opere: & non ut ab ipso obiter tractatur, cum non solum philosophiae naturalis principia, sed & diuinæ non parua pars, & eorum quae sensibus subiacent, ratio pendeat. Pariter & alia eiusdem exercitationis ad eandem doctrinam pertinent. Ob idque supersedeo hic, nisi quod ad monere illum nolo eius quod ad eum firmiter negat, scilicet animam esse in corde solum, cum id dicat Philosophus in libro de Iuuentute & senectute in initio. Εάντι δὲ περὶ ψυχῆς ἢ ἐν ἰσθμῷ ἢ ἐν ἰσθμῷ, καὶ δὴλον ὅτι οὐκ οἴονται εἶναι σῆμα τῆς οὐσίας αὐτῆς, ἀπὸ ὅμοιο ὅτι καὶ ἢ τινι τῷ σώματι ὑπάρχει χωρὶς παντὸς. Interpretetur modo ut uelit, nunquam obtinebit quin illud aperte uelit Aristoteles, ut anima sit in aliqua parte corporis. Id etiam ostendimus in libris de Rerum uarietate, atque alio modo etiam euidentius demonstrari potest.

Mouet anima mundi principium internum, ut ab alijs quae extrinse 7
cus sunt, non ut pars moti.

Motu raritatis, quae uia est ad corruptionem: aliqua enim est quae non 8
corrumpit, & tamen natura eam refugit, quod uia sit ad corruptionem.
Motus a raritatis causa tardus semper est. Inter tabulas aut perpetuo est
O aer

aer, uel si non est, non fit motus, sed impeditur, quia deest. Et id ipse infra affirmat, quasi nos irridens, qui negamus non esse aerem. Quod ad motum necessarium est, & tamen trahitur pars inferior, quia amoueri non potest: non tamen ascendit, ergo ascensus grauis etiam in aqua propter raritatem impedimentum motus, non motus.

9 Dicit ignem nostrum esse ignem elementarem condensatum, & ob id calidior, sicut glacies est aqua condensata, & ob id frigidior. Pulchrum dictum, & specie plausibile, sed omnino falsum. nam glacies manet, & non depascitur, sicut nec aqua: at ignis noster nec manet, uel momento & depascitur, ergo nullo modo est idem specie cum elementari. Si elementaris depascitur, quæro unde alimentum: huic argumento debuerat respondere, quod à me adducitur. Ex quo patet, quod cum deuenitur ad res manifestas, & quæ sensibus possunt diiudicari, falsus in omnibus deprehenditur. Sed ad singula.

Aer in concauo orbis Lunæ non est frigidus aut obscurus, quod frigiditas aut obscuritas sit aliquid, ideo coherere potest celo. Sol quia non dissipatur, conseruat calorem motu, ideo solidus est, ignis autem dissipatur. Aqua incalescit leui motu non ob motum, sed ob aerem qui illius partes motu ad superficiem deductas calefacit. De uentis Cypri & Rhodi quid opus est, cum in æstuario experiamur: qui tamen ualidissimi sunt, puri sunt, atque omnes frigidi. Vapor enim longo tractu celerrime deductus, necessario dissipatur. Fumus & calor ignis quo torretur caro, sunt ignis, & non lucent: at quomodo probauit unquam (fateor enim quod non luceant) quod sint ignis, & in extremo caliditatis: quod falsum est. Inde supponit multas propositiones, è quibus prima est euidenter falsa, ignis est corpus, id est, naturale uel elementum, nos enim sæpe diximus tria tantum esse elementa, terram, aquam, aerem. Quis dubitat, quod si ignem statuerimus elementum, quin illum sub Luna ob leuitatem, & quod alia loca sciamus iam occupata, non essemus collocaturi? Deinde cum uinculis non possibile lectores tenere, lacteis uerbis uult hic strenuus Peripateticus captare. Sed interim tot declarationes à nobis allatas prætermittit: quod aeris partes quando sublimiores, tanto sunt frigidiores, quod esset ibi nulli usui. nam corpora quæ corruptioni obnoxia sunt, sunt solum propter generationem: at ille putat totum contrarium, scilicet quod immortalia, quæ propter se sunt, non per se sint, sed fortuito propter generationem. Imperfecta enim propter perfecta, non contra. Qua in diffinitione elementi adduntur, petunt ut dici solet principium. Ut enim quod esset in concauo orbis Lunæ, assumit quod sit elementum, ita ut sit elementum assumit quod sit in concauo orbis Lunæ.

10 In ipso principio negat adesse id de quo arguitur, & quod ferme omnes fatentur, scilicet elementum utranque qualitatem extremam obtinere. nam qui negant utranque qualitatem maximam esse, qui pauciores sunt, dicunt alteram esse maximam, alteram maximæ propinquam, ut res ad idem qua
si res

si redeat, nec fatente illo quod petimus est amplius insistendum. Quamuis enim pertinacem plus mouit eum rei ueritas inexpugnabilis, quam institutum defendendi etiam in inferiore causa Aristotelem Aristotelicosque. Itaque cum rationes non habeat, quibus aut conuincere, aut tueri se possit, declamatorem eximium agit ex philosopho repente factus. Vnum tamen subiectam in quo uideatur excusatione dignus, quod difficillimum sit ueteres opiniones hominum animis diu insitas eradicare. Quodque ut ait Galenus, facilius discipulos Christiani à lege sua subduxeris, quam addictos in uerba alicuius sectæ à suis placitis. atque hæc sufficiant pro omnibus illius declamationibus. Vt tamē breui quod diximus declaremus: si calor non est qualitas extrema in aere, erit ergo humidum, quare in aqua frigiditas. quomodo igitur glacies aqua frigidior? Si dicas non frigidior, sed ob densitatem talis uidetur? Ergo summa frigiditas cogit? igitur omnis aqua glacies, quare & immobilis, & non elementum humidum. Et quia torquetur circa cognitionem quid sit ignis, & ob id tor absurda dicit, nec potest se explicare, quatuor uerbis quamuis & alias dixerim dicam. Ignis est substantia corrupta ab extremo calore, sicut glacies est substantia corrupta ab extremo frigore. Vel uerius, ignis est caliditas & siccitas extrema, corrumpens subiectum. Quod etiam dicat unum esse elementum, dicimus esse tria. sola enim terra est expers omnis qualitatis, & tamē non est necessarium elemento ut habeat qualitatem, qui non concurrat ad ullam actionem, sed uelut oleum mirabolani, quod expers est odoris, aptissimumque ob id ad omnes odores. Verū ob id terra hylen quasi refert. Arguit contradictionem, quia motus accendit calorem, ergo non extinguit. Dixi quod motus in subiecto que resistat, quoniam resistit. Videt experimentum in aqua & lapide. Si de aqua dubitat, quoniam sponte frigida sit, de uino experiat. Sed sponte in his quæ uoluntate carent, non licet dicere? feci ut Vergiliū ab infamia liberarem:

Sponte sua sandix pascentibus uestiet agnos.

Resistat primum librū. In quo etiā animaduertendum est hunc egregium uirum in hoc & sequentibus simulare se non intelligere, ut ansam accusandi, que alioqui habere non potest, arripiat. ita non ab similibus uidetur ei qui se castrauit ut uxorem offenderet. Quis nescit in pyrō puluere tria accidere, per quæ sphaera propellitur, raritatem dum è puluere fit ignis, qui locum ampliozem occupare nititur: inde condensari præter naturam ob loci angustiam, atque ideo appetere exitum, inde natura uincente rarefcere, tuncque propellere. at ille adeo inuoluit bene inuenta, ut ego non pro meis, quanto minus alius quisque queat agnoscere. Et ideo fungit officio sepia, quæ turbat aquas ne uideatur. Aer impellit: atque hic est motus quo aqua quiescit.

In quo differt mutatio in qualitate à generatione uel additione, si non intenditur qualitas, sed solum augetur. At hoc etiā ego non dico qualitatem non augeri. Sufficit quod intendat seu additione seu aliter. Hucusque sane speraueram me cum uiro docto disputare: sed cum animaduerti illum, ut credidit,

conuictum meis rationibus eò refugisse, ut concederet ferro extinctio fer-
rum generari, iam illum elleboro prorsus indigere animaduerti. Atq; hic
fortunam aliorum quotcunq; me accusare nixi sunt qui a mentiam suam
prodiderunt nactus est. Primum quis unquã audiuit ferrum generari ex
aquã frigidã sola immersione: ubi omnes causas sustulit, & earum ordi-
nẽ inter se, tum etiã cum effectu ipso. Deinde liceret ex silice aurum facere,
nam exusto auro ex igne generatur aurum, ut ipse fatetur: ergo extinctio
silice aurum generabitur: nam causã sunt eadem aquã & ignis. deinde
cum paulatim refrigerabitur, paulatim generabitur ferrum, atq; ita substã-
tia in eadem parte augebitur, motusq; uerus inerit, qualis in qualitate. Dis-
speream si resurgat Aristoteles, ni malit mihi accusatori quã tali defensori
amicus esse. Et si non melius argumentum meum solui posset à Peripate-
ticis quã ab illo, iam pœana canerem. Sed illi dicerent in ferro ignito du-
as esse substantias, atq; imperfectam utranq;: quod nec ignis suam retie-
neat leuitatem, nec ferrum frigiditatem. Et quanquã hæc responsio argu-
mento meo non satisfaciãt ob absurda principia, quã ueri coguntur ut
Aristotelem defendant, non tamen ad eò impudens est ut nostri calumnia-
toris, qui hæc deliramenta admisit.

13 In infinitum apud grammaticas progredi dicuntur, quã nullos cer-
tos limites habent constitutos. Vnde proprii infiniti, quod grãmaticis in-
gnotum fuit, ratio deducta est.

14 Vbiq; prodit suam imperitiã, uixq; ex centum locis septem rectẽ in-
terpretatur. Meta non una est ut fiat ignis, sed tũ incipit hæc meta cum aë-
rem uincere potest. Meta eundẽ in Gallias non una est: possum ire Tauri-
num, Lugdunum, Lutetiã, Rhotomagũ, meta tamen ingressus est Valen-
tia, ex urbe nostra eunti. O præclaram redargutionem, argumentum solũ
præbens, uel maleuoli omnino animi, uel stuporis maximi.

15 In omnibus est ea uis, sed in quibusdam non perficitur agendo, in
quibusdam producendo miratur de lapide, sed magis de halinitro mira-
ri debuit.

16 Vreret, non si elementaris esset rectẽ in hoc: sed si esset, qualis excuti-
tur qui pabulo indiget proculdubio ureret, & si esset elementaris conden-
satus: at aqua non madefacit, quia cõmixta est, madefactio aut non pene-
trat, calor penetrat, Galeno teste in libris de elementis. Deinde impuden-
tissimẽ obijcit me negare ex chalybe uel ex porphyritide ignem generari,
cum ego ubiq; adijciãm etiã in prima editione non magis fieri, sed mi-
nus ex his quã ex illis. Vide hic prorsus inexcusabilem stuporem homi-
nis, aut improbitatem. Purum ignem nullum esse dico, id est, qui non
sit in substantiã, sed modo medicorum, in quo forma materiẽ dominatur
ut in flamma, secus carbo & ferrum ignitum. Admiratur dictum illud
quod simpliciter uerum est si incalescit uehementi motu, uehementer in-
calescit. Est enim causa, ut dici solet, adãquata & propria (ut si quis dicat,
Diuitiã hominem beatum faciunt) per se est uera, nec tamen semper diues
beatus

Actio I. librorū de Subtilitate. 153

beatus est. Ab accidenti enim ad rem quod dicunt ab abstractis ad cōcreta non ualet argumentum. Color uiridis est pulcherrimus, ergo uiridia pulcherrima.

Cum loquor latinè, hic philosophus Ciceronianus me reprehendit: 17 si barbarè uellem, ut à sui generis hominibus intelligerer, accusaret. Vnus est modus quem solū admittit, ut suo more scilicet pessimè loquar. Sed ego tūc diuinare non potui. Breuiter materia ferri formā ad se rapit & equi & absinthij: nec una conuenire potest alteri. & hoc etiā affirmat philosophus, formas sibi decernere materiā propriā: quæ ob id secunda dicit, quoniam cum quantitate certa est materiæ primæ & qualitatibus.

Agit rhetorem facetum, cum argumēta & responsiones desunt. Et q̄ 18 fatet Aristotelis fuisse sententiā, scilicet frigiditatē esse priuationem, & q̄ Auicenna bene dixit, frigus ad operationes nihil affert cōmodi, in me reprehendit. Aqua nō gelascit, quia frigus, ut dixi, est priuatio. Melius fecisset, si quæsisset cur ab aere, cum utrinq; sit priuatio: lædimur à frigore, quoniam materia impediēte peregrina impressio, scilicet calor aboletur. at id sentitur ab animante, quod natura calidum est. Systolen, ad eò rudis est hic uir, putat esse quietem, cum sit motus, scilicet contractio: eam Galenus fatetur expressè se sentire primo de Dignoscendis pulsibus. Vide ^{Cap. i.} ruditatem & temeritatem, ubi in tam paucis uerbis dupliciter peccat, & ita peccat ut nulla arte defendi possit. Quòd etiā dixerim sicca non posse humectari, & reprehendit, & se non intelligere fatetur: atq; id ubiq; ferme facit. Et uerè negat se intelligere, nam in sicco nullum est principiū ut humectetur, nec intus nec extra: solum materia addi posset, sed non in iuuentute per nutritionem, quia deest principiū: nec per generationem, cum iam sit antea genitum. at frigidum potest calefieri calore cordis, & reliquæ qualitates spōte se ingerunt defectu contrariarum, cum sint priuationes. & hic ut uideo dicit esse solœcismum?

Aetherem, id est, cœlum, quādoq; aerem supremum significat, utrū 19 que apud antiquos. Lapis frigefacit manū, quoniam calor refugit, sicut tenebras lux oculi. Qui enim diu in tenebris uersantur, partem uisus amittunt. Sic mortem natura.

Tria sunt principia mixtorum, sed duo tantum præbent qualitatem: 20 scilicet cœlum & aqua.

Ignis miscet corpora, id est, iuxta apponit, ut in cumulis hordeum cū 21 frumento, sed substantias separat: corrumpit enim, non ergo miscet, id est, non uerè. Ecce suam contradictionem. Ita hallucinatur semper in duplici significato.

Sicut & illud, quatuor sunt elementa, id est, partes qualitatibus elementis 22 similibus, sed non extremo in mixto, non elementa quatuor cum sint tria tantum: nec uerè similibus, sed iuxta Aristotelis opinionem: nec elementa, cum non habeant frigiditatem extremam, nec calorem actū. Animalia quæ crudis carnibus uescuntur, breuis sunt uitæ ob incommo-

da quæ patiuntur, non ob uictus rationem: nam cornix & corutis etiam iplo test: diu uiuunt.

23 Coelum habet qualitatem, quæ apud nos uocatur caliditas, sicut lux in urceo alterius modi est in pariete: nec ibi eadem patitur, & est uigra dicî qualitas uiuifica sicut calor humanus est in uipera calor exitialis. Non est ergo differentia tanq̃ homonymi, sed solum ratione subiecti. Qualitas in ipsa est eadem. Sic frigus in aqua gelu generat, in oleo concretionē. attamē qualitas principium est nō expers qualitatis, & Petipateticorū cœlū. Pyraustæ nō generant in igne, sed in excrementis. Ignis enim tollit uim caloris cœlestis, quæ est humida. Agens siccū nō generat in humido, quia ineptū est prorsus natura. Ad fabulas conuertitur. Pulli non excluduntur à cinere puro. à fimo etiã in nostris regionibus excludi possunt, sed fallax est: tamen experiri liceret: à cinere nunq̃. Omnis calor motu indiget ad cōseruationē, quia nō nisi à cœlo: cœlum aut̃ mouetur. q̃ aut̃ motu indiget, assumit. In seminib. est calor potentia, suo tēpore fit actū, & exedit cum pabulū non inuenit, & etiã auxilio aëris. Dispar comparatio, si homo nō haberet calorem, qui à corde influitur, re frigeratus non incallescet: ita nec aqua refrigeraretur, cum nō habeat unde petat. Aer ex aqua gignitur propter necessitatem, quia ignis nihil generat. dixi aut̃ elementa esse hyle proxima, & quasi non entia. Nec clarum est an solus uapor generetur, nos aut̃ in rebus quæ sunt exigui momenti, nec adeo perspicue communem opinionem secuti sumus, ne uideremur uelle interrumpere studiosos, non docere. Deniq̃ quærit quid illud significet inanis: ^{uauit} fuit ut reor hic hypographus. Diuinauit inaniter multa te hic effutiturum, quod & fecisti, cū tibi integrum esset lecta secunda editione uidere naturalis pro inanis.

25 De biliosis uidetur mihi puer in medicina. Videat Galenum quinto de Tuenda sanitate. Est enim illius inuentum.

26 Nulla illarum comparisonum est ad propositum: nam causæ illæ licet habeant diuersos modos producendi, in principali in sunt una, at in generatione non est diuersitas modorū, igitur principium est unū omnino. Deinde declaratio illa probat, q̃ generatio hæc non sit causa materiae.

27 Non à frigore periere, sed à calore imminuto. Dicit nō uidisse apud me declaratum, quare motus æstiuum refrigeret aerem: non quod dicit ille, sed quoniam calorem ex se non habeat, sed solum à radijs solis, motus non recipit impressionem, ut nec manus à pruna agitata, quare necessario refrigeraretur. Et hæc est causa p̃pter q̃ superius dixi, quod cū omnia solida motu inflāmentur, omnia in liquida refrigerari. Verba illa de calore merito quemcunq̃ torquere possent, & si alibi non minorem causam habuisset admirationis, poterat ferri illius procacitas à uiro, qualis ego sū. Accipe igitur sensum loci quem ipse non capit. Duabus causis diximus aëre hic calidū, altera quod quoties euertere studemus placita aliorū, euidētius euertuntur ex concessis ab illis q̃ ex his quæ illi negant: at concludere studemus esse tantum duo elementa, quæ mixtum generēt: illi uolunt aërē esse

Actio I. librorū de Subtilitate. 155

esse calidum, igitur calidum esse aerem nos supponere oportuit. Dicitur & calidus comparatione aliorum elementorum, ut multa astra frigida, cū enim sit tenuior nec natura nec longa consuetudine quadā ob conceptos solis radios, quæ uicem naturæ apud uulgus obtinet. non tam frigidus est ut alia elementa.

Rota illa etiam si exquisitissimè elaborata fuerit, non animaduertit 28 quòd manubrium tñ ab aere circumuertetur, & cum illo rota simul adeò stupidus est. Præterea omisso quod difficillimè in cardinib. ad æquilibriū continebitur, non uertetur nisi lentè ob paucitatem aeris, & ita experientia sunt contra ipsum, & ipse semet conficit suis argumentis. Præter id enim quòd aer non iuuabit, etiam si aer non moueret, uexatus tamen & nimis densatus impediret, quo minus celeriter uertetur. Melius finxisset, ut digito ab q̄ manubrio, quem statim amoueret, circumduceretur.

Aer ut elementum est proximus hylæ, ideo imago cœlestis caloris ei 30 dominatur. Est q̄ uerius uapor quàm aer.

Aer liber non corrumpit: conclusus non exedit, qui est in arcis exedit 31 & corrumpit: neq̄ enim conclusus dicitur neq̄ liber. Rupes uiuunt, at nō respirant, ut nec plantę, exigua est em̄ earum uita: & impetus qui etiam animalibus noceat. Sic & triticum quasi anima caret, corrumpit in horreis eadem ratione qua in arcis panni. In aere si frigidissimus sit, non corrumpitur. huius habes exempla in libris de Rerum Varietate. At noster aer nō talis est, ne utiquam tamen calidissimus esse potest, ut hi qui ex calidissimo in frigidissimum transmutari posse existimant. Intercludere actiue pro in-
tercipere: passiuè etiam pro includi & occludi. Tacitus: Interclusa anima creditur mortalitatem expleuisse. Hic ad emphasim interclusus aptius ap-
ponitur, q̄ si inclusus diceret. quod enim undiq̄ intercluditur, inclusum dicitur, at intercluduntur animalia & aqua: includuntur terra ac lapides, postquā ad has quisquilias descendere oportet. Cap. 1.

Aconitum non mouetur, ideo metam non habet: non enim lædit, ni 33 si ut ita dicam, uolentes.

Argentum uiuum frigidissimū, ubi destillatur, quia terreum est, fit 34 igneū, sicut & later. Sulphur est aereum, quia ex humido cōcocto constat, ut dixi de quatuor partibus destillationum, quas elementa uulgus uocat, non quòd aer sit in illo. Corripiunt sensim sicut & sol sensim uolat. Hoc mihi propriū est, multa paucis & quasi cōtraria semper declarare. Sensim nobis uidentur hæc fieri, quæ tñ magnis progressibus fiunt. Sufficiat ad-
monuisse, & quia libri nostri his pleni sunt præteribimus.

Terram que apud nos inuenitur synceram communi existimatione, 35 quæq̄ optima est, nam solum ut matrem ad generationem concurrere diximus, caloreq̄ solis cōcipere pullam esse aio. Syncerā ubi sit nescio, quare nec qualis sit, tu uis mecū cōtendere de his q̄ experimēto decerni nequeunt: ego nolo. Tu tibi uictoriā de re nulli usui futura, atq̄ omnino incerta talib. assuetus auferto. Sit alba, sit uiridis, sit nigra, mea nihil inter est. quā neq̄

ostendere potes, ne declarare quidem quòd talis sit.

36 Ericam in libris de Rerum uarietate, qui ante tuos cōmentarios editi sunt, appellasse me constat, quamuis non minor sit lapsus metus in hoc q̄ in illo, neq; enim adeò certum est. At ego, ut Galeno obsequar, de nominib. non contendo: modò de re quam sanè docemus constet. Tu modò uel leporem, quod ea lepores uescantur appellato: per me licebit.

37 Nescio quid causæ sit quòd cum locum excitauerit, uerba q̄ quæ antecedunt recitauerit, omiserit quod in rem facit: Nonne statim hæc succedunt. *ἡ φανερὸν δὲ καὶ ποιεῖν νύκτα, διὰ τὸ ὑψηλὴν εἶναι πρὸς ἄρκτου τὴν γῆν.* Nonne hoc est conspicuum non esse solem, imò noctem obduci ob altitudinē terræ ad Arctum positæ: cum antea iam dixisset ex eminentioribus ad Sepritriones locis uberrimum concitat aquarum fluxū: ibiq; parum profunda esse maria, cum alibi in gurgites præaltos effundantur. Nescio certè cur uelit cum infamia sua hoc adeò manifesta dissimulare, ut alteruter nostrum insanire uideatur: Sed hæc nimis. Inde nescio quomodo etiam terræ rotunditatem exactā à Philosopho comprobata, à Ptolomæo declarata, cōmentus, quid de montibus ac uallibus conatur infringere. uel si quis dicat, turris præaltæ superficiem non esse æqualem, quòd ei pullex insideat: at montes ad terræ magnitudinem comparati, tum ualles non maiorem obtinent proportionem. hoc ipso detegit suam imperitiam, ut non uideatur artium penetralia ingressus, sed in limine ipso cōsedisse. Sic ubi ego proposui altitudinem M. miliariorum, ruditatem rursus suā prodit. Nam hoc proponitur se tuendi Aristoteli, non quòd ita esse possit, & tamen uel sic conuincitur, ita peripateticus ille nostra sepia dignus, nihil nouit nisi adlatrare. Et ob id ipsi admirabilis uir uidetur, cum neuter declarationem nostram intellexerit. Vnum uerò rudibus argumentum esse potest, illos nō attulisse quicq; ad rem, quod nullibi quicq; cōmutauerim. Extremæ em̄ dementiæ esset, si adduxissent: uel non respondere, si inualidum: uel non cōmutare, si firmū: uoluisseq; cum integrum esset, mihi præsentibus & posteris satisfacere pertinacia (à qua omnino natura & instituto, pcul absun) omnes fallere, quod improbissimi esset hominis: & sperare posse, quod summæ amentia foret.

39 Elemento præcipuè quatuor conueniunt conditiones, puritas, magnitudo generationis, principiū & loci necessitas. Puritate seu simplicitate ex quo fermè omnia hæc tria sunt: terra, aqua, aer. Loco terra maximè est elementū, quòd centrum mundi sit: magnitudine aer, aqua neutro fermè, nā locus cum sit inter aerē & terrā & incertus, quasi non explet elementi conditionē: multo minus magnitudine, cum uix sit ex trecentis millibus partibus una ipsius aeris. quis ergo audeat eam cum aere cōiungere, ut molem habere & ipsa dicatur, cuius sit tam minima portio: At generationis principio maximè est elementum, nā aer generationis principiū esse potest, pars non est terra neutro modo. Licet em̄ sit in generato est tanq; uas. Vas aut naturæ modo, q̄ undiq; peruiū est, nō artis. Indicio est q̄ in aqua sine terra

Actio i. librorū de Subtilitate. 157

terra multa nascuntur, in terra sine aqua nihil penitus, & multo minus quā in igne. Et si genitum inferatur in eam, interit. Et hæc est causa necessitatis mortis in animalibus & stirpibus, cum uas ipsum exinanit. Terra enim utraq; priuatione uitæ inepta omnino est, cum & coloris cœlestis & humidi elementaris prorsus sit expers, ad eò ut hac ratione non mereatur elementum dici. Quodlibet igitur horum trium cōmuni ratione simplicitatis dicitur elementum: de alijs tribus & non esse elementum & esse: & maximè esse dicitur. Veluti etiam terra generationis principio non est elementum: magnitudine uix est elementum, loco maximè elementū. Hæc omnia sub illis paucis uerbis non solum continentur, sed & declarata sunt in proximis uerbis. Qui modus ac uis cum ubiq; seruetur, multis difficultatē peperit cum admiratione, at ipse cū nō assequeretur sensum, uel proprio ipsius testimonio cur ausus est contradicere: tantamq; operam ludere: Hæc igitur pro omnib. alijs dicta sint locis, in quibus ille contradictiones annotauit. Nam & Aristotelis phrasim eum docere potuit, quæ simili arte constructa est, quā si ex uerbis solum expendere uelis, nulla locus contradictione uacabit, nec etiam in sacra pagina.

Simili lapsu cadit cū proportio nō excessus debeat cōsiderari, maioris aut quātitatis portio eadē maior est. Suum exemplū nō est ad ppositū. 40

Discrimen inter opinionem Aristotelis & nostram, quod de fine agimus non efficiente. atq; hæc humilitas cursu aquæ minuitur. Ita in natura factum est ut quod necessario est, necesse potest, obice retundatur. Velut dentes necessarium erat crescere, defecissent enim, ne longiores fieri, suis sent enim inutiles, id eò crescentes atteruntur. Aristoteles autem ponit causam efficientem. Fluij omnes naturaliter ad Meridiem feruntur: syncerè quidā, alij per anfractus, alij preoccupant maris ingressum, quod ad Meridiem per se positum est, licet necesse sit partes illius diuersas cœli plagas respicere. Reflectuntur em̄ sæpe à montib. & uallib. circumaguntur. 42

Montes altissimi nullam ad altitudinē partis terræ, uim habent. 43

Alia est ratio totius, alia partis. Si sol totam terram ambiret & medio criter posset eam calefacere, tota esset aridior torrida, quia aliū de auxilium non reciperet: si minus quam mediocriter deterius ob frigus & aquas habitaretur quā Fimarchia ratione eadem. At ille non assequitur pondus. Auxilium em̄ minimū ad resistendum, ut Veneti dicunt, plus potest quā ualidissima causa quæ adiuuet. Ob hoc natura temperauit corpus nostrū, nō uniuersum effecit temperatum. 44

Aqua quomodo in imo terræ sit declarauit in libris de Rerum Varietate. hic nego, & in utrunq; uerum est. immixta enim manet nec fluitat. Itaque uaticinatus est quæ aliquando dicturus essem, dum existimat recitare quæ dixerim. Quod autem terra sit omnium fundamentum, philosophi est, ideo non laboro. Cum & uerū sit & ipse per fas nefasq; profiteatur se philosophum tueri. 45

Ego non intendo probare, quod falsum est, scilicet aquam non non 46.

- non generari sub terra. generatur enim nec deficit aer qui sensim trahitur: sed si generetur non ascendit. Quod scripserim ibi pro eo. ostendit rusticitatem importunitatemque suam, cum tam breui factus per tot negocia editus, secundo auctus, tertio sit emendatus. Cavit ne non emendatus prius in publicum prodiret ut haberet quod carperet. Sic quod non succuti ab aqua possit, assumit ad oppugnandum quod probare debet. De aquæ ascensu rē nō explicat nec causam, nā & aliter aqua ascendit: non cōpressa ut in primo libro, quamobrē nec generaliter. Sed uideamus an rectē doceat causam ascensus aquæ in montibus? Et patet quod non, nam etiā si mille libras aquæ superimponas, ne uncia quidem altius digito quæ ad libellam impulsæ ascendet. Sic ille qui prodegit quæcunque habuit Mediolani deceptus hoc falso supposito. Nam ad hoc admissio quis non uidet dari motū perpetuum, quem ille sperabat. Hoc ostendit uirū hunc sophisticis peripateticorum rationibus, aliorum more insistentē, nugari cōtra eos qui experientis & machinis res didicerunt. At aere ista fieri possunt, ut in Heronis machina declarauit. Ita ista Aristotelici cū ad experimēta se cōferunt seu cū medicis seu cū architectis aut mathematicis aut ueris philosophis qui certis principijs insistant, aut artificibus, uani semper deprehendunt. Ecce uides hominē, & iudica: hucusque duas per machinas molitus est declarationes, & in utrisque manifestē falsus deprehendit: quam fidem alijs adhibebis?
- 48 Astaboram & Astanum Mela, Plinius & Solinus cū Nilo eosdē esse uolunt. Unde patet quā calumniosē agat, cum etiam parum intesit, nā fluuij oriuntur & occidunt, ut nihil sit perpetuū. ideo in talibus soleo si qui uulgarem opinionem.
- 49 Dicit quod ego dico litus boreale necessariō est, id est, quod Boream respicit, quādoquidē ipsemet fateor ortum esse ultra tropicū hyemalē. Vbi idem putat esse tropicum & circulū hyemalem, ut disertē loquatur.
- 50 Mare non mittit fontes nisi falsos, percolatur tamen aqua prope etiā tribus cubitis quæ dulcis est. Nec negaui ex mari oriri flumina sed omnia, nec non emergere ē terra, sed non posse ultra æquilibrium ascendere. Ita uera fateor, difficile est cum lucis imperito luctari. Accipit unam rem pro alia fermē semper. Quæ redarguit ne somniaui quidem, quæ dixi non attingit. Durum uidetur & id ture solum aquas mixtione dulcescere, & aquas puteorum Mediolanensium ē mari procedere: & tū humilius esse mare Ligusticum fateor. Hinc colligere potes hos falsos peripateticos nihil scire, sed nugari, quando quidem ipse nec ullus alius potuit modum inuenire, quo aquæ à fontibus & in cacumine montium scaturiant, & quomodo dulcescant, aliæ autem falsæ ē puteis hauriantur, & ex montibus nulla scaturiat falsa. Et ita nugantur impudentissimē. Sed audi modum qui unus est & simplicissimus, & uide quomodo in dictis nostris quæ ille putat adē inuicem contraria esse, nihil penitus sit discors, & quomodo sub nostra breuitate plura lateant pulcherrima, & qualia sint, certē nunquā à sæculis inuenta ne cogar ut tu propria laudare. Is modus est, cū quo omnia

Actio I. librorū de Subtilitate. 159

omnia experimenta omnia nostra uerba cōcordant. Longiusculus fui ut breuitatem & orationis uarietatem, quam tu inconstantiam appellas, agnoscas: & quanta ubiq; non solum hoc in uolumine, sed in uniuersis nostris libris comprehendatur. Et quia ob importunitatem plura dixi quàm deceret, breuissimè, sed tamen lucidè rem ipsam docebo. Aqua maris uelut in spongia sub terra ubiq; exsudat, quibusdam etiam in locis lata uia procedit. atq; tunc falsa hauritur è puteis, ut ad Salam in agro Placentino, cum tamen plusquā c. m. passuum à mari quoquo uersum distet, & tunc nunq; sponte ascendit, unde nullus fons falsus ex infinitis fermè: si sit, necesse est in decliuore à mari loco esse. Reliqua tota aqua quæ exfugitur, necessariò percolatur, atq; ideo dulcescit. Trahitur ergo ad superficiè à calore solis & pluuiā, atq; ibi coactis ob frigiditatem in acumine montis uaporibus fiunt riuī, qui fluunt ad humiliorem locum, ex quorum multitudine fluuij. Ascensus ergo perpetuus est, quoniam non solum calore syderum, sed terræ in imo exhalant uapores uelut in distillatorio uase. Materia igitur deesse non potest, ut quæ à mari suppeditetur, exhalationis causa etiam semper adest calor cœlestis, & uiscerum terræ frigiditas, lapidum & aeris in cacumine montium: ergo scaturitio perpetua, id est, ualde diuturna, quia sub sole, ut dici solet, perpetuum nihil. sed uerè nihil in elementari regione. Cum uerò uapores paulo altius attolluntur supra cacumina montium, fiunt nebulæ, inde pluuiā. Hoc autem duplici modo, uel ob uaporis abundantiam, & tunc etiam crescunt flumina: uel ob caloris uehementiam, & tunc tanto plus decrescunt flumina, quanto pluuiæ augentur. Ideo cum siccatur fluuij, magnos imbres expectare oportet, quod & ratione efficientis causæ & materiæ conuenit & finis. Ita sapientissimè Deus hæc disposuit. Videas ergo in montium uisceribus perpetuum quasi fumum undique: quo cum tenuior pars solū ascendat, tum quia ex percolata iam aqua dulcissimi fontes prodeunt. Et si omnino falsi ob maris propinquitatem ascendat, ut iuxta maris littus ac in fontib. insularum & promontoriorū admixta puriore aqua ac dulci falsus sapor obtunditur, uelut & in pluuiā aqua ob eandem causam licet non desit lateret. In terra uerò non tam facillè oriuntur. fontes ni uel deriuentur, uel lapides propè sint, quoniam uapor non adeò cogitur. Ita rectè ergo diximus, supra fontes partem oriri ob maris aquam, partim ob transmutationem. Nec parum intelligèdum est ad aquā referèdo, cum sit uniusmodi generatio eius, sed ad causas generationis aquæ. In uerticib. ergo altissimorum montium (non compressa redundat, ut ipse adeò ineptè putat, nā nec perpetua nec diuturna esse posset) & in paruis insulis aqua dulcissima ac limpidissima perennisq; scaturire solet. En uides quomodo ueris principis omnia experimenta, omnia nostra dicta consentiant: nihil falsum, nihil pugnant, nihil absurdum esse. Ipse aquam perpetuò, & terrā collocat extra locum suum, uim infert naturæ, opificem imprudētiæ arguit: & cum omnia hæc illi concesserimus, etiā ortus fontium nullam ueram causam afferre potest,

nec

nec mōtus aquarum, sed experimēto manifestē contradicentē. Nunc usq̄ inauditam doctrinam declarauimus. Post ut hoc quod sensu patet uiderint, inuenient Aristotelem centum in locis dixisse, tractumq̄ per capillos nō per uestes solum, cogent ut dixerit, quæ nec somniauit. Tribuere conātur omnia antiquitati, cum tamē ex illo pauca scire possimus, partim quōd noui Græci erant, necdum artes & disciplinæ inuentæ, ipse philosophus tumultuosē hic & inde colligens in unum congeffit, non potens afferre iudicium, nec ad ulteriora penetrare, stimulis etiā contradicendi, tum præsentibus occupationib. ob ambitionem impediēbatur. Et optima quæ ex illo in cauerna periēre: quæ ad nos preuenere mutilata, corrupta, uix intellecta ob breuitatem & pondus sententiarum, argutumq̄ contextum, ac quod maius omnibus est ob energiæ & consuetudinis loquendi modum amissum, ut etiam Auerroes docebat in secundo Meteororum. Et tamen uel sic Aristotelem ipsum nō negauerim rebus naturalibus maximum lumen attulisse ob ingenij peritię ac iudicij præstantiā, omnesq̄ qui ad hanc usq̄ ætatem floruerunt, utilitate doctrinæ longē antecelluisse. Vt uerō ad homines, qui ante nos fuerunt, collatus maximus fuit: ita ad eorum quæ in natura sunt arcanorum doctrinam naturalemq̄ disciplinam minus, & omnino quasi nullus habendus est, cui æstimationi qui non credit, prorsus stultus est. Et qui non perpetuō ante oculos habet, in infinitos acturissimos errores decidit. Ego uerō cum Galeno didici non Aristotelis ob læsas sententias, sed ipsam naturam omnium parentem præ oculis mihi statuere. Cui si Aristoteles uel alius quisq̄ rectē ad blandiatur, nemo me ipso libentius adhæret, nemo gratior est in recitādo nomine illius, per quem profecerim. Sin aberrare cernam, omitto non accuso. quod etiam facturus fuissē in Aristotele, ni claritas nominis eius illum prætereundo me imperitiæ reum fecisset. Itaq̄ rogo benigne lector, ex uno, in quo maxime uidebar non posse defendi, & ubi frustra tot calumnię intentatę sunt, omnia reliqua nostra metiaris. Atq̄ eadem arte & ab eodem artificice conscripta puta.

51 Legendum est id (& si non sit) supple membrum oceani: esse tamē mare aliquod q̄ cum oceano non conueniat. Mare enim paronymū. omnes lacus à fluminibus fiunt manifestis aut subterraneis.

52 De æstu putat me ut ipsum scribere ubiq̄ quæ sciam & quæ nesciā, sed postquam in possessione dicendi sum, rem de æstu in libris de Rerum uarietate diffusē tractaui, nec soleo nisi magnæ necessitatis causa, & tunc etiam duobus uerbis, quæ alibi dicta sunt repetere, nec incertorum causas assignare, nec in his quæ recito simplici teste, sed contestibus more Iuris cōsultorum fidem adhibeo, subscribente prius ratione. Ita multum, ut mihi uideatur, non more meo, laborat in incertis. Simile est illud iuxta, Pariam celerrimē: nō enim causam scire potuit, quoniam etsi post libros de Varietate librum exercitationum edidit, erant tamen iam ut conijcio sub prælo, quando mei editi sunt. Supponit enim falsum solem, quo ad opera in inferioribus

Actio i. librorū de Subtilitate. 161

rioribus à Luna non pati, cum & experimentum & ratio & Astrologorum authoritas refragetur. Est em̄ dimetiens lunę quandoq; paulò etiam maior solis dimetiente. De philosophia utinā nō alia in parte magis balbutiret, p̄spicua sunt hac in causa quæ sunt certa: quæ nondū cōperta nobis, pro cōstantib. ubi cōfirmabunt̄ eisdem principijs, uelut in cōmētarijs Ptolomęi modum construendarum artium nos ex illo docuimus, & ipse in magna cōpositione demonstrabuntur. Demiror aut̄ qui quærat nouā generationem & modū incremēti, quē ego ipso eodē loco declaro. Sed me non iuuat prolixitas, at qui eum sequi uellet, omnia omnib. in locis repetere cogeretur. At nos quantauis diligentia breuitatem sectantes, & minimā partē eorum quæ accepimus solū scribentes, maximā tñ molem librorum cōfecimus, quam legere uix possit homo longę uite cursu toto.

Hic & duabus sequentibus, ut solet, non assequitur quæ dixerim, & 54 tñ disputat. In LVij etiam nugatur & dissimulat se intelligere, quod saepe diximus elementa uiuere anima uniuersi, mixta uerò anima naturali. Cæterum ut ad singula respondeā, in precedentib. legit tunc pro tum, cū in utraq; Germanica impressione sic iaceat. Clarus est sensus, ni stupidus omnino sit aliquis, forsitan fuit error in Gallica: uel ut non potuit interpretari, cum uideret non constare sententiam: uel cōsulere exēplar aliquod Germanicum: Sed similis sibi est ubiq;. Ita & illud aquæ calidę, ut calidū à tepido distinguitur, ipse interpretatur ut à frigido distinguitur. Quod uerò adijcit de calore aquę in puteis, sciat id à me declaratum in libello de Aqua & Aethere. Quod ex uigesima quarta sectione problematum adijcitur, *p* Probl. 2. me facit: quod aut̄ ex Hippocrate in libro de natura scærus, ualde est in rē. Sententia illius est: Aqua in superficie terræ calidior est æstate quàm hyeme, in profundo contrā. Rationem adducit, quia terra hyeme densatur, & ob id concalescit: argumentum ducit, quod pelles in fasciculum coactæ atque constrictæ uruntur. Hoc nihil est contra declarationem nostrā. Quæ enim in imo terræ adeò profundę sunt, ut frigidiores uideantur æstate q̄ sit aer hyemis, hæ frigidiores sunt æstate quā hyeme: quod de his declaratio nostra non probet, sicut neq; Hippocratis autoritas nostrę declarationi non aduersatur. Sublimiores enim sunt aquę nostrarum regionum q̄ Hippoc. At nos de aquis generaliter, quarū est usus, quæ æstate etiam ob id salubriores sunt intelligimus.

In eādē incidit foueam, putat me collegisse obiter, & non cognita 59 exactē scripsisse, ideò quāuis uera afferat, quia tñ aliquot planè falsa sunt intermixta, ideò autionem nō faciunt. Quod de repetitione obijcit, non uidet in secunda editione sublatum: Porro primam in septem mensib. absoluimus: quid ergo mirum cū Flacco in tam longo tractu & scribendī celeritate semel obrepisse somnum. Neq; hoc uitio, si modò uitium est caruere Aristoteles & Galenus. Nullus enim error repetitione leuior est, ut qui etiam non nunquam utilis sit.

Cur in frigidissimis regionibus hernia gulæ non adsit, ratio est, 60
P quia

quia aque ille magis concoctæ sunt: nam ut dixi, solum bituminosum est. cōcoquitur em̄ duplici modo aqua. In his etiã regionib. uix aqua utunt, sed zethum q̄ refrigeret, illis est in usu. In sequentib. usq̄ ad LXXII nihil cōtinetur, sed cum proposuisset omnib. cōtradocere perperam argumentat, quæ argumenta produnt uel supinam ignorantiam, uel malignitatem nō uulgarem: uelut illud de scutica sæpius repetitum. Sed hæc fuisse pedagogum docent, quod secus ignotum hominibus esse poterat.

72 Palea nō est candida ut nix, fieri etiã potest ut urat, sed difficillimè, unde ille ut probaret experimētum in albo, quasi difficillimo ostendebat: nos experti sumus, quod uerū est uix posse accendi.

74 Frigiditas sola priuatio est, nihil ibi nisi calidum, quod lux, caliditas, motus, lumen, propria sint coelo. Siccitas ibi nō est ut qualitas elementi: in quo Galenus redarguit. In sexta diuisione admiratur, quod calor sit in aqua. quomodo ageret coelum, si inferiora non reciperent: atreceptus calor in aqua est ut lumen in superficie colorati. Ibi notat contradictionem argumentum solum stupidæ illius inscitia. Aqua non habet calorem per se & ex se, ergo non concepit semina caloris à coelo: argumentum dignū autore. In septima diuisione aliquid dignū consideratione adducit. Liquida refrigerantur motu, sed eadem rarefcunt, & quæ rarefcunt calefiunt, igitur refrigerantur & cal. fiunt. Dico aliud est de motu secundum impulsum, ut dum fluit aqua: non enim rarefcit, ideo refrigeratur: at dum excipit lumen, mouetur à partibus non consequens partes, ideo rarefcit & in calefcit. Clarum est igitur hunc uirum semper labi, eodem lapsus genere, scilicet homonymia. In octaua cum ego loquor de raritate substantia, ipse loquitur de raritate compositionis, ubi pumicem & fungum adducit, quasi uelit homines dedocere quæ sciunt, docere quæ nesciunt. De aere, de quo esset aliqua difficultas, transit sicco pede. Sed aer quo rarior, eo minus frigidus.

75 In quinta diuisione constanter dico sydera eodē modo esse calidissima, quo sunt splendidissima, Venus, Iupiter & Luna abundantia caloris ut etiã luminis: Canicula abundantia & magnitudine.

76 Admiratur de his uerbis: Coelum quia nunq̄ cessat, & potentē ubique habet animā, ideo non fatigari potest. Imò dicit potius, quia non fatigat, non cessat. Nōne uidet quod in mortalibus fuga indigentie est causa facultatis, in immortalib. contra est: essent enim imperfecta talia quæ à prima causa prodeunt, ubi nulla suspicio indigentia.

77 In secunda diuisione aberrat toto cœlo. nam non rota sola, sed & omnia quæ mouentur, iam incitata facilius & uelocius mouentur, quia aer primi motus, ut in secundo libro docuimus, adiuuat: alia ob situs mutationē; ut in curribus infixis terræ. Ibidem uides sordidam cōtumeliam absq̄ ulla causa. De mundo an sit sempiternus, debuit primum quærere quid per mundum intelligā, & librorum illorū editionē expectare. De creuerā non accusare illū, atq̄ ita feci, repugno em̄, nō oppugno, sed hic cogor ob Dei cultum:

Actio I. librorū de Subtilitate. 163

cultum: illū em̄ eundem naturæ & pessimè dicit, ac si quis umbrā soli eandem affirmet. Ita in quibuslibet inconsultus semper fuit. Idem uerò pulcherrimè probat Aristotelis sui autoritate Deus & natura, ergo Deus est natura. Assensus est Pompeius Ciceroni, ergo Pompeius est Cicero.

Pudet me stuporis: ego primū nō affirmo minorē esse diuersitatē cometæ q̄ lunæ. Si cōstaret, nō esset dubiū superiorē eā fore lunę. Sydus illud, Dij boni q̄ ad diuersitatē aspectus, quę ratione mathematica pura cōstat. 79

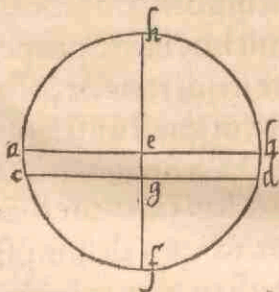
Quod de Iride scripsimus, seruat phænomena, atq; in hoc postq̄ nō aliud melius succurrebat, maluimus explicare Aristotelē q̄ damnare: haud nescij quod res ipsa pateretur graues difficultates naturales: nam quòd ad mathematica attinet, satisfactum est. Quæ em̄ obijcit ipse, absurda sunt, & non intelligentis. Quod enim dicat uidisse iridem incumbentem arbori, existimo non sanum fuisse. sed quia uerax est, apparuit hoc illi nō prope, sed p̄cul & ob aspectus errorem. Cæterū approximare iridi ratione dicta omnino est impossibile. Neq; ex transuerso sic inspicere, ut quasi unū latus per aliud, seu è regione uideat: sic. n. sol & oculus & iridis centrū, & iridis latera essent in una recta. De interiore circulo, ubi debet legi exteriorē manifeste, cū ordines uicissim mutatos p̄fitear, & Aristot. ex quo desumpsi dicat, nō pudet criminari: sed uicit P̄ana canat. Cæterū q̄ ego croceum, Aristoteles puniceū uocat, uterq; bene. nā ego plures colorū species q̄ ille posuit, etiā si librū de colorib. (quē suū nō esse pleriq; existimāt) illi tribuas. Constat etiā de re ipsa, nā iris sola, ut existimo, & cœlū colores retinet impermutabiles. his rursus oporteret adijcere paginā, ne in uerbis caperer, sed facessat cū suis calūnijs, ne pereat gēma charissima. De iridis infessu nō ne in secunda editione uidit, in qua maluimus etiā Aristotelē p̄terire, cū nō probarem q̄ redarguere. nā neq; ipse affirmat. Porro in tertia secūdoe ad eò admirat̄ rē tā perspicuā: cū in tractatione colorum doceā ferrugineū aliosq; colores sine luce uocari, aliorum puta uiridis atq; niuei, quod parū lucis retineant comparatione: cum iam superius declarauerim omnes colores à luce constitui, illius esse particeps. Ita credo huic nugatori, quod mihi deest illi superabundat: scilicet tempus, nā tam rudē eum esse persuaderi nequeo. Duarum uerò figurarū, quas ponit in nona & decima sectione, quæ in decima est falsa, & cōficit se ipsum. Elatius enim sit centrū iridis à finitore, si sol sit in eo, ergo plus medietate iridis uidet. Modò agnoscis perfectè hominem qui decipitur in mathematicis, ubi Aristoteles negat fieri posse paralogismū: quę uerò in nona, non concludit. Et quod uix ex declarationib. Montereij in librū tabularū primi mobilis magno negotio erui potest, ipse parū in mathematicis exercitatus putat quatuor uerbis declarare, ut erubescā non mediocriter illius causa. Ego tñ studiosorū amore hīc eā uolo subiicere. Ex xxi problemate Montereij residuū maxime declinationis par. 66. min. 30. cū altitudine poli in nostra regione par. 44. min. 20. arcū subtensum habet par. 39 min. 51. ergo ex usu p̄blematis, quia ab angulo meridiani & eclipticæ detrahi debet, ut relinquat̄ angulus

eclipticę & finitoris, hic angulus est finitoris & meridiani per punctū illū trāseuntis. Habeo igit̃ angulū rectū, & angulū par. 39 min. 51 & maximā latitudinē: ponemus igit̃ ex dictis à Montere regio in quarta de Triangulis

a b partē æquinoctialis & b c meridiani ut uocāt circuli, ut sit par. 23 min. 30 & angulus a rectus & a c finitoris partē: angulum aut̃ c par. 39 min. 51. ducemus igit̃ sinum lateris b c per sinū cōplementi anguli c & productū diuidemus per 60, & exhibit sinus cōplementi anguli a par. 27 min. 30. Sed

ex his quæ in duodecimo libro de Rerum uarietate scripta sunt pportio sinus a ad sinum b. est ut sinus lateris b c. ad sinū lateris a c. Ergo sinus lateris a c est par. 26 min. 5, & arcus par. 25 min. 45. ponemus igitur finitorē

a c d b in cuius cētro palā est nos esse & meridianū f g e h. cum igit̃ g e sit par. 26 min. 5 erit f g partiū 33 min. 55, at f e est par. 60 igitur sol erit in eo situ borea-
lior nobis partib. n̄sdē, scilicet 26 min. 55. Et cum est in meridie, declinat magis à puncto f. ipso e par. 20 min. 50. Igitur in ascēsu procedit ad meridiē par. 46 min 55, q̄ facile est uidere in sphaera. Ex hoc sequunt̃

quatuor correlaria, primum qđ dum sol est citra æq noctialē, nobis in ortu & occasu fiunt umbræ meridianæ. Secundū, quod dum sol est in tropico Cācri, in ortu & occasu omnib. fermē Europeis fiunt umbrę meridianæ. Tertium qđ licet agnoscere æquinoctiū certum ex ortu uel occasu solis absq; in instrumento, cū parietē ad boreā rectē spectantē primo radio attigerit. Quartū, quod cum multos uiderim homines impudētes, hoc tñ nullum uidi stultiorē, qui de rebus quas neq; ex cortice uidit, negocium nobis occupatis ad utilissima facit, solis cauillationib. ac sophismatib. tum grāmaticis argutiolis innixus, existimās profunda rerum suis nugis posse metiri, idēq; esse nugari & scire, nosq; ut illū temerē & absq; cōsideratione absq; iudicio scripsisse de quibuscunq; q̄ nobis in mentē uenerint Ignoscat mihi qđ iratus hęc dico, quia me adegerit ad perdēdā dimidiā diem in hoc labore, dimittereq; necessaria, cum sufficiat mihi tradidisse omniū rerū principia. nā doctis ego scripsi & ueritatis cultorib. ut possint se exercere uel aliorū doctrina uel nostris exēplis hinc inde sparsis. Tū etiā quod genus hoc sophistarū, ut & Galenus faciebat, odio plusq; Vatiniano prosequor. Legat rogo totum illud suū opus quæso tā magnū, & uideat quē fructum capere possit cognitionis rerū. Sed solum falsē, acutē, subtiliter, subtilissimē, urbanē, facetē, ironicē contractio ac eiusmodi deliramēta: mirus sui encomiastes, qđ idē putat forsan profiteri se de subtilitate scribere & subtiliter. Parū per se recipiat & cōsideret uter nostrū ipsi Aristot. quē adeo imitari se p̄fiteat, similior sit. Ducat tandē exēplū ab hac una tantū re quātilaboris, quātæ subtilitatis, quāti periculi errādi. Et cogitet omnia eadē arte ab eadē mēte excogitata, & eadē profunditate recōdita atq; celata.

Actio 1. librorū de Subtilitate. 165

corpus pusillum ab omni latere circumueniri solis radijs potest. Nā si de fine umbræ loquat̄, etiā spherę cōtingere potest, q̄ in negat: si de cōtactus omnino impossibile. De pyramide etiā inuersa dispereā si scit quid dicat, cum existimat totā posse simul illustrari. Ita nec probata prodit, nec tantū est illi doctriņę ut sciat qd dicat. Oporteret. n. pyramidē illā habere infinitā penē tenuitatē, ut in tertiā editione huius libri demonstrauius.

Prodit stultitiam suam dum dubitationem quam propono ac bene 84 soluo, ipse quasi concedam reprehendit, & malē soluit cum prę oculis solutionem uerā etiam in prima editione haberet.

Quam stultitiam etiam auget, quasi non liceat firmo clauo Heliocaz 85 minutū affigere.

Dioscorides non scribit ex hordeo solo fieri. Si contendat more suo, 86 sit hala Scōtorū. Dicit quo humido uiuunt: Centies femina dicto pingui, ergo semper in homonymia uersatur.

Liquescit quod molle redditur, etiā si non omnino fluat. Simile illud 87 dum redit: emphasim uerbi non intelligit, plus est q̄ si dixissem, cū redijt, quoniā hoc iunctum est, & liquescere & redire & redijt declarat: quoniā reditu durū factum est. Cuprū, bitumē, uitrū adducit. ducit cuprum salūtē, dum liquidum est. Si em̄ nō facile frangitur & cedit, duci potest: at cuprum non duci potest, non erit uerē durum, scilicet ex tertio genere argumentum declarat, sed non apud eum qui contradicendi studio inebriatus, quæ sunt ante oculos non uidet. Bitumen quis dicat ictui mallei, ut ferrū uel plumbū resistere: Vitrum cum duci potest scilicet liquidū, non frangitur, non potest duci, & multo minus quā ulla alia res.

Nōne uidit in secunda editione meā sententiam planē explicatam? 94

Existimabat licere sibi hac in re liberē nugari more solito, quod non 95 crederet quæ dicta sunt posse declarari, sed fallitur. Terra hæc sic præparata uel erit similis uel deterior uel melior simplici terra: non similis, nā absurdum uidetur, repurgatā mixtā, tum fermentescentē easdē ad unguē reuere uires, neq; deterior. nā tenuior facta & incorrupta attenuare sine calefactione, atq; incidere poterit, putredinemq; minuere. Ostendit hoc (uocāt balsamum) q̄ solo uino & oleo in seculū sepultis cōstat. Itaq; uidet hominis arrogantia cū insulsa temeritate, cū etiā incertus esset an expertus fore.

Sectione septimā. Ea sunt ubiq; non in quacuncq; terræ parte, profunda enim sunt, unde non ego inconstans, sed ipse errat, præsertim cum 98 me ibi declarauerim.

Agit egregium rhetorem oues & boues & pecora campi, cum rationes 99 desunt, ad has nugas se conuertit. Ibidē de Africæ parte disputat, que ultra Aequinoctij circulum posita est. ibi qua parte Brasiliā respicit mare, excipit q̄ est ei à meridie: at Brasilia ipsa que ab oriēte mari alluitur gemmarum insulas habet, ob abundantia earum ita appellatas. Sicut & Melindę regnum, & Azaniæ & Arabia felix & Hispana insula: omnes. n. mare ab oriente habēt, & gēmarū & auri & aromatu sunt feraces. Sic uidet omnia

concordare, & adhuc audeat hircere. De Hispania (quod solum obijci potest) negamus auri uel gēmarum uel aromatu posse esse feracē: & hoc si ad supradictas regiones cōferat, argenti potest, ut & Germania. Plinius eam laudauit, quòd seculo illo quo Romani pauperrimi erāt, uisa est diues suo malo prouincia, quòd Italię cōparata aliquid auri gēmarum etiā gigneret. Sed neq; expilata tota prouincia auri copia apparuit, neq; post neq; nūc, neq; in posterū unq; apparebit, donec mutata rerū forma aliā quoq; inire rationē oporteat. Existimat enim hic uir nostras declarationes similes esse suis nugis: nos enim securē & tutō etiā pronunciamus de rebus. Caueat modò lector ne perperā, ut ille dicta nostra intelligat, in quibus falli facilē quisq; potest ob eā quę alias dicta est rationē. Sic & in sensu illorū uerborū (nec ab occiduis radijs) decipiūt: & ut uideo, profunditatem uerborū non assequitur, sed solum corticē. Quare si tandē sapere tantus natu incipere uult, legat magnā Ptolomei cōpositionē, & solū animaduertat assumptiones: similiter & illius libros de iudicijs, in quibus nos profundissimā rationē assumptionū declarauimus. nā illius exēplo & Euclidis tū Galeni duabus lineis in methodo totam rationem librorū cōdendorū uenati sumus: nec Aristoteles eam nesciuit, nec prætermisit, sed in eo adeò obscura est, ut nunq; ex illis operibus quisq; illā, etiā si lynceus esset, expiscari possit. Tria enim sunt genera declarādi, rectū mathematicorū, diuisiuū Galeni, & participans seu reflexū, quod est omnib. difficilīus Ptolomei. Quamobrē cū in omnib. uno ex his uisi simus, neq; uolentes errare potuimus, nisi si qua assumpta essent, quę uera nō essent. In quo diligenter cauimus, & experimento ipso & cōtestibus & ratione rursus in ipsis assumptis, & q; omnib. maius est nihil tanq; q; sit, sed esse possit, assumēdo. Vt nō dicamus quicq; simpliciter, sed quoniā ita est Hoc enim necessariū & sempiternū, esse aut fortuitū fallaxq; affirmatio. Mathematica uerò illa figura nihil arguit, nisi insanā. Sed ne uerbis illum solum dānare uideamur, exponamus id qd proposuimus (nec ab occiduis radijs, hæc aut in initio sexti libri) ubi ex oriente uapores maris in terrā deferuntur, cōcoqui possunt oriēte sole, qui moderato calore sensim cogit & attenuat: inde usq; ad uesperā humor ille cōmixtus tēperatur purgato aere. at si dicas, in Hispania, exempli gratia, uapores ē mari delatos uespertina hora cōcoqui posse? ostendimus ex nimio feruore siccitateq; solis occidui exuri terras, nō concoqui humorem. Sed nec à matutino, cum nondum à sole sint educti. Solem impellit & aerē & uentos & uapores ante se: non solum eleuat. Vt aut huius rei duo habes experimenta clarissima, si terrā uespertina hora, dum sol uiget irrigaueris, arescēt omnes plātæ ob causam dictā. Quòd si id ubi iā sol deciderit agas, matutino demulcente luxuriāt plantæ. Rursus si areā ex occidēte plātatum delicatiorum seras, seruabis: si ex oriente nunq; qd occidui solem excipiant, orientē non uideant. Ita hic egregius uir, quā utilitatem præstet humano generi cum suis sophismatib. intelligitis? q; ineptē interpretetur cognoscitis? Sic & ubi adeò amens est, ut accliuus & decliuus discrimen intelligere

telligere me non putat, pondus sententiæ euerit: ob accliuatē descendit a qua, per decliuatē descendit. Sed putat nos ut ipsum temerè conscrip-
sisse hos libros. At dignus erat cui nihil responderetur, sed maluimus pos-
teritati consulere.

Puteū illum, si suo periculo experiret, intelligeret quantum intersit in 100
ter peripateticū sophistā clamosūq; litigatorē, ac uerè sapientem, qui res
iplas tractauit, principia nouit, meditatione nō garrulitate expendit.

Hic septia nostra inuenit q; quærebat, scilicet rē ad rauim usq; litigio 101
sam. Quis. n. docuit, in tertia sectione uinū & aquā per minima misceri, cū
in qualibet parte deprehendatur utrunq; sensu: sensus autē est certus in dex-
sensilium, ut habet octauo Physicorum, ubi negat dari hos motus, qui sen-
tiri nequeant. idemq; alibi testatur. Vinū aquæ super fundi debet, ut pars
superior uinosior sit, quæ hausta petit imū uentriculi. In sexta decipit, oleū
densius est & tenuius, nec parum rore. Elaboratum enim pluribus mensi-
bus multis instrumentis, ros in aere unica nocte. ideo uides hominē nesciē
tem prorsus quid garriat. In duodecima putat rursus fieri posse mixtionē
ueram absq; generatione, nec animaduertit declarationē, quæ generaliter
cōcludit: experimentū etiā de linteo, ubi necesse est partes nō esse uerè mi-
xtas. Simili ruditate uult ab igne fieri posse: semperq; supponit quod pro-
bare deberet, quodq; falsum est. In tertia decima rursus homonymia deci-
pitur, aut decipere conatur. Aristoteles de mixtione cōmuni loquit, nō de
ea de qua nos declarationē adduximus: ubi una sola forma corporis. La-
borat præterea in quarta decima sectione in duobus primū, quod lapides
uiuere affirmē, cum ponā in illis formā elementi dominantis: at non in ui-
uentib. pono eam, sed mixtis, quæ ut dixi, non sunt uerè mixta. nam sic ui-
uerent, sed per crasim, aut aliter facta. Secundum difficilius est, quomodo
cadauer à planta & os in cadauere à carne differat? De metallis nugæ, nā
uiuunt ut dixi. quomodo ergo tot fatuitates struit de plumbo & auro, cū
sint sicut cuniculus & equus? Sic de magnete. at de cadauere dico quod ta-
lia fuerunt uerè mixta: & licet amittant animā, remanent tñ mixta, non tñ
animata. & ideo patet, quod sunt quatuor genera mixtorū, & sunt omnia
terrea uel aquea: quia sunt grauiā. operatio. n. facit cognoscere formā. Qd
aut aliqua sint calida, aliqua frigida falsum est. omnia em̄ sunt per se frigi-
da, nisi ab igne, ut calx: potentia tñ ut subiiciuntur actioni caloris natura-
lis, dicuntur humida uel calida uel amara uel detergentia. stultum est autē
credere, quod sint talia actu: sed ut limus igni expositus. at dicit, Videmus
tñ quod forma ligni est alia à forma calcis: dico quod nō nisi passiuè, nul-
lam em̄ retinēt qualitātē actiuā, nisi elemēti, q; declarat. At mirū est tot esse
gradus: at magis mirum est in cœlo qd apud peripateticos est, qualitatis
expers esse longè plures. In quinta decima forma generatur uerè, quia ma-
teria præfuit, si æterna fuit: dicimus tñ cōpositum generari septimo prime
philosophie, q; nō fit in materia res, sed ex materia. Sicut sphaera fit ex gre,
& non in aere. Et etiā, quia forma si generaretur ex forma, non mixta ma-

teriae diceretur forma generari, ergo si ex cōposito fiat cōpositum, generari diceretur: Sed tñ hæ subtilitates, ut pleræq; aliæ, quæ in uerbis constant, parum ad rerum notitiã momenti afferunt. scimus em̄ ut dictum est, qd' sola forma uerè nouiter generat̄. Ita philosophus magnas errãdi causas dedit. At in augmento alia etiam causa est, forma em̄ quę præerat, partiẽ aliã materiæ occupat, idẽ extenditur & augetur, materiã aut̄ augeri est omnino impossibile, cum non ipsa augeatur, sed alia ipsi superaddat̄. At dicit, funditur, nō augetur: lis est in uerbo, satis cōstat materiã nō augeri, aut ergo nihil augetur, aut forma: In decima octaua sectione, negat omne q; generatur ab anima generari, q̄a ex aqua fit aer. negamus clarè ex aqua per ignẽ generari aerẽ, sed uaporẽ. Ex uapore fit aer à calore solis, qui species etiã firmioris uitæ generat. Ignis em̄ nihil prorsus generat: quod em̄ generatur, aliquomodo simile est generanti: at nihil simile est igni præter ignẽ, at hic est qualitas substantiã corrupẽs, nō naturale ens. Qd' uerò dixerim mixtio nẽ omnẽ fieri ab anima, quis dubitat rectè dictum: cū ita miscere ut forma nulla elementi maneat, ita augeri ut nihil sit qd' nō augeatur, manifestum sit esse opus diuinum nō solum animæ. Et lapides suã habẽt animã, suum calorẽ, at nō sentitur. quid ergo, etiã uiperæ calore naturali carebunt: quia tactu frigidæ uidẽtur & plantę & pisces. In uniuersum hic nactus extremitate occasionẽ, ubiq; admirat̄, sed quid faceret si nostrã artẽ medẽdi paruã uideret, uelut illud: Et fluxus q; est morbus inanitatis, cuius causa est repletio: diceret, cur nō distinguis, de quo fluxu dicas, cū sint plura genera: deinde fluxus nō id significat qd' existimas, scilicet morbum, nec si est latina dictio. deinde nō omnis fluxus est ex repletioẽ, sed quãdoq; ex imbecillitate, quãdoq; ex prauitate humorũ. Præterea quomodo potest esse morbus, cū sit actio sola: & etiã si sit inanitas, nō est ex repletione: si ex inanitate, erit potius symptoma quã morbus: uides quanta occurrãt uolẽti uellicare, sed tñ & latina est oratio, & nihil habet incõgrui aut falsi. Cur ergo nō carpit Aristotelẽ: qui & ipse cū breuis sit, multò plures præfert cõtradiçiones. At ille iã receptus est: at tu interpretare nos ex nostris, quoniã nō ut tibi placeremus, rẽ uoluimus facere infinitã: & res ac experimẽta spectã, uĩ debisq; nostra esse etiã multò ueriora, quia magis specialia. ille em̄ solũ in generalib. præceptis uersatur. Itaq; ut nostra intelligerent̄, uel ingenio acutiore uel ocio longiore uel maiore ueritatis amore opus erat. Ibidẽ nos arguit incitiã de Agalocho. risum mouet his suis ineptijs, qui nō quanta de illo scripserim, antequam librum suum ederet, uidit.

102 Variari cõtendis formã, ut & arbores fateor: nihilominus ut cūq; arborẽ cõpresseris, ramos à trunco & radice distinctos uidebis. De auro stultè putat tibi nasci: solũ id rarũ nō admittit, id nos alias ante ipsum inter audita recẽsuimus, & tñ adijcit si scirẽ. Dubio sine aduectũ alias multis antea sæculis, indicio est paucitas & forma nimis exquisita, tũ puritas. Atq; hæc uera sunt (nam alibi certum est inueniri) multi enim multa nugantur. In secunda sectione ignorat etiã orientalib. uenas inesse, quibus reddunt uiridiores.

uiridiores. formosis em̄ etiā n̄xi pulchritudinē addunt. Qd̄ de lapidib. uelice adducit, cōtra ipsum est: quia. n. nō uiuunt, crustati sunt, ideo nō crustati sunt qui uivūt. sunt. n. quidā, licet pauci natura tales: nā nec margaritæ uiuunt. In quarta sectiōe prodit imbecillitatē suorum principiorū, nā que à frigore cōcrescunt, calore mollescunt, nō cōtrā: nā nec lateres. In quinta, sæpius homo sine culpa occidit, id est, plures homines occidunt. Velut Terentianum illud, Sæpe ex huiusmodi re: id est, ex huiusmodi rebus. figura est, postq̄ repuerascere oportet apud illum. Nō omnis operatio est ab anima, loquendo de nutrice: nā mundi forsan: neq; em̄ descensus ustio, sed p̄pria. ignis. n. ita urit ferrum, sicut & lignum, quātum est ui naturæ suæ. At hoc nō didicit ab Hippoc. ut etiā Galenus in libris de Elementis testat. Ideo argumētum hoc illud torquet, cui respondere perperā nitit̄, cum experimēto respōsio sua nō consentiat. Nec decepit me similitudo uerbi, nā res ex rebus nō ab autorib. decerpo. quas post modum illis, si per eos licet ac cōmodem. Sic ergo in animalib. plantis atq; lapidibus ac metallis. In septima sectione, quæ sentit anima in sensum habētibus (nam de pisce sermo erat) eadē est nutrice: quoniā nullum animal uidemus (si cōtendas etiā in illis has differre) quod sublata sensus facultate nutriatur. Quid ergo uelliscar, quod ei ad debilitandam declarationem non prodest?

Nugatur ut solet, nō. n. est mōs, sed collis erat, ubi lēnia terra effodiebat, ¹⁰³ nō enim nullus lapis. Vnde dum labefactare conat̄, dicta nostra cōfirmat. Sic in quarta sectione tot errores, quot ut penē dixerim uerba. Sed cui bono? Qd̄ maximē fastidit, eius ignorantia ostendit. Nā nihil grauius meo iudicio dictum est eo in libro, quo fit ut illum corticē solum & extimum quidem degustasse intelligam. Quod si nō admodum longa esset interpretatio & declarationes non pauce includerentur, subnecterem expositionē illorum uerborum, quæ uir prodigiosus contēnit. At non defuturos spero, qui nunc uel saltem admoniti ea interpretari sciant.

In Scotia desunt arbores ob uim uentorum, nō qualitātē. extirpant̄ em̄ ¹⁰⁴ locis patulis, plura de hoc dixi aliās, p̄sentia nō audita narrās. De substātia, Eu bene sit thesauro illi, per quē didicimus apud Quintilianū solidissimā cuiusq; rei partē significari: aliter periclitaremur in p̄dagogio. In secunda sectione, sepia nostra ut fallat fallit̄, ruditatemq; suam prodit. terra illa non pura est. cum spoliantur à cortice uetustate in fodinis, aut extra illo carent. Si quis uideat decorticatas arbores, cum plerasq; uideat cū cortice, an arbores cortice carere pronuntiabit. At hic uir declarationib. prætermissis semper contradicit: ad eas nihil. at quomodo hic egregius philosophus naturā oblitā sui muneris facit? quā in omnib. operari per instrumenta poterat animaduertere: saltē à nobis toties admonitus, cum uult uermē creare, sedem quandam pinguem congerit, atq; ex ea folliculū, inde ouū, ita de plantis: at hic nobilis peripateticus parum ut uideo, in naturæ contemplatione, Galeniq; eius admiratoris libris uersatus, imò ne aduersus quidem ad sui Aristotelis, quem tantum extollit, placita ordinem il-

lius

lius uniuersum oratione sua ab ea sustulit. In tertia sectione geminata aduerlatiua reprehendi ab eo non poterat, qui duplici negatiua propositione statim in quarta etiam sensum elocutionis uitiat. At is Græcorum mos: Græci non sumus, sed latini. Hunc tamen sensum ut alios plerisque attingere non potuit. Metallica omnia substantia terrea infrigidant primum, & durius reddunt: quæ tamen pinguias sunt, admodum successu temporis emolliunt, ut asphaltum. Erat ne tantum negocium hoc intelligere: addidi & si sicca, ut longè plura paucis uerbis continerem. In illa enim orationis parte quæ transcribit, prima fronte septem propositiones continent, e quibus innumeras, imò totam ferme mixtorum uim in corpora nostra deducere licet. In sexta diuisione me, quod nesciuerim quid esset alumè roche & liquidum, adeò turpiter increpat (cui Vannocius Biringurius, quæ sæpius adduco, hoc abundè declarauerit, & Matthiolus: defendat uerò res hæc à Brasauolo) ut maledicendi ansam præripis uoluisse uideat. Quid si dicam liquidum uocatum, quod dum conficit, metallorum more liquecat, non ut scissile uel rotundum lapidea forma eratur? Tamè mens mea nunquam fuit hæc. Simile illud quod non intelligit, ex quinta sectione argentum subdulce est, iucundique saporis. Melioris etiam aurum: sed non præstat. At alibi declarauit quomodo præstat, & libri antea editi erant. De Bitumine & Caphura satis in secunda editione quantum oportuit dictum, sed de experimentis quæ adducunt, nescire se simulat hic uir amuleta non semper uires suas ostendere, quandoquidem nec quod per os assumunt. Experimenta etiam non facta sunt ut decebat, uel ipso teste à canibus, etiam ad homines argumentum non ualet. Certum est quod odor eius, ubi diu afficiat hominem, sitis magnus, multum obest Veneri. de attractione succi nusquam somniaui: festucam trahit ut aliat. hæc enim uiuentium opera, sed uelut ripæ à torrentibus. sit enim quidam æstus. Non omnia pinguias trahunt, quia non ignea. Aspalathum adeò santhalo respondet, & hoc succedente desijt, ut ipsummet esse credamus. in Italia arbor fuit parua, nunc cum in India omnia sint periora, & ex India nostrum aduehat, nihil obesse magnitudinem huic sententiæ dixerim. De spinis manifestum est, arbores plerasque magnas, ubi in paruas degenerauerint, spinosas fieri. Species odor, color, usus conueniunt: cetera non discrepant. Quod si non esse affirmes: non litigabo. Causas enim hic rerum quæ sunt, aut quæ esse possunt, ostendere descreui. Vtrum autem hæc ita sint, non contendendo, cum quæ non sunt, & esse possunt alicubi uel aliquando erunt: & quæ sunt alicubi etiam desunt, aliquando quod non erunt. Salè petreæ gemam uoco, in Apulia effodit lapidum aliorum more, lucidus est & accendit ut ferrum. Sectione sextadecima facit natura aquam, non ex absinthio aquam. omnia natura ad generationem sui similis prona sunt, non tamen generant: nec sibi simile. Tribuit mihi quod uelim Vinen esse anthillidis genus: quod cum non dicam superfluum esse, existimo si respondeat. Vbi ergo præteribo, sciât lectores me ea quæ arguit non dixisse. In uigesima sectione reprehendit, quod se non intelligere fatetur: Duplex calor. Nec meminit calorem actum, ubi ad summum peruenerit ignem esse, at hic sursum fertur.

Actio I. librorū de Subtilitate. 171

autem maximè, ideo pro exemplo.

In prima sectiōe charybdis tumultuosa, cōfragosa, periculosa, nescio 106
quid magis demirer? Mercurio si non placet electrū, tribuatur hydrargi-
rium. In quiuta diuisione uult xiloalen durum appellari, cum aurū molle
esse referam. In sexta sectione, sepia perpetuò dissimulat centies repetita, il-
lam non esse ueram mixtionem, sed solum generatione fieri. In palma ab-
surdus est, & supinam præfert ignorantia. tres sunt arbores unà uiuentes,
ut loci in eadem domo. Sed in hoc fauit natura plantis: & hanc cōiunctio-
nem ille, non animalia admittunt.

Candidus colos nullus perspicuus ob nimiam lucem, quod alijs co- 110
loribus non contingit.

Plinius nō id dicit, q̄ ille præstabat. Sic semper miscet quæ nō nouit. 111

Omnia extra propositum. Loquor ego de actione, ille de instrumē 112
to: ego historiam quæ sub oculis est affero, ille nugas Democriti.

Summæ imperitiæ argumentum, tam claram in fine primæ sectionis 113
sententiam interuertere. Hyacinthus ut amuletum prohibet ne fulmē oca-
cidat, atq; id genere auxilium medicum dici potest. ut de Pazar aduersus
uenena, tantæ uerò noxæ resistere miraculo proximum. In secunda sectio-
ne quid garriat de rutilo, intelligere non possum: rutilare longe aliud est q̄
rutilum esse. Vergilius arma dixit rutilare, id est splendere cum quodā mo-
tu, quod pauci intellexerunt. Sic adamas.

Pili crassa, metalla tenui sunt substantia, nullum crassum splendidū. 114
Quid hoc? De equo alias hoc experimētū docuimus, q̄ ob nitorē, nō splē-
dorē accidit. Et si puer nascat biceps, nō ppter hoc hominū genus biceps
esse dicemus, Giraffam nō uidit, sunt. n. macule ferrugineæ, nō purpureæ.

Os nō restituitur, quia durum & termino cōprehensum, lapides in 115
fodinis cū crescere & multū & breui spacio certū sit, qd litigat argutiuncu-
lis? Nō. n. eā in fodina habēt duriciē q̄ extra siccati, neq; à tā leui ui agunt.

De lapidib. cū hæc scribebā adduxi experimēta quæ me mouerūt. Ve 116
rūm ut illa quoq; accesserunt quæ nunc dicā, haud dubius sum scripsisse
uerissima. Anno præterito cū gemmā illā somniatricē ac uigilatricē digi-
to uoluptatis causa indidissem, intra biduū effectū est ut aquā odire ac me-
tuere uiderer, sic ut biberē cū conatu. bona fortuna euenit ut nō antea per
plures annos neq; morsus essem à cane, neq; canes tractassem: nihilomi-
nus cum unde hoc mihi eueniret hæsitare, gemmæ recordatus, statim eā re-
posui, & intra dimidiū horæ aspectū aque & potum absq; ulla repugnan-
tia admisi, nec postea ausus sum illā digito imponere. At contra effigies il-
la Galbæ Imperatoris naturalis nigris lineis in Achate adeo mihi dulces
somnos reddidit, ut repuerassisse uidear: tantam autē animi tranquillita-
tem adiecit, ut alius penē factus sim. De prudentia nō dicam, ne me ipsum
laudare uelle quis obijciat, atq; hæc omnia mensiū quatuor spatio. Quod
uerò odij Theologorū meminerit, illū satis noui qualis sit, eos nondū sum
expertus. unū scio me hic neminē ex his insensū inuenisse neq; Lutetiæ:
neq;

nec ego quicquid feci aut dixi quo illos irritare. Nunc forsan addita quaedam ab alio quopiam intercedendum me non solum inscio, sed plane ubi scivi egeré ferente, forsan poterunt illos extimulare: quae si praeuenero, scio equos me experturum. Ego enim ab omni calumnia & maledictio tum iurgio natura admodum sum alienus, mitis ac placidus & Musarum alumnus. De ingenio autem quod rapidissimum, felicissimum atque incomparabile mihi esse ait, si serio dicit, & illi debeo, & mutuum maius accepisse credam: si secus, haec magis conueniebant plura de se pollicenti. At cur damnat iudicium, ex quo tanta est orta felicitas in artis exercitatione, quanta ulli mortalium unquam? Sed postquam natura comparatum est ut uelut in effigie unusquisque alium melius quam semetipsum per speculum agnoscat, sententiae suae de nostro iudicio non repugno: multoque minus repugnabo, si eam aliquibus argumentis ostenderit.

122 Quinque mihi obiicit in hac exercitatione, nec ulla grauior aut uerior accusatio: primum quod lapidem in bufonis capite inuentum Chelonitem appellauerim, cum ^{uobis} dubio procul testudinem significet, id etiam maximi mei stuporis esset argumentum. Existimabam apud Camillum Leonardum legisse, & demirabar satis, non tamen inueni: in tertia editione emendaueram, sciebam immerito sic appellari: potius Myoxonitem uel Bathraconitem uel Batraconitem a rana dixerim. nam bufo certe ranae genus est apud omnes autores. cur ergo nomen addamus speciale, cum apud antiquos plus usui essent nostrae ranae bufonibus, erant enim pariter omnes inuisae. Itaque excidisse quaedam talia in nominibus, dum rebus ipsis acrius sum intentus, fallente memoria non nominum imperitia (nam dixissem seu) gratulor mihi: ut melius imperitiam & temeritatem meam accusem, tantum enim habeo, quantum in singula momenta accipio. Excusaueram hoc in fine libri, & putabam debere satisfacere. Sed ille nimis acer censurae exactor est. Si tamen tertiam hanc editionem expectasset, pauca ut existimo, in hoc genere ei superfuissent, nam & longae plura in libris de Rerum uarietate atque alijs quos castigare non potui. Prima mihi fuit cura rerum, inde causarum, post nominum, inde ordinis, ultima ornatus. De echeneide dictum est in libro de Libris proprijs, dum Rondelletius nos accusat: is cum tuis libris editus est, sed Lugduni. De Techolito nonne praeter Plinium uis uerbi aridet. nam ^{τῆκω} significat consumere, liquefacere, mollire, at non proprie ^{συρτῆβω} uel ^{ἀγνώω}, quod est frango. Vicit. In uerbis, ubi Plinium non sequi religio est, relinquit: in rebus ipsis & causis grammaticum, quod prophasum est amplectitur. non enim tam amens sum ut in nominibus accusem Plinium, qui tanto propior fuit florentis latinae linguae saeculo, & tunc adhuc scriberet cum pronuntiatio tum ipse modus loquendi uigerent, & apud Romanos multa quasi nutu significarent, quae nunc apud nos nullis uerborum circuitibus etiam possunt explicari. Quartum de Epistola puerili mea manuscripta: magnum sibi negocium, qui etiam alijs scriptas epistolas examinet. Doleo quod non omni modo, ut uelim, sim puer aetate,
ut

Actio 1. librorū de Subtilitate. 173

ut tanto diutius superessem morum simplicitate, ut Deo placerem animę puritate ac lenitate, plura enim ac meliora possent inscribi. at tu uis ut ob hoc doleam? Demū obijcis imperitiā Græcę linguę, scriptaęq; in libro de Animi immortalitate cōtemnis & culpas? iam ego neq; Græcas apud te, nec latinas noui literas? nec quicq; in philosophia recte tradidi? ordinem nullum seruauit? sit itaq; quid iam restat, ego Aesopus ero, nihil prorsus sciens atq; hoc proprius certe uero quā uelim, tu illius socius qui omnia sciebat. Hęc pro argumentis illius.

Existimat lapides in renibus esse duros ut extra? fallitur. durefcunt, dum prodeunt ut oua, at si qui duri sint (qui pauci sunt) iam facti penē asferunt mortem, nec soluuntur. Et si soluuntur, potius motu quā medicamento afferuntur. 125

Nugatur suo more, mollities causa est ut esse possit, quoniam remittat. facultas quod sit. 126

Tergum non est corium. Tergus corium est. In codice meo deest re: in suo adest argumentū ignorantie cum temeritate in ea disciplina, in qua se coripheum facit. 127

Negat nigrum colligere colorē. adducit exempla omnia cōtra se, nā & gēmarij hoc agunt ut pulchriores uideantur gēmæ. Non tñ illa à metallo maculā, ut Lydiā eos ualent contrahere, atq; ut ita dicam eradere. 128

Eandem in silice rationē significari secutus sum, & eadē causā, quā in arbuſto inferius, dum paucis interiectis de illo loquar diffusē. 129

Nō nomina, sed genera diuido, & propono. an cæcus an immemor, qui me scribat diuidentem in genera, nominum rationē quærat? Alabandicus lapis niger est, qui etiā in uitrum transit picturæ aptus, nā recipit lituras albas. Præterea reposui in agro Veronēsi insignes inueniri & Friburgi cum figuris inscriptis? at non est? uincat, satis sit nigrū esse atq; alabandico, quem Plinius describit similē. at non est. cedo. nomine ergo carebit? Quid autem uetat homines corpora appellare. sic saxa lapides. 130

Herculeus lapis si non depascitur ferrum, seruatur affinitate illius, ne que em̄ habet dentes, ita & aer pabulum est homini. transfertur enim etiā ad amorem, studia, animū, uel Cicerone teste. At ego alimenta dixi. Sunt & alimenta imbrum & uitiorum. 131

Si uerba præcedētia nō declararēt, certē ambiguitas esset in sensu. E uocant ambo, attenuat & dissoluit sarcophagus, nā de eo sermo erat. 132

Pro antiqui Romani scribi debuit. Verba Plinij sunt, etiā cæteræ saxo & cote poliuntur. Manifestum est igitur smirim Romanis fuisse ignotum. At ex descriptione uix fieri potest ut fuerit obsidianus lapis. Quam uis ergo smiris Græcis cognitus fuerit, Romanis non fuit. Ergo in ipsis rebus fallitur calumniator, nosq; accusat de nomine, quod manus scribentis uitio excidit, quodq; apud neminem præter eum animaduersione dignum censetur. 133

In secūda editione nutrit adamas, quoniam partes habet dissimiles, 136

Q ē quibus

ē quibus quæ minus sunt perfectè perficiuntur. Resoluuntur etiam partes, non ut in nobis statim ob uitæ breuitatem, corporis magnitudinē & mollitiē, sed in lapidibus sensim præparantur, modò ad perfectionē, estq; adolescentia lapidum: inde manent dum consistunt, inde fulgor & nitor minuitur eis senescentibus. longa temporum spacia id occultant in uno eodemq; lapide, at in pluribus hæc deprehenduntur. Quod si id in mollioribus substantiæ lapidibus & margaritis, quamuis hæc non uiuant, deprehenditur, cur est ut in alijs hæsitemus?

137 Me docet, gratias ago, nihil tamen simile apud Aristotelem, sed & ille ut nos spicilegium exercet, optima uel difficillima prosequens, non omnia. Effet enim immensę eruditionis, qualem Aristoteles non habuit: nec ego multo minus. At hunc qui existimat se omnia scire, cum nil sciat, quis eximet ē stultorum genere.

139 Culpat diuisionem in arborē fruticem, suffruticē herbam. Hic paululum immorandū. Tripliciter nos arguit: primum de nomine. nā suffruticē latinū esse negat. Ergo cum fruticē sciā esse latinum, sub prepositione addita ut suffuror, subniger, suffodio, suffero, non uideo cur latina nō sit: nam si separata proferantur, nullum uitium erit. non hoc est innouare, nō etymō. Credo omni carere culpa coniunctionē latinarū uocum, quarum sensus etiam aptè iunguntur. Deinde reprehendit suffruticis interpretationē, quod spartum suffrutex sit, & tñ herbarū excedit magnitudinē. At ego fruticē appello qua ratione nunc dicā. Obijcit em̄ tertio non sic accipi hæc significata ab alijs autorib. Quid ageret si suffruticis nomen iam in usu fuisset apud latinos? cū in nouo nomine uult nos teneri nec autoritate nec ratione ulla. at idem est suffrutex & φρύγανον. Quis docet uox illa apud Græcos potius stipulam, surculum sarmentumq; si de proprietate uerbi agendum est, quā uirgultum aut suffruticem significat. At Gaza sic uertit: placuit, non improbo: usus est liberior, declaratio aut rerum atq; nexus non nisi unus. Teneor ne interpretatione Gaze, etiā si malè ille, qui nullius hac in causa uoto astrictus sum? At dicet, Quid? Audiatur primum causam, inde finē, tum necessitatem. Causam quidē, quod qui nomina inuenerunt, ē uulgo erant & quasi fortuito inuenta sunt. an ergo putas illos prius diuississe naturā rerum rectè ac diligēter, ac illis nomina accommodasse, quod neq; norunt facere sapientes? Si igitur ab illis erratū est, an & nos errare decet cum illis? finem uerò rei atque tractationis ut dilucidioris doctrinæ causa id fiat, quis culpabit? Et maximè, cum quid intelligi uolumus, declaramus. At his omnibus necessitas ipsius rei maior est. nam si nō hoc faciamus? nomina uerò recipiamus sub eisdem significatiā, sub quibus à ueteribus accepta sunt in diuisione: quædam sub pluribus diuisionis membris continebuntur, quædam sub nullis, ut confusio maxima successura sit, totaq; doctrina euertatur. Sin noua nomina supponere uoluerimus? barbara omnino ratio nostra euadet. Sin (ut ipse existimo uellet) per circuitus uerborum res ipsę ostendantur, in repetendo sapius & prolixitas

Actio 1. librorū de Subtilitate. 175

lixitas inutilis & obscuritas atq; perplexitas sententię euadet. An ergo res propter uerba relinquere decuit? Quin potius ut in hoc exemplo nominum recta interpretatio preponenda fuit. Inde liberę prosequi res ipsas, uelut si dicas, plantę aut retinent stipitem aut non: quę non, herbę uocentur, quantumuis magnę sint ut cucurbita. Quę retinent, si modum herbarum communem non excedant, uocentur suffrutices, si plurimum crescant arbores: quę medię frutices aut arbuta. Hic quid uides absurdū aut confusum uel obscurum? Ita ubi opus fuit huiusmodi diuisionibus nullum alium qui satis faceret modum, præter hunc inuenire potuimus. In quo tamen non obiter nos gessimus, sed quatuor seruatis conditionibus, quas ille contradicendi studio cæcus non animaduertit. Nam non nisi in principalibus generationibus diuidendis, maximisq; & latinis sumptis nominibus, atq; ab eo significato minimę abhorrentibus, & proposita illorum explicatione: quas qui seruauerit, tutò id faciat per melicebit. Inde adducit difficultates ex aizoo, saluia, philitide. Caulem hic accipio pro ea parte plantę, ex qua racematim funduntur folia, ut in sceniculo anethoq;: utq; à cauliculo, pediculoq; distinguuntur, quę nemo nescit omnibus fermę herbis etiam philitidi inesse, nescio quomodo neget. Itaque decuit illum paulo accuratius rem tractare, nam quod dicat fastidium me parere, lectores reprehensionibus his non minus tædio afficiuntur. Nam & inconsideratę legit, & peruersę interpretatur, & futi-
le arguit.

Sic & ille truncus, est stipes detruncatus. truncus intelligitur, cui rami inerant, non stipes, sed minor est ac gracilior. de re constat, hic nomina habent exquisitiora: laudo, nos consuluimus breuitati. Sic & illud plantę quędam urbanę, id est, quę cultu gaudent: nam & frumentum est, at tamen in agris nascitur, & sponte etiam, sed rarò. Atque hoc discrimen cur non approbat, quod Theophrasti est, Hipponemq; reprehendit. Triticum uix in Scotia prouenit, nam ibi fui. non nego aliqua in parte oblitum aliquid nasci. Acorum & Iridem nemo numerat inter aromata, si non magis cyperum. Denique illud de Pericarpio non animaduertit, fructum putat esse foetum (uide stuporem hominis) non plantam quę gignitur.

De Iacea quomodo cinamomo assimiletur odorenò intelligo. nam si per iaceam uulgarem nostram seu purpuream uiolam intelligit, ita lupum cum cuniculo poterat comparare, tum maximę quia de radice loquitur. Iacię hoc genus quod Latina uox non sit nec Gręca, nisi Iaciam pro Ia intelligamus, nullus classicus author agnoscit. Sed ipse sibi habeat, postquam gloriatur de rebus contentiosis. Esse enim radicem quę cinamomum oleat illi credo: ueridicum enim existimo, sed Dioscoridi notam nego. Ad rem, semper flos est radice odoratior. hic non dico, sed non semper radix flore. Sic & ille error non tolerandus, cum Charyophillon uult esse florem eum qui *φάρδος* Gręcę uocatur, Theo-

Lib. 6.
Cap. 6.

phraſto & Plinio affirmantibus odore illum carere, cum noſter ob id nomen adeptus ſit, quòd oleat ſuauiſſimè. Bene ſit autem huic uiro, qui dialecticus, ſophiſta, rhetor, philoſophus, theologus, grammaticus, aretalogus, Græcus, pedagogus, mathematicus, deniq; mimus eſt, quid faciam huic Proteo? qui nouit quid etiam mortui dicturi ſint, at tantum abeſt ut de Leonicensi maledixerim, ut etiam ipſum in Medicinæ encomio laudauerim. De ſiliquaſtro ſequutus ſum Fucſum, non quòd aliud non ſignificet hoc nomen, ſed quòd ei cui nomen hoc imponebatur, nullum aliud nomen eſſet. Splendorem eximium & maximè cum purpureo aut fuſco colore, nulli plantæ aut fructui ineſſe, citra ueneni participationem animaduerti, ratioq; id docet, ideo nõ temerè dictum, Immaturũ acrius, quia minus concoctum. Semper em̄ inter eiufdem generis res comparatio fieri debet, aliter efficax argumentum haud præbet, quod ipſe minimè obſeruat ullibi, unde fallitur. Acria enim humida quædam ſunt, & ea maturitate miſceſcunt ueluti temperatiora.

142 Multa de graui odore nugatur extra propoſitum. Debuerat uidere quid per grauem odorem intelligam, & nihil ei ſuperuiſſet. De colore intelligimus herbarum non lignorum radicũ aut fructuum, ſatis quæ fuit exemplis ipſis declaraffe. nam quæ ſuccum non uiridem progignunt, ut dictæ & chelidonia omnes, uenenofæ qualitatis ſunt participes.

143 Inſcitia nõ prima argumenta prodit, dum nec tam claram intelligit declarationem deligni ſitu. Cæterum fallitur in cauſæ redditione. De ueſica nec ſcit argumentis reſpondere, nam terra obruta non aſcendit, ſed argumento ſuo ſe conficit. Ratio autem ſua peccat, quia portio aquæ quæ ſub eſt pilæ æneæ, non eſt grauior ſpecie aere, ſed leuior, licet pondere poſſit eſſe ſecus. Indicium etiam eſt quod ubiq; aqua ſubit leuiora, at aer etiam ſub ipſa terra manet, quanto magis ſub aqua, quæ leuior eſt terra, manere deberet.

148 Dicit perire Metamorphoſim piperis in hæderam, quòd pediculis quibus annectatur piper careat: at oblitus eſt tantus philoſophus ſapientia nature, quæ omnib. ſerpentibus plantis aliquid addidit, quo poſſent neſti: nam hædera pediculis, uitis & cucurbita capreolis ſerpunt. Si igitur ueriſimilia ſcribere conceſſum illi fuiſſet, capreolorum meminiffe debuerat. Sic quòd dicat cubebas eſſe garyophyllon Plinij, errat. dicit enim ille pipere ſemen grandius, quod aduehitur odoris gratia. Sed errores ſuos animaduertere non propoſui, ſunt enim penè infiniti. Quod de Dioſcoride obijcit, iam in tertia editione emendaueram: imperfectus enim ſermo non iniquus. Sed hic ſui encomiaſtes ubi didicit ſic loqui. Seuera, ſapiens, lenis, moderata caſtigatio. Profeſſio ſi aliquis Academicus Italus reſciuerit, eum pro pædagogo in comœdia ſubiiciet, etiam ſuis ipſis uerbis interpoſitis. nec enim aliud uel omnium iudicio ſapere poſſunt. Ita ſit magno illo fato meo, quod ſæpe teſtatus ſum; ut quicumq; nos calumniæ cuiuſpiam inſimulant, in eodem genere ibidè grauius

Actio i. librorū de Subtilitate. 177

grauius longè peccasse deprehendantur.

Purpureum Dioscoridis ceruleum inter colores esse docui, ut à cœli 150
similitudine. Res docet.

Fâtetur sine cruciatu, Theophrastusquæ citatur testis contrariæ 152
sententiæ, ut uideatur non solum me, sed & lectores ipsos despiciere & Lib. 9.
irridere. Cap. 17.

Sepia nostra confundit. A putrido calore nihil generatur. potest au- 153
tem pars putrida simul generari, & uelut calida pars in rosa odorem gi-
gnit. Et rursus ab eo quod putredine refecatur, ut uermes. In secunda
lectiōe deprehendes uirum peruersè agere, ut etiam in reliquis de eo fa-
cias iudiciū. Voluit enim uideri ab ipso surrepta, quæ ille à me sustulit.
In secunda enim editione quæ ante librum suum triennio fermè excusa
est, cum totam historiam ac discrimen inter has plantas planè enarrè, quid
potest fieri impudentius?

De sparto uideram quantum à genista differret apud Mathiolum,
& tamen uera fateor, oblitus eram emendare. In tertia editione, nunc re-
uocato in memoriā errore, emendaui. ita nullus liber tam malus est
quin ex eo aliquid utilitatis ab amatoribus ueritatis subtrahere liceat. Sed
ibidem & ipse maiore ignorantie & obliuionis lapsu decidit, fato ut
dixi calumniatorum meorum non uulgari. Cum enim Pazar lapidem
dicat noluisse inter lapides recensere, non meminit tamen illum esse quem
in centesima duodecima exercitatione delineauit: seu lapis sit, seu Cera-
ui lachrymā.

Nugas agit meras, nisi cum uenarum apertione agit, sunt enim ue- 160
ra & experta & ratione conuenientia.

Non est Napellus toxium illud. iam à Taxo distinxeramus in tertia 162
emendatione.

Platanos plures uidi Edinburgi, atque duplici miraculo, quòd ubi 167
nullæ fermè sunt arbores, ibi rarissima sit frequens. Et quæ cœlo feruen-
ti & iuxta aquas uiuere solet, quasi transuolauerit, & ad Scythicas regio-
nes peruenerit. Singularis autem forma efficit ne falli potuerim; nam
uideas plantam uitiferam aut uitem planè arborem & erectam. Cætes-
rùm quod magis mireris, ne unum quidem arboris genus aliud ibi
uidisse me memini: propè autem aliquot prunorum. Nugas Græ-
corum, quibus credidit Theophrastus, non semel aut rarò perperam
Theophrasti appellauit. Nam & in CLXX quæ accusat, sumpta sunt ex
illius autoritate in primo, capite 16. de historia Plantarum, cuius uerba ac
sententiā non ego, sed calumniator, dum mea esse putat, irridet. Minus-
tiora de Dracone pretereo.

Fruticem non sic intelligo, cum neque cucurbitam: nam à uita, non 171
magnitudine appello. Nec moderari significata absurdum, cum nec ipsi
ueteres in eis conueniant.

- 172 **Nugas agit.** nam neq; quod imponit, dixi: neque si dixissem, sufficienter reprobat. Ita me superi ament, ut magis me fatigat perperam accusando, quam si rectè contradiceret. Illud præterea intolerandum, quod quæ in secunda editione emendata sunt, quæquæ ut ipse posset arguere, à me didicit: pessimus hic, tanquam extent redarguit, ut qui legant, putent me illius monitu commutasse. ita duplici dolo nos præuere nititur. nam non uidisse secundam editionem, cum ipse iam consultò, ut intellexit me iterum uelle edere, triennio hunc librum suppresserit, uerisimile omnino non est. Hinc ille impudētis exclamations, quid acturus esset si errassem? nunc cum ad eò exclamet sine errore, indicium est manifestum, me nullibi uel minimo lapsu aberrasse. Sed tamen hic uir perfectò est egregiè malus. De Lithospermo accuset prius Plinium quàm me, quem tamen ad eò collaudat.
- 173 **Licet cauum euadat ex aduerso curuum,** at pondus non trahit ad se ut ignis. non contendam rationem meam esse declaratiuam. sed neq; ipse sufficienter reprobat. Est autem officium boni accusatoris aut reprobare sufficienter, aut longè uerisimiliorem causam assignare.
- 176 **Plus est humidum in folio perfici,** quàm in fructu: primum aquei, nam & in fructu dum est aqueus, ut omnes fructus uirescit. Deinde quia hoc concoquitur, in dies illud exhalat, & reponitur aliud eius loco: quod si non protinus exarescit, & fit folium flauum. uides hominis rudiatem natiuam aut uoluntariam. Nullum est folium plantæ, quod non exceperit quadruplo plus humidum ab initio ad casum quàm ponderet. In secunda sectione euenit id ei quod Auerrois de Mose (sed ei licuit) dicebat.
- 177 **Non minus nugatur in hac:** sed de arundine cum careat matrice, non solida est: quanto enim inanior, eo magis caret lachryma, ita comprobatur dum reprehendit. De sambuco, quantitate abundat matrice, substantia autem media est. In quinta sectione obijcit nobis lactucam, adiantum, aliasq; plantas, & rationem finis, quod non ut in animalibus ad operationem instituta uideantur, quare nec certo numero? Cur ergo Pentaphyllon & trifolium atque alia plures? Quod ad experimentum, dicimus rationem numeri in perfectis stare & esse exquisitissimam: in nonnullis esse circumscriptam, ut in canum gestatione, nec sic solum, sed & præter id quod intra certos numeros in certis etiam numeris sit. qui uariant ob uarietatem specierum in eodem genere. Sicut uidemus de caulibus capitatis & brassica & crambe, idem de lactucis atque alijs: terra enim & cœlum non euiçta mutant hanc rationem. Rectè plures dixi, non duos: nam in eadem planta plurimum masculorum aut foeminarum aut utrinque sexus uis & substantia inest, quod facile ex uerbis sequentibus poterat intelligere, at ipse grammaticum purum agit.

Actio i. librorū de Subtilitate. 179

Simili rūditate reprehendit ea, de quibus reprehendī meretur, quòd non intellexerit aridum comparatiuè dici, tametsi pingue quæ unicum tantum emittit folium. De stipite litigat pediculus sit magnitudine, essentia stipes est, quòd pars principalis sit plantæ. Decet autem in hac tractatione quæ ad essentiam pertinent, præponere casibus. Pingue sic cum admiratur: lignum sanctum resinacea omnia siccant, & serò ardent nutriuntq̃. Elleboro non sunt plura folia: sit ita. sit unum in plura diuisum, nihil ad declarationem meam. In quinta sectione opponit myrtum & laurum, hæ diuersis locis ac regionibus & quocunq̃ anni tempore fructum habere possunt, non tamen semper & ubiq̃ habent. deficiunt ut pleraq̃ natura coeli & soli. In lauro Alexandrina stat ratio generalis, cui adijcitur ut plerunq̃ naturæ prouidentia fieri solet alia utilitas ut subternatur & fulciat, sed quod substernitur ei cui substernitur, non est tutelæ, sed aliq̃. folia enim fructibus, non hoc folium huic fructui à natura munimento creatur.

De Tuberibus ea me dicentem inducit, ut ex niuibz scilicet generentur, quæ non dico. Apud nos niues ob collectionem caloris ad eorum faciunt generationem. ubi alibi solum calidius est uel natura uel ob cœlum, non sunt necessariae. In secunda sectione paululum cogor inuisus immorari. Omitto quod in secunda editione immutata sint uerba illa, quòd neque fideliter recitet ipsa primæ editionis: uideamus quid tam absurdum contineant, ut adeò stomachetur: fungi non ardent, quoniam am putredo cessat, quæ uia est ad ignem: lauri folia ardent celerrimè, quia præter id quod putridi quippiam continent, sicca etiam sunt: in fungis enim adhuc humidum aqueum continetur, quod eos ardere prohibet. Quæ hic contradictio etiam translatis uerbis fuit: non tamen uelim sic interpretari: secunda enim editio clara est. at hæc interpretatio est uerborum suorum, quæ ille mihi uelim nolimue tribuit. Hinc tot ineptiæ: nam cum omnia adhuc reprehensione carerent, addidit tamen de suo. Putrida non ardent, quia iam putredo cessat. Vbi hoc in ullo codice meos at per alia, id est, tubera & fungi putrida exponit. pulchrum expositorem, cum putridorum antea non meminerim. Duos hic lapis molaris, ut honestiore nomine utar, insignes errores etiam præter absurdam interpretationem admittit: primum quod idem putat esse putrescere & per putredinẽ generari, cum putredo sit solum corruptio, & nulla corruptio est generatio nisi in elementis: sed ex re facta per putredinẽ tanquam putredine materiam & alimentum subministrante multa generantur, præcipuè uermes. Alterum quod putat putridum esse aliquid quod constet, cum sit solum in motu, sicut & mors. quod enim putrescit, non est putridũ, sicut dicebat Plato rectè de morte, quod neq̃ ad uiuentes neq̃ ad mortuos pertinere: ita putridũ nihil est, sed quod putrescit. nunq̃ enim ubi à calore præter naturã euictum est, cessat aut in eodem statu manet: ut neq̃ quæ ardēt.

par enim ratio est utrorumque ad unguem. Sic denuò ut canis ad uomitum, ad idem redit. Putrida cum putredo abiit, non ardent. Hoc enim nihil repugnans continet: sicut quæ ardent, cum arserint non amplius urunt. imò est quasi propositio necessaria, quam ipse adeò ut repugnantia continentem admiratur & reprehendit.

Sed tamen neque hoc dixi, neque uerum est, aliam ob rationem scilicet, quod putrida postquam putruerint, pingue humidum flammæ idoneum generant. Quid cur non adhuc in contradictionem me adducit uir rudior boue, qui dum uerba curiosius suoq; peculiari more sectatur, omnem rerum sensum amittit. Ita homo iste dum sibi sapit, nihil sapit. Sed unde illa restis scutica aduersus hominem, à quo nihil mali audiuit, aut accepit? sed sunt ignorantia suæ uelamenta contra hominem, qui etsi errasset, non tamen flagris nec suspendio dignus ob id erat. *Via* tam oportet esse flagitiosam, quæ hæc mereatur? sed sunt animi sui improbitissimi & stultissimi indicia: qui cum non intelligat damnat, & tanquam iam damnatis maledicit. Nec hic multum absimilis alteri grammatico uidetur, qui cum Campani expositionem in Euclidis elementa non intelligeret, totas paginas transuersis ductis lineis obliterabat, stultum in super eum appellans, cum ipse dignus esset uinculis & elleboro.

181 Reprehendit præterea quod Guanabatum aliò transtulerim, nec uideat ipsum, non me ordinem corrumpere. Existimat etiam me reliquisse multa necessaria, cum ostendat ex hoc finem propositum libri nostri omnino ignorare. is erat ut rationes rerum omnium, quantum fieri posset, explicarem, exemplis singulis tantum in unoquoq; genere propositis. Neque enim uel saltem nunc duo maximi libri Italica lingua scripti, Indicarum rerum desunt: & tunc primum Hispanicæ navigationes (quam linguam ferè ut Italicam teneo) nec tamen in tertia editione aliquid ex his sum additurus: tum quia oculatam fidem non aliorum qui uiderint testimonia reposco, tum quia sunt propemodum infinita. Quid hoc esset aliud quàm bene scripta ab alijs, malè in meos libros & inceptè transtulisse? Querimus noua rerum genera, ut ex his subtiliores rationes inueniamus. Similiter & illud in descriptione Mamei non animaduertit, ferrugineum colorem eundem esse, qui & ruber ab eo appellatur: non solum quòd ego aliam testatus sim uelle me claritatis causa sequi rationem nominandorum colorum (quod & præstiti diffusius à rerum similitudine illos appellans) sed quòd ferrugineus à ferreo longè colos alius sit.

In eadem appellat frigiditas subtilitates, sicut antea admiratur quomodo his artibus quasi fallacibus, & per obscuritatem solam quæ sitis, nomen inuentoris Subtilitatum non pudeat sustinere? Ista produunt malignitatem animi sui, atque inuidiam maximam, in quibus neque probat quod obijcit: quòd & si ab eo probaretur, adhuc nihil eorum quæ obijcit

Actio I. librorū de Subtilitate. 181

obijcit obtineret. Primum quas ille frigiditas uocat subtilitates, tales sunt ut neque ipse intelligere potuerit, nec ego ausus sim explicare: scilicet rationem generalem optimi panis.

Deinde si obscura sunt, quare reprehendit quæ non intelligit? si intelligit, quomodo obscura? Deinde cur maxima pars eorum quæ maioris sunt momenti ab eo intacta est? An aliorum ingenia suo metitur? an in alijs libris nihil est prorsus subtile, sed omnia crassa ut aiunt Minerva ex æquo conscripta sunt? an aliqua sunt quæ prorsus nō intelligit? Si omnia ad eō obtusa sunt, cur tantum laborauit? cur alijs, ut dicit, mihi id nomen deferunt? an ipse solus liuidus & qui non intelligere fateatur, alijs omnibus præsertim doctissimis uiris est præferendus? Sed si quæsiui, cur miratur me posse sustinere sine labore, quod cum tot laboribus quæsierim? Verum fac ut nolim sustinere? quid iam agere possim ne sustineam. Sed uis ut dicam, contingit illi quod pauoni contigisse fert. Pauo aliquando ut in regem ab auibus eligeretur rogauit, dicens se esse pulcherrimam: cui psittacus, ò stulte respondit non pulchritudini, sed fortitudini regnum debetur. Itaque hic noster calumniator postquam neque rerum inuentione neque certa narratione nec iudicio turō præstat, flagitio famam quæsiuit: cum quæ rebus suis diffideret, maluit eas pessundare, ut alienas deprimeret. uocauitque communi nomine labores tam suos quam nostros quisquillas: non queror quod mea aliquid esse putem, sed quod cum & ipse tam foedè lapsus sit, alios culpare uelit. Quid est quod in suo opere probari possit? argumentum alienum? oratio barbara? ordo penitus nullus? nulla utilitas, nulla iucunditas, titulus mutuo sumptus? non efficacia probationem, non delectus rerum, mendax historia & rudis crassaque disceptatio sub subtilitatis nomine. Inde quod omnino omittere debuerat, exemplo nullo tot sui præconia, tot aliorum irrisiones, tot epitheta sapientiæ suæ addidit, ut dispeream nisi sibi ipsi cum releget fastidio futurus sit. Manardum inquit & Plinium inscitiae accusasti? nam de alijs falsò obijcit. De Plinio tueatur ipse si potest, nam de syderibus loquens hæc habet in secundo, capite octauo: Illa nimio alimento tracti humoris igneam uim abundantia reddunt.

Et ne quis inficiari possit, infra subdit de Oceano: Sydera ipsa tot & Cap. 68
tantæ magnitudinis pascens. Præterea hominem prædiuitem unī ferme intentum operi plus reliquisse errorum, quā dogmatū ob immensam ambitionē. Eundem de summis philosophiæ arcanis iudicia ferentem absque philosophia, quis ferat audaciam? quis uecordiam non oderit, quis errorum multitudinem non horreat? At de Manardo odimus, quoniam ipse humanum genus prodere docuit.

Et quanto melliflua esse illius oratio ab imperitis tamen latinæ linguæ existimatur, tanto deterius malum. Derelinquemus Hippocratem, Galenum, Paulum, & hunc grāmaticum absque ratione sequamur. Quod
si errauit,

si errauit, an non odisse decet etiam patrem humani generis siccarium? at tu non erras? erro sed nolens, ille habebat quos sequeretur, & non erraret. Similis Lyco & Iuliano, qui tam acriter à Galeno reprehenduntur: quamuis errores sui, quales Manardi sunt, hominibus non essent perniciosi. Si inuidia mouerer, cur non potius Brasauolam quàm Manardum iam mortuum accusassem? at uerebaris uiuentem inquiet? at nunc mortuus est, nec accuso quod de humano genere bene meritus sit. non ab illo beneficium accepi, non salutauì, non salutatus, denique solo nomine mihi notus est. Itaque duos hos tantum & cum eis calumniatorem hunc, ut ueritatis osorem ex tanta turba scriptorum odi. Si non grauiter in rem literariam, in humanum genus peccassent, essent mihi Maccenates. Non poterat qui plurimum se Deo debere persuadet, tales uiros, has sepias non odisse. Vera depromat, nona doceat, bene tradita non euertat, illum què colemus.

At tu deturbasti ignem è mundo, è numero elementorum exemisti? feci eiusdem ueritatis amore. qui ferat homines in tanta insaniam uiuere, à deò obcæcari ut credant sub orbe Lunæ tantum ibi ignis esse, quem nec uideamus, nec qui nos calefaciat. ob solam antiquam opinionem quandam falsam à primis philosophis inductam (& ab Aristotele comprobata) ob id tantum quòd sidera ipsa ignea esse existimarentur. uelut etiam tradit & credit Plinius in secundo, capite quinto, atque ita ex uno errore absurdissimo alium pepererunt, nec primum tamen deleuerunt. Quod uerò dicit appellasse me Gallicum morbum, non satis illum admonere titulus debet in libro de libris proprijs, ubi de Indico morbo in scribuntur libri, atque hic editus eodem mense quo sua commentaria.

183 Carpit quòd dixerim uiperam, ego & speciem & genus esse putaram. Si non placet legat serpentem. At Cicero etiam homines improbos uiperas appellat.

184 In sectione tertia nihil aliud agit quàm ut ruditatem suam atque stuporè detegat, cum nec uim argumenti intelligat, & perperam dictionem illam quæ in proprijsimo significato posita est acceptam putet. Sed non sunt hæc oscitantium, ut ipse sepissimè est. In quarta sectione dixi obseruatum esse (Plinius auctor est) fieri potest ut quæ uidit ueneno carerent. Sin uenenata alius quispiam expertus fuerit, uel ipse affirmet, decedam: Plinium suum huius rei authorem accuset, & rutam subiiciamus. In sexta quamuis proposuissem ea quæ ad me non attinent prætermittere, nō potui tamen abstinere in tam euidenti errore uersantibus, quin admonerem in quantas difficultates ac tenebras se conijcerent, qui nostris principijs non inhærent. Palam enim est & aquam & piper & lapides refrigerari, quia calor cum sit aduentitijs, spontè resoluitur: & ita omnia ex æquo per se refrigerantur, quia frigiditas non est nisi priuatio quædam, ut etiam tenebræ.

186 Vbi non habet quod obijciat ludit. Serpentes uolitare uult, anguibus illis

Actio I. librorū de Subtilitate. 183

illis maximis uenenum largitur. Ratio tamen ipsa declaratiua est. sed ipse cæcus est, aut cæcus esse uult.

Auxilium ueneni nouus Priscianus reprobat. Ego apud Celsum di¹⁸⁷ dici auxilium aduersæ ualitudinis. Cætera produnt mores illius, qui quicquid in buccam uenerit effutiat. Quid enim in comparatione specierum, ubi necessitas finis & singularium inter se simile.

Obijcit duo, quem quæ humidior est ariete, cū ipsa cornibus plerūq;¹⁸⁹ careat, & cerastes aspidesq; multis anguibus non cornutis nec unguatis perniciosiores. Imò hæc parua extreme siccitatis sunt indicia. In ouib. alia est ratio: quoniam non prodeunt cornua ob humidum abundans, quod non necessaria impedit: necessaria impedire non potest. De anguium stercore nota est omnibus pigmentarijs, quibus quandoq; pro moscho uendere, sed frustra rustici tentant. ego sapius apud me habui. Et uir hic egregius qui fabulas multas emit & uendit res notissimas, quoniam suo cum cerebro quæ non conueniunt irridet.

Intolerabile malum addictum esse hæresi, ut Galenus ait: hic negat¹⁹⁰ fabas cum animalia gignunt nō putrescere. Putat putredinem unius modi esse, an ergo ex propagatione genitos uermes illos putat? In quo differt hæc generatio à uermium auellaneorum: nisi quòd humidior est auellaneæ quàm fabarum substantia. Quod in secunda sectione ait ex singulis animalibus certa generari, non ita accipiendum est, ut rursus ex sic genitis alia generentur: sed de primis ac propagatione genitis intelligendum est.

Experimenta quæ adducit contra apum generationem, non uidet¹⁹¹ miser esse contra se. apud Aristotelem enim uermes insectorum ouis sunt imperfectiores. in altero obiere parentes necessario breui, quamuis de patre referat. Ita uir hic specie ad doctrinā, re ad eā destruendā natus est solū.

Intelligitur de origine multitudinēq; omen de locis insuetis. Addit¹⁹² præterea quid nomine meo.

Sepia rursus conturbat non ex putredine, quæ cōnumerat generan¹⁶³ tur, sed propagatione quadam, quæ simpliciter omnes dolores leuant, quoniam acopa sunt non contraria causæ: sed si id contingat, duplici emolumento erunt.

In sexta diuisione docui nos debere imitari naturam, quæ minimis¹⁹⁴ maximorum miracula ostendit. Sed hic nodos in scirpo quærit, omnia confundens.

Conatur infringere causam magnitudinis caudæ ueruecum, quòd¹⁹⁹ fues sint humidiores: fateor, sed humido magis concocto, quia in his calor est maior: ideo uerueces humidiores non simpliciter, sed comparatione ad proprium calorem.

Nugatur more solito, in feruidissima æstate iussi in Scotia ut con²⁰⁰quirent quosdam serpentes, ad medicinam attulerunt, ita obrigebant ut apud nos media hyeme: non solum ob cœli qualitatem, quæ quali tēperata erat,

erat, sed ob naturam cælo ingenitam, non solum ipsis, sed ab initio primis serpentibus. Quæ à Suecijs accepit, à ratione sunt aliena: quomodo enim exanguia in frigidis locis efferari poterunt? at forma simile nihil prohibet.

201 Lupum piscem marinum scio. Lupum fluuiatilē à moribus luciū quis poterit appellare? Cæterum dico nihil quod moueatur in aquis, putrescere quod exedat aqua. ita miser hic ubiq; fallitur suis captiūculis. Posses adducere multa, sed quorsum?

202 Culpat nomen alopecæ. Vide hominis inscitiam intolerabilem, alopeca non in accusatiuo, sed nominatiuo posita est, ab ἀλωπεκίς, quod est catulus uulpis, deriuatur. nam in α sæpe ad Latinos transit. Quasi catulum uulpis hunc canem non cōposito nomine appellarem. licuisset uulpinum dicere, sed Græci quod sciam non habēt. at calumniator omnia sibi licere putat, fingit, inuenit quæ non sunt: quæ sunt, præterit. Nonne Virgilius illo sapientior lyciscam uocauit, à λύκα nomine diminutiuo, nō à composito ex cane & lupo, quamuis à cane lycisca oriatur? ita uides uiri temeritatem & stultam de se persuasionem. Sic & in quinta sectione reprehendit quod maximè probari debuerat. Neq; enim dæmonum auxilio id factū arbitror, sed quiduis potius quā diuino miraculo, qui tam crudeli scænz fauerit. Ita non uidet uir aduersus omnia bona natus, me eos deterrere, quibus non solum sufficit immania perpetrare, sed etiam immanibus facinoribus dei uoluntatem prætexere. cui pio uoto si quicq; cordis fuisset, totis uiribus etiam si falsum fuisset suffragari debuerat, nunc etiam ueræ sententiæ aduersatur.

203 Irridet solita sua urbanitate, quod dixerim mores hominum animalium patriorum naturis persæpe declarari. ibi Ligurum totam nationem uah quàm acriter proscindit? Hoc non intellexit id contingere solum, cum uitia in immensum efferuntur. Sic etiam & prodigia & diuinæ ultiones.

204 Ille qui expansis pro erectis manib. ut in secunda editione manifestū est, animaduertit, cum etiam posset in eadem secunda editione legere dentes illos prælongos è superiore mandibula oriri: & cur etiam id necessariū fuerit, maluit tamen uir hic ut stultitiā suam planè proderet, & fidem omnem à suis libris eximeret, hæc in prima sectione scribere. Illorum maximus error, qui dentes illos è superiore nasci mandibula, atq; deorsum spectare prodiderunt. Nam præter sensus fidem, quæ id falsum esse docet, est subtilitas in duabus rationibus, priorem sumimus ab usu. Tum reliqua plenæ stultitiæ suæ argumenta ac leuitatis: si enim uidit, cur ita scripsit: si non uidit, cur de sensu mentionem fecit? satis est quod acutè in margine adiecit. Vides ergo cuiam ex rebus suis, etiam si uidisse se affirmet, tutò possis adhibere fidem? Hæc est peripateticorum in consulta temeritas & audacia incredibilis non Aristotelis aut Theophrasti, sed eorum qui aliorum nominibus egregijs in iustissimè sibi sapientiæ famā uindicant. Desfende

Actio i. librorū de Subtilitate. 185

fende modò hominem à stultitia, à leuitate, à temeritate, à mendacio manifesto, si potes quisquis es, & crimine ab uno disce omnes. Inde me arguit, quòd Plinij stultitiam non reprehenderim, similis Bergomenſi cuidam, qui Andree Griti Venetiarum ducis, ut uocant, insigni maiestate uiri im probabat effigiem, quod hernia gulæ illi deesset, quæ suis inquilinis esset familiaris. non ego horas in refellendo alienas stultitias consumere uolo, nec in concordandis imperitorum uerbis temerè effutitis: sed si quid ad rem spectat pertinet uè, hoc mei muneris esse puto. In secunda sectione non solum inutiliter, sed ineptè nugatur. humana temperatura optima est, sed & compositio necessaria est, quæ in elephanto, quod ad uitam attinet, melior est.

Inde in hac & sequentibus pluribus, ut etiam antea de plantis uagatur, certa incerta nullo ordine, nulla ratione, nullo nexu miscens, estq; facile uidere ipsum hac in parte sibi uideri regnare, ac ut Itali uocant, Gongolare. Est autem ita gaudio ac lætitiâ oppleri, ut gurgulio non uideatur posse continere, & maius aliquid quàm gestire. ideo maximè torquetur, quod Plinium damnem, cum eiusdem argumenti libros conscripserit: scilicet multæ tractationis, pauce scientiæ: in multa diuisos, nullibi distinctos: plurima docentes, nihil declarantes: de omnium nominibus, de nullius scientia rei, historiam generalem, à qua tamen fides omnis & certus autor absit. Hæc illum delectant, hoc genus scribendi applaudit. Sed nescio quomodo tot tantaq; huc traſtulerit, quæ si sustulit à libris historiarum rerum naturalium, certè magnum ibi uacuum relicturus est: si repetit, quid absurdius? Sed hæc ad ipsum spectant, cuius iudicio (adeò sibi placet) nihil non rectè se scribere posse putat, quod animo decreuerit. Cæterum cum sibi tantum placeat, id Ptolomei scire debuit: Qui sibi placet, Dei ira dignus est. Hæc ille tantus uir, cuius ingenio adeò illustri uix aliū quèquam comparare audeam, nō hæc dixisset, si sibi ipse placuisset. Nos, tantum abest ut nobis placeamus, pro his quæ scripsimus, ut etiam irascamur, nostraq; plus damnemus quàm laudemus: non equidem ob ea quæ ille inaniter obijcit, sed quoniam quodcuncq; scimus, non nostrum est opus, sed Dei. Nostra sunt furta, cedes, doli, ueneficia, rapinæ, & si quis error irreperit. Quin etiam Virgilius nōne moriens iussit opus illud eximium, quod uniuersa posteritas adeò admiratur, flammis tradi: adeò displicuit illi quod alijs tam gratum fuit. Ita Deus illi ut mihi uelim mentem det, quamuis abundare illa se existimet opto.

Sufficit uidisse leones circumagentes collū, ut intelligamus non esse unum os: sed tamen laudo eam diligentiam, modò quisquam quicquā illi in posterum credere uelit. 208

Irridet rursus, quia non intelligit humidum stercus in animalibus, ac copiosum impedire ne animal bene oleat. Nam si stercus est humidum & multum, totum animal tale esse necesse est, quomodo ergo bene olebit? Propterea in Zibetho solum pars bene olet, imò illius excrementum in

R Moscho,

Moscho, quā totū necesse est sterco habere paucū & siccū, ideo multū inter se differunt modi hi odoratorū animalū. Sed hic uir nihil nouit aliud facere quā cōfundere. In 2 sectione uult esse sudoris strigmentū, cum ē folliculo detrahatur. Diximus aliās totā historiam. Sed quē lapidem non mouet. & tamen quā absurdē uir hic ostendit cicures fieri etiam mures pro mōstro, sed difficillimē, ut uix unquā tutō tractare possis. omnia carniuora cicurare licet ob causas generaliter dictas. Ad nos ex Hispania aduectos cōstat, non negauit aliunde non aduehi, uelut & nunc oua bombycum, que tamen originem primam à calidiore cœlo quā sit Hispanicū sumplerūt, ita de hoc uerisimile est ob rei excellentiam. Inde morum suorum in tertia sectione non oblitus uirus suum euomit.

216 Hic malignitatem suam ita prodit, ut hæsitans relegerim primam editionem, ne fortē in illa deceptus essem. Sed neque ibi erratum. Propositionem uniuersalem doceo, demonstro, indicoque qualiter intelligi debeat: hic peruertit sensum, omittit dictionem & declarationem, inde accusat tam foedē ac turpiter ut eius uice confundar & erubescam. Quid iam amplius apud hunc sycophantam tutum esse potest? Quid deterius? addidit etiam causam quæ me ad errorem adegerit asino dignam. Certē impudentiorem hominem illo nunquam uidisse testor.

218 Tota illa historia de sturione in tertio exemplari emendata erat, quod ea ad libros de Rerū uarietate translata esset, quos constat ut dixi, ante suas exercitationes esse impressos, ne quid me ab illo surripuisse possit gloriari.

219 Debuerat consulere sequentem editionem liuidus hic, inuenisset (tamen si etiam sine illis uerbis aperte intelligeretur me de motu progressus loqui) hæc uerba: De motu progrediendi loquor, unde illæ tot declamationes hoc uno uerbo sublatae sunt.

220 Dicit nullas esse causas numeri uel formæ striarū. Primum ut dixi superius, aut quædā certum habēt numerum absque operatione. Deinde hic ē tribus unum recipiat oportet, aut ut naturam inartificiosam faciat aduersus Galenum, Aristotelē, omnes sapientes & experimentū, aut ut meliores reddat rationes, & nos illi libenter subscribimus: aut quas nos adducimus, optimas esse patiatur: quod cū liuore ductus nolit facere, eò refugit, manifeste dicens naturā fortuito cōstituisse quecunque nō sunt operationis gratia. At hunc uirum oportet in libris de Fato exerceri à nobis editis, ne more suo omnia transferam ubique, & ex materia unius libri decem faciā garruens inutiliter. Ibi inueniet etiā undas maris apud Deū numeratas ac mensuratas. Sed nō eo modo uulgari, quem ille solum forsitan ut plerique nouit.

221 Reprehendit quod dixerim monstra plura esse in mari. dicuntur & monstra ob raritatem, quia aliquid monstrant, licet naturæ non noua: & etiam uera monstra ibi sunt ob generationis & uitæ tuendæ facilitatem, uelut in aluo materno.

223 Admonet catulos māmīs raro exēplo. nam māmās habet, quod pluribus piscibus cōmune est, adeo ut nesciā quid magis in hoc homine demirer. Ob

Actio 1. librorū de Subtilitate. 187

hīc in tertia sectione, quòd uítuli marini tanq̄ rei nouæ atq̄ Indici maris mentionem fecerim. fateor, nō ego obiter iacōperta pro cōpertis, ut ipse facit, in medium attuli. Satis enim cōstat uel ipso amico suo Rondelletio teste, longè aliū esse oceanicū uítulū à mediterraneo, cur ergo suo more debui cōfundere? satis est q̄ in tertia editiōe tria illius genera inter se distinxī. De uolantib. tutius est testimoniū meū, ubi ratione standum sit, q̄ suū. Ita ausim dicere, q̄ uideā illum in his quæ experimēto cōprobari possūt, semper decipi in eis. In quinta sectione malui, postq̄ delphinū Aristotelis uideri nō licet nostris tēporib. cū alijs consentire, atq̄ ita iā locum emendaueramus: nō ut certi de errore Aristotelis & Plinij, quos uix uerisimile est nō uidisse unq̄ tam celebre animal, præsertim Aristotelē, quē DCCC aurea talenta impēdisse in historiæ cōdendē de animalib. ministros atq̄ obseruatores accepimus: sed ne quod in alijs damnamus, pertinaciā scilicet aduersus rationē experimēta, sensuum fidē ipsi nos sequeremur. Sed in hic uir suum damnat Aristotelem ac Pliniū, credo nō nisi fretus alterius grāmatici autoritate, quem non improbo, si modò uera inuenit, quanq̄ antea à Bellonio de hoc esse admonitus. Sed ille clamat furtum fuisse, litigent modò inter se, satis est ob tam leuem autoritatem illum reliquisse suum Aristotelem, quem ad eò mordicus tuebatur aduersus etiam ueritatē ipsam, atq̄ simul suum Plinium grammaticus grammaticum in tanta ueneratione. Dixi leuem autoritatem Rondelletij non in illius iniuriam: quasi ille homo leuis sit, sed quod in hoc non demonstrat, cum non constet quis sit iste delphin. forsan aliū piscem pro delphine antiqui habuerūt, qui nunc cum sit rarissimus, est ignotus? Quæ me moueat cōiectura, tam ualida dixi. Ceterum quòd dicat me confundere plerq̄, fatear: nam omnia, ut ipse dicit, nimis est uel ipso teste, qui negat propositiones uniuersales esse fermè unq̄ ueras: sed & ipse fateatur, quod uerius est, se plerq̄ euertere.

Ibi etiam ruditatem suam declarat, transiens à generaliore affectu in auibus, quoniam omnes fermè mansuescunt, ad id quod est magis mā suescere. An putabat me nescire, quod omnib. notū est, nihil mansuetius esse cane, equo, elephante, quæ sunt quadrupedia. Lepus nō mansuescit, uidi tamen aliquos rarò & parum, an non nouit negationem omnem in mortalibus sic debere accipi. 224

Non dixi solum ob cibum litora, ob securitatem gurgites à piscibus coli: sed ob id. Nihilominus nō ad eò nostra tuemur, quin potior sit amor ueritatis. Si omnia sic tractasset, poterat laude dignus uideri, qui non nisi uituperationem adeptus est. Sunt etenim aliæ etiam causæ horum, sed quæ dixi manifestiores, quas nec ipse reprobat. 225

Nimirum si non & quæ pueri sui faciunt, & ancillæ, in hos ueritatis liberos. 228

Ad tertiam editionem totum emendaueram, nec ut ipse monet, qui res auditas pro uisis scribit, nobis contingit: sed ob celeritatem scribendi, & occupationes. Epasseris pro auium dixi, quòd passeris nuper mentionē

Actio 1. librorū de Subtilitate. 189

possit eadem ratione illa diligentius considerata causa inueniri: sed nō sit operatio nota, necesse est in causa membrorum animalis constituenda frustra niti. Ridicula uerò est affectatio nominis subtilitatis, atq; inepta omnino enarratio, quam orditur dum sine profunda disquisitione, sine operationum propriarū cognitione conatur quaedā, quibus ipsemet subtilitatis nomen tribuit, docere: quæ adeò inepta sunt, ut facilè quisq; intelligat, ne corticem quidem orationis nostræ penetrasse. Atq; huiusmodi pauca exempla superius tradidimus. Porrò & in illo grauiter fallitur, quod putat totum libri contextum uniformem esse debere, & in quo reluceat subtilitas. In quo primū decipitur turpiter, cum uerè subtile dicit esse posse, quod non difficilimum: at ille admiratur quæ intelligit. Præterea quod non animaduertit, uelut in corporibus carnem & pinguedinem inter ossa à natura collocari, ita in his nostris libris quædam uelut solida membra subtilitate uiuida constant: quædam quasi pabulum aliorum & imperfecta demulcere possunt lectores, cum tñ profundius quæsitā priorib. etiā sint subtiliora & difficiliora: quædam quasi media inter utraq;. At ipse neque in nostris operibus nec Ptolomei nec Aristotelis, quem maximè proficetur exercitatus est. Itaq; nihil mirum, si adeò desipit, ut etiam membra in animalibus obiter facta affirmet, & iam nihil desit ad Epicurum, qui uersam sustulit in rebus Dei & nature prouidentiam. Ex his homo bellus ad inquisitionem usus caudæ uulpis deuenit, ut suis frigidis iocis non iam ne accuset, sed naturam ipsam irrideat. Dixi uerò oportere eum scire operationes animalis proprias, qui usum mēbrorum scire uelit. Quæ ratio etiā militat in lacerta. Hoc ergo solū nunc dicimus, quoniā talpæ nulla erat ex cauda futura utilitas, & impedimentum attulisset, ideo longam caudā natura non dedit. Sed nec hoc intelligit. impedimentū est notum, at non præbere utilitatē ideo scimus, quia caret. at ipse putat ita nos ratiocinari debere, quia nulli est usui, ideo caret. Qui ego hoc uel ipse scire poteramus, nisi omnino totam uitam talpæ exploratam haberemus?

Accusat nos de Gammari & Cancris significato: nōne uidet in secū²⁴⁵ da editione emendatum primæ impressionis errorē: at non uidi: quid ad me? sui erat muneris: cur tam diu expectauit post secundam editionē nostrā suā emittere calumniā, si secunda editio nulli usui fuit, aut futura erat? Deinde negat experimentum q̄ in gāmaris, ubi ueterē testā exuerunt, ferme omnib. lapides illi inueniātur & maximi. Vnde patet, cum disputet cōtra experimētū, omnino sophisticas esse suas rationes: ut uerisimile sit omnes etiā alias tales esse. Inde progreditur, disputans de nomine ursæ Aristotelis, in quo certamine, scilicet de nominib. & ipsum Rondelletium aliosq; multos uideo periclitari, ductos exemplo eorū qui Dioscoridē interpretantur, sed perperā: nam non licet, ubi certamē hoc uel notitia nulli usui futura est. Quod si aliquas proprietates Aristoteles adiiciat, illas quærat in eis, & ex his de nomine dijudicet, nec pariat disceptationes infinitas nullū ob commodum: at in medicinā necessaria sunt, quoniā usus requirit. Et

aliter hoc scire non possumus, quid sit quod quaeritur? Similes hi sunt qui quaerunt in Mathematicis quid uoluerit Euclides: nā nō ut philosophia res autoritate indiget: sed seu dixerit, seu nō dixerit Euclides, tantū habemus quantū ex declaratione concludere licet. Hinc factū est, ut hic uir obrem nullius, ut dixi momenti, prodens mores suos, suum quē appellarat amicissimum Rondelletium accuset, non hec ab illo meritū. Vt ut sit, qualis esset docuit, nam uel in pluribus errauit Rondelletius uel paucis? Si pluribus, damnatur iudicio illius, & qui nihil aliud egit tota uita quā nomina piscium congerere, qui nihil aliud quā pisces olet ab amicissimo tanquam imperitus damnat, ut iam ei nihil reliquum sit. Si tantum in his paucis, in quibus hic illum accusat, at nō praestabat si uel solum illi etiam nomine notus esset, eum admonere priuatim, ut se corrigeret?

246 Quis uidet me hic exultantem? sed non poteram dissimulare, cum Galenus sine cerebro, Aristoteles sine corde neget motum partib. inesse. Caeterum quod dicat perire diuisionem datam, non animaduertit in entomis sensum etiam non solum motum seruari. In tertia sectione reprehendit, quod portentosa animalia dixerim? nonne portentosum est in lapidibus & sub terra nasci? forma etiam gāmarorum & incessus cancrorū peculiaris. Sed quid ipse muscerdæ meminit tanquam stercoris muscæ, cum sit muris stercus? uellicat quod muscas dixerim alicubi non ingredi: certū est ita esse. Causæ quas adduximus satis probabiles: commendaretur si ueras attulisset, non negare quod constat, uel sui Plinij testimonio. Quod si quis omnes causas à me enarratas hic ei quam de turri adiecimus sociauerit, intelliget quod fertur de domo illa Venetijs non fuisse fabulam.

248 Est homini simul humidissimum & frigidissimum cerebrum tum multitudine, tum quo magis fieri potuit: non in comparatione, ut credit ad reliqua animalia. ita dupliciter fallitur. nam comparatiuè & de qualitate intelligit. De mollicie etiam aberrat, quia loquimur de ea quæ est cum soliditate, & ita est mollior homo limacibus & marinis pulmonibus. illa em̄ sunt potius laxa quā mollia. De calidissimo quoq; & humidissimo & tenuissima substantia sciat id uerum esse, quoniam cum maximè cōmixta sint elementa, attenuata substantia est, usq; quo fieri possit, atq; ideo ex ea spiritus confertim generantur. Ita cor hominis est calidissimum & siccissimum, quia plus habet elementi terrei exactè concocti, hoc idem tamen propter commixtionem & qualitates obtusas proximum est temperamento. Quid plura? est ac si uellem fractam nolam totam denuò conficere, imbutum falsis principijs persuasione de semetipso ampla in atrium ueritatis deducere.

250 Postquam rationibus nec experimentis uincere non potest ad pietatis patrociniū se refert, quod plures opifices quasi plures Deos posuerim. At non uidet principem aliquem multa habentem sigilla? Et qualis inspiratur animus singulis? Et num differūt seu corpora seu animas dixeris, sed hæc ad æternitatis arcana remisimus. In quinta sectione musca est propter
ornatum

Actio I. librorū de Subtilitate. 191

ornatum, eadem est ad perfectionem: perfectio enim ornatus, ut in edibus. Dixi superius, non omnes causas propositum mihi esse ut explicarem, sed præcipuas, aut si ex his tanquam annexæ alię pendeant. Indenugatur clamor hic grammaticus.

De cognitione singulorum aberrat, ut dici solet, toto celo. optimè enim & longè exquisitius à superis cognoscuntur quàm ab hominibus. sed non eodem modo, neque sub eisdem rationibus omnibus, sed plerumque aut semper alijs ipsorumque melioribus, ideo nugatur ut solet. 251

Simia & elephas non sunt sagaciora cane uel uulpe, sunt tamen prudentiora, nam & inter homines prudentiores sunt multi rudi minerva. de nomine sagacis si non placet, accipiamus astutum uasrum. Quamquam & Cicero & Festus & alij in eodem quo nos sensu accipiant. Ita hic nouus Priscianus docet nos desipere, impudens uenia. 252

Hominis corpus densissimum esse non putat, quia pilosum & sudet: num aues & quadrupedia plumis & pilis frequentioribus obsita sunt: densitas est in substantia, non inter substantiæ partes. Stultum est puerilibus illius obiectionibus respondere, sed tamen ob ineptos uolumus. Puram terram, quæ igne repurgatur, uocamus. nam dum putrescit, dum ossa manent, uidetur plus continere illius elementi. Quis non uidet indignas has obiectiones uel idiotas uiro, nedum philosopho? Solū id iure dubitatur, quod tamen experimento uerum esse constat, quoniam pacto tanto cum pondere homo consistat, tam parū terræ contineat? Videret enim ut ipse rectè dubitat, totus aqueus esse? ob id ergo dicimus hominem multò plus terræ elaboratè continere, quæ dum putrescit aut uritur, corpus exhalat, ideo hæc pura terra non est, sed mediā inter ignem & terrā. ergo non grauis? falleris. in pyrro enim puluere est grauitas, & tamen uis ignea superior est. Si hoc modo dubitasset, certè laude dignus esset. At non pudet quæcumque in buccā ueniunt mandare scriptis, & tot ineptijs chartas implere? 253

Hic tanta molit super uerbo Cognoscerentur, cum non solū secunda, sed prima editio Nuringensis habeat cognosceret, quod ipsemet probat, ut stuporē hominis admirari cogar. Inter cognosceret & cognoscerent præter notā, necessaria etiā erat interpositio. literæ. n. ut uix credere possim, in Lugdunensi aut Lutetiana erratum. Sed sit ita modo? cui imputandus est error? & cur non sensus ipse rei eum admonuit. Adducit animalia quæ fallant: solus homo fallit, illa decipiunt, & nature impulsu, non meditatione? Dicit deinde fallere non esse finem hominis? est, sed non perfecti. quædam. n. sunt propter finem, quædam sunt necessaria, & quædam consequentia. hoc est consequens & necessarium, non tamen in finis ratione continetur, sicut finis ciuitatis est unio. Ex hoc tamen necessario consequuntur lites & discordiæ. 254

Vera fatetur ipse. nihil. n. inuenire nouit, sed aliena congerere, nos plura inuenimus quàm acceperimus. Quod si omnes aliena corraderent, unde iam incrementum artibus. ita hic, ut Cicero ait, ualuit sibi detrahere titulum immeritum, ne meritum alijs reddere cogeret. Inde subiicit tot græca uerba, ut passim: que 256

- quorsum, cum cōuersa habeant. si em̄ nō errarunt interpretes, ad quid pu-
 erilis hæc ostentatio? si errarunt, ubi admones? Licet tribus in casib. græca
 miscere libris, uel cū latina nō habent, id tā rarò facit, ut uix duobus aut tri-
 bus locis è plusq̄ bis millib. græcis autoritatib. citatis, ut existimare quisq̄
 possit eum nec illius linguæ peritiā ullā habere. nā quis nesciat uel sim-
 plici opera anagnostæ, quæ latinæ legunt transcribere, ex codice græco ei re-
 spondere? Vel ubi lis est in lectione uel dictione uel sensu, quomodo nos
 in cōtradicientib. id facere sepius coacti sumus q̄ uoluimus. hic nulla appa-
 ret lis. Vel cū res adeò grauis est, ut uereamur ne qs interpretatione maio-
 rē emphasim addiderit, qua ratione in libello de Animi immortalitate es-
 tiā id facere necessariū fuit. Ceterū in alijs si qs faciat, inepta ac puerili am-
 bitione id fecisse haud dubiū est. Attamē dices, Fucius fecit in suis Para-
 doxis, & tu in libris de sapiētia? Sed utriusq̄ in uētū est, & in utroq̄ rep̄hē-
 sione dignus est. Ego etiā reprehēsus, & meritò. si cōtingat denuò edere, in-
 telligēt homines q̄ in plerisq̄ alijs in qbus occasio talis contigit, malle me
 iustè cedere, q̄ iniustè reniti. Vterq̄ etiā nostrū ab hac inepta ostētatiōe ab-
 stinuit. at nostra sepiā dū alijs in senio sapere incipiūt, ipsa desipere occipit.
- 259 Hic suo more nugat̄ nihil ad p̄positū, sed quæcūq̄ legit uel audiuit, etiā
 ab aniculis omnia cōtulit in has exercitationes. Si Hebræa cōposita & p̄fe-
 cta est, qd plus habet. nū negat p̄ter diuersa nominū significata diuersos
 p̄nunciādi modos esse, atq̄ tales ut unius uerba ab alio p̄nūciari nequeāt.
 q̄ decōnxiōe adducit, nō sunt uera, aut nō primæ causæ: sed usus primū in
 de linguæ lenitas. Latina. n. ut plurimū in fine accētū grauē hēt, rotūdatq̄
 extremū dictionis. Quæ aut̄ de maternæ Italicæ cōpositione dicit, nescio an
- 260 somniauerit. Ridicula est ex p̄batio ambitionis, q̄ ipse nō aliud agat q̄ glo-
 riari hic de antiq̄tate, saltē testes ut crederemus apposuisse. Ridiculosius q̄
 historiā de Cairo (etiā erudit̄ adijcit) subtilē esse dicat. Quasi ego historiā
 urbiū, nō causam magnitudinis earū inter exēpla subtilitatis adduxerim.
- 261 Prohibentur hi à legibus Christiana & Maumethi ut olim à ciuilibus
 Romani & Carthaginenses, ita uix unq̄ aliquid ad propositum. Con-
 stat Gallos tuendæ libertatis causa id quandoq̄ egisse. Sequutus sum
- 262 authores, secutus sum morē tabelliorum, q̄ nomē etiā usitatū apponunt.
- 263 Declamat q̄ dixerim hominē ab hoīe plus differre, q̄ à lupo caprā? Quid
 hoc est? uel de specie uel de morib. uel de corpore intelligi potest: nō de spe-
 cie, cū iam sciamus lupū & caprā specie differre, nō hominē ab homine: in-
 telligēdū est ergo uel de corpore uel de morib. atq̄ in utroq̄ uerissimū est.
 Sed pulchrū erat causam huius inuenire, q̄ alias tradidisse memoriæ habe-
 mus. Inde inter philosophos theologus fit repētē: & ex academia in sacra-
 riū se cōfert, in q̄ ne uel momēto p̄sistere potest. Rarā hunc uirū Mercurij
 cōstitutionē habere necesse est. Inde sublata tādē, qd sepe in animo habu-
 it, omni rerū naturali ratione, ut q̄ flagitiose uiuūt, cū mors aduētat, omni
 spe salutis ad id deuenit, quo nō inelyti theologi, sed insana uerba, ut oīa
 dicat sola Dei uolūtate fieri. Quid ergo edificat, ut domū habeat, studet ut
 sciat,

Actio I. librorū de Subtilitate. 193

sciat, ferit ut plātæ orientē, uxore duxit ut filios haberet: at omnib. his nō ne sufficiebat Dei uoluntas? o merg insaniæ caput, & nugarū autor, quis tandē uel mediocriter eruditus illum ferat? Sed uideat quò contradicendū studium trāstulerit? Quod ad Darienis narrationē attinet nouimus, alibiq̄ in libris de Rerum uarietate docuimus, uocanturq̄ Patagones. at Cæsarianus ille gigas ex his esse nō poterat, quem Italia anno MDXXXI uidit, cum nondum regio illa innotuisset Cæsari.

Nonne uidet iā de causa ipsa cōstare? & eam conat̄ infringere. Quæ 264
.n. causa facit ut pars una squaleat, altera uiuat & luxuriet, eadē tum soli discrimē fecundū aut sterile faciūt, ut habitus incolarū etiā ipsi diuersi sint.

Species nō miscentur, uel est principium, cuius oppositum in est eui 268
dentius in cane, alopeca, mula: uel debet demonstrari. Ita sunt axiomata contentiosorum. Quia tamen nihil ad nos quid refert?

Quarrit meritò de auiculis, quæ cum breuis uitæ sint, maximè passere 269
rib. non in corpora earū inueniunt? Respondeo, moriunt̄ omnes hyeme: & inueniunt̄ aliquæ. præueniunt in animalia famelica nostrā incuriā, par est etiā in nidis perire. at passerum nidi in foraminib. murorū inaccessis.

Non exteriorum, sed membrorum principalium ratio habenda est. 270

Mirus cōsensus ueritatis, ratio qua ostendit nō dari aurū potabile, 272 273
eadē est ad unguē cū ea qua & ego in libro de Aqua & Aethere usus sum, ad declarandū aurum potabile fieri nō posse. Porrò liber hic iam diu trāsmissus ad typographū, nō dum in editus est. Similiter de spiratione pisciū licet nō exquisitè eisdē uerbis ferme, in isdē argumentis contra eundē Rōdellietium scripsi in libris de Rerum uarietate, editis ante suas exercitationes. Itaq̄ si omnia tā foeliciter, nulli posthabēdus esset suus liber. Sed casu bene inter tot temere scripta, ut cōtra inter multa bene, si quid temere uidetur, sicut illud de q̄ tāta hic de Crabronibus: ubi scarabeis legi debuerat.

Quid Periāder, Lysander, Alcibides, Demosthenes, Aelchines, Phalaris, Cato maior, Cicero, Hortensius, Salustius, Lucianus? 274

Motus est causa breuitatis uitæ, quies cum sit priuatio, nō est causa 275
longitudinis eius, sed non impedit eam. Vnus est calor æthereus non elementum sub Luna, sed uis cœlestis motu impressa motu conseruata. Cætera nugæ meræ, ut solet.

Pisces maximè mobiles sunt, quia nullo labore prorsus, quia sponte 278
pendent mouentur, & quoniam non tā facile stant quàm mouentur. indicio sunt qui natant.

Reprehendit de Latinitate, quæ non sunt in codice ullo, nescio an 279
esset ebrius.

Galenī sententia defendi licet egrè possit, probari non potest. 280

Saltem Galenī autoritas deliene illum mouisset, postquàm ratio nō 281
persuasit. Lien rarior est & crassior, caro tenuior & densior. At pulmonis ~~magis~~ concoctu difficilior alia ratione: plus enim distat à natura thymi: lien ergo dupliciter.

Hic

- 283 Hic nugatur, nam declaratio ostendit eadem esse in siccis: nam humida coherēt, etiam si crassa sint. Sed fallitur, quoniam quæ spiraculis abundant, rara esse credit. De suo Thur sibi respondet. De pumice crassior est quàm lapis ex quo factus est, etiam plerunq; crassus, nonne dixi ignem, quod relinquitur, crassius redditur.
- 284 Vides adeò illum insanire, ut etiam res rebus contradicere putet. Strigosi possunt abundare intus humido pingui. Anglorum regio temperatior nostra, quia minus discriminis inter tēpora, minus frigida hyems, minus calida æstas. In iuuenta etiam solida restaurantur, sed nō magnis ex defectibus ut uulneribus, à quibus etiam pueri.
- 285 Calidum pro syncero & mundo accipere licuit, sed huic ranæ ramis cum curatrici ne fastidium pareremus, utq; tandem aliquid in tot conatib. impetrasse uideatur, sustulimus. Imitati Columnā cardinalē, qui cum fratrem nimij sumptus argueret, tandem ex centum uiginti familiaribus sociū precum sacerdotem tanq; superfluum è familiæ numero sustulit.
- 288 Hic suum tandem (adeò cupidus est nos insectandi) lancinat Aristotelē, uir omnium quos uiderim, cognouerim, audiuerim, maximè incōstās. Et quid nugat nescit. Illud etiā ridiculū, q; putat nigrum in oui cacumine ostēdere rostri generationē, nec animaduertit dum pullus generat, rostrū sub ala sinistra latere. Ita uir hic cū de reb. ipsis agit, illico cadit in foueam.
- 290 Durum uidet quod foetus subeat formas innumerabiles, tum quia ubi principium & finis id numero terminari potest: falsum ut in uisibilibus speciebus: solum uerò ubi tale principium & finis non loco, sed numero terminatur, tum quia generatio non est motus, sed uarietas illa, est mutatio in qualitate: cū ergo ex ouo iam gemita sunt cor & iecur tantū, utrū erit ouū & caro simul, ergo pars pullus, & pars ouum, & ita duo. Deinde si manet forma oui donec fit pullus, erit pullus mortuus calidior uiuente. Fie
- e | c at ex a termino oui perfecto permanemus usq; quò perueniat
k | b ad b pullus, qui absoluatur in c idem cum moritur, quia per te
f | h qualis f g. & e k equalis b c. erit tota b h mortuum, seu ouum,
g | a Melanthon, q; qui sic Aristotelē interpretantur. Nā & accidētia declarat, quod generatur non esse q; generabit, nec id ex quo generat.
- 292 Nunquā existimas eum adeò insanū esse, ut uideo. Hic tanta de Siligine & Baorea præter ppositū, nobis. n. notissima est, q; siliginē esse putant, qua cōficiunt Germani panē, ob tritici scilicet defectū. Vult aut siliginē esse zeā, hic nō est locus huic disputationi, sed in cōmentarijs medicis, dum pfiterer, memini abundē tractasse. Vnū est te cōfici tuo argumento: Siligo nō habet nomē græcū, zea græcū est, ergo siligo nō est zea. Spelta est zea, ergo spelta nō est siligo. Simili ineptia cū ego omnino nō affirmem nec negē, maizum esse sorgū disputat, ac dixissem, argumētisq; futilibus.
- 193 Nihil inanius, dū modò loquat, sat habet. Loca hnt uim, ut linguas & affectus

Actio I. librorū de Subtilitate. 195

affectus exposcant. Germanus uix aut unquā maximo cum labore latina latinè proferet: Italus germanica: attamen mentis species eadem. Senties, quisquis es, in itineribus sensim non mixtione, sed deprauatione linguā in linguā degenerare, non tñ unā linguā locus sibi depoposcit. Sed aspera semp erit Germanica, mollis Græca, dura Italica. mores. n. consequuntur.

Simili impudentia contra ueritatem luctatur, uolēs docere linguarū ²⁹⁴ sensa posse plenè transponi ex una in aliam. Ipse lucretur omnem meam substantiam, & solum primum carmen Virgilij in maternam linguā carmine reddat. Si non fateatur se esse blateronem, adeò impudentem ut eius causa & communis professionis erubescam.

De mutis similis stupor: natura omnes mali sunt. nihil phibet philosophia superare naturam. Hoc nancq; Socrates dixit, Galenus q̄ restatur, tum Theologi, & omnes sapiunt. Sunt autem mali, quia luminariū alterū in horum genituris à maleficis superatur.

Vide quomodo cōtractio sit remissio à gravitate, cum in febr. per ²⁹⁶ saepe extensione sit celeriter. Sed hoc uolui scripsisse ad eos qui peripatetica ista fundamenta adeò mordicus retinent: nam hoc illi hic suo more imponere nolo, tractauimus autem aliās diligenter.

Non aliud facit quā quod declarat, quanto principia nostra peripa ²⁹⁷ teticorum quorundam interpretationib. sint meliora, postq̄ nos quatuor uerbis sufficienter ac declaratiue expressimus, quē ille tot chartis nec potest persuadere. Sed adeò liuore amens est, ut causam non solū suā prodat, sed quantū in se est etiā omniū peripateticorum ne nostræ inuentioni subscribat. Reprehēdit hec rana ramicū curatrix directē, uolens substituere ex aduerso, cū ē regione & nō sinuose ad oculū species ferant, quorū neutrum generale est auditui uel olfactui. Ecce uides stultitiam cum imperitia.

Non minus turpi lapsu hic cadit, quod ei adeò familiare est, ut aude ²⁹⁸ am dicere in toto hoc libro, ubi res aliqua naturalis tractatur, & non nuge ac gerræ uix unq̄ attigisse scopum, sed ubiq; falsum deprehēdi. Ecce nō uidet discriminē inter illuminare, q̄ certē sensim fit atq; progredit, ut nos antea docueramus, ubi de luce & lumine egimus, & unius radij transitū, qui necessario fit repentē, ut facile ex eclipsi solis & mathematicē & naturaliter declarari potest. In quarta sectione conat̄ ueras causas tollere, nec habet q̄ substituat: nā de mortuis, qui eos esse nō existimāt, tñ & ipsi timent. Deinde si causam haberet manifestā, nō esset contētio inter medicos & philosophos. Ita hic uir ad destruendū bonas artes solū natus uidet. Sic in sequenti sectione tactus etsi destruat, reparat, uisus nō ita. In septima nō intelligit instrumentū q̄ facultatē cōprehēdi eo figure gñre. De simijs neutrum est, cū utruq; adesse uelit. diu. n. odoratu explorāt, quia parū eo sensu ualēt: nec argumētū à simia ad hominē probat, nisi eandē demonstraueris esse cōpositionē in utroq;. Canes olfactu quantū p̄stāt, tñ uisu deficiunt: nā nec pp̄ agnoscunt dominū, nisi olfactu experiant. In decima rursus dānat Aristotelem, ut me accuset. Segmenta illa cum scribebam, nondum omnia mihi comparā

comparaueram, prodibunt Deo uolente emendatiora: sed non ob hoc friuola, sed ob res maioris momenti. Verum & in commentarijs aliam rationem ex Ptolomeo secuti sumus, siquidem & aliter colorum essentiam, nomina & ordinem constituebamus, cum de eclipsi loqueremur. Caeterum quae in undecima sectione adiicit, perfecte uanitatem suam declarant, ut uix credam esse sua. Se grauiorem iudicio, animo uiuidiore: sit ita, ex ore suo tamen quam deceant intelligis: at corpore robustiore, familia nobilior quid ad propositum? Simile illud in cccxvi exercitatione: Canes tui fortuna sua defuncti sunt. hunc dictatorem alterius uitae (caput sane noui) oportet esse. Sic simile illud de iudicio est sophismati Entisberi. Ego dico falsum: si enim haec profert, iudicio non ualet. Sed ignoscendum illi: audio enim Vascones illos, apud quos degit, malos uicinos esse, qui cum illum laudare unquam noluerint, saepius cogitur praeco esse laudum suarum. Multi enim cum haec deliramenta legerent, non e dignitate mea putabant esse, ut quicquam illi responderem: at ego maiores buccellas soleo deuorare ueritatis amore.

299

Saepe dixi maiori stultitia me notari debere, qui tam stultis respondeam obiectionibus: sed tamen uolo, ut intelligant homines quam leuibus ansis innitatur. Est ubique dolor & uoluptas, non qualis in Venere, sed qualis scalpendo in scabie, calefaciendo in frigore, titillando, atque dum sanantur uulnera. Est aliud proprium in genitalibus membris, quod dolorem pro contrario non habet, quia naturae necesse fuit. nam & in eisdem membris adest tertium genus, scilicet dolor & uoluptas, communia toti corpori: sed quia uoluptas ad irritanda animalia ad Venerem non sufficiebat, alia addita est alterius generis dolor, non cum generalis sufficeret. Haec & alia si sic exposuisset, nec uoluisset sponte desipere, maiorem legentibus uoluptatem, cunctis utilitatem, sibi gloriam comparasset. Ergo simili uanitate dolorē dicit non sentiri. nos alias docuimus, ex ipsa experientia & conciliatoris autoritate ita sentiri, ut nihil aliud sentiretur. sed nebulo hic quicumque sit, ubi se in illa quam uocat prima philosophia inuoluit, ut in caeno sus uolutatur, hoc solum nixus ut omnia confunderet, omnia bene inuenta tolleret, suam uanitatem ostenderet. Voluptas & dolor inquit sensio est, sensio non sentitur, ubi primum sensationem inuenit latinè latinissimus uir: sed omittamus, uoluptas & dolor sensus sunt: hoc enim latinum est, & nulla affectatum cura: quid si quis neget tibi, quod iure negandum? ubi probas quod probare debes: sed ut dicitur, principium petis: quod maxime declarari postulabat, tanquam clarum praesupponis. O amentiam singularem: audaciam intolerandam: pertinaciam fastidiosam: moresque qui etiam Iobi patientiam frangerent: nam ego de hac uirtute solebam gloriari, non de sapientia uel eruditione alijsque similibus ut tu. Verum & hanc mihi deesse Deus me docuit, ut qui paupertatem, morbos, calumnias, coniurationes facile pertulerim, huius nuge amentiaque ad haec quae scio me digna non esse, coactum irritarint. male genio nate: At dicet quispiam, cur adeo irascaris?

non

Actio I. librorū de Subtilitate. 197

non ob eius calumnias, non ob maledicta, non ob falsas interpretationes, quamuis in omnib. modum excefferint, quamuis nullo exemplo talia in me, in bonas disciplinas molitus sit: quāuis singularis imperitig, amentig, malignitatis argumēta dederit, sed quod alieno nomine pueriliter conatus sit pessimo exemplo nobis illudere. Nam si per hos sycophantas licet opedere probis uiris qui opes, operam, uitam deniq; ipsam pro studijs impenderunt, quonam peiore exemplo immanissimi tyranni uti poterunt, quā ut per scurras & mimos ludibrio exhibeantur artes & disciplinae, si mulcum ipsis qui eas profitentur uiris? Sed Di; dabunt ut faba hæc in caput suum recudatur. Hocq; ipso libro intelligent homines nihil sanum, nihil dignū, nihil utile à tam foeda sentina proficisci posse. An existimabat, si his artibus honesta gloria parari posset, Mediolani deesse decem nebulones, quāq; non ex sacra medicina, qui similibus nugis illum possent infamare? Exemplum teterrimum nō secutus est, sed inuenit impius: ut quid nunquam alias generosi uiri in manus nephandorum imperitorū traderentur. Quid hoc est aliud quā quod in Romanis execrant omnes boni uiri, cum homines feris dilaniādos exponerent? Inde cōquerit sua nō placere, quæ de causis linguæ latinæ subtilissimè inquit, scripsi, ne quid amentig suæ deesset. Magno certè malo negliguntur à grāmaticis hi libri, cū nihil professus sit, nihil norit q; grāmaticā. At ipsi contradicunt, dicētes odisse grāmaticæ professorem, qui cū scribat omnes alios scriptores barbarie superauerit. simul illud ut est genus eorum clamosum obstrepentes,

Ἄνω ἰατρος αὐτὸς ἐλκεσι βρῦωυ

Subdunt se tot illius stultitiæ & temeritatis exempla, ut apud eos qui nondum librum eius uiderint, uerear ne nomen calumniatoris subeā: sed audi uerba illius, Qua inscitia aut negligētia M. Tullius ad tot alia signifi-
canda usus sit. Irascine ego debeo, si illi in philosophia nō placeo, cui M. Tullius displicet in latinitate? Multos stultos scripssisse satis noui, quorum etiam uolumina iam per se exoleuerunt, attamen hoc ipso stultiozem neminem uidi. Inde subiicit in decimo Elementorum tractari de numeris, credo neq; Euclidis uelamen, nedum libros uiderit. Hic etiam iudex in dicta causa damnat loquentes de primo cognito: nomen sesquiteritiæ proportionis. Culpat quod dixerim quanta possit oculus in duobus illis experimentis, & non docuerim, cur non idem aliqua arte auribus uel naribus aut alijs instrumentis effici potest? Dicam ut illi morem geram: id sit quod oculus syncerè & rectè & ex rectis lineis deprehendit obiectum.

Simili peruersitate iudicij existimat uocem audiri non ex lancea, sed aere dilabente secus lignum, cū si auri admoueat, minus sentiatur, tū etiā stridor ostendit eum decipi. Similiter & in Die si dimidium hemitonij, q; ex his quæ sentiuntur primum harmoniæ coaptari potest. In septima diuisione reprehēdit, quod Syringam à fistula, chelin & testudinē à φῶρυγγα distinxerim. Respondebo q; Alexāder Parmenioni. Hic cū dixisset, si ego

S Alexander

Alexander essem, Darij condiciones acciperem: inquit Alexander, Et ego si Parmeno essem. Similiter egrè fert quòd omnia non confuderim, repetens suo more: bellus sanè homo.

303 *Bellonij.* Corporei sensus tactus & gustus: diuini & incorperei sensus & auditus: medius olfactus. Reuocata autem dubitationè non leuem: nam Plotinus animam sentire, & hominem secundū illā existimat. In tertia diuisione ne aliorum historias tanq̃ suas quibusdam inuersis recitat. In sexta sectione uide improbā illius insectationè, professus sum non nisi uera scripsisse: ibi aio si uerum est, conqueritur uera non scripsisse me & alieno nomine, & de quo dubitare non licet, cum ego dubitem & quod falsum nondum esse constat. In septima sectione conatur euertere pulcherrimum inuentū, affirmatq̃ dum hæc molitur, ut falsis falsa muniat, cerebrum nō indigere peregrina refrigeratione contra Galenū expressè in libro de Usu respirationis atq̃ experimentum. Ridiculum deinde cum tribus uerbis sententiā nostram scripturum pollicetur, & tamen totidem fermè subijcit quot ego, sed neq̃ dimidium sententiæ, quam non intelligebat refert. Tandem adducit buglossum, quod potius pilosum est quàm spinosum, & tamen humidum: aromata sicca, non tamen spinosa. At nō uidet aromata esse sicca, sed non terrea: buglossum uerò in humido crassiore iuxta pilorum substantiā aliquid continere terrei, quod cordi confert, quod si odoratum esset, tãto uilius. Sed uerisimile est esse: in sub copia humidi crassioris tegi. nã & hoc in boragine agnoscimus. Ita uir hic ad euertendum omnia bene inuenta solo ductus ltuore natus uidetur.

307 Testimonia animi sui depromit, neq̃ enim malignius quicq̃ excogitari potest. Nugatur uerò in immensum in ea materia, in qua qui eruditi sunt, maximè fuerunt, ut ita dicam, sobrii ac breues. Quin & adulator factus est. atq̃ immoderatè omnia ne à morib. suis uel ungue lato recederet. Verum tot inutilibus ac uanis illius disputationibus (etiam si ueræ essent, cum tamen absurdæ sint, rudes & in conditæ) relictis uideamus an in ipsius immortalitatis proposito, quod per se tam dignum, tam utile atque iucundum est, ut neque aniles in hoc argumento fabulas soleam aspernari, quicquam nouum aut laude dignum in mediū attulerit? Vno enim hoc cōmodo si quid præstiterit, ueniam tot delictorum in disciplinis admissorum promeretur. Itaq̃ cum plures de animorū immortalitate scripserint, neminem constat in foelicius hoc calumniatore scripsisse. Primum enim palàm non solum de hominis anima eas rationes ostendere, sed etiam ceterorum omniū animalium atq̃ plantarū concludere. Deinde eas rationes Platonis esse saltē primā ac tertiā: atq̃ in his quod declarare debuerat maximè, tanquā pro axiomatico assumi. Sed quia tertia nos utimur in libris de Arcanis æternitatis, uideamus an forsan recta uia uel saltem in hac inaccesserit? Ergo inquit, si anima manet, immortalis est: si interit, igitur in nihilum transit, eademq̃ ratione creabitur. At hoc etiam infirmius est reliquis argumentis, nam idem concludemus de forma lateris & ossis. at reclamabis,

Actio i. librorū de Subtilitate. 199

mabis, formæ hæ simplices nō sunt, sed ex materia eductæ: Vera dicis, sed tamen per se simplex est, & neq; incrementum aut diminutionem suscipit iuxta Aristotelem: Dices, sed ex materia ut prodit, & ut illi annectitur non simplex est, sed ex quatuor elementorum mixtione constat. At in animalibus hæc sufficere negat Aristoteles, & ueritas docet: necesse est enim esse spiritum, cuius forma respondet elemento stellarum. dices ita sit: tanto magis mixta est. Tum ergo & hominis animā similiter ex his prodit: aut igitur anima scarabei immortalis est, aut anima hominis interit cum illo: Ita egregium hoc suum argumentum eius quod declarare debuerat, contrarium planè ostendit. Post hæc suo more nugatur illius exemplo, qui pellem urfi nondum capti coriario uendere uolebat. cum enim ex eius rationibus de animæ immortalitate non constet, quærit quoniam pacto Deus nouè animas creare possit: Sed deterius hoc ipso est quod tot tantasq; materias hic miscet, ut etiam si esset qualis esse deberet, non posset illas in maximo libro ab soluere. Sed si talis esset non tanta misceret, ut nec decimā partē concoqueret sufficiat. Verū cum neq; principijs bonis innitatur, nec ipse his qualia cuncq; sint cōmodè uti norit, & neq; classica utatur inquirendæ ueritatis ratione, nec rationis structura cōnexa sit ac efficax & turgens, ipsa uerò farrago dissidētibus & incōnexis constet, factum est ut nihil tetrius legi possit: Nam nulla ratione sibi ipsi fidens existimansq; se alterum Apollinē, quæ cuncq; illi in buccam uenit, cōscripsit: ut imitatus illud uideatur, qd' de Pythagora discipuli dicebant *αὐτὸς ἔφα*, ut amentiaæ suæ non alias pulchrius specimen dederit q̄ hic cum sibi placet. Verū neq; illud credatis calorē in ætate fieri fato, natura enim constat. Et quan̄ q̄ hic locus non sit huius tractationis, nec æquum suo more omnia omnibus in locis repetere atq; confundere, charitatis tñ causa unū uerbum dicā, idē diuersis modis factū dicitur: ueluti cerasus oriens è pomi planta per insitionē uillici, fato, natura, cōsilio & fortuna oriri dicit. fato, ut ad cōplexum omniū causarū res comparatur: natura, ut ad surculum qui insertus est ramo pomi: consilio, ut cōparatur ad uillicum qui insitionis autor fuit: fortuna comparatione domini, qui nesciebat uillicum inseruisse. Vnde fortuna nō est causa, sed modus sciendi aut cognoscendi. Quantū uerò delinquat ipse ac peripatetici sui, & q̄uarij sint errandi modi uno exēplo alio accomodatè satis ut reor declarabo. Aduenit unus ex agro uir simplex ac uerax, sed minimè stultus amicus meus, qui refert se audisse bouem loquentem dicentēq; Heu patrię huic. Statim Epicurus dicet hunc uirum esse stultum aut ebrium aut mendacem: iam hic habes genus hominum quoddam sibi sapiens. at alius Platonius dæmonas confinget. Rursus Theologus ad Deum & culpā nostrā referet. At uerus peripateticus ac prudens conabit id ex nature principijs, minus q̄ poterit, absurdè deducere. Astrologus in astrorū uim trāsferet absurdō cōmento, ut astra bouem loquentē efficere possint. At si quis ad me hoc deferat, postq̄ cognouero hominis integritatē, dicā bos quidē naturaliter loqui nō potuit, quoniā auditionis illius primum capax nō est, nec

memoriæ orationis, nec instrumenta ad locutionem apta habet, nec sensim eruditus est. Ergo non loquutus omnino est naturaliter, sed fortè nec Dei uoluntate: quid, n. indiget Deus hoc sermone, nōne homines potest admonere absq; peruersione naturaliū legū? Deus etiā æquè afficitur nostris negotijs atq; rex puerilib. ludis: quis ergo rex est q; uelit leges suas mutare ob nostros ludos? Sed neq; demonū auxilio, nam iuxta philosophos nō latissimò liquet an dæmones sint: deinde si admittantur, quomodo possunt cū sint incorporei corpus mouere? Et si etiā moueant, nō est instrumentū sermoni aptum. Quod si iuxta Theologos neq; id, nam nō constat unq; in scripturis quantacunq; narrent miracula, unq; iumentū locutū esse, nisi de asina Balaam. Sed hoc ab angelo factū est. Quid tandē non locutus est bos? ille tñ audiuit, ergo sensus est affectus, ut in somno, in ecstasi, in timore ingenti. Illud ergo uel humorū uitio uel causa aliqua naturali inferiore uel celesti propria uel generali. Humorū uitio nō, cum constet sibi, cum res sit ordinata scilicet sensus ac uerba: casus aut nō potest longum ordinē seruare, causam similiter inferiorem excogitare, que tanto miraculo respondeat difficile est. relinquit tandē ut sit causa propria uel generalis ex cælo: si ppria, illi minat periculū, sed rarò id contingit: si generalis, generale etiā periculum: idq; frequenter euenit. Vides q; absoluta sit doctrina quæ ex principijs nostris, phisicis. Peripateticorū aut principia ad cō remota sunt à sensilib. ut nisi per prudētissimos uiros tractent, aut silere cogāt hominē uerecundū, aut impudentē irrisioni etiā plebis exponāt. At cōtrā si in prudentissimū uirum incidāt, magnis cū laborib. que sitis satis faciunt. Memini. n. cum Puteolī cōflagratio accidisset anno MDXL, quidā discipulus Augustini Niphi Sueffani philosophus, cuius nomen nunc è memoria excidit, ad cō egregiè de illius causis disseruit, sed non absq; difficillimis disputationib. & interpretationib. quāuis proposito accommodatis literā tñ extorquentib. ut diceret fuisse necessariā illā conflagrationē, potuisti q; ex Aristotelis libris tanq; prophetis, anteq; facta esset, prædicti: ad cō scitè ingeniosèq; acutè omnia uerba omnesq; philosophi sententias ad propositū deduxit. Et id tñ ut dixi, quanq; à prudentissimo, scientissimo exercitatissimoq; uiro factū esset, maxima tñ cū difficultate factum est. At nostris ex principijs facilius omnia ac planè declarari possunt. Porrò quæ in uigesima nona sectione denuò repetit, intoleranda sunt, Deum esse naturā. natura est in rebus, ut philosophus ait, & Deus erit in ipsis. Quin q; euidentius ibidē naturam uult esse in animatis atq; animā fieri à Deo: anima igit Deus est. quecūq; n. eidē sunt unū, unū & inter se sunt. Anima igit Deus, que cū fiat à Deo, Deus à Deo fiet. Porrò quis mēte sanus ferat tot impietates huius hominis? Hoc. n. aliud est q; dicere quòd animus meus est substantia equi, dū equū intelligit, aut q; mens quepiā animalia illustret. Que tñ ille ut impia accusat. Sed si ulla esset ei mens, rogo quomodo impia esse possunt? an apud Theologos? an philosophos? nō philosophos, cū nihil sit impium apud philosophos, nisi cum de Dei honore ac anima agitur.

Actio 1. librorū de Subtilitate. 201

at anima nostra nihil est nobis maius, nedum ut sit Deus. Sed nec apud Theologos. quomodo. n. impius erit apud Theologos, qui dicat naturalis ratio ac lumē ita de anima sentiret, quia nō lōgius, p̄spicere potest, theologus in diuino lumine ad intus, si non aliter, certē semper meliora ac magis p̄ia sentit. Ita uides calumniatoris impietatē inexcusabilē. Nec prudentior in alijs inquit in trigesima secunda sectione: medici dicunt priores hec tice species fieri posse corde illaeso, ultima oppressum aggressiōe faiscere. Miser ubi inuenit hec tica uniuersalē fieri alibi q̄ in corde cuiuscunq; speciei sit. Si de propria unicuiq; mēbro loquit, etiā tertia potest fieri & in uētriculo, & in alijs mēbris absq; cordis affectu, ni forsan cor ob coctionē uitiatā non consensum sicetur. Ita cū in aliqua scientia propria loquit, ostēdit se nec prima elemēta illius attigisse. Sed nō desinit nugari in cōmunib. his locis: ut nō solū lectores, sed semetipsum cōfundat. Inde ad maledicta nulla irritatus causa transit. Sed si disceptando se uicisse cōfidit, quid attinet malē dicere, si obtinere desperat, an putat uictoriam rei literariæ maledictis constare? In trigesima tertia sectione, quamuis possem abundē tueri etiam belluas & animā sensus effectricem mortē agnoscere, ex exemplo Plinij de Elephantis exhibitis in ludis Gn. Pompeij, tamen ut uerius & dilucidius quod sentio exprimā, homo intellectu mortem cognoscit: sed ui sensus pauet ac timet. Belluæ mortua animalia, præsertim sui generis agnoscunt: ut de delphinis, qui filios suos mortuos deferunt, ne a piscibus deuorentur: quid aut sit mors ignorant. quod abundē superius explicatū est. In trigesima quarta sectione ait: Intellectus incipit à corpore separari, ergo priuatio est motus: Ergo ad priuationem est motus, sic paulatim morimur, obsecamur, obsurdescimus, nonne istæ sunt priuationes? Quis ferat intemperies huius uiri? hac causa sequenti sectioni respondere indignum puto quæ aliquam merebantur responsionem, si obiectiones ab alio quàm hoc calumniatore factæ essent. Atq; id præsertim omittere cōuenit, quod etiam nimis patefecimus quæ obstrusa esse oportuit: irritati ineptijs huius uiri, qui malē interpretatur, peius argumentatur, pessimē concludit. cur tamē omnes præuideant discessum suum, id contingit, quoniā cogitationibus uehementioribus a iqui distrahuntur, ut non sentiant minores motus, ut contingit in moletrinis.

Non patiar hunc uirum debacchari aduersus studia bonarū artium, aduersus cultum Dei. Reprehendit nos, qui dixerimus contemplationem producere iuuentutem. Id primum probo experimento, quo nil securius: philosophi pleriq; octogesimum annum excesserunt. Democritus etiam centesimum, Socrates peremptus est anno septuagesimo, cum nihil adhuc senile ei esset præter prudentiam: Cato & Varro octuagesimum etiam excesserunt. Aristoteles multis miserijs ac animi molestijs, tamen sexagesimū excessit: Hippocrates octogesimum: Cicero cum sexagesimum annum excessisset, uicq; peremptus sit, tamen cum moreretur adhuc iuuenilia omnia retinebat, formam, habitum, robur animi, promptitudinē, patientiam

309

ad labores. Idē de his qui in eremo uitā beatam ducebāt, quāuis mille corporis ac uitæ incommodis premerentur: plurimi tamen centesimum annum exceſſerūt, octuagesimum superasse vulgare erat. Erasmus nostra ætate quamuis præter modum laborib. incubuerit, uarijsq; uitæ incommodis ac animi molestijs pressus, septuagesimum attigit: Marsilius Ficinus octogesimum. Id uerò etiam ratione constat. nam si animi tristitia uitam decurtat, & ut ille dicebat, spiritus tristis desiccet ossa: par est postq; contrariorum contrariæ sunt facultates, securam lætitiā producere uitam & ualitudinem bonam adiuuare. at contemplatio exhilarat animum, ideo etiā uitæ auxiliatur. Aristoteles quoq; affirmat in contemplatione uitam esse similem dijs, talem igitur par est esse etiam utilem ualitudini. Verum multum interest inter contemplationem quæ est meditatio eorum quæ sciuntur, tum inuentionem rerum nouarum, quæ admodum delectant, & uitā producunt: & molestiam animi, quæ acquiritur discendo, interpretando, cum difficultate, ut mihi nunc calumniatoris intemperies & absurdas gerras, quas cum intellexeris nihilo euadas sapientior, & disceptationes contentiosas, tum scribendi laborem: hæc nanq; fateor de uita & bona ualitudine subducere. Ob id studiosissimi uel prima iuuenta interiere, ut Ioannes Mirandula & Longolius: aut cum eò peruenerint, ut quasi absq; labore contemplatione frui possint, ualde parum senescunt. Id etiam in nobis quilibet uidere potest. Dum in utero essem, matris medicamentum abortiuum propinatum est. Inde fuga, dum iam paritura esset se subtraxit: tribus diebus in partus laboribus fuit: ultimò cum caput solum septem, ut referebat, horis promineret consilio obstetricis, quæ matrem seruandam ducebat, uel extractus sum, atq; mortuo similis. uerū contra morem uini balneo recreatus sum, suxi lac nutricis prægnantis: primoq; mense peste correptus: inde aqua intercute tandem euasi. Vsq; ad septimum annum uarijs ac periculosis morbis conflictatus, octaua demum pro mortuo habitus ac defletus à patre superstes fui. Inde in perenni ac molesta seruitute ad annum usq; uigesimum uitam duxi: quo tempore, ut referebāt, senilem quendam habitum ac faciem præ me ferebam. Dum uerò in libertate constitutus etiam contemplationi operam dedi, tantum abfuit ut conſenescere præter ætatem uisus sim, ut nunc multis annis iunior ab omnib. quibus notus non sum, iudicer. Ita ætate regressus potius q; progressus, quamuis etiam in perpetuis laboribus ac curarum iustis causis non curis multis annis uerſer. Tantum potest delectatio contemplationis. Et quanta quā nonnunq; ut nunc leui pollicis dextræ pedis dolore teneor, id contigit nimia ob studia, dum Papiæ profiterer, & cessationum ab exercitio: quo etiam malo nunc premor, credo magna ex parte, quod deuorare has nugas, & relinquere dulces atq; utiles medicine meditationes coactus sum. Quamuis enim hæc illius deliramenta risum nō rarò mihi mouerint, ubi tamen cogor totum perlegere, incredibile tædium assueto classicorū, aut saltem iucundorum lectioni pariunt. At hic eius liber duorum quæ Hora

Actio 1. librorū de Subtilitate. 203

tius iubet poetas præstare, neutrū præstat: quo fit ut iam intolerabili molestia hos libros examinent. *Dij* in posterum hanc pestem auertāt. Ceterū quod ad illum attinet, dicit multum esse imminutum ex natiuo ipsius uigore, perpetuo morbo torqueri, atq; id ego ex tam absurdo instituto coniectabar, nec tamen ob id desinit probos uiros lacefferē, impedire, censorē aliorum agere, tenebras offundere: q̄ malū superi: at dices, Tu tamen nō distinxeras inter contemplationem & labores studiosorū, ut sic homines tuis consilijs perderentur: minimē. nā præstat mori eruditū, & diuini muneris consciū, q̄ inertem & erga Deum ingratum, uel mille annis uiuere. Ergo si cui satis integra ualitudine ad contemplationis ianuam pertuenire contigerit, & uoluptatem maximam animo, & gratitudinem erga Deum & uitæ incrementa nanciscetur.

Sed & hic culpat quod dicam contracto calore somnum prohiberi, 311 q̄ etiā in secūda sectione cccxiiij exercitationis dixerim somnū fieri ex quiete spirituū, cum id abundē declarauerim in libro de Animi immortalitate, nec ipse declarationi respōdeat nec ostēdat oppositū, sed solū falsē peripateticorū sententiæ innitatur, quid est quod nos uexet?

Verūm locum, occasione inuenit, quibus suas ineptias diffunderet. 312 Utinam uera essent quæ diffinit: sepe. n. talia quærere soleo, quæ nō inuenio apud aliquem. Sed absit ut ab illo accipiā, qui nec ab aliquo ueterum significata hæc accipit, nec ostendit quod ita sit: sed uult suæ simplici narrationi ut dictatori atq; oraculo cui piā. sic em̄ de semetipso prædicat, nos acquiescere, cum constet passim decipi, & obiter non consulto ueterū interpretationibus & usui antiquo contradicere. Itaq; libenter in talibus se diffundit, multaq; perperam nugatur.

Non sunt offē ori illius accomodate, omnis qui odit, sperat uel tem- 316 poris successu uel ab alio, uel à Deo uindictam de inimico uidere. Interim tristitia discruciat. Et ideo lex nostra rectē consulit ut odia deponamus. Propterea etiam principes nō facile odimus, quia spem uindictæ raro aucupari de illis licet.

Amorem diuinū inter animi hos miseros affectus nō colloco, sed de 317 eo in libris de Aeternitatis arcanis agitur. Tractationes hæ quasi genere distinctæ sunt. In sectione quarta illa non est audacia, cum de speratione salutis aguntur. Ibidem irridet uir ineptus parabolas, priuilegia, ut rem notam ab acis triuialibus. Iuro per genium meum postquam tam stupida mendacia effutit, & in cccxix exercitatione dicit me conatum reducere Euclidis Theoremata ad pauciora, cum id ab omni ueritate alienum esse omnes intelligant, me existimare etiam si doceretur de his, non percepturum: illud sanē constat eum necq; à limine Geometriam salutasse, sed turpissima temeritate non intellectis non etiam uisis, quæ de circini unica latitudine supposita scripseramus, cæco iudicio ac mente pariter scripsit hæc tanquam asinis scriberet. Demiror sanē uiri impudentiam: sed non demiror. quid enim tam turpe est, tam absonū, quod in hoc admiratione

dignum sit. Vnde etiam mendacij manifesti ibi conuincitur. Nam quomodo potuit ipse ad pauciora theoremata reducere, primum quod supponat aliqua esse ad exercendam iuuentutem, cum ne unum quidē iuxta ordinem ipsius Euclidis superfluat: deinde cū nō intelligere artē omnino ex uerbis suis deprehendat: demum qd' totum librū mutare esset necessarium, qui pauculas ppositiones subtrahere uellet, cui negotio ne centum quidē sui similes cū turba tota suorum palpatorum sufficerent.

321 Simile illud quodcunq; accipit uel proba Geometra, per numeros dirigi potest. Quid absurdius? quid à ueritate magis alienum dici potest, inscriptiones figurarum & circumscriptiones tum corporum, anguli, cō tactuū rectorū cum circulis, obliquorum cum rectis excessus quanā arte ad arithmeticā redigi possint non uideo. Sed neq; gemina reflexa proportio: reducat hanc ad numeros, & cedimus illi. Quæ inuerecundia est hæc, uelle adeò turpiter mentiri in his quæ non nouit? ac adeò pueriliter nugari.

323 De pluuia ranarum consulat tertiam editionem, uidebit nos declarationē attulisse nō nugas, ut ipse solet, nam animaduertimus à sapientibus uiris rationes atq; experimenta, quibus deducti sumus in ueritatis plenam cognitionem.

324 Reprehendit ordinem ingeniorum in Subtilitate: sed cum in sanientibus cogor insanire, audeo dicere, sed omnes libri amissi essent, non totius Aristotelis uolumen aut Scoti, sed tamen singulas quas quisq; optaret partes me restituere posse uel totum Euclidē. At Archimedis aut Apollonij uel Ptolomei librorum seu prædictionis seu magnæ cōpositionis, primo duntaxat excepto, ne uel tota uita quatuor lineas instaurare posse sperarem. Sed quid affino ad lyram aut suibus prædico amaracum? Subtilissimos & supra humanum fastigium ipse existimat Occam, Entisberum fuisse, qui certē ingeniose & dilucidē omnia scripserunt: cæterum inuentione nulla, ut si propositionem unā neges, quindecim paging corruant. Sed quia ad disputationes scholarū sunt accomodati, hoc arridet, hoc laudat. quos etiam nō intelligere planum est. laudat enim, ut intelligere uideatur. Inde leuissimis ex causis censor nouus literaturæ damnat, quod nos non facimus: sed laudamus egregiē, honestoq; loco fuisset reposuimus. Quid de Galeno, quem duodecimo collocauimus? Hippocratem nullo, quanquā princeps medicinæ & de toto humano genere bene meritos? cum tamen aliud sit Subtilitatis præstantia, aliud iudicij grauitas, aliud eruditio, aliud eloquentia, demum aliud utilitas libri.

325 Rursus ad sua uireta redit, ubi omnia pro arbitrio scribit: neminē habet quem obseruet. sic tribuit candidum terræ colorem, flauum igni, uiridē aquæ, cæruleum aeri, quod in humido tenui consistet, cum sit terminus uisus. atq; ideo tenebrę illuminatę. ergo cæruleus non ob aerē. Hæc in octaua sectione, sed in nona suum melli fluum genium, suum præceptorem, diuinum uirum reprehendit Aristotelem. & malē, quod dixerit nigrum esse

Actio 1. librorū de Subtilitate. 205

esse albi priuationem, & quod ex utrisq; alij colores constent. Ita recte ille mihi dixisse uidetur, Stultorum infinitus est numerus, nam huius amentiae generis qui nihil cum sciat, in omnes eruditos censuram agat: laudet, uituperet, quouis placet loco unum quenq; reponat: semetipsum tot preconijs extollat: de rebus quas penitus nō nouit tam audacter loquatur, quasi si Syrus inter Germanos exultet, gloriatur, nullum adhuc aliud exemplū inueni. Sed ut uideo, parum abest ne illum uincere sui cogatur. Inde quasi uictor preletitia natat tota hac exercitatione, ut lupus piscis in sterquilianijs iudicio ac pudore nullo tot paginis, ubi etiam docendi discrimen nescire uidet (res enim cōtrouersę nō sunt) sufficit ob id si quis simpliciter doceat ubi de nominibus de interpretatione sententię agitur, quę per sepe sunt controuersę, candidē, purē, simpliciter, adiectis testimonijs sunt edocende. saltem Lexica quę ille adeo contemnit censor, ignorantiaę fug eum admonuissent? Quis est qui de illis iuste queri possit? aut illorum desiderare diligentiam? At ille confusē mendosa ē suo cerebro inuenta, quasi mathematica doceret, sine testimonijs tradidit, natus non solum ad rerum scientiam peruertendam, sed & ad linguas & grammaticā corrumpendā: ut si uel ipsemet propria uelit relegere, ni prorsus insaniat, suū hunc defulatorium laborem non leuiter sit damnaturus.

Docet uolatilem columbam facere? uel non docet? utinam docuisset uel sciret. Hoc cunctis est suum sic docere? rem quam tota posteritas admirata est, nemo adhuc imitari potuit, ille tanq; facillimā proponit, docetq; quod nescit. hoc est imposturę suę egregię & amentiaę certissimum argumentum, cū suum mendaciū experimento deprehendi facile possit. Exhibere debuerat tam opratum spectaculū: nam dignus uenia erat pro tot flagitijs in rem literariā hoc in opere admissis. Præclaris enim ingenijs etiam hostes parcere solent, ut Archimedi Marcellus quantum in illo fuit. at hic malum malo addidit, dum se impostorem maximum profiteatur, profligato omni pudore uerba pro rebus uenditat. Desine tandē cum ista tua impudenti, & adeo mendaci procacitate offundere tenebras mortalibus, & prestigias facere conari eruditjs, qui iam te norunt, tuosq; fucos.

Hic uir sanē malus est, qui non solum quę difficillima sunt tanquam facillima despicit, quę nullam continent difficultatem ut difficillima admiratur: sed omnia agit ut famam eorum deprimat, qui iuste laboribus suis atq; uigilijs nomen aut compararunt aut quæsuerunt. Hic de fibulis multa nugatur: & quasi non omnes norint, fibulę genus in cingulis depingit, nec tamen præter id quod discludi nequeant, suę depictę similes sunt his quę à Io. Lucundo, quem adeo laudat exhibentur. Ita uir hic nemini constat, non Cæsari, non Lucundo, non sibi ipsi, tanta est hominis inconstantia, iudiciūq; rerum omniū peruersum. Ob id quis ferat hunc calumniatorem? id uerò non animaduertit quod maximū est, & nos suppleuimus Cæsarem non nisi partem pontis descripsisse. Ergo ut ad fibulas redeā illas non depinximus, quoniā multis modis fieri possunt ut idē effi-

cian: at ex his modis nō constant quali usus sit ipse Cæsar. Cæterū & munimenta pontis descripsimus, attamen audet impudens in tanta caligine huius Cæsarianæ inuentionis negare me quicquid ad lucē illius attulisse.

330 Simili malitia ac stultitia arguit, quod non intelligit: nam singulę rotę suam partem ponderis recipiunt: quare cum pōdus sit idem, minus aut terrę infigatur leuius, non parū trahuntur, adeo ut ob durum solū & leue ac leuitatē axis homo unus sufficiat trahere pondo decē milla, quę nec decem homines aliter traherent. ubi aut extrema, ibi etiam medium, detrahere aut oportet pondus rotarum, quod minimum est ab hoc compendio leuitatis: nec minori amentia existimans sapientiā diuinā laudare, imminuit, dum de camelo loquit. cuius structurā more muliercularū in solā Dei potentiā refert, atque uoluntatē, tanquā laudabilius sit in connexa quę coniueta fabricasse. Ita ut dixi, miser hic ubi ad res quę sensib. percipi possunt deuenit, falsus perpetuò atque absurdus deprehendit. Turpiore infania illa in fine addit, quę sensum nullū continent, quasi a sinis scribat atque imponat: tanquam aliquis hic uir sit, qui nihil à puerulis differat.

331 Pari ruditate & imperitia fucis quibusdam rhetoricis & frigidis sophismatib. ut imperitam plebem decipiat, in serijs rebus ludit. Si iocari in omnibus sufficit, quid opus est studijs amplius disciplinarū? imò ne artibus quidem omnes studete rhetoricæ, sed non Aristotelis aut Ciceronis: sed nebulonis.

332 In tractu scobs educitur, atque ita scinditur melius. Hic homo aut omnino rudior asino est, aut dissimulat se intelligere, quorum uitiorū nescio quod sit detestabilius. Sed pulchrum est, cum suas ineptias pro causis rerū affert. nam tractus cum impetu tanto non est. Ostende ergo plures ictus sine impetu magno plus posse uno cum magno impetu. at de hoc non minor est dubitatio quā de primo quæsito.

333 De planis cum locus & uerba mutata sint, superfluum esset respondere, ne tamen sua calumnia occulta sit, quid mirum est contangi uideri quo ad sensum, ratione cognoscere aerē interceptū: at hoc familiare est huic uiro ex muscis elephantes facere: ipsos elephantes non uidere.

335 Hic contra Hippocratem, contra Galenū, qui in libris de elementis experimento id probant, conatur suo more utilissimum medicinæ præceptum, ad perniciem humanorum corporum nō minus quā animorū natus, suis solitis meris nugis euertere. Sed pulchrū est cū in paucis adeo uerbis affirmat, negat, frustra quę damnat. nam de Antilogijs palam est me neminē irridere, cum etiam multo castigatiores non ob has nugas quas obijcit, sed alia maioris ponderis, nuper in publicum prodituri sint.

337 Hic iam non mecum, sed cum ueritate ipsa disceptat. recta ferunt que cunque impelluntur, ut lapides quandiu ab impetu sustinentur. Oculis docet, nulla ratio aduersatur, nam quam adducit, calumniam meram & ruditatem eius declarat.

339 Stolidus nō intelligit difficultatē, ideo negat quod adeo Galenus admittatur.

ratur. inde falsa adducit in medium. Et præter id putat membra per se ab anima moueri, cum à spiritibus moueantur. nam spiritus facultatē & impulsū ab anima recipiunt, ipsi autem mouent.

Impudenter suo more culpatur ordinem, quasi uiri illi in eodem genere disciplinarum, de quo ratio sua concludit, scripserint. Ibi dum gloriatur se dupliciter uituperat: & quod genus doctrinæ suæ quale sit docet, sophisticū scilicet & inane, & quod falsi crimine ex cōiecturis accusari potest. nā ego qui Mercurij quatuor æquationis orbium motus *φαντασία* concipere possum, quædam illius argumenta uix assequor.

Pessimus hic nebulo, nec unquā sine præfatione nominandus, à suis moribus me uult plagiarij crimine accusare. Inquit me aliena scribere Geometrica, Arithmetica, Musica. primū quæro metoposcopia à quib. ante nos tradita sunt? Similiter in Geometria, Arithmetica & Musica quid acceptum sit ab alijs, cum edita erunt, si potest obijciat? De tribus elementis, de eorum frigiditate, de duabus tantum qualitatibus, de aethere, de urinis innumera quæ alia in medicina & naturali philosophia inuenta, cui auctori audebit ascribere? Sed si pro quolibet mendacio illi pilus non amplius rediturus excideret, profectò iam totus glaber esset. nonne iam illum pudet tam enormium ac manifestorum mendaciorum? Inde conuersus ad poetas, quas ineptias profert, quæ temerario ausu iudex inter Homerum ac Virgilium à seipso constitutus, furorem poëticum referre conatur, sed furorē uideo, poëtam non uideo.

*Ἐκείνου εἶργον τῶνθεῶν ἐφεφέσταε
Σκῆψος ὑπαντρον, μὴδ' ἀφίεναι μόνον.*

Cum de fine cognoscendi agamus, ille de fine entium non nouo exemplo interpretatur.

Non recitat fideliter uerba nostra: forsan error fuit anagnostæ uel typographi. Mediocris ad maximum cōparatus, paruus dicit: humidū multum mediocre quæ idē. quoniā tria sunt, maximum, mediocre & nullum, exiguum autē pro nullo habet. Attractio quæ est facultas nutricis animæ, nō trahit ut sol uel ignis, reliqua quæ quæ siccitate magis trahunt.

Hic rectē monet: gratias illi habeo, utinam hoc sæpe fecisset. Sed dū scribebam, malui inutilia addere quæ utilia prætermittere: nam quæ omisi restituere non possum amplius, exciderunt enim multa: quæ perperam addidi præcidere possum. De lupo demiror cur obijcias illa, cum ego experimentum uidisse me referam & rationē reddam cur nō semper id eueniat. Quæ ex Aristotele transfert, non sunt causæ sympathiæ aut antipathiæ, sed inimicitiarum aut amoris. Sunt autē quinque, si diligentius distinguantur natura iracunda, ut quorundam canū qui omnibus infesti sunt: sunt em̄ similes egris. Cibus cōmunis, aut cum unū alteri cibus est. Venus loca & parata noxa sibi uel proli. at de antipathia & sympathia & fascinationib. satis alibi dictum est. De hircino sanguine & adamante nōdum constat illi an sit uerum, & tamen de hoc disputat.

Turpissime

347 Turpissimè uides debacchari propter errorem, què quis mihi sani capitatis imputauerit: Indicio est non habere meliora què obijciat.

348 Non distinguit curationem doloris à curatione causæ. Curatur dolor sic etiã teste Hippocrate. Causa etiã nō p̄ se, sed quãdoq; quasi fortuito calore naturali confirmato. De Græculo nō noui, sed inuentum putabam meum. Ideo tanto ueriorē causam reddidisse opinor, postq̄ duo casu quodam ex præscripto in eandem deuenimus opinionē.

349 Responsum est in ipso opere in tertia editione, quod eam quæstionē duxerim esse necessariam scitu.

350 Non ita, sed per calumniã & insaniã iurare debuerat. Vide quã bene cohereant uerba illa somnio meo & his què superius dixerat: tantū abest ut ante sua obrutum iri sperē, ni forsitan per obruere illustrare intelligat: qd̄ genus expositionis apud ipsum exemplo frequenti non caret.

355 Natat in sua peripatetica Theologia dicens, si intelligens & quod intelligitur esset unum, primæ mentes quantitatem cœlum intelligendo adipiscerentur: Respondeo habere quantitatem illam intellectū: nam non aliter intelligendo mouerent, nisi quod & quo & per quid mouerent intelligerent. at ibi nulla est compositio neq; diuersitas: est igitur intelligentia rei, & quod intelligitur, & q̄ intelligit idem. ideo intelligentiæ merito appellari possent, si Romani sub hoc significato recepissent. At nō erat illis cognitum, quædam esse què cum sua operatione & obiecto eadē esse possent. Inde homo cattus irridet nostram dialecticam, nō absimilis puero octo annorum cuiusdã affinis mei, qui patrem suū ad disputationē de suis quisq; lijs, tum fratrem natu maiorem ualde eruditum inuitabat, eos nescire què non profiterentur existimans. deinde uictus dicebat, nō putabā uos scire tantum de constructione & ratione sermonis latini. Itã hîc uir quod non profiteamur dialecticam, putat nos nescire. Utinam uelit ad eò insanire, ut aliquod magnū pignus deponat in ea arte, dico etiam in sophismatibus, uidebit an logè peritiores simus in eo genere q̄ in mathematicis: uixq; ipsi cessuros Chrysippo si reuiuiscat. Verum quod ille magnificat ob inopiã bonorum studiorum, nos ob eorundem copiã & nobilitatē negligimus.

357 Admiratur uerba illa: Intellectus quo tenuior, eo diuturnior, primū tenue & crassum ad corpora, non ad mentes pertinent: deinde æterna incrementi uitæ erunt capacia, aliquidq; æterno maius erit: aliquid etiã æterno breuioris uitæ eternū: Si in talibus dubitasset, excusatione dignus erat. Itaq; subtilitatem illam puritatē esse intelligat, & simplicitati propinquitatem: quam maiorem & minorem esse si negat: negat & illarū ordinē ad Dei comparisonem. Ego certè genus illud simplicitatis, puritatis & subtilitatis homini cognitū esse nego, quadam tñ similitudine declarauit. Esse tamen constat, & declarari potest: quod omnia quanto perfectiora, tanto magis à corporea natura, à compositione, à materia & crassitie quadã, què secundum paronymiã dicitur, non homonymiã recedunt. Ea synceritas propinquitas primo entī diuturnitatē maiore, id est, in æternitate cōsistētiã firmiorem

firmiorem generat: uelut si pes in arena uestigium æternum imprimeret, manifestum est etiam uestigij superficiē adesse, esset in pes uestigio æternitatis magis particeps, & uestigiū superficie, quā unū ex alio penderet. Itaq; & æterna uarietate in infinitate suscipiunt, uelut & mortalia in tempore.

Simili stupore admirat uerba illa intelligens, quia substantia est, ideo ³⁵⁸ quiescit. dicit, coelum nōne est substantia? pulchrē coelum non uerē substantia est, quia si ab intellectu separatur, non est: si cum illo eatenus est, quatenus illi coniunctum est, atq; ideo potētia quasi est, & ob id in cōtinuo motu ob æternitatem. Substantia ergo iuxta paronymiā dicitur de intellectu principali & coelo, & de coelo & istis inferioribus adhuc magis. Sed de primo principio & mentibus diuinis plusquā secundum paronymiam, imō nullo horum modorum.

Sectione xiiij sibi afficitur errore, quanq; ibi indignus uenia: nam ³⁵⁹ admonitus, uolens tamen peccat. Primum non sequitur, hæc sunt eiusdē generis, ergo minus perfectione differunt, q̄ que genere differunt. Plus enim differt homo à bruchō q̄ bruchus ab albedine perfectione, sicut linea magna plus longitudine à parua differt q̄ parua à puncto. Deinde si animus noster & ipse intellectus rerum, nō magis sequitur ipsum esse accidēs, quod sit rerum intellectus, quā rerum intellectum esse substantiam, quod sit idem quod animus.

Hic est error communis multis, qui Archimedis inuēta nō uiderint. ³⁶² putat enim maximas res uno argumento posse declarari: at nō ita est, sed serie tota unius maximi libri quādoq; indigemus. Plures sunt mētes nō una tantū, ut quidam magis quā Epicurus athei: non in potest ostēdi uno nec quatuor argumentis, sed construere oportet integrā declarationē ex multis uniuersi ordinem ostendendo, uelut Archimedes ex conorū multiplici ratione, & cōpositione sphaerę ex infinitis conis, proportionē sphaerę ad maximū conum, inde totius extimæ superficiē ad maximum circulū. Hæc uerō potissima causa est ignorantie rerum & frustratorum studiorū, adeo ut maxima pars hominum que metam se superasse putat, ut nostra sepia in dialectica ne prima quidem rudimenta attigisse uideatur.

Scimus scabiem non esse titillationem, nec multo minus est dolor, ut ³⁶⁴ ipse ait: unde patet non breuitatis causa figura uti ut nos, sed errare. dolor enim in scabie est symptoma: sed titillatio uenerea est, qualis pruritus qui est in scabie. atq; utrobicq; queritur expulsio infesti humoris absq; dolore, quod in scabie nō sit dolor ut plurimū, etiāsi superfluum illud retineatur: at in fecibus & urina, cum uolēter retinent, dolor accidit. tripliciter igitur in tam paucis uerbis peccat, dum alios perperam reprehendit.

P E R O R A T I O.

Hausimus tādē hunc insuauem laborē, ut pleraq; alia difficilia publica utilitatis causa. Postq; res ipsa exēplo nō caruit, nec solum hominum, sed etiam naturæ. Quicquid enim insigne tulit, ac planē admirabile, tanq; suūmet opus irrideret, peste aliqua fœdauit. Elephātem crabrones, delphinem

delphinem a sili uexant. Nō defuit Homero Sagaris, Hesiodo Cercopes, Socrati Antiochus Lēnius mastiges, quāuis hi diuini pp̄e uiri essent. At noster hic calūniator cū adeò lutulentus ac sordidus fluat, ut nesciā quando tam incultū ac barbarum librū legerim, existimo nec mihi gloriā que- sisse nec sibi peperisse. Etenim inter reliqua mixta colluuiēs uidet̄ puerorū, iuuenū, anuum, plebeiorū, nobilium, scholarīū, studiosorū, pedagogorū, militum, ut nihil magis incōditum possit reperiri. Nos em̄ à medicina nū- quā discedimus, nisi ad mathematicas, quas à pueritiā didici, diuertero uo- luptatis causa. Cæterū in naturalib. ea lege semper sum diuagatus, ut à me- dicorum placitis ne uel lato ungue discedā. nec quicquid tracto, pro quo quis iure obijcere possit: Qui scis? Itaque miseret me illius, non ei irascor quod tot uigiliās, tantum tēporis, cum maximē illius penuria laborabat, & qua ætate preciosissimum esse solet, frustra profuderit. Sed illud tñ in eo proba- re non possum, q̄ his tēporibus difficillimis, quibus Respubl. literaria tot modis premit̄, in fontes uiros studiosos principū & potentium ludibrio exposuerit. Et tā præclara opera non solum opinionem omnē bonā exa- nimis, tum horū tum magistratuum de eruditis eximeret, sed ut maiores sui optimæ Italiæ parti faces intenderāt, sic Anteus hic noster uniuersis bo- narum artium studiosis ac disciplinis exitium moliretur, non equidē bene inuenta euertendo, hoc enim industrię & laboris opus fuisset, sed obscurā- do, ut quantum in illo fuerit, tot ad pietatē augendā humanamq̄ scelicita- tē præcepta tot laborib. studijsq̄ parta impij uiri manu perirent. nam cū peripatetica philosophia iam duobus abhinc annorū millib. uulgata sit, & tot cōmentarijs illustrata: ad pietatē quidē non nisi detrimētum, ad na- turę aut̄ & artium experimenta tā paruum fructū attulit nostrorum inuē- torum cōparatione, ut illā aut falsam aut nō dum bene intellectuā esse cōstet. Fructus. n. omnis ueræ sapiētis pietas est, & opera ipsa quæ uel naturę, uel artis principio fiunt, industria aut̄ sapientis. Cæterū ex priore illa discipli- na quid aliud pro operib. quā perpetuæ contentiones, quę adhuc durant & indies augētur, acquisiuius? has tñ ambitiosus hic Christianus philoso- phusq̄ superbus ac medicus ἀνατρολόγησθαι & tuetur, quod nō nouum est: & pessimē defendit, q̄ nouum prorsus est. Quod si de hoc (quod fuit peri- pateticis magis etiā conspicuum est quā mihi) dubitat, aut si quicquid à me ex suis calumnijs grauius consulto prætermisum existimat, tria ex secunda edittone, quā triēnio scit uulgatā ante has suas exercitationes sibi eligat que- cunq̄ uoluerit: quæ si nō singula efficaci iuxta rei genus declaratione ostē- dero, cuius hanc condono libertatē, ut me illius loco pro maximo nebu- lone subijciat. Neq̄ est ut uerbis se excuset, qui factis ac re nō so- lum qualis esset se ostēderit, sed suppositicijs personis sub- iectis planē doloso ingenio esse declarauerit.

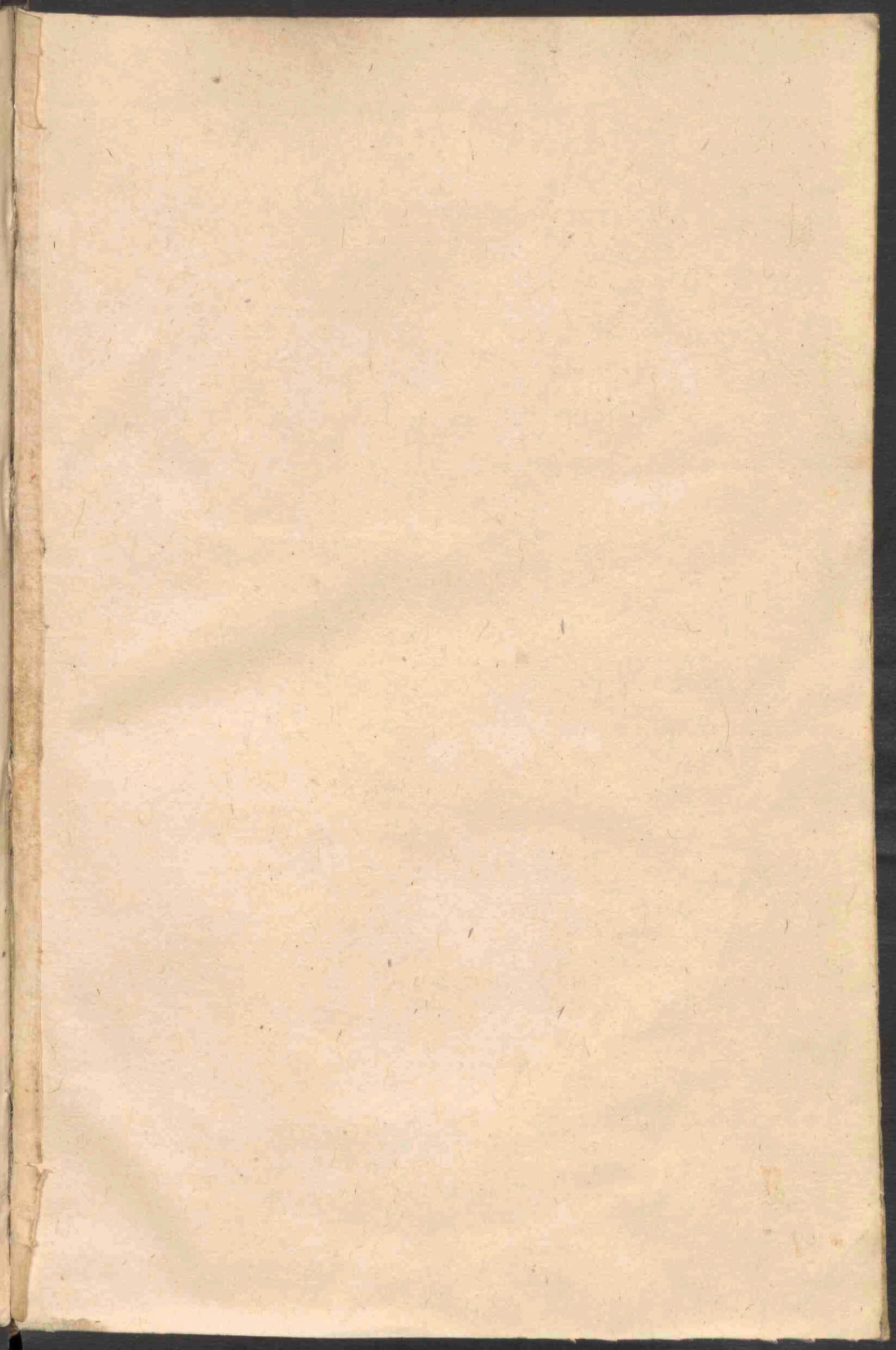
HIERONYMI CARDANI ACTIONIS

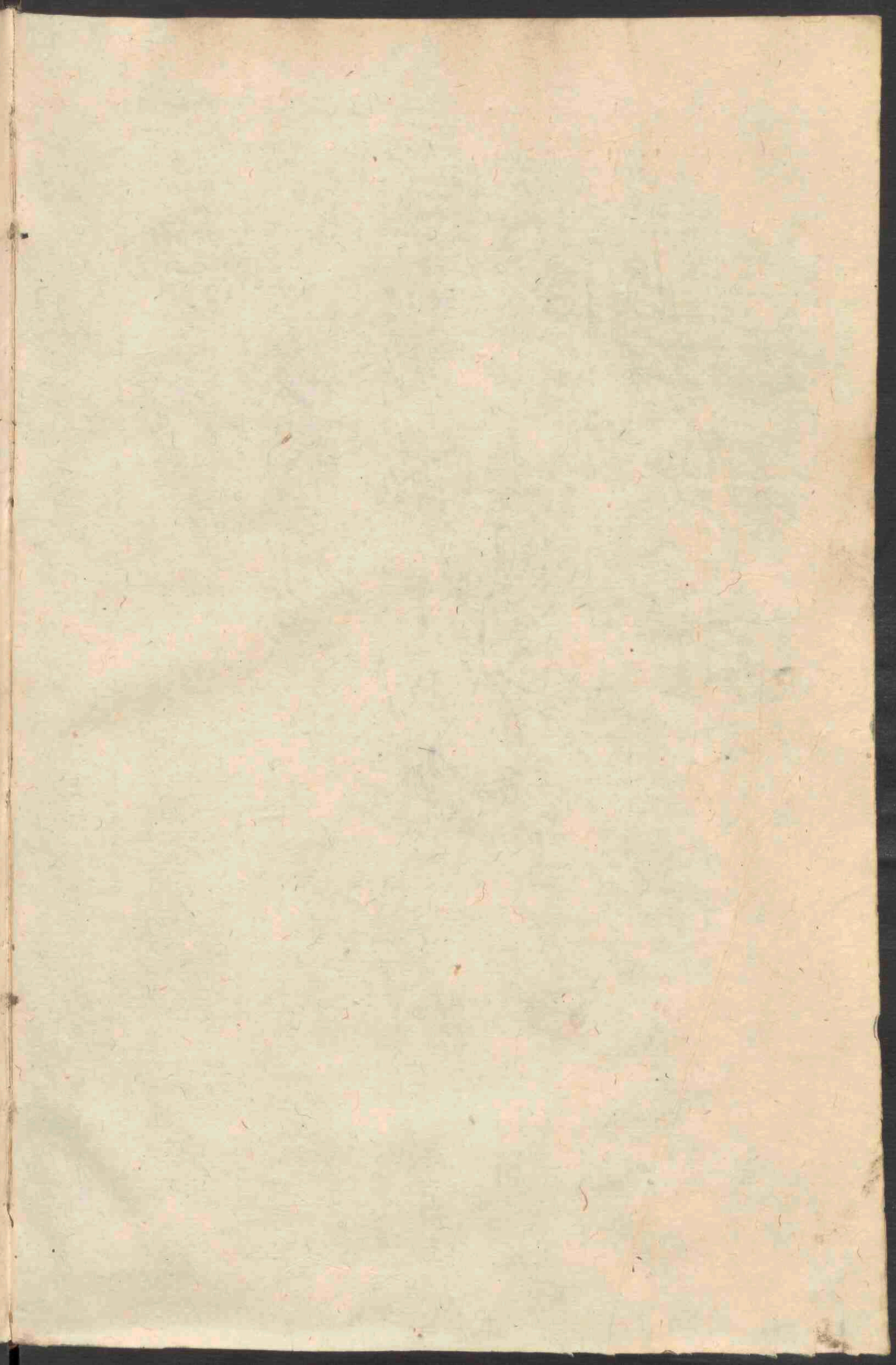
I. de Subtilitate Finis.

B A S I L I A E

EX OFFICINA HIERONYMI CVRIO
NIS, IMPENSIS HENRICI PE
TRI ANNO M. D. LIX. MEN
SE MARTIO.

Legatura 18 alt p. 1. B 2 krmoby 68

pa.

U

pa.

mbulate de